

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน

The Study on Wisdom and Conserve the Manuscripts of Nan Province

พระชยานันท์หมื่น, ผศ.ดร.

ดร. วรปรัชญ์ คำพงษ์

พระปลัดนฤตล กิตติภุทโ

นางสาวจิตติพร สะสม

นางสาวอรพินท์ อินวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759207

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ : เมืองน่าน
The Study on Wisdom and Conserve the Manuscripts of Nan Province

พระชยานันท์มณี, ผศ.ดร.

ดร. วรปรัชญ์ คำพงษ์

พระปลัดนฤตล กิตติภทโท

นางสาวฐิติพร สะสม

นางสาวอรพินท์ อินวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759207

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Study on Wisdom and Conserve the Manuscripts of Nan Province

By

Assistant Professor Dr. Phrachayanantamunee

Dr. Worapat Kamphong

Phranaroedon Chaiprasit

Thitiporn Sasom

Orapin inwong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

B.E.2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759207

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่องานวิจัย:	การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน
ผู้วิจัย:	พระชยานันท์หมณี, ผศ.ดร. ,ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์ ,พระปลัดนฤตล กิตติภทโท นางสาวฐิติพร สะสม, นางสาวอรพินท์ อินวงศ์
ส่วนงาน:	วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑)เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน ๒) เพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน และ ๓) เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ใน คัมภีร์ใบลานเมืองน่านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และ การวิจัยภาคสนาม (Field Study) กล่าวคือ การเก็บข้อมูลจากคัมภีร์ใบลานที่รวบรวมจากวัดในเมืองน่าน และ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร จากหนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ นำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า

๑) คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณที่สำคัญของจังหวัดน่าน มีคุณค่าต่อสังคม ละเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทางวิชาการ ที่มีการรวบรวมเรื่องราวประวัติ พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โบราณสถาน โบราณวัตถุ กฎหมาย ตำราโหราศาสตร์ ตำราไสยศาสตร์ ของจังหวัดน่าน ๒) การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเมืองน่านเป็นภาษาไทยปัจจุบัน คัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมถึงศาสตร์และความเชื่อของผู้คนในจังหวัดน่านที่มีการจารึกไว้ในคัมภีร์ใบลาน หรือพบสาที่จำนวน ๓ เรื่อง คือ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวล้านเคราะห์และนายเหยย คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควายและขวัญข้าว คัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด” ๓) การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานเมืองน่านดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาเมืองน่าน ด้วยวิธีการซ่อมแซมและบำรุงรักษาและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานหรือพบสาจำแนกตามหมวดหมู่คัมภีร์ใบลาน จำนวนทั้งสิ้น ๒๓๒ คัมภีร์ของวัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ,วัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาเมืองน่าน, คัมภีร์ใบลาน ,การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ,การปริวรรต

Research Title: The Study on Wisdom and Conserve the Manuscripts of Nan Province
Researchers: Assistant Professor Dr. Phrachayanantamunee , Dr. Worapat Kamphong ,
 Phranaroedon Chaiprasit , Thitiporn Sasom, Orapin inwong
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Buddhist College
Fiscal Year: 2016
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

There were three objectives in this research 1) to study the history of the scripture collection, 2) to translate their contents that were Lanna Language on the palm leaves from the old language into the new Thai language and 3) to conserve and renovate them in the communities to stay and save more. The scriptures were the palm leaves in the Nan City by using the modern technology for collecting the information in the technology any longer. This was the documentary study and field study because the data on the scriptures collected and read from temples in area of Nan City and the books, magazines, articles, research report, online and electronic media to present the results of this research in the objectives.

Findings: 1) The scriptures as palm leaves were the ancient and important data of Nan province and very valuable to the society and the historical evidence which became the academic legacy. They were collected on the history, Buddha's teaching, archeological history, law and texts, astrology and superstition of the Nan province. 2) The translation of their contents into the modern Thai language by selecting the scriptures with the knowledge of Buddhism, villager wisdom, including the written sciences in the palm leaves and faith of people in the Nan province or the three stories from rolls of the mulberry paper. There were the story of and Mr. Hey and welcome ceremony about the buffalo and rice. The special scriptures on the palm leaves was with the forty models of meditation. 3) the conservation and renovation of the palm leaves in the Nan City were performed to protect and remake them by repairing and rebuilding, including registration of the palm leaves or the rolls of plants' fiber-made paper that were provided into the groups from the 232 scriptures withing the temple named Wat Prathachairheang where was the royal temple in Bhupiang District and Wat Bhumini in Mueang District, Nan province.

Keywords: Wisdom Resource of Nan City, Scriptures of Palm Leaves, Conservation of Palm Leaves, Translation

กิตติกรรมประกาศ

ขอน้อมถวายความสำเร็จในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็น “พุทธานุชา ธรรมานุชา สังฆานุชา” ด้วยความซาบซึ้งต่อพระรัตนตรัย อันประเสริฐยิ่ง อันเป็นสิ่งที่ขัดซึ่งปัญหาทุกประการ อันเป็นความมหัศจรรย์ยิ่งแก่ตนเอง เป็นหลักที่เป็นอริยศาสตร์ เป็นรากฐานในการพัฒนาแนวคิดและองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองยิ่งแก่อารยธรรมมนุษย์ที่แท้จริง

รายงานการวิจัยเล่มนี้จะสำเร็จลุล่วงด้วยดีไม่ได้ หากปราศจากความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเกื้อกูล จากหลากหลายกัลยาณบุคคคล ในหลากหลายภาคส่วน

เริ่มต้นจาก ขอกราบขอบพระคุณพระสุนทรธมฺมณี ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดน่าน ผู้พร้อมให้ความช่วยเหลือต่างๆ ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ทุกรูป ทุกท่าน คอยช่วยเหลือ คั่นคว้าข้อมูล และอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ด้วยดีตลอดมา ขออนุโมทนาขอบคุณ นพ.บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภัยขกุล อาจารย์เสรี พิมพ์มาศ คุณคงไคย เรื่องเดช ดร.ระเบียบ สิทธิชัย ตลอดจนศาสนสถาน วัด อาราม ที่ให้ความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและศึกษาคัมภีร์ไบเบิล เพื่อทำวิจัยจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และที่สำคัญคือ ผู้ช่วยงานรายงานการวิจัยจนสำเร็จ คือ ดร. วรปรัชญ์ คำพงษ์ พระปลัดนฤดล กิตติภทฺโท นางสาวฐิติพร สะสม นางสาวอรพินท์ อินวงศ์ และคณะผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดน่าน และไวยาวัจกร คณะกรรมการพัฒนาวัดพระธาตุแช่แห้ง

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณนักคิดและนักวิชาการทุกท่านที่มีรายชื่อในบรรณานุกรมท้ายเล่มที่ล้วนมีส่วนก่อให้เกิดปัญญาและแนวคิดต่างๆ ในผลงานนี้

คุณงามความดีอันเกิดจากรายงานการวิจัยเล่มนี้ ที่เกิดจากการทุ่มเท แรงกายและแรงใจอย่างเต็มสติปัญญาและความสามารถของมอบเป็นการตอบแทนแด่พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ บรรพบุรุษชน เจ้าสร้อยไข่มุก ฌ น่าน มารดาของข้าพเจ้า ครู อาจารย์ ทุกท่าน ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยนี้จะก่อประโยชน์แก่สาธารณชน และแก่ผู้ศึกษางานพระพุทธศาสนา ตามสมควรแก่สติปัญญาของผู้ใดในการศึกษา ถ้ามีข้อผิดพลาดประการใด ขออภัยไว้ ณ โอกาสนี้

พระชยานันท์ธมฺมณี, ผศ.ดร.และคณะ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๓
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๓
๑.๖ คำนิยามศัพท์.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ ประวัติ ความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน	๖
๒.๑ ประวัติความเป็นมาและการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานล้านน่าน	๖
๒.๒ มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน.....	๙
๒.๓ เอกสารโบราณกับภูมิปัญญานครน่าน.....	๑๖
๒.๔ การอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์น่าน.....	๒๓
บทที่ ๓ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านน่าน.....	๒๖
๓.๑ ผลการศึกษาปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน.....	๒๖
๓.๒ ผลการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน.....	๒๗
๓.๒.๑ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “ข้าวลดเคราะห์และนายเหย”	๒๗
๓.๒.๒ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “คำสู่ขวัญควาย”.....	๓๓
๓.๒.๓ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “คำสู่ขวัญข้าว”.....	๔๐
๓.๒.๔ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด”.....	๔๘
บทที่ ๔ การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านน่าน.....	๑๐๗
๔.๑ ผลการศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานน่าน.....	๑๐๗
๔.๑.๑ การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน.....	๑๐๗
๔.๑.๒ หลักการอนุรักษ์ การอนุรักษ์ (Conservation).....	๑๐๙
๔.๒ ผลการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคัมภีร์ใบลานน่าน.....	๑๑๐
๔.๒.๑ การถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	๑๑๐
๔.๒.๓ ผลการการสืบค้นและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานจังหวัดน่าน.....	๑๑๑

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
๔.๓ ผลการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองน่าน.....	๑๒๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๑๒๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๐
บรรณานุกรม	๑๔๒
ภาคผนวก	๑๔๕
ภาคผนวก ก บทความวิจัย	๑๔๖
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๗
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๕๘
ภาคผนวก ง รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๖๓
ภาคผนวก ฉ ประวัตินักวิจัย.....	๑๖๘
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๗๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ ทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานหรือพับสาจำแนกตามรายชื่อและหมวดหมู่คัมภีร์จังหวัดน่าน	๑๑๑
๕.๑ การสำรวจหมวดคัมภีร์ใบลานล้านนา ของวัดในจังหวัดน่าน	๑๒๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมและโบราณคดีเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ ธรรมและนามธรรมที่บรรพบุรุษได้คิดค้นและสร้างสรรค์ขึ้นมา อีกทั้งเป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์และความเป็นมาของชุมชน ตลอดจนเป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและกระบวนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ความรู้ การประเมินคุณค่า การฟื้นฟู และการสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เป็นทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมอันนำไปสู่การให้คุณค่ากับการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของชุมชน

ในบรรดาวรรณกรรมและโบราณคดีประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้น วรรณกรรมและโบราณคดีทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการสร้างระบบคิด ภูมิปัญญา และรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรด้านวัตถุ อันได้แก่ โบสถ์ เจดีย์ วิหาร คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ธรรมาสน์ ฯลฯ ซึ่งสร้างขึ้นด้วยความวิจิตรงดงามและสติปัญญาอันล้ำเลิศของบูรพาจารย์ รวมไปถึงทรัพยากรด้านนามธรรม อันได้แก่ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา คติธรรม ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งล้วนมีความหมายและความสำคัญต่อการเรียนรู้และการดำรงวิถีชีวิตในสังคม

สำหรับประเทศไทยนั้น ดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือตอนบนของประเทศ พบว่า มีวรรณกรรมและโบราณคดีทางพุทธศาสนาอย่างมากมาย ซึ่งปรากฏมากกว่าในภาคอื่น ๆ ของประเทศ โดยกระจายอยู่ตามวัดและสถานที่ต่าง ๆ ใน ๘ - ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนบน จากการศึกษาสำรวจคัมภีร์และวรรณกรรมล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๖ ใน ๕๒๕ วัด ครอบคลุม ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่า มีคัมภีร์วรรณกรรมล้านนาถึง ๔๑๐,๗๗๕ ผูก/ฉบับ และจากการประมาณการของนักวิชาการด้านวรรณกรรมล้านนา กล่าวว่า ในดินแดนล้านนามีวรรณกรรมด้านต่าง ๆ รวมกันไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านผูก/ฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นวรรณกรรมในด้านอื่น ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน กฎหมายโบราณ ยาสมุนไพร โหราศาสตร์ จริยศาสตร์ ลัทธิพิธีกรรม เป็นต้น

วรรณกรรมและโบราณคดีทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ปรากฏเป็นจำนวนมากในดินแดนล้านนา คือ “คัมภีร์ใบลาน” ตามหลักฐานเท่าที่มีปรากฏในสังคมท้องถิ่นล้านนาพบว่า คัมภีร์ใบลานน่าจะมีความตั้งแต่สมัยพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้แล้ว กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี เป็นต้นมา จนถึงสมัยของพระเมืองแก้ว พระสงฆ์ชาวล้านนาได้รับอิทธิพลศาสนาแบบ (พุทธ) ลังกา และได้นำเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้ามาด้วยเป็นจำนวนมาก ความเป็นไปทางด้านศาสนาในระยะนั้นจึง

มีการศึกษาภาษาบาลีกันอย่างจริงจัง พระภิกษุมีความรู้ในภาษาบาลีอย่างแตกฉานจนสามารถแต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีได้หลายสิบเรื่อง^๑

การสำรวจคัมภีร์ใบลานหรือ “การคัดธัมม์” เป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บไว้ตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้ทราบจำนวน ชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบันบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานก็ถูกทำลายจากสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนความร้อนและความชื้นเมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน การเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานานทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้ใบลานงอ หรือเสียหายได้ การสำรวจและการอนุรักษ์ซ่อมแซมก็เป็นการยืดอายุของใบลานอีกทางหนึ่งด้วย ที่ผ่านมามีนักวิชาการ หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ ได้สำรวจทำทะเบียนและถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนแล้วจำนวนหนึ่ง หลังเสร็จสิ้นโครงการสำรวจดังกล่าวแล้วได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายชื่อคัมภีร์ใบลานที่สำรวจเสร็จแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป และยังเป็นการกระตุ้นให้พระภิกษุ สามเณร ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคัมภีร์ใบลานอีกจำนวนมากที่ยังมหาศาลในวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือที่ยังไม่ได้สำรวจมาก่อนถ้าปล่อยทิ้งไว้ก็อาจถูกทำลายเสียหายได้ การศึกษาการปรัวรรณกรรมเมืองน่านเป็นการศึกษาเพื่อปรัวรรณเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อให้ นักวิชาการ ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก เหมาะสมกับยุคสมัย และนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ ได้รับการศึกษาเรียนรู้ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ งานวิจัยดังกล่าวได้ต่อยอดมาจากการจัดโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และปรัวรรณคัมภีร์ใบลานล้านนา ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาตลอดจนได้ร่วมกับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญา ดังนั้น การรื้อฟื้นคัมภีร์ใบลานล้านนาถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนและสังคม

ด้วยเหตุนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์พระคัมภีร์ใบลาน เมืองน่าน สถาบันวิจัยนานาชาติธรรมชัยฯ (DIRI) จะได้ช่วยดำเนินการบันทึกภาพคัมภีร์อักษรธรรมล้านนาด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง (Digitization) ซึ่งเป็นการอนุรักษ์พระคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในปัจจุบันให้แก่ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติฯ และทางวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติฯ จะประสานงานเพื่อนำคัมภีร์อักษรธรรมล้านนาต่าง ๆ มาดำเนินการดิจิทัลไทเซชั่น ซึ่งข้อมูลดิจิทัลที่ได้สามารถอนุรักษ์เนื้อหาในคัมภีร์ได้ตลอดไป แม้วัสดุที่จารพระสัทธรรมไว้จะสูญสลายไปตามกาลเวลาก็ตาม ทั้งนี้ให้ความสำคัญแก่กลุ่มคัมภีร์ฉบับพระนครเมืองน่าน เป็นการส่งเสริมการปรัวรรณพระธรรมคัมภีร์อักษรธรรมแบบภาษาล้านนาในสมัยของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ ซึ่งในจารึกพงศาวดารพระนครเมืองน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน กล่าวไว้ว่า มีการจัดทำการปรัวรรณ การเขียนจารึกพระธรรม

^๑ ปริญญา อนุสุเรนทร์, การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ที่ใช้ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา กรณีศึกษาจาก ๔ วัด ในจังหวัดเชียงใหม่, (มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒-๒๓.

คัมภีร์ลงในใบลานใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น ๗ ครั้ง ภายใน ๓๑ ปี จำนวนกว่า ๕๐๐ เรื่อง และกว่า ๕,๐๐๐ ผูก ถือว่าเป็นการจัดทำพระไตรปิฎกครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของพระนครเมืองน่าน

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานเมืองน่าน เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้และจัดทำฐานข้อมูลจากวัดต่าง ๆ ในเมืองน่าน ตลอดจนการเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างหน่วยงานสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสังคม ให้เป็นระบบ โดยพัฒนาบ่มเพาะและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและมรดกภูมิปัญญาแห่งประเทศไทย ผสมผสานกับเทคโนโลยีให้เป็นนวัตกรรม ตลอดจนปกป้องคุ้มครองสิทธิและทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตสังคมนครเมืองน่านให้เป็นสมบัติของอนุชนรุ่นหลังและประเทศชาติสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน
- ๑.๒.๒ เพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน
- ๑.๒.๓ เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ใน คัมภีร์ใบลานเมืองน่านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่านเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ วิธีการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนในจังหวัดน่านให้คงอยู่และบันทึกองค์ความรู้ในคัมภีร์ใบลานดำเนินการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

- ๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาวิจัยนี้มีพื้นที่ศึกษาคือ วัดในจังหวัดน่านที่มีคัมภีร์ใบลานและคัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานเอาไว้ แต่ยังไม่มีการสำรวจและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ
- ๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ คัมภีร์ใบลานล้านนาที่ค้นพบในวัดในจังหวัดน่านที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานเอาไว้ แต่ยังไม่มีการสำรวจและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการดังนี้

- ๑.๕.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ เกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนา

๑.๕.๒ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน

เกณฑ์ในการคัดเลือกวรรณกรรมคัมภีร์ใบลานเพื่อใช้ในการปริวรรตมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ ๑) คัดเลือกฉบับที่มีความสมบูรณ์ด้านเนื้อหามากที่สุด ๒) มีข้อบกพร่องทางการพิมพ์น้อยที่สุด ๓) คัดเลือกฉบับที่บอกแหล่งที่มาและปีที่พิมพ์ชัดเจน

จำนวนคัมภีร์ใบลานล้านนาที่ได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่จะนำเสนอในการวิจัย จำนวน ๔ เรื่อง ดังนี้

๑. คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลั่นเคราะห์และนายเหย
๒. คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควายและขวัญข้าว
๓. คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
๔. คัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด”

เกณฑ์ในการปริวรรตอักษรล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง การปริวรรตครั้งนี้เป็นการศึกษาจากต้นฉบับคัมภีร์ใบลานที่คัดลอกด้วยภาษาธรรมล้านนาและอักษรล้านนา ซึ่งยังไม่มีการปริวรรตหรือจัดพิมพ์เผยแพร่ทั่วไป การปริวรรตคัมภีร์ใบลานล้านนาจากอักษรและอักษรวิธียาภาษาล้านนาเป็นอักษรและอักษรวิธียาไทยกลาง เพื่อนำข้อมูลมาศึกษา แต่ไม่ใช้การตรวจชำระ เพราะปริวรรตจากคัมภีร์ใบลานแต่ละเรื่องที่คัดเลือกแล้วเพียงฉบับเดียว โดยยึดเกณฑ์การปริวรรตอักษรล้านนาเป็นอักษรไทยกลางที่ใช้ในการจัดทำข้อมูลสถาปนา (Archetype) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี มาเป็นแนวทางในการปริวรรต ซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญ^๒ ดังนี้

๑. เกณฑ์การปริวรรตตัวอักษร (พยัญชนะ สระ ตัวสะกด ตัวเลข และเครื่องหมาย) กำกับอักษรเพื่อให้รักษารูปอักษรวิธียาและการออกเสียงให้ตรงกับภาษาล้านนามากที่สุด)

๒. เกณฑ์ในการปรับข้อมูล (ปรับระบบอักษรวิธียา พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์) เครื่องหมายกำกับสระ ตัวสะกดและการันต์ และการปรับคำที่ยืมมาจากภาษาอื่นเพื่อให้ทราบถึงรากศัพท์ และวิธีการสะกดที่ถูกต้องตามอักษรวิธียา)

๑.๕.๓ การอนุรักษ์เอกสารโบราณ คัมภีร์ใบลาน พัสสาวที่มีอยู่ในวัด ในจังหวัดน่าน อย่างยั่งยืนโดยการทำความสะดวก ลงทะเบียนเอกสารและเก็บรักษาอย่างถูกต้องโดยความร่วมมือของคนในชุมชน โดยการศึกษาในครั้งนี้มีแนวทางดำเนินการศึกษาวิจัย ขั้นตอน และเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑ แต่งตั้งคณะทำงานระดมความคิดเห็นปรึกษาหารือ การวางแผนการเก็บรวบรวมเอกสารโบราณ และชุมชนให้ชัดเจน ในจังหวัดน่าน ได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

๒. การวิจัยภาคสนาม (Field Study) ลงพื้นที่ เพื่อทำการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณ ทุกชนิดที่เก็บรักษาไว้ที่วัดนั้น ๆ ทำการอนุรักษ์ จัดหมวดหมู่ ลงทะเบียนเพื่อการสืบค้นอย่างเป็นระบบ ถ่ายสำเนา และเก็บรักษาตามเดิม

๓. เก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ของแต่ละวัดที่ได้จากการศึกษาสำรวจรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจากคัมภีร์ใบลาน ปัสสาว และคำบอกเล่าของปราชญ์ท้องถิ่น

^๒ คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘).

เป็นต้น เพื่อรวบรวมจัดทำประวัติและความเป็นมาเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในฐานะที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน อำเภอและจังหวัดต่อไป

๔. การคัดเลือกเอกสารโบราณบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ศึกษารายละเอียดปริวรรต เรียบเรียงด้วยภาษาปัจจุบัน

๕. จัดกิจกรรมการถ่ายทอดสาระภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นด้วยการฝึกอบรม การเขียน การอ่าน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนและนักวิชาการ เพื่อการสืบทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาให้แก่สังคม

๖. นำเสนอข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอในรูปแบบของการวิจัยและสรุปเป็นองค์ความรู้และข้อเสนอแนะ

๑.๖ คำนิยามศัพท์

ภูมิปัญญาเมืองน่าน หมายถึง พัฒนาการของการปรับตัวและปรับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวน่านกลุ่มต่างๆให้ผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติ แล้วถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน

การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน หมายถึง การอนุรักษ์เอกสารโบราณ คัมภีร์ใบลาน พับสาที่มีอยู่ในวัดจังหวัดน่าน อย่างยั่งยืนด้วยวิธีการทำความสะอาด ลงทะเบียนเอกสารและเก็บรักษาอย่างถูกต้องรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วยความร่วมมือของคนในชุมชน

คัมภีร์ใบลาน หมายถึง เอกสารโบราณที่มีผู้จารข้อความต่าง ๆ ไว้ และนำมาใช้ในการบันทึกเรื่องราววิถีชีวิตเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ และศิลปวิทยาการ ตลอดจนถึงองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ

การปริวรรตคัมภีร์ใบลาน หมายถึง การคัดเลือกวรรณกรรมคัมภีร์ใบลานฉบับที่มีความสมบูรณ์ด้านเนื้อหามากที่สุด มีข้อบกพร่องทางการพิมพ์น้อยที่สุด และคัมภีร์ใบลานระบุแหล่งที่มาและปีที่พิมพ์ชัดเจนทำการถ่ายถอดอักษรจากต้นฉบับคัมภีร์ใบลานที่คัดลอกด้วยภาษาธรรมล้านนาและอักษรล้านนาเป็นอักษรภาษาไทยกลาง

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ มหาวิทยาลัยมีบทบาทในการอนุรักษ์ รวบรวม และปริวรรตเอกสารโบราณล้านนา

๑.๗.๒ ได้ปริวรรตเนื้อหาจากคัมภีร์ใบลานล้านนา เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ให้แก่สาธารณชน

๑.๗.๓ ได้องค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ ได้รับการศึกษาเรียนรู้ ตลอดจนการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

บทที่ ๒

ประวัติ ความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน

บทนี้ เป็นศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่านซึ่งเป็นบริบทและข้อมูลพื้นฐานของการวิจัยโดยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่

๒.๑ ประวัติความเป็นมาและการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานล้านน่าน

๒.๒ มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน

๒.๓ เอกสารโบราณกับภูมิปัญญาครุฑน่าน

๒.๔ การอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์น่าน

๒.๑ ประวัติความเป็นมาและการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานล้านน่าน

คนโบราณนั้นนิยมบันทึกเรื่องราวและความรู้ต่าง ๆ โดยใช้ใบลาน เนื่องจากใบลานเป็นวัสดุธรรมชาติจากต้นลาน ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่หาได้ง่ายในเขตร้อนชื้น ทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออก^๑ ในประเทศอินเดีย พบว่ามีการจารึกข้อมูลลงในใบลานตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๖ ในแคว้นโอริสสา แต่ต่อมาเมื่อกระดาษได้เผยแพร่เข้าสู่อินเดียราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ และเข้ามามีอิทธิพลแทนที่ใบลานอย่างช้า ๆ นอกจากประเทศอินเดียแล้ว ยังปรากฏให้เห็นว่า มีการค้นพบการบันทึกเรื่องราวลงในใบลานในประเทศญี่ปุ่น ศรีลังกา และประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อินโดนีเซีย ลาว พม่า กัมพูชา และไทย^๒

สำหรับประเทศไทยนั้น การใช้ใบลานเพื่อบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ คาดว่าได้รับอิทธิพลมาจากประเทศศรีลังกา เมื่อครั้งที่พระภิกษุจากศรีลังกาเดินทางมาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนประเทศไทยเมื่อหลายร้อยปีก่อน^๓ ในขณะเดียวกันสำหรับสังคมท้องถิ่นล้านนาก็พบว่า จากหลักฐานเท่าที่มีปรากฏคัมภีร์ใบลานน่าจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเป็นต้นมาจนถึงสมัยของพระเมืองแก้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลา que พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ คัมภีร์ใบลานในล้านนานั้น กล่าวกันว่า คัมภีร์ใบลานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน คือ คัมภีร์ใบลานเรื่อง “ติงสนิบาต” จารเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๔ ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช^๔

สำหรับจังหวัดน่าน” จังหวัดเล็ก ๆ ทางภาคเหนือของไทย ทรงคุณค่าเนื่องด้วยเป็นเมืองแหล่งคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมจำนวนมากกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในเขตจังหวัดน่าน สืบเนื่องจากในอดีตน่านเป็นนครรัฐที่มีความสำคัญในแง่เศรษฐกิจแห่งหนึ่งของภูมิภาค ด้วยการที่เป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์แห่งเดียวในเขตอาณาจักรล้านนา ทำให้มีเส้นทางการการค้าเกลือที่นำพาความรุ่งเรืองทาง

^๑สินีนาฏ สมบูรณ์เอนก, การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน, ใน สุภาพร นาคบัลลังก์ และสินีนาฏ สมบูรณ์เอนก (บรรณาธิการ), พุทธศิลป์ล้านนา: คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์ (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๔.

^๒อ้างแล้ว.

^๓อ้างแล้ว.

^๔สินีนาฏ สมบูรณ์เอนก, การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน, ในสุภาพร นาคบัลลังก์ และสินีนาฏ สมบูรณ์เอนก (บรรณาธิการ), พุทธศิลป์ล้านนา: คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์, , หน้า ๑๗๕.

เศรษฐกิจมาสู่เมืองนาน ในขณะที่เดียวกันยังได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมกับเมืองต่าง ๆ นำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจนก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งรวมไปถึงการจารึกมรดกโบราณด้วยอักษรธรรมและการศึกษาภาษาบาลีอีกด้วย

เมื่อย้อนประวัติศาสตร์ไปตั้งแต่ยุคสร้างเมืองในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทำให้พบว่า น่านเป็นนครรัฐที่มีพื้นที่ขนาดไม่ใหญ่นัก แต่กลับมีความสำคัญในแง่เศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์แห่งเดียวในเขตอาณาจักรล้านนา นครรัฐแห่งนี้จึงใช้เกลือเป็นเครื่องเจรจาต่อรองทางการเมืองและสร้างความสัมพันธ์กับอาณาจักรรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นอยุธยา สุโขทัยล้านช้าง หลวงพระบาง ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศ อาทิ โปรตุเกสและฮอลันดาโดยผ่านนครรัฐสุโขทัยในฐานะเมืองเครือญาติ เส้นทางการค้าเกลือนอกจากจะนำความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาสู่เมืองนานแล้วยังเป็นเส้นทางที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมกับอาณาจักรและเมืองต่างๆ นำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่สะท้อนผ่านทางสถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีแห่งนครน่าน รวมถึงการรับธรรมเนียมการจารึกมรดกโบราณด้วยอักษรธรรม และการศึกษาภาษาบาลีอีกด้วย ซึ่งในเรื่องของการจารึกมรดกโบราณและการศึกษาภาษาบาลีนั้น

อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม ผู้ทรงคุณวุฒิแห่งหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดน่านได้กล่าวว่า การศึกษาภาษาบาลีรวมทั้งกระแสการจารึกมรดกโบราณเข้ามายังนครรัฐแห่งนี้ใน ๒ ยุคที่สำคัญ คือ

ยุคแรก เมื่อครั้งพญาการเมืองแห่งนครรัฐน่านรับ พระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์และภาษาบาลีจากกรุงสุโขทัยในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาสิทธิ) ซึ่งถือว่าเป็นกษัตริย์ที่ใช้หลักการศาสนาและการทหารในการปกครองพุทธจักรและอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น โดยอาศัยพระปรีชาสามารถในด้านพุทธศาสนา ทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงเพื่อสอนเรื่องนรกสวรรค์ให้ประชาชนเกรงกลัวต่อบาปและหมั่นสั่งสมบุญกุศล อันมีนัยด้านการปกครองบ้านเมืองให้พสกนิกรได้ร่วมพระบารมีอยู่เย็นเป็นสุข ถือเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเล่มแรก และเป็นกุศโลบายที่พระองค์ทรงใช้เพื่อสร้างความสงบร่มเย็นทางสังคมอย่างแยบคาย นอกจากนี้พระองค์ยังมีสายพระเนตรที่กว้างไกลในการขยายแสนยานุภาพทางการทหารและศาสนาผ่านศูนย์กลางการค้าเกลืออย่าง น่านไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อให้อาณาจักรรอบข้างยอมรับพระองค์ในฐานะกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งมหาเถรธรรมบาลิกุหนึ่งในพระอาจารย์ของพระองค์ ผู้เป็นที่เคารพของพญาการเมืองไปอยู่ที่น่าน เมื่อพระมหาธรรมราชาลิไททรงใช้หลักการทางทหารและการพระศาสนาสำเร็จ การจารึกโบราณด้วยภาษาบาลีจึงขยายไปอย่างกว้างขวางในเมืองน่านนับแต่นั้นมา

ยุคที่สอง ร้อยกว่าปีต่อมาเป็นที่ภาษาบาลีและการจารึกมรดกโบราณเข้ามาสู่เมืองน่านเมื่อพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์แห่งนครพิงค์เชียงใหม่ มีพระราชประสงค์จะครอบครองแหล่งเกลือ จึงทรงยกทัพมาตีจนสามารถผนวกน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ รัชสมัยของพระองค์ถือเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านนา ที่รุ่งเรืองทั้งการขยายอาณาเขตไปครอบครองหัวเมืองน้อยใหญ่จำนวนมาก อีกทั้งพระพุทธศาสนาและการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกก็เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุด ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สังคายนาพระไตรปิฎกบาลีแล้วจารลงโบราณด้วยอักษรธรรมแจกจ่ายไปทั่วอาณาเขตที่ทรงปกครอง จึงส่งผลให้น่านในฐานะที่เป็นหนึ่งในเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา รับความรุ่งเรืองทั้งด้านพระพุทธศาสนาและการศึกษาภาษาบาลีเข้ามาด้วย

จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า อิทธิพลจากอาณาจักรสุโขทัยในยุคแรกและอาณาจักรล้านนาในยุคต่อมา ทำให้การจารึกคัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกงานในดินแดนนครน่าน จนกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาภาษาบาลีแห่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งในภาคเหนือดังจะเห็นได้ว่า ครั้งหนึ่งพระสิริมังคลาจารย์จอมปราชญ์แห่งล้านนาผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีแตกฉานในอักขรวิธีวิจิตรพิสดาร สัมพันธ์และฉันทลักษณ์ ได้เดินทางไปศึกษาภาษาบาลีที่นครน่านนานถึง ๒ ปี เมื่อกลับไปเชียงใหม่ท่านได้รจนาผลงานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ เวสสันดรที่ปณี มังคลัตถที่ปณี และจักกวัตติปณี การที่ท่านเดินทางจากเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการสังคายนาที่พรั่งพร้อมไปด้วยนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในพระธรรมวินัย เพื่อไปเรียนรู้ภาษาบาลีที่น่าน แสดงว่า นครแห่งนี้ต้องมีความสำคัญในด้านการศึกษาพระไตรปิฎกและภาษาบาลีไม่น้อยทีเดียว กระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เจ้านครน่านชั้นหลังทุกองค์ต่างทรงให้การทำนุบำรุงอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ เรื่อง ราชวงษปกรณ พงศาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช บันทึกไว้ว่า เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้านครน่านองค์ที่ ๖๒ จากจำนวน ๖๔ พระองค์ ทรงสละทุนทรัพย์ส่วนพระองค์บูรณปฏิสังขรณ์วัดและปูชนียวัตถุเป็นอันมากและทรงเป็นองค์ประธานในการจัดสร้างคัมภีร์ใบลาน จารึกพระธรรมคำสั่งสอนถึง ๗ ครั้งระหว่างปีจุลศักราช ๑๒๑๗-๑๒๔๘ รวมแล้วจำนวนหลายพันผูก เมื่อจารึกคัมภีร์ใบลานแล้วเสร็จในแต่ละครั้ง ก็จัดให้มีงานสมโภชเฉลิมฉลอง ทั้งเจ้านาย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และประชาชนต่างเข้าร่วมบูชากันทั้งเทศน์และถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ด้วยศรัทธา ดังปรากฏเรื่องราวเมื่อสร้าง

คัมภีร์ในครั้งที่สามแล้วเสร็จว่า

“..ท่านสร้างตั้งแต่จุลศักราช ๑๒๒๕ ตัวถึงจุลศักราช ๑๒๓๒ ตัวนานได้ ๘ ปีแล รวมท่านได้สร้างธรรมครั้งถ้วน ๓ นั้นนับเป็นคัมภีร์มี ๑๘๙ คัมภีร์ นับเป็นผูกมี ๑๒๕๑ ผูก..ท่านก็ได้ตั้งกระทำพุทธาภิเษกเบิกบายฉลองพิธีกรรม กระทำบุญที่ของท่าน ตั้งแต่วันเดือนยี่ขึ้น ๓ ค่ำ ไปจนตลอดถึงวันเดือนยี่ลงค่ำ ๑ จึงเป็นที่เลิกแล้วบริบูรณ์นั้น เปนมหาพอยอันใหญ่หั้นแล นับเป็นกัณฑ์คินพระองค์ได้บูชากัณฑ์ครั้งนี้รวมมี ๓๑๖ กัณฑ์ วัตถุห้อยแขวนกัณฑ์ละ ๒ แถบรูปैया เจ้ามหาอุปราชบูชาเป็นคินท่าน ๕๐ กัณฑ์ เจ้าราชวงษ์บูชาเป็นกัณฑ์คิน ๑๐ กัณฑ์ เจ้าสุริยบูชา ๕ กัณฑ์ เจ้าราชบุตรบูชา ๕ กัณฑ์ นอกนั้นศรัทธาเจ้านายท้าวพระยาเสนาอำมาตย์ก็บูชาคนละกัณฑ์ฤ ๒ กัณฑ์ไปแลพระสงฆ์เจ้าทั้งหลายซึ่งท่านได้นิมนต์มารับทานในสมัยนี้มี ๓๘๓ องค์ ท่านได้เบิกเข้าไปบาตรกินทานในครั้งนี้สิ้นเข้าสารแปดแสนเจ็ดหมื่นได้เบิกไปเข้าพันก้อน เลี้ยงสองหมื่นเจ็ดพันห้าร้อยแปดเข้าหมื่นเลี้ยงแสนหนึ่ง รวมทั้งเลี้ยงพระสงฆ์เมืองแพร่เลี้ยงเข้าสารล้านสามหมื่นเจ็ดพัน นี่เป็นครั้งถ้วน ๓ แล..”

นับตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรน่านในศตวรรษที่ ๑๘ จวบจนเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ นครน่านได้ผ่านการศึกสงคราม และตกอยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นต่าง ๆ ที่ผลัดกันขึ้นมาเรืองอำนาจหลายครั้งหลายคราแต่ท่ามกลางความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การศึกษาภาษาบาลีและการจารึกคัมภีร์ใบลานก็ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายด้วยแรงศรัทธาทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชาวเมืองตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

๒.๒ มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน

๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของเมืองน่าน

“เมืองน่าน” มีที่มาของชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ส่วนในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ เรียกเมืองน่านว่า “กาวราชนคร” นัยว่าเป็นแคว้นของกาว อันหมายถึง ชนชาติที่อาศัยอยู่ในแคว้นน่านแต่ดึกดำบรรพ์ และในตำนานเก่า ๆ เรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” เข้าใจว่าเป็นยุคสมัยที่พระพุทธศาสนาและภาษาบาลีเฟื่องฟูในล้านนา ที่มาของชื่อเมืองน่าน มาจากชื่อแม่น้ำน่าน อันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่าน ชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เรียกว่า “เมืองน่าน” คือ ตั้งแต่แรกตั้งเมืองใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณและศุภอักษรนามนันทบุรี เป็นนามที่ไพเราะ และมีความหมายมงคลนาม แต่ก็มีหลายพยางค์และเรียกยาก จึงกลับมานิยมเรียกนามเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” ตลอดจนถึงปัจจุบัน

เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็ก ๆ ก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขา ในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่าง ใกล้กับเทือกเขาดอยภูคาในเขตบ้านเลี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เนื่องจากปรากฏร่องรอย ชุมชนในสภาพที่เป็นคูนน้ำ คันดิน กำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คน ไปสร้างเมืองใหม่โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองบัว

ภายหลังขุนฟองถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนราชบุตรจึงได้ขึ้นครองเมืองบัวแทน ด้านพญาภูคา ครองเมืองย่างมานานและมีอายุมากขึ้น มีความประสงค์จะให้เจ้าแก้วเถื่อนผู้หลานมาครองเมืองย่างแทน จึงให้เสนาอำมาตย์ไปเชิญ เจ้าแก้วเถื่อนเกรงใจจึงยอมไปอยู่เมืองย่างและมอบให้ชายา คือนางพญาแม่ท้าวคำปิ่นดูแลรักษาเมืองบัวแทน เมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนจึงครองเมืองย่างแทน ในช่วงที่เมืองบัวว่างจากผู้นำ เนื่องจากเจ้าแก้วเถื่อนไปครองเมืองย่างแทนปู่คือพญาภูคา พญางำเมืองเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา จึงได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบ้านเมืองในเขตเมืองน่านทั้งหมด นางพญาแม่ท้าวคำปิ่นพร้อมด้วยบุตรในครรภ์ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร้ง จนคลอดได้บุตรชายชื่อว่าเจ้าขุนใส เติบใหญ่ได้เป็นขุนนางรับใช้พญาคำเมืองจนเป็นที่โปรดปราน พญางำเมืองจึงสถาปนาให้เป็นเจ้าขุนใสยศ ครองเมืองปรัต ภายหลังมีกำลังพลมากขึ้นจึงยกทัพ มาต่อสู้ จนหลุดพ้นจากอำนาจเมืองพะเยา และได้รับการสถาปนาเป็นพญาผานอง ขึ้นครองเมืองบัวอย่างอิสระระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๖๕ - ๑๘๙๔ รวมทั้งสิ้น ๓๐ ปี จึงถึงแก่พิราลัย

ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองบัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมือง มาบูชา ณ เมืองบัวด้วย พญาการเมืองได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาล จึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองบัว ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณ

พระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้งในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็น ศูนย์กลางเมือง หลังจากพญากองเมืองถึงแก่พิราลัย โอรสคือ พญาผากองขึ้นครองแทนอยู่มาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยไค้ คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑ ในสมัยเจ้าปู่แข่งครองเมืองระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๕๐ - ๑๙๖๐ ได้สร้างวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดพระธาตุเขาน้อย วัดพญา แต่สร้างไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน พญาจ้าวพารผาสุมผู้เป็นหลานได้สร้างต่อจนแล้วเสร็จและได้สร้างพระพุทธรูปทองคำปางลีลา ปัจจุบันคือ พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี ประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

ในปี พ.ศ. ๑๙๙๓ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่าน และแหล่งเกลือบ่อมาง (ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือ จึงได้จัดกองทัพเข้ายึดเมืองน่าน พญาอินต๊ะแก่นท้าวไม่อาจต้านทานได้จึงอพยพหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองเชลียง (ศรีสัชชนาลัย) เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมาตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๐๐ ปี ที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของอาณาจักรล้านนาได้ค่อย ๆ ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนาเข้ามาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนา ปรากฏศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัยอย่างชัดเจน ดังเช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ แม้จะเหลือส่วนฐานที่มีช้างล้อมรอบ ซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่ แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอด เปลี่ยนเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๐๓ - ๒๓๒๘ เมืองน่านได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอยู่หลายครั้งและต้องเป็นเมืองร้างไร้ผู้คนถึง ๒ ครั้ง คือ ครั้งแรก ปี พ.ศ. ๒๒๔๓ - ๒๒๔๙ และครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๓๒๑ - ๒๓๔๔ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๑ เจ้าอัครวรปัญญา ได้ลงมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เพื่อขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เจ้าอัครวรปัญญา หลังจากขึ้นครองเมืองน่านยังมีได้เข้าไปอยู่เมืองน่านเสียทีเดียว เนื่องจากเมืองน่านยังรกร้างอยู่ ได้ย้ายไปอาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ คือ บ้านตีตบุงเรือง เมืองจั่ว (บริเวณอำเภอนาน้อย) เมืองพ้อ (บริเวณอำเภอเวียงสา) หลังจากได้บูรณะซ่อมแซมเมืองน่านแล้ว พร้อมทั้งได้ขอพระบรมราชานุญาตกลับเข้ามาอยู่ในเมืองน่าน ในปี พ.ศ. ๒๓๔๔ ในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมืองน่านมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช เจ้าผู้ครองนครน่านในชั้นหลังทุกองค์ต่างปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความเที่ยงธรรม มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ได้ช่วยราชการบ้านเมืองสำคัญหลายครั้งหลายคราด้วยกัน นอกจากนี้ เจ้าผู้ครองนครน่านต่างได้ทำนุบำรุงกิจการพุทธศาสนาในเมืองน่าน และอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ได้สร้างธรรมนิทานชาดก การจารพระไตรปิฎกลงในคัมภีร์ใบลาน นับเป็นคัมภีร์ได้ ๓๓๕ คัมภีร์ นับเป็นผูกได้ ๒,๖๐๖ ผูก ได้นำไปมอบให้เมืองต่าง ๆ มีเมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย และเมืองหลวงพระบาง

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เลื่อนยศฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น “พระเจ้านครน่าน” มีพระนามปรากฏตามสุพรรณบัฏว่า “พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุรมหาราชวงศาธิบติ สิริตจาริราชานุภาวรักษ์ วิบูลยศักดิ์กิตติไพศาล ภูบาลบพิตรสถิตย์ ณ นันทราชวงษ์” เป็นพระเจ้านครน่านองค์แรกและองค์เดียวในประวัติศาสตร์น่าน ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้าน่าน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ จึงได้สร้างหอคำ (คุ้มหลวง) ขึ้นแทนหลังเดิมซึ่งสร้างในสมัยของเจ้าอนันตวรฤ

ทิวเขา และด้านหน้าหอคำ มีช่วงไว้ทำหน้าที่คล้ายสนามหลวง สำหรับจัดงานพิธีต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่จัดขบวนทัพออกสู้ศึก จัดขบวนนำเสด็จหรือขบวนรับแขกเมืองสำคัญ และในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน ถึงแก่พิราลัย ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครก็ถูกยุบเลิกตั้งแต่นั้นมา ส่วนหอคำได้ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดน่านจนปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดน่าน ได้มอบหอคำให้กรมศิลปากรใช้เป็นสถานที่จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านจนกระทั่งปัจจุบัน

๒.๒.๒ มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน

มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่านยังคงปรากฏร่องรอยของแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานมาให้อนุชนรุ่นหลังได้พบเห็น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนความเจริญที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตของดินแดนแห่งนี้

๑) แหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ของจังหวัดน่านปรากฏร่องรอยแห่งอารยธรรมของชุมชนโบราณในเขตจังหวัดน่าน ดังต่อไปนี้

ชุมชนโบราณเมืองน่าน ตั้งอยู่ในเขตตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน จากข้อมูลของการสำรวจชุมชนโบราณพบว่า บริเวณชุมชนโบราณเป็นที่ตั้งของศาสนสถานหลายแห่ง และต่างก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการสร้างเมืองน่านมาโดยตลอด วัดสำคัญดังกล่าว ได้แก่ วัดช้างค้ำวรวิหาร ซึ่งมีเจดีย์ที่ปรากฏเค้าโครง ทรวดทรงเดิม เป็นแบบเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ของสุโขทัย และเจดีย์คฤห์ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ วัดหัวช้าง วัดภูมินทร์ วัดภูยาค เป็นต้น

ชุมชนเมืองบัว ตั้งอยู่ในเขตบ้านบัว (ปัจจุบันเป็นบ้านแก้ม หมู่ที่ ๕ ตำบลบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน) หากพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศจะเห็นว่า รูปร่างของชุมชนโบราณแห่งนี้มีลักษณะยาวรี มีจำนวนชั้นคูเมืองแบบชั้นเดียว ซึ่งในเอกสารบางฉบับได้กล่าวถึงร่องรอยคูน้ำคันดินของกำแพงเมืองที่ปรากฏให้เห็นปัจจุบันว่า อยู่ตรงบริเวณวัดพระธาตุเป้งสั๊ดเป็นศูนย์กลาง ภายในวัดพระธาตุเป้งสั๊ดแห่งนี้มีโบราณสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์ที่เชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและวิหารทรงพื้นเมืองที่มีการประดับตกแต่งซุ้มประตูเป็นศิลปะแบบลาวล้านช้าง

ชุมชนโบราณบ้านสวนดอก อยู่ในเขตบ้านสวนดอก ตำบลบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน สภาพปัจจุบันของชุมชนแห่งนี้มีรูปทรงเป็นลักษณะกลมมน หากพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศจะปรากฏร่องรอยของคูน้ำคันดินเพียงชั้นเดียว แต่บางช่วงยังไม่ชัดเจนดูสลับซับซ้อนคล้ายสภาพธรรมชาติมาก สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่บริเวณชุมชนโบราณแห่งนี้เป็นที่ตั้งของบ้านสวนดอก ส่วนพื้นที่ทำการเกษตรจะอยู่นอกเขตชุมชนโบราณ เพราะลักษณะของชุมชนอยู่ในที่ดอนสูง และลาดลงต่ำไปทางด้านทิศเหนือ ซึ่งด้านนี้ก็ปรากฏแนวร่องน้ำใหญ่ที่เชื่อมต่อกับพื้นที่สูงอีกฝั่งหนึ่ง

ชุมชนโบราณบ้านศาลา ตั้งอยู่บริเวณบ้านศาลา ตำบลศิลาแดง อำเภอบัว จังหวัดน่าน จากรูปทรงของชุมชนที่ปรากฏจากภาพถ่ายทางอากาศพบว่า มีลักษณะรูปร่างชุมชนค่อนข้างกลม พบร่องรอยของคูน้ำคันดินหนึ่งชั้น แต่ร่องรอยแนวคันดินดังกล่าวไม่ชัดเจนเท่าใด บริเวณที่พบคูน้ำคันดินไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ ที่จะช่วยในการศึกษาหรือตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับชุมชนโบราณแห่งนี้ได้ อย่างไรก็ตาม จากการพบซากโบราณสถานซึ่งมีชื่อเรียกว่า วัดน่าน ที่ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของบริเวณที่พบแนวคูน้ำคันดินนี้ อาจเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ถึงความเก่าแก่ของชุมชนบริเวณนี้ รวมทั้งการพบพระพุทธรูปเนื้อโลหะรวมอยู่ด้วย ฐานพระพุทธรูปจารึกด้วยอักษรไทยฝักขามเป็นศิลปะล้านนา ระหว่างครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ชุมชนโบราณวัดพระธาตุแช่แห้ง (บ้านหนองเต่า) ตั้งอยู่บริเวณบ้านหนองเต่า อำเภอม่วง
ดี อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน จากลักษณะภาพถ่ายทางอากาศพบว่า ชุมชนโบราณแห่งนี้มีลักษณะ
ยาวรี วางตัวเรียงตามแนวตะวันออกเฉียงเหนือกับตะวันตกเฉียงใต้ ลักษณะสภาพคูน้ำคันดินที่ปรากฏ
ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะถูกทำลายไปเกือบหมด คงเหลือแต่ร่องรอยของแนวคันคูอยู่ในบางตอน และที่
ยังสามารถมองเห็นได้ชัดคือบริเวณด้านทิศเหนือและทิศใต้ ซึ่งมีลักษณะโอบล้อมบริเวณวัดอยู่ สภาพ
คูน้ำคันดินจะมีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ปกคลุมค่อนข้างรกชัฏ หลักฐานที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ
ชุมชนโบราณแห่งนี้ ได้แก่ คูน้ำคันดิน และวัดพระธาตุแช่แห้งวรวิหาร

ชุมชนโบราณบ้านมหาโพธิ์ ตั้งอยู่ในเขตบ้านมหาโพธิ์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัด
น่าน รูปทรงของชุมชนจากภาพถ่ายทางอากาศสันนิษฐานตามร่องรอยที่ปรากฏพบว่า มีรูปทรงคล้าย
สี่เหลี่ยม มีลำน้ำน่านเป็นแนวคูเมืองด้านตะวันออก ขันคูเมืองมีลักษณะเป็นแนวคูน้ำคันดินชั้นเดียว
ซึ่งสภาพปัจจุบัน คูน้ำคันดินดังกล่าวได้ถูกแปรสภาพไปบ้าง โดยหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณ
แนวคูเมืองด้านทิศเหนือและทิศใต้บริเวณบ้านมหาโพธิ์ติดกับบ้านหัวเวียงเหนือ มีวัดมหาโพธิ์ ซึ่งเป็น
วัดเก่าแก่อยู่ในช่วงเดียวกัน สร้างราว พ.ศ. ๒๓๖๒

ชุมชนโบราณจักสานบ้านป่าแหว (บ้านเวียงสอง) ตั้งอยู่บริเวณเวียงสอง (บ้านป่าแหว
เดิม) ตำบลและ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน มีลักษณะเป็นรูปทรงยาวรี จากการสำรวจพบร่องรอยของ
แนวคูเมืองที่ซับซ้อนไม่แน่นอน กล่าวคือ คูเมืองบางช่วงปรากฏคูน้ำคันดินเพียงชั้นเดียว แต่บางช่วง
ปรากฏ ๒ ชั้น แนวด้านเหนือจะอาศัยแนวร่องน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบขนาดเล็กกระหว่างที่
ตอนเป็นที่ตั้งชุมชนกับแนวเขาด้านเหนือ แนวร่องน้ำดังกล่าวปัจจุบันไม่มีน้ำไหล สำหรับสภาพคูน้ำคัน
ดินที่พบปัจจุบันจะพบบริเวณทิศตะวันออกและทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งถูกถนนตัดผ่าน และถูกปรับ
สภาพในบางส่วน

ชุมชนโบราณบ้านน้ำคำ ตั้งอยู่ในเขตบ้านน้ำคำ ตำบลพญาแก้ว อำเภอเชียงกลาง จังหวัด
น่าน เป็นชุมชนที่มีแบบแผนไม่แน่นอน แนวคูเมืองทิศเหนือจะอาศัยทางน้ำธรรมชาติซึ่งเชื่อมต่อกับลำ
น้ำน่าน จากการสำรวจพบว่า มีลักษณะเป็นคูน้ำคันดินเพียงชั้นเดียว ปัจจุบันยังมีการใช้ประโยชน์จาก
คูน้ำนี้อยู่ เพราะมีน้ำขังตลอดปี คันดินมีต้นไม้ปกคลุมตลอดแนว บริเวณชุมชนโบราณบางส่วนพบว่า
พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ลุ่มดอน บางบริเวณเป็นบ่อน้ำเล็กๆ สภาพทั่วไปเป็นป่ารก

ชุมชนโบราณบ้านพร้าว หรือบ้านเด่นธรา ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านพร้าวหรือบ้านสร้อยพร้าว
ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านเด่นธรา ตำบลเชียงกลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่ไม่มี
แบบแผนแน่นอน ลักษณะชุมชนจะวางตัวยาวขนานไปตามรอยต่อระหว่างที่ราบต่ำกับที่ดอนสูงในแนว
ทิศตะวันออก-ตะวันตก จากการสำรวจลักษณะคูเมืองเป็นคูน้ำคันดินชั้นเดียว ลักษณะแนวคันดินทิศ
ใต้จะวางตัวแนวยาวไปด้านทิศตะวันออกแล้ววกขึ้นไปทางเหนือเล็กน้อย ก่อนจะสิ้นสุดบริเวณผาชัน
สภาพโดยทั่วไปภายในชุมชนโบราณเป็นลักษณะของที่ราบซึ่งถูกไถพรวนปรับสภาพพื้นที่เตรียม
เพาะปลูก คูน้ำคันดินส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพดี

ชุมชนโบราณบริเวณพระธาตุจอมพริก อยู่ในเขตวัดพระธาตุจอมพริก ตำบลยม อำเภอท่า
วังผา จังหวัดน่าน จากร่องรอยคูเมืองชุมชนโบราณแห่งนี้มีความสลับซับซ้อน บางส่วนปรากฏ ๒ ชั้น
แต่บางช่วงพบเพียงชั้นเดียว ขอบเขตชุมชนโบราณบริเวณวัดพระธาตุจอมพริกนี้ ทิศเหนือติดที่ราบต่ำ
ด้านเหนือเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุจอมพริก และพื้นที่ใต้อยู่อาศัย

ชุมชนโบราณบ้านฝิ่ง (ต้นฝิ่ง) ตั้งอยู่ในบริเวณเขตหมู่บ้านต้นฝิ่ง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน จากการสำรวจในพื้นที่จริงพบว่า มีความซับซ้อนเนื่องจากแนวคูน้ำคันดินจะทำเป็นวงโค้ง เหลื่อมซ้อนกันคล้ายกับการสร้างและตั้งหลักแหล่งกันมาหลายยุคหลายสมัย สภาพปัจจุบันของแนวคูน้ำคันดิน และพื้นที่โดยรอบเป็นป่ารกชัฏ

ชุมชนโบราณบ้านป่าแลว ตั้งอยู่ในเขตบ้านอภัยคีรี ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ปัจจุบันปรากฏแนวคูน้ำคันดิน พื้นที่ภายในชุมชนโบราณส่วนใหญ่ยังคงสภาพดี ร่องรอยคูน้ำคันดินยังเห็นชัดเจน พื้นที่ภายในถูกใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม

ชุมชนโบราณบ้านดอยทุ่งกวาง ตั้งอยู่ในเขตบ้านดอยทุ่งกวาง ตำบลแงง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ยังไม่มีความชัดเจนในหลักฐานการสืบค้น และร่องรอยสำหรับการสอบถามประวัติ

ชุมชนโบราณบ้านป่าแดด ตั้งอยู่ในเขตบ้านป่าแดด ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน รูปทรงของชุมชนโบราณตามที่ปรากฏในภาพถ่ายทางอากาศมีลักษณะเป็นรูปทรงค่อนข้างกลม ร่องรอยของคูน้ำคันดินที่ปรากฏมีต้นไม้ และวัชพืชปกคลุมอยู่ทางด้านทิศเหนือของชุมชน

๒) โบราณสถาน ในเขตจังหวัดน่าน ปรากฏร่องรอยแห่งอารยธรรมของโบราณสถาน ดังต่อไปนี้

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านตั้งอยู่ในบริเวณคุ้มของอดีตเจ้าผู้ครองนครน่าน เรียกว่า “หอคำ” โดยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าเมืองน่านสร้างขึ้นเป็นที่ประทับเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ลักษณะตัวอาคารโอโถง งดงาม ก่ออิฐถือปูนแข็งแรง แต่ตกแต่งให้อ่อนช้อย สวยงาม ด้วยลายลูกไม้ นับเป็นสถาปัตยกรรมก่อสร้างที่ดีเด่นแห่งหนึ่งของเมืองไทย นอกจากนี้ บริเวณด้านหน้าพิพิธภัณฑสถาน เป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ผู้เป็นเจ้าของหอคำแห่งนี้ด้วย กรมศิลปากร ได้รับมอบอาคารหอคำเพื่อใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ จัดแสดง โบราณวัตถุ ตลอดจนสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และชาติพันธุ์วิทยา ประจำท้องถิ่น มาจัดแสดงให้ชมอย่างมีระบบและระเบียบสวยงาม

วัดหนองแดง วิหารไผ่ล้อมหรือหอคำ เป็นวัดเก่าโบราณของไทยลื้อ ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทยลื้อ โดยช่างชาวไทยลื้อ (แคว้นสิบสองปันนา) สร้างมาประมาณ ๒๐๐ กว่าปี มีการบูรณะหลายครั้ง แต่รูปร่างลักษณะภายนอกยังคงรูปเดิมไว้มาก ตัวอาคารผนังสร้างด้วยอิฐก่อ หนาประมาณ ๕๐ เซนติเมตร สูงประมาณ ๓ เมตร ผนังก่อเรียบ หน้าต่าง สันนิษฐานว่า เจาะเพิ่มเติม และใส่บานที่หลัง ลักษณะรูปทรงหลังคา ตอนกลางลาดคลุมทั้งสี่ด้าน ตอนบนทรงจั่วตัดแบบวิหาร ทรงโรง ด้านหน้าลาดชายคาทิ้งต่อลงมา คลุมมุขหน้า และตั้งเสารับเป็นแถวสามเสา มีที่นั่งตรงเฉลียง อิฐก่อครึ่งแผ่น สูง ๕๐ เซนติเมตร พื้นมุขหน้าลาดลงมาจากพื้นพระอุโบสถ ประมาณสองชั้นบันได ด้านข้างทิศเหนือ ต่อชายคาออกมาคลุมทรงประตูเล็กน้อย และเปิดทางออกเช่นเดียวกับด้านหลัง ซึ่งใช้ลักษณะต่อชายคาออกมาคลุมเช่นเดียวกัน กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔

วัดพระธาตุเบ็งสกัด ตั้งอยู่บ้านแก้ม หมู่ที่ ๕ ตำบลปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นสถาปัตยกรรมไทยลื้อที่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหลายครั้ง ลักษณะวิหารเป็นรูปวิหารทรงสูง แต่หลังคาจะกดต่ำแบบช่างล้านนาเดิม มีลาดบัวที่ฐานตอนล่างของพระวิหาร ด้านข้างของวิหารเจาะหน้าต่างเป็นบานเล็ก ๆ แคบ ๆ หน้าวิหารมีลักษณะเป็นมุขโถงโล่ง ๆ ขึ้นบันไดด้านหน้าจะถึงโถงมุข

หน้าเข้าสู่ภายในวิหาร ซึ่งภายในประกอบด้วยเสารายเรียงสองแถวตรงสู่แท่นฐานชุกชี ประตูด้านหน้าวิหารเป็นประตูใหญ่กว้างและสูง ประกอบด้วยลวดลายปูนปั้น ผสมผสานระหว่างศิลปะเก่ากับใหม่สำหรับเจดีย์พระธาตุเบ็งสะกัด ความหมายของพระธาตุตามตำนานหมายถึง สิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นจากบ่อน้ำที่ใช้น้ำแห้งลงไปแล้วน้ำชาดเป็นท่อน ๆ เหมือนมีอะไรมากัดให้ชาด และมีลำแสงเกิดขึ้นลักษณะของเจดีย์นี้เป็นสถาปัตยกรรมล้านนา สร้างโดยพญาภูคาในปี พ.ศ. ๑๘๖๖ สร้างก่อนพระวิหาร และได้รับการบูรณะจากกษัตริย์ราชวงศ์ล้านนาหลายสมัยสืบเนื่องต่อกันมา เจดีย์เป็นรูปทรงฐานระฆังคว่ำ เป็นมุมแปดเหลี่ยมลดหลั่นกันเป็นชั้น ๆ ไม่มีลวดลายเป็นศิลปะแบบพะเยา หรือที่เรียกว่าเจดีย์ทรงพะเยา ซึ่งมีมากที่พะเยา เชียงราย

วัดหนองบัว ตั้งอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านไทยลื้ออันสงบร่มเย็น วัดแห่งนี้เป็นหนึ่งในผลงานทางสถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ชิ้นเอกของเมืองน่าน วัดหนองบัวเป็นวัดชาวบ้าน ลักษณะการตกแต่งภายในตัววิหารจึงเรียบง่ายกว่า ทั้งลักษณะวิหารก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าธรรมดา แต่ วิหารวัดหนองบัวก็เป็นอาคารที่ทรงคุณค่าในแง่สถาปัตยกรรมพื้นบ้านที่สวยงาม และหาชมได้ยาก จากคำบอกเล่ากล่าวว่า วัดนี้สร้างขึ้นในราว พ.ศ. ๒๔๐๕ โดยท่านสุนันตะ (ครูบาหลวง) เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงนำชาวบ้านสร้างขึ้นเป็นวัดประจำหมู่บ้านหนองบัว แต่แรกนั้นยังไม่มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เข้าใจว่าจะเขียนขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๐-๒๔๔๔

วัดสวนตาล สร้างขึ้นโดยพระนางปทุมมาวดีชายาของพญาภูเชิง เจ้าผู้ครองนครน่านเมื่อราว พ.ศ. ๑๙๕๕ เป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองน่านด้านทิศเหนือ ในบริเวณที่เป็นสวนตาลหลวง ซึ่งเป็นที่มาของชื่อวัด ตัวเจดีย์หลังวิหารนั้น เดิมเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัย ต่อมาพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ผู้ครองนครน่านโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้แก้ไขรูปทรงเป็นเจดีย์ยอดปรางค์ ดังปัจจุบันภายในวัดแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าทรงทิพย์ พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยองค์ใหญ่หน้าตักกว้าง ๑๐ ฟุต สูง ๑๔ ฟุต ๔ นิ้ว พระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๙๓ เพื่อแสดงถึงชัยชนะที่พระองค์สามารถยึดเมืองน่านไว้ในพระราชอำนาจ

วัดพญาวัด เป็นที่ตั้งของเจดีย์จามเทวีหรือพระธาตุวัดพญาวัด ปุชนิยสถานที่เก่าแก่ และสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน ด้วยช่างได้นำรูปแบบมาจากจังหวัดลำพูน ในยุคที่ล้านนากำลัง รุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งทางศาสนาจักรและอาณาจักร และเมืองน่านก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของล้านนาอย่างเต็มที่ วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ชื่อว่า พระเจ้าสายฝน ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ และมาขอฝนเมื่อเกิดความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แต่พิธีขอฝนนี้ทำครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ จากนั้นก็ไม่เคยมีการทำอีกเลย เนื่องจากเกรงว่าองค์พระจะชำรุด เนื่องจากมีความเก่าแก่มากเกินไป นอกจากนี้ ภายในวัดยังมีธรรมมาสน์ฝีมือช่างเมืองน่านที่เก่าที่สุดเท่าที่พบมา ลักษณะคล้ายบุษบกฐานเป็นปูนก่อติดกันพื้น ตัวธรรมสน์เป็นไม้แกะสลัก มีทรงลွ่ง คือ ด้านบนผาย ด้านล่างสอบเข้าเป็นแบบฝาดัด ลงรักเขียนลายรดน้ำปิดทองใช้ใส่พระธรรมคัมภีร์ พร้อมทั้ง เครื่องสูงจำลอง หรือเครื่องราชกุฎภัณฑ์ เป็นเครื่องสักการพระพุทธเจ้า ทำจากไม้เขียนลายรดน้ำ

วัดพระธาตุเขาน้อย เป็นปุชนิยสถานที่สำคัญและเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน สันนิษฐานว่ามีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับพระธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่บนดอยเขาน้อย สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๔๐ เมตร หน้าวัดมีทางขึ้นเป็นบันไดนาค ๓๐๓ ขั้น ตามประวัติ พระธาตุองค์นี้สร้างโดยมเหสีรองของพญาภูเชิง เจ้าผู้ครองนครน่าน เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เจ้าผู้ครองนครน่านอีกหลาย

องค์ต่อมาได้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุโดยตลอด จนกระทั่งมีการบูรณะครั้งใหญ่ ในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๕๔

วัดพระธาตุแช่แห้ง เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของเมืองน่าน มีอายุกว่า ๖๐๐ ปี ตามพงศาวดารเมืองน่านกล่าวว่า พญากาเมืองโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้มาจากเมืองสุโขทัย ระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๙๑-๑๙๐๑ สถาปตยกรรมด้านโบสถ์ของวัดพระธาตุแช่แห้งแสดงให้เห็นถึงแบบอย่างสถาปตยกรรมและศิลปกรรมสกุลช่างน่าน แยกออกเป็น ๒ แห่ง ได้แก่ วิหารหลวงอยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุ และวิหารพระนอน อยู่ทางด้านหน้านอกกำแพงแก้วขององค์พระธาตุ สำหรับเจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุแช่แห้งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เป็นพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามประวัติสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๖ อายุราว ๖๐๐ ปีเศษ องค์พระธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุที่มีขนาดสูงถึง ๕๕.๕ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๒๒.๕ เมตร มีสี่เหลี่ยมอร่าม เนื่องจากบุด้วยแผ่นทองเหลือง พระธาตุนี้ตั้งอยู่บนยอดดอยภูเพียงแช่แห้ง ลักษณะของเจดีย์ทรงระฆัง ส่วนฐานทำเป็นฐาน หน้ากระดานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ รองรับฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดาน สี่เหลี่ยม และแปดเหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น องค์ระฆังมีขนาดเล็ก บัลลังก์ทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมย่อเก็จ ฐานหน้ากระดาน กลม เป็นกระดานสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยม และชั้นบัวคว่ำเหนือฐานแปดเหลี่ยม ตกแต่งคล้ายกลีบบัว หรือลายใบไม้ แท่น ลายดังกล่าวนี้คงได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่า ซึ่งนำมาต่อเติมขึ้นภายหลัง เมื่อล่วงเข้าพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แล้ว

วัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ลักษณะทางสถาปตยกรรมของวิหารหลังเดิมคงเป็นช่างฝีมือแบบสถาปตยกรรมล้านนา ต่อมาภายหลังได้มีการบูรณะปรับปรุงซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงรูปแบบ กลายเป็นสถาปตยกรรม ที่ผสมผสานกับแนวความคิดสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดเน้นที่เด่นชัดของวิหารวัดมิ่งเมืองก็คือ ลวดลายศิลปะปูนปั้นที่ประดับตกแต่งตัววิหาร มีความสวยงาม วิจิตรบรรจงมาก นับเป็นงานฝีมือของช่างปูนสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน

วัดหัวข่วง มีวิหารและเจดีย์ที่มีลักษณะศิลปกรรมแบบท้องถิ่นล้านนา สกุลช่างเมืองน่าน ฝีมือประณีตงดงาม วัดนี้ไม่ปรากฏว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยใด มีเพียงหลักฐานว่าได้รับการบูรณะในราว พ.ศ. ๒๔๒๕ โดยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าเมืองน่าน และต่อมาราวปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ในสมัยเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองน่าน องค์สุดท้าย มีวิหารที่สวยงาม ปัจจุบันเป็นอาคารทรงจั่วเด่นที่หน้าบันประดับลวดลายไม้จำหลักรูปพรรณพฤกษาอย่างประณีต ละสวยงาม ชุ่มประดูหน้าต่างประดับลายปูนปั้นรูปใบผักกาด อันเป็นศิลปะแบบตะวันตก เป็นวิหารฝีมือช่างเมืองน่านที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง นอกจากนี้ ในวัดยังมีหอไตรเก่าลักษณะน่าชมคล้ายวิหาร แต่มีขนาดเล็ก และทรงสูง หน้าบันและฝาชั้นบน ประดับลายแกะสลักสวยงามตั้งอยู่ใกล้องค์เจดีย์ สำหรับเจดีย์วัดหัวข่วง ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงประสาธ หรือเรือนทอง อิทธิพลศิลปะล้านนา ฐานล่างทำเป็นหน้ากระดานสี่เหลี่ยม รับฐานบัวลูกแก้ว ๒ ชั้น มีชั้นหน้ากระดานคั่นกลาง ฐานบัวลูกแก้วชั้นบน ย่อเก็จรับกับเรือนธาตุไปจรดชั้นบัวกลีบดอกระฆัง ส่วนเรือนธาตุมีชุ่มจระนัม ด้านละชุ่ม ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริดที่มุมผนังทั้งสองข้างเป็นรูปแพวดาทรงเครื่องยืนพนมมือ เหนือชั้นอัสตงตอนสุดเรือนธาตุเป็นชั้นบัวกลีบซ้อนกัน ๓ ชั้น องค์ระฆังมีขนาดเล็กไม่มีบัลลังก์ ลักษณะของรูปทรงโดยส่วนรวมคล้ายกับเจดีย์วัดโลกโมลี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นระหว่าง รัชกาลพระเมืองเกษเกล้า ราว พ.ศ. ๒๐๗๑ แต่สวนฐานล่างและชั้นบัวกลีบของเจดีย์นี้ยิ่งสูงขึ้น ทำให้มีลักษณะเรียวสูงกว่า แสดงถึงพัฒนาการทรง

รูปแบบที่ช่างเมืองน่าน ดัดแปลงนำมาใช้ในระยหลัง ซึ่งคงมีอายุไม่เก่าไปกว่าครึ่งแรก ของพุทธศตวรรษที่ ๒๒

วัดภูมินทร์ เดิมชื่อวัดพรหมมินทร์ เป็นวัดหลวง ตั้งอยู่ในเขตพระนคร เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๙ ต่อมาอีกประมาณ ๓๐๐ ปี มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ใช้เวลาซ่อมแซมนานถึง ๗ ปี เป็นวัดที่สร้างทรงจัตุรมุขหนึ่งเดียวในประเทศไทยที่ดูล้ายตั้งอยู่บนหลังพญานาคขนาดใหญ่ ๒ ตัว แทนพระอุโบสถแทนไว้กลางลำตัว ตรงใจกลางพระอุโบสถจัตุรมุข ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๔ องค์ หันพระพักตร์ออกด้านประตูทั้งสี่ทิศหันเบี่ยงปฤษฎางค์ชนกัน ประดับนั่งบนฐานชุกชี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง แสดงเรื่องราวชาดก วิธีชีวิตตำนานพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของชาวน่านในอดีต ได้แก่ การแต่งกายคล้ายผ้าชิ้นลายน้ำไหล การทอผ้าด้วยกี่ทอมือ การติดต่อซื้อขายกับชาวต่างชาติ สิ่งน่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ บานประตูและสลักเป็น ๓ ชั้น บนไม้สักทองแผ่นเดียวขนาดใหญ่ ความหนาของไม้ประมาณ ๔ นิ้วสลักเป็นลวดลายเครือเถาที่ทั้งดอกและมีผลระย้า รวมทั้งสัตว์นานาชนิด ฝีมือช่างเมืองน่าน

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร (วัดหลวงกลางเวียง) เดิมชื่อวัดหลวงกลางเวียง เจ้าผู้ครองนครน่าน พญาภู่ง เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๔๙ พระวิหารหลวงวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร เป็นวิหารขนาดใหญ่ รูปทรงสร้างตามสถาปัตยกรรมทางภาคเหนือ ลักษณะภายในโอโถง ด้านหน้ามีสิงห์คู่ ยืนตรงเชิงบันได ด้านละตัว มีทางเข้า ๓ ทาง ประตูกลางทำเป็นประตูใหญ่ และประตูเล็ก อยู่ด้านซ้ายและด้านขวา มีทางขึ้นเป็นประตูเล็ก ๆ ตรงข้ามพระประธาน ด้านทิศตะวันออกและตะวันตกอีก ๒ ข้าง ทำหลังคาซ้อนกัน ๒ ชั้น มุขลดด้านหน้า และด้านหลัง หน้าบันติดด้วยแผ่นกระดานเรียงต่อกันแล้วประดับที่ขอบเสาด้านหน้าทุกต้น ตามลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย ภายในพระวิหารกว้างขวาง มีเสาปูนกลมขนาดใหญ่ ขนาด ๒ คนโอบรอบ จำหลัก ลวดลายปูนปั้นนูนสูงไว้ เหนือจากระดับพื้นพระวิหาร ๑.๕๐ เมตร เป็นลวดลาย กนกกระยาหยอยภายในวัดประดิษฐาน เจดีย์ช้างค้ำ ซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ รอบเจดีย์มีรูปปั้นช้างปูนปั้น เพียงครึ่งตัวประดับอยู่โดยรอบ นอกจากนี้ ยังมีพระพุทธรูปทองคำปางลีลา คือ พระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนี ซึ่งเป็นทองคำ ๖๕ เปอร์เซ็นต์ สูง ๑๔๕ เซนติเมตร ยอดพระโมฬีทำเสริมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ หน้า ๖๙ บาท เจ้าจ้าวพารผาสุม เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๑๔ แห่งราชวงศ์ภูคา เป็นผู้สร้าง เมื่อวันพุธ เดือน ๖ เหนือ พ.ศ. ๑๙๖๙ เป็นศิลปะสุโขทัย ประดิษฐานอยู่ที่หอพระไตรปิฎก

๒.๓ เอกสารโบราณกับภูมิปัญญาครน่าน

การสำรวจรวบรวมและจัดทำระบบสารสนเทศสำเนาภาพถ่าย พระธรรมคัมภีร์ใบลานพระนครน่าน สมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ เมื่อการสำรวจอนุรักษ์เสร็จสิ้น ก็ได้คัดเลือกเรื่องที่โดดเด่นเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลทีลงไปสำรวจของแต่ละวัด ที่ยังไม่เคยมีผู้ใด หรือหน่วยงานใด ทำการปริวรรตและตีพิมพ์เผยแพร่ มาก่อน ขอเรียกว่า “เอกสารโบราณอันซีนเมืองน่าน” มาทำการปริวรรต ถ่ายถอดอักษร จัดทำบทคัดย่อ เรียบเรียงเนื้อหาสาระ และแนบด้วยภาพถ่ายเอกสารโบราณต้นฉบับ เพื่อเอื้อความสะดวกให้ผู้สนใจเนื้อเรื่องจะได้เข้าถึงโดยง่าย ในขณะที่ผู้สนใจอยากศึกษาการอ่านอักษร

โบราณฉบับปริวรรต เทียบกับสำเนาต้นฉบับเดิม ก็สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง เป็นการช่วยสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญาล้ำนาโบราณอีกวิธีหนึ่ง

เอกสารโบราณเมืองน่าน ทั้ง ๔ เรื่อง ประกอบด้วย

๑. นิตาน (ประวัติ) การสร้างพระธาตุดอนแก้ว แต่งโดยครูบาสุริเย อดีตเจ้าอาวาสวัดดอนแก้ว เมื่อ ๑๑๐ ปี ที่ผ่านมา(พ.ศ.๒๔๔๘) นับเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เล่าถึงการก่อสร้างพระธาตุดอนแก้วอย่างละเอียดทุกขั้นตอน ผู้อ่านจะได้เห็นภาพพจน์ชัดเจนเหมือนอยู่ร่วมเหตุการณ์ในครั้งนั้น โดยแท้ ดังบทสรุปเอกสารโดยย่อ ต่อไปนี้

ครูบาสุริเย เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอนแก้ว ผู้จารคัมภีร์เรื่องอานิสงส์ก่อพระธาตุดอนแก้ว ในปีจุลศักราชได้ ๑๒๖๗(พ.ศ.๒๔๔๘) ได้เล่าโดยเท้าความอ้างอิงถึงเนื้อความในพระไตรปิฎก ที่แสดงอานิสงส์ในการสร้างพระธาตุของพระสุทธาปิณฺฑิยะเถระ ว่ามีผลานิสงส์หนุนส่งให้ท่านเสวยสุคติสุขเป็นเวลานาน และได้ไปสู่ทุกคติเลย ขาดที่สุดท้าย ท่านเกิดในสมัยพุทธกาลได้มาบวชเป็นพระภิกษุ ปฏิบัติธรรมไม่นานก็ได้บรรลุนิพพานหนึ่ง ดังนั้น การที่ครูบาสุริเยได้ชักชวนคณะศรัทธาสร้างพระเจดีย์ธาตุขึ้นมา ก็ด้วยเหตุผลเพื่อการปลูกศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้มีจิตมหายศสร่วมสร้างบุญนิยัตถุที่สำคัญยิ่งใหญ่อะไไว้เป็นพุทธานุชา จะได้อานิสงส์มาก ดุจดั่งพระสุทธาปิณฺฑิยะเถระ ครูบาสุริเยได้เล่าความตั้งแต่ หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน ในการประชุมสงฆ์ทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณ เขาเวภารบรรพต แขวงเมืองราชคฤห์ พระมหากัสสปะ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ถ้ามพระอานนท์ว่า สุทธาปิณฺฑิยะเถระสูตร นี้ พระพุทธเจ้าเทศนาเมื่อใด เทศนาให้แก่ผู้ใด พระอานนท์ตอบว่า พระสูตรนี้ ท่านได้สดับมาแต่พระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า ในขณะที่พระองค์ประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี ความในพระสูตรมีว่า

ในอดีตสมัยครั้งพระสิทธัตถะพุทธเจ้า มีกุลบุตรผู้หนึ่งเกิดในสมัยพุทธกาล แต่ไม่ได้มีโอกาสกระทำบุญ ครั้นพระสิทธัตถะพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ชนทั้งหลายได้ช่วยกันก่อเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสิทธัตถะพุทธเจ้าขึ้น เขามีใจเลื่อมใสศรัทธา จึงได้ไปหาซื้ออิฐก้อนหนึ่งจากข้างบ้านหม้อมาร่วมก่อพระเจดีย์ และทำการสักการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม ครั้นจุติไป เขาได้ท่องเที่ยวอยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลกรวมเวลานับได้ ๙๔ กัป ไม่เคยไปเสวยทุกข์ในอบายสักชาติ ล่วงมาถึงสมัยศาสนาพระโคตมพุทธเจ้า เขาได้มาบวชเป็นภิกษุ ปฏิบัติบำเพ็ญอยู่ไม่นานก็ได้บรรลอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ มีนามปรากฏว่า “มหาสุทธาปิณฺฑิยะเถระ” ก็เนื่องด้วยผลบุญที่ไปซื้ออิฐก้อนหนึ่งมาร่วมก่อเจดีย์ธาตุและได้บูชาพระเจดีย์ธาตุนั้น

มหาสุทธาปิณฺฑิยะเถระได้แสดงถึงผลานิสงส์แห่งบุรพกรรมของตนว่า ท้าวพญาทั้งหลายแม้จะได้ผลบุญมีทรัพย์สมบัติมาก เป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ ก็ไม่อาจเทียบเท่าผลบุญ ๑ ใน ๑๖ ส่วน แห่งการสร้างและการบูชาพระเจดีย์ธาตุนั้นได้ เรา(พระมหาสุทธาปิณฺฑิยะเถระ) ได้ท่องเที่ยวในสวรรค์และโลกมนุษย์ถึง ๙๔ กัป ไม่เคยรู้จักทุกข์แม้แต่ชาติเดียว เป็นท้าวพญานับอนเนกชาติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑๓ ชาติ ในปัจจุบันได้บรรลุปฏิสัมภิทาญาณ ๔, วิโมกขธรรม ๘, อภิญญา ๖ เป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา ก็ด้วยผลบุญเพียงนำอิฐก้อนเดียวไปร่วมบุญก่อเจดีย์และสักการบูชาเจดีย์ธาตุนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงลังกาทวีป พญาวอภัยทัญญคามณี มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก โปรดให้สร้างพระสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุตามพุทธทำนายไว้ โดยจัดสรรค่าจ้างให้กับคนทั้งหลายตามแต่กำลัง ครั้งนั้น มีหญิง ๒ คนรับจ้างขนก้อนอิฐและหาบน้ำให้แก่

ช่าง หญิงทั้ง ๒ คนนั้น ได้ทำการรับจ้างด้วยใจศรัทธาอย่างยิ่ง เมื่อสิ้นอายุก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ เทวธิดาทั้งสองได้รำพึงถึงบุญกรรมของตนในอดีต จึงได้พากันนำดอกไม้ธูปเทียนของหอมที่เป็นทิพย์ ลงมาสักการบูชาพระเจดีย์ธาตุทุกวันอุโบสถศีล ในขณะนั้น มหาสิวลเถร พำนักอยู่ ที่มหาวิงกวihar ก้อยากจะไปไหว้พระเจดีย์ธาตุ ในเวลากลางคืน ท่านจึงเข้ามาสู่ลานพระเจดีย์ธาตุนั้น ได้เห็นเทวธิดาทั้งสอง จึงถามว่า เพราะสาเหตุใดทำให้นางทั้งสองมีรัศมีรุ่งเรืองยิ่งนัก เทวธิดาทั้งสองไหว้และตอบมหาสิวลเถรว่า ด้วยอำนาจบุญกรรมที่ทำการรับจ้างขนอิฐและหาน้ำให้แก่ช่างก่อเจดีย์ธาตุหลังนี้ ในชาติก่อน เรื่องเล่านี้มีบันทึกไว้ใน “มหาวงส์หลวง”

ลำดับเหตุการณ์การก่อสร้างพระธาตุดอนแก้ว เมื่อปีจุลศักราช ๑๒๕๓ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ครูบาสุริยะ มีอายุได้ ๖๒ ปี ในเดือน ๕ ขณะที่ท่านธุดงค์อยู่ในถ้ำผาตูบ มีภิกษุรูปหนึ่งชื่อ “ไชยภิกษุ” ได้นำพระธาตุใส่กระสอบ(ผอบ)ไปด้วย ครูบาสุริยะจึงได้ขอ ดูเห็นพระธาตุเม็ดหนึ่ง ขนาดเท่าเม็ดพันธุ์ฝักกาด สีขาวใสงาม มีวณณะ(สี)ดั่งสีนกกางขา มีจุด ๒ ข้างตรงกัน ด้านหนึ่งลึกอีกด้านหนึ่งตื้น จึงได้ขอแลกพระธาตุกับไชยภิกษุ ครูบาสุริยะจึงให้แกะไม้มหาโพธิ์เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ และอัญเชิญพระธาตุบรรจุไว้ในช่องกลางเศียรพระพุทธรูป และนำติดตัวตลอดมาล่องมาถึงจุลศักราช ๑๒๖๓ (พ.ศ. ๒๔๔๔) เดือน ๗ นาน ออก ๑๑ คำ วันจันทร์ ครูบาสุริยะ ได้ให้คณะศรัทธาชาวบ้านดอนแก้วและชาวบ้านใกล้เคียงมาสักการบูชาพระธาตุ ในหอสงฆ์ทำเป็นมณฑปมุงด้วยผ้าเทศสีกระเทียมขาว กั้นผ้าเพดาน และวางผ้ากรองรองรับเอากากน้ำอบน้ำหอมออก มีเครื่องสักการบูชาต่างๆ คือ เสวตฉัตร ช่อทุง โคมแห่ โคมดอกบัว พัดพราว จามร ละแอบังวัน ต้นดอก เป็นต้น สาธุชนทั้งหลายต่างพากันมาสักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน น้ำอบ น้ำหอม กลิ่นหอมฟุ้งจรไปทั่ว ยังความปิติโสมนัสยินดีบังเกิดแก่คนทั้งหลาย บางคนมีจิตเลื่อมใสศรัทธามาก อุทิศสาธุทาน้ำทิพย์ที่เกิดในเนื้อผาโกละ มาสร้างพระธาตุ จนถึง เดือน ๘ นาน ออก ๘ คำ อินทสรภิกษุเป็นประธาน ได้ให้ช่างเขียนทำโกศไม้จันทน์ใส่พระธาตุ ขัดด้ายอุบาสกบ้านมณเฑียรเป็นประธานแกะญาติและเพื่อนบ้าน ขุนบ้าน นายแคว่น เจ้านายทั้งหลายพร้อมทั้งช่างเครื่องทำโกศเงินใหญ่ ๑ ลูก เล็กอีก ๑ ลูก ในการนี้ครูบาสุริยะได้จ้างสล่ามาน (นายช่างชาวพม่า) ๔ คน มีสล่าผ่าง(หัวหน้า) มาเป็นผู้ก่อสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อถึงฤกษ์อันเหมาะสม ศรัทธาทั้งหลาย พร้อมด้วยสล่ามานเอาเข็มร่ายสีตั้งแล้ว ชักเชือกออก ๑๑ ศอก ขัดราชวัตร ๔ ด้าน ขุดขุม ๔ ขุม โดยมี ขุมใหญ่ลึก ๔ ศอก ๑ ขุม และขุมเล็กลึกขุมละ ๒ ศอก อีก ๓ ขุม สล่ามานเอาอิฐพอกกระดาซเงินกระดาซคำรองพื้นในแต่ละขุม ก่อเป็นอุโมงค์ที่บรรจุโกศพระธาตุ เอาไว้จนแล้วเสร็จ ถึงเดือน ๘ ออก ๑๔ คำ ได้นิมนต์พระสงฆ์ทั้งหลายมาเจริญปริตรมงคลคาถา อบรมสมโภชพระธาตุ และบรรจุพระธาตุไว้ในโกศที่ซ้อนกันหนาได้ ๘ ชั้น ดังนี้ ชั้นในสุด โกศทองคำ, โกศแก้ววิฑูรย์, โกศไม้จันทน์หอม, โกศเงิน, โกศแก้วมรกต, โกศเงินใส่ฝาจิกคำ, โกศเงินใหญ่, และโกศแก้วเป็นชั้นนอกสุด แล้วเสร็จแห่โกศพระธาตุเข้ามาประดิษฐานไว้เหนือปราสาทกลางวิหาร ศรัทธาบ้านสวนตาลทั้งมวลพร้อมด้วยเครื่องไทยทานต่างๆ กับทั้งข้าวตอกดอกไม้ ธูป เทียน ประทีป ไต้ไฟ โคม มาบูชาพระธาตุ ตามไฟสว่างแจ้งตลอดคืนตลอดเวลาที่ประกอบพิธีสมโภชพระธาตุนั้น อุบาสกจำนวน ๑๐ คน ทรงผ้าขาวถือศีล ๘ ภาวนาเฝ้าอบรมพระธาตุ มีนามดังนี้ ๑ หลวงพรหมอักษรเป็นประธาน, ๒ หลวงคำเรืองฤทธิ์, ๓ หลวงธรรมดูล, ๔ หลวงธรรมธิมงคล, ๕ แสนธะ(แสนอัทธะ), ๖ ท้าวพรหมสาร, ๗ แสนยศ, ๘ แสนพรหมจักร, ๙ นานขัดด้าย, ๑๐ หลิงหมโน

เดือน ๘ ออก ๑๑ ค่ำ ครุบาสุริยะได้ทานผ้าขาวเทศอย่างดี เครื่องทรงตามแบบตะโก้งหงสา แก่สล่าม่านทั้ง ๔ คน คนละ ๓ ผืน มีผ้านุ่งยาว ๑ วา ๑ ศอก เป็นผ้าสีบพูน, ผ้าสไบ ๑ วา เป็นผ้าสีกระเทียมเนื้ออ่อน และผ้าโพกหัวยาว ๒ ศอกเป็นผ้าสีกระเทียมปลายน้ำข้าวขัดเนื้ออ่อนนวล เมื่อคณะศรัทธาพร้อมเพรียงกันทั้งสล่าม่าน, พวกอุบาสกที่ทรงผ้าขาวถือศีล ๘ กับทั้งไชยวุฒิอุบาสก รวมเป็น ๑๕ คน นำหน้าขบวน แห่โกศบรรจพระธาตุออกประทักษิณเวียนรอบอาราม แล้ววกขึ้นใส่ไว้ในหอนิลอง ที่มีรั้วล้อมราชวัตร เพื่อให้สาธุชนทั้งหลายได้สักการบูชา

ครั้นได้ฤกษ์ยามงามดี อุบาสกทรงผ้าขาวทั้ง ๑๕ คน จึงอันเชิญโกศใส่พระธาตุ โดยไชยวุฒิอุบาสกเป็นผู้ถือโกศพระธาตุ นำขบวนไปบรรจุไว้ในอุโมงค์ สาธุชนทั้งหลาย ตีฆ้อง ตีกลอง เป่าแตร หอยสังข์ ประโคมอยู่ตลอดเวลา เสียงแซ่ซ้องสาธุการด้วยความปีติโสมนัส ก้องสนั่นทั่วบริเวณ ครุบาสุริยะได้บังเกิดความปีติโสมนัสยิ่งนัก ด้วยมีใจปสาทศรัทธาในการสร้างบุญนียัตถุไว้ค้ำจุนพระพุทธศาสนา ก็ได้เข้าไปกราบไหว้นมัสการพระธาตุ เมื่อนั้น “ยาวิไชยเถร” ลงไปอยู่ที่ขอบอุโมงค์ รับโกศบรรจพระธาตุจากไชยวุฒิอุบาสก และบรรจุไว้ในอุโมงค์ที่ก่อด้วยอิฐเงินและคำ ครุบาสุริยะเอากะออมแก้วเล็ก ๓ ลูกใส่น้ำบ่อทิพย์ลงตั้งไว้บูชาคุณพระธาตุหลวงคำบุญเรื่องมหาอุบาสกได้นำไหลวงคำ(ไหม้กร) ลูกใหญ่ มาครอบโกศแก้วบรรจุพระธาตุ นำเครื่องสักการบูชาทั้งมวลบรรจุใส่ไว้ โกศพระธาตุไว้ในชุมใหญ่ ไชยวุฒิอุบาสกนำโหมมาบรรจุพระพุทธรูปทั้งเล็กและใหญ่ไว้ในชุมถ้วน ๒ โกศแก้วกระบัดพระยาพู่ ใส่อรหันตธาตุกับทั้งแก้วแหวนเงินทอง ที่ผู้คนนำมาบูชาบรรจุไว้ในชุมถ้วน ๓ โกศเงินลายดอก ของศรัทธาบ้านดอนแก้ว บรรจุพระธาตุที่สาธุชนนำมาร่วม พร้อมทั้งแก้วแหวนเงินทองใส่ไว้ในชุมถ้วน ๔ เรียบร้อยแล้ว สล่าม่านฉาบปูนปิดทุกชุม ก่อสร้างเจดีย์ขึ้นทุกวันโดยไม่หยุด เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ ครุบาสุริยะได้เอากล้วยแก้วขาวมีฝาปิด เอาพระพุทธรูปสมาธิเพชรองค์ ๑, พุทธรูปแก้วมหานิลองค์ ๑, พุทธรูปสอแก้วองค์ ๑, พระองค์ดำองค์ ๑, ทองขวานฟ้ามีแต่ทางปลายอัน ๑, ใส่กับพระพิมพ์รูปเจ้า ๗ องค์ ใส่ในถ้วยแก้วปิดดีแล้ว เอาขึ้นบรรจุไว้ท่ามกลางชั้นหลวง สล่าม่านก่ออุโมงค์น้อยไว้ จากนั้น การก่อสร้างก็ดำเนินไป นับแต่เดือน ๙ ปฐมวัน ออก ๗ ค่ำ วันเสาร์เอาแกนไม้สักยาว ๕ ศอกขึ้นใส่ยามกองแลง สล่าม่านทั้งหลายก่อเจดีย์ขึ้นทุกวันทุกวันจนถึง เดือน ๙ ทูติยะ แรม ๒ ค่ำ วันจันทร์ สล่าม่านทาสะทายเป็นแล้วเสร็จสมบูรณ์ พระธาตุวัดดอนแก้วแรกเมื่อก่อเสร็จนั้นมีความสูง ๑๑ ศอก ๑๘ แม่มือวัด ฐานกว้าง ๑๑ ศอก กำแพงล้อมรอบกว้าง ๑๖ ศอก ๑๑ แม่มือวัด ช่วงกำแพงถึงพระธาตุกว้าง ๒ ศอก สิ้นค่าก่อสร้างไปตั้งเอกสารที่ปริวรรตปีจุลศักราช ๑๒๖๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔) เดือน ๖ นาน ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันอาทิตย์ได้ทำการสมโภชฉลองปริตรมงคลพุทธาภิเษกเบิกบายพระเจดีย์ธาตุ โดยมี พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน เป็นประธาน พร้อมด้วยข้าราชการบริพาร เสนาอำมาตย์ ศรัทธาสาธุชนทั้งหลาย แห่เครื่องครัวทานที่บรรจงตกแต่งประดับประดาอย่างงดงามมาร่วมในงานพิธีครั้งนี้อย่างล้นหลาม สุริยภิกขุ หรือ ครุบาสุริยะ ได้ลงมือเขียนอาณิสสส์ถกพระธาตุไว้เพื่อความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา(โชตกวรพุทธศาสนา)ไปภายหลัง

๒) ตำนานถ้ำกลุ่ม(คูหาภูกะ) จารโดย แส่นธัญไชย ในปี จ.ศ. ๑๒๓๘(พ.ศ.๒๔๑๙) เมื่อ ๑๓๙ ปีผ่านมา เล่าถึงตำนานเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เข้ามาในดินแดนโยนกเชียงแสน ที่ชัปปพตะ (ดอยทุ่ง หรือ ดอยตุง) ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปท่านายเหตุการณ์ในอนาคต ว่าที่นี่จะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ จะทำให้อายุพระพุทธศาสนาสืบทอดยาวนานถึง ๕,๐๐๐ พระวัสสา มีตำนานเจ้าผู้ครองนครในดินแดนนั้น เป็นจ้าวของชาวลัวะ นามว่า ปู่เจ้าลาว

จก มีบุตร ๓ คน คนโตชื่อว่า ละวะกุมโกล หรือ ละวะช่างหม้อ คนกลาง ชื่อว่า ละวะทสละ หรือ ลาวล้าน คนเล็กชื่อว่า ละวะคันโธ หรือ ลาวหอม ก็ให้ลูกครองเมืองต่างๆ ในบริเวณนั้น ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้า ปรีติพพานแล้ว พระมหากัสสปะ ก็ได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาที่ดอยดังกล่าว ครั้งนั้น เจ้านครนามว่า อชุตตราช หลานของปู่เจ้าลาวจก ได้ทราบความประสงค์ของพระเถระ จึงได้พากันมาบรรจุพระธาตุที่ แท่นหินนั้น พระมหากัสสปะเนรมิตตุงใหญ่ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องสักการะ ที่นั่นจึงได้นามว่า ดอยตุง (เป็นตำนานพระธาตุดอยตุงอีกสำนวนหนึ่ง) พระเจ้าอชุตตราช ให้หัวหน้าลัวะดูแลรักษาสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์นั้น และ มอบหมายให้ ลัวะ ๕๐๐ ครอบครัว ประณิบัติดูแลพระธาตุ รอบบริเวณดอยตุงนั้น มีบ่อน้ำทิพย์ ๑๒ บ่อ มี ถ้ำที่เก็บไห ๔ ใบ ที่เรียกว่า ถ้ำกุ่ม และถ้ำอื่นๆ เช่น ถ้ำปลา ถ้ำเปลวปล่อง ฟ้า เป็นต้น ประชาชนในครั้งนั้นก็ได้บูชาพระธาตุและสืบทอดเป็นประเพณี ต่อมาหัวหน้าลัวะสองสามี ภรรยาได้ตายไป ด้วยบุญที่รักษาพระธาตุจึงได้ไปเกิดเป็นภุมมเทวดา เฝ้ารักษาตอยนั้น กาลล่วงไป พญาผู้ครองเมืองเชียงแสน มีใจบาป ประพฤติธรรม ภุมมเทวดาทั้งสอง ต้องการรักษาพระศาสนา ให้รุ่งเรืองตราบ ๕,๐๐๐ ปี จึงได้ชวนกันจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าพญาครอง เมืองนั้น ชื่อว่า “ลาวจักรราช” พระองค์มีราชบุตร ๓ องค์ องค์พี่ นามว่า ลาวช้างก้อม องค์กลาง นาม ว่า ลาวแผนแพ้ว องค์เล็ก นามว่า ลาวเกล้าแก้วมาเมือง ราชบุตร ๓ องค์เสวยราชสมบัติในหิรัญญ นคร มีเจ้าครองนครสืบมาหลายพระองค์ มีชื่อ พญาอชุตตราช (หรือ อชุตตราชอีกองค์ ที่ได้นำปทุม วดี ธิดาเลี้ยงของกมลโลภะ) ครองเชียงแสน ต่อมา เจ้าครองนครลำดับที่ ๓๑ ชื่อพญาลาวเคียง หรือ เจ้าลาวเคียง ได้เสวยเมือง ๓ ปีแล้ว ก็ให้สร้าง เวียงหิรัญญะ คือ เวียงเงิน ราชนามเจ้าผู้ครองนคร เวียงเงินสืบต่อมาที่โดดเด่น เช่น พญามังราย พญาติโลก พระเมืองแก้ว การไหว้พระธาตุถ้ำกุ่มและดอย ตุง ถือว่าจะทำให้บ้านเมืองได้ก้ำกึ่งรุ่งเรือง ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข กษัตริย์ทุกพระองค์จึงได้ถือการบูชาพระธาตุเป็นราชประเพณีสืบทอดกันมาจนถึงรัชสมัยของพระเมือง (เกศ)เกล้าเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ในสมัยพญาอดเมือง บ้านเมืองเกิดภัยแล้ง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนมาก จึงได้เอาน้ำเจ็ดลิน(น้ำจากเวียงเจ็ดลิน) ใส่ในไหเงิน(ตะกั่ว) พร้อมด้วยเครื่องสักการบูชาและมอบให้ไพร่พลทั้งหลาย เดินทางไปสรงพระธาตุ ตลอดเวลา ๑๐ วัน พระองค์ทรงตั้งสัจจะอธิษฐานขอให้ฝนตกทั่ว เมืองเชียงใหม่ ด้วยอานุภาพแห่งพระบรมสารีริกธาตุ บันดาลให้ฝนตกลงมาในวันเพ็ญเดือน ๖ เป็นที่ โสมนัสยินดีแก่พญาอดเมืองและประชาชนทั้งหลาย

ตำนานถ้ำกุ่ม ในสมัยพระกฤษณ์พุทธเจ้า พระองค์ได้เสด็จจากป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ไปรับ บิณฑบาตที่เมืองมิถิลาแล้วเสด็จมาที่ดินแดนแถบนี้ เสวยภัตตาหารที่ถ้ำแห่งหนึ่ง เทวดา ๔ ตน เอาไห น้ำมาถวาย พระกฤษณ์พุทธเจ้าเสวยน้ำและล้างบาตรเสร็จ ก็เสด็จกลับสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ตามเดิม ไห ๔ ลูกนั้นก็ได้อาศัยอยู่ในถ้ำตั้งแต่นั้นมา มีพรานป่าผู้หนึ่งเข้าไปในถ้ำพบไหตั้งเรียงกัน ๔ ลูก เขารำพึงในใจว่า ไห ๔ ลูกนี้น่าจะเป็นไห(กุ่ม)เหล้าของพวกโจรเอามาแบ่งกัน จึงนำไหทั้ง ๔ ลูกไปไว้ที่ บ้าน ด้วยอานุภาพแห่งเทวดาทั้ง ๔ ที่ได้ถวายไหน้ำแด่พระกฤษณ์พุทธเจ้า ไหทั้ง ๔ ลูก ได้กลับคืน ไปตั้งอยู่ที่ถ้ำตามเดิม ภายหลังเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ทั้งหลายก็ได้มาทำการสักการบูชา สร้างพุทธ รูปมาประดิษฐานไว้ที่ถ้ำกุ่ม ถวายพวกมีลักษณะให้อยู่ดูแลพระธาตุ ทรงหยาดน้ำสวดแข่งบุคคลผู้คิดจะ ทำลายพระธาตุหรือใช้สอยพวกมีลักษณะเหล่านี้ในหน้าที่อื่น จึงกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมา ต้นฉบับ ตำนานถ้ำกุ่มนี้ได้พบที่วัดดอนแก้ว เช่นกัน

๓) **ตำราลักษณะช้างและคำสุขวัณช้าง ๒ เล่ม** เล่มที่ ๑ เป็นเอกสารพับสา เดิมเป็นสมบัติส่วนตัวของ แม่เจ้าทิพย์ ชายาของเจ้ามหาพรหมสุรธาตาฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย ต่อมา ในปี พ.ศ.๒๕๓๐ เจ้าแม่ลัดดา ณ น่านพระธิดา ได้นำไปถวาย พระครูอินทรวสุทธี (ครูบาสม อินทสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดนาเหลืองใน และเล่มที่ ๒ ตำราลักษณะช้างและคำสุขวัณช้าง บอกลักษณะช้าง เมื่อช้างป่วยก็บอกวิธีปรุขยารักษาเอาไว้ด้วย และมีคำสุขวัณช้างเป็นอีกสำนวนหนึ่ง จึงขอเรียกว่า สำนวนที่ ๗ เก็บรักษาไว้ที่วัดนาเหลืองใน อำเภอเวียงสา เนื้อหาบอกถึงลักษณะช้างดี ช้างมงคล ควรเป็นราชพาหนะ และช้างร้าย นอกจากนั้น ยังได้ให้ความรู้เรื่องการดูแลช้างที่ป่วยว่ามี ลักษณะอาการเป็นอย่างไร และจะปรุขยาขนานใดรักษาให้หายป่วย ในตำราสุขวัณช้าง ทั้ง ๗ สำนวน อุดมไปด้วยคำอุปมาอุปไมย คำสั่งสอนช้าง ให้รู้จักฐานะตนว่าได้รับเลือกเป็นมงคลคู่เมือง ควรประพฤติตนอย่างไร เรื่องนี้ ทีมงาน ก็ถือว่าเป็น อันซีนเมืองน่าน ที่ไม่เคยเผยแพร่มาก่อน ขอบพระคุณ พระมหาปิยะ ธีรังกุโร เจ้าอาวาสวัดนาเหลืองใน อนุญาตให้ถ่ายสำเนาและทำการเผยแพร่แก่ สาธารณชน

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง ตำราคชลักษณ์ หรือ ตำราช้างมงคล ซึ่งขอเสนอ เป็นกรอบ ก่อน^๕ แล้ว จึงมาดูตำราช้างของนครน่าน ดังนี้ ตามตำราคชศาสตร์ ได้โยงถึงพระผู้สร้างโลกว่า พระนารายณ์เสด็จลงมายังโลกพิภพ ไม่มีแผ่นดินที่จะประทับ เพราะมีแต่น้ำมหาสมุทร จึงประทับบนหลัง พระยานันตนาคราช ต่อมาพระองค์ทรงเนรมิตดอกบัวผุดขึ้นมาตรงพระนาภี (สะดือ) ทรงแบ่งกลีบ และเกสรดอกบัวเป็น ๔ ส่วน นำไปมอบให้พระพรหม พระอิศวร พระวิษณุ และพระอัคนี มหาเทพทั้ง ๔ เนรมิตให้กลีบและเกสรบัวเป็นช้าง จึงเป็นที่มาของช้างมงคล ๔ ตระกูล คือ

พรหมพงศ์ หมายถึง ช้างเผือกตระกูลที่พระพรหมเนรมิต มักจะมีเนื้อหนังอ่อนนุ่ม หน้าใหญ่ หายต่ำ ขนอ่อนละเอียด เส้นเรียบ ขนชุมละ ๒ เส้น สีขาว โขมดสูง คิ้วสูง น้ำเต้าแผด มีกระเต็มตัว ขนที่หลังหยาบ ปาก ขอบตามีสีขาว ออกใหญ่ งาสีเหลือง เรียวรัดดงาม มีทั้งหมด ๑๐ หมู่ ที่โดดเด่นที่สุดคือ *ฉัททันต์* ผิวขาวขาวดั่งเงินยวง งาสีเงินยวง *อุโบสถ* ขนและงาสีทองเป็นช้างแห่งอายุยืนยง สูงส่งด้วยวิหยาการ ในชาดกกล่าวถึง พระพุทธเจ้าครั้งเสวยชาติเป็น พระโพธิสัตว์ในชาติภพที่เป็นช้างเผือกจะถือกำเนิดเป็น พระยาฉัททันต์

อิศวรพงศ์ หมายถึง ช้างเผือกตระกูลที่พระอิศวรเนรมิต ผิวขาวดำสนิท งาอวบ งอนเสมอกันทั้งสองข้าง เท้าใหญ่ น้ำเต้ากลม คอย่น ขณะเยื้องย่าง ออกใหญ่ หน้าเชิด แยกเป็น ๘ หมู่ ที่โดดเด่นที่สุด คือ *อัมจักรวาล* มีงาขวางกว้างงาช้างอ้อมโอบงวง และ*กัมมัทธัตถ์* งาช้างจะยาวกว่างาขาว อ้อมโอบงวงเช่นกัน เป็นช้างแห่งความสุข และเจริญด้วยทรัพย์สินและอำนาจ

วิษณุพงศ์ หมายถึง ช้างเผือกตระกูลที่พระวิษณุเนรมิต ผิวหนา ขนหนาเกรียน สีทองแดง ออก คอ คางใหญ่ หางยาว งวงยาว หน้าใหญ่ นัยน์ตาขุ่น หลังราบ แยกเป็น ๖ หมู่ ที่โดดเด่นที่สุด คือ *สังขัตตันต์* มีงาอวบเรียวเหมือนสังข์ร้องได้ ๒ เสียง ตอนเช้าเป็นเสียงเสื่อ ตอนเย็นเป็นเสียงไก่ขัน และ *ตามหัลลิตินทร์* มีกายสีทองแดง เป็นช้างแห่งชัยชนะ พลาหาร ธัญญาหาร และน้ำฝนจะอุดมสมบูรณ์

อัคนีพงศ์ หมายถึง ช้างเผือกตระกูลที่พระอัคนีเนรมิต ท่วงทีงดงาม เดินเชิดงวง ออกใหญ่ งาทั้งสองโค้งพองจรดกัน สีเหลืองอมขาวปนแดง ผิวกายคล้ายสีใบตองตากแห้ง แยก

^๕ <http://library.stou.ac.th/ODI/good-elephant/Pm.html>

เป็น ๔๒ หมู่ ที่น่าสังเกต คือ ข้างที่มีผิวกายประหลาดแต่ตกชั้น หรือ ขาดคชลักษณ์สำคัญอื่น ๆ จะอยู่ในตระกูลนี้ด้วย หากได้ขึ้นระวางเป็นข้างสำคัญ ผิวกายจะปกติ แต่รูปร่างปราดเปรียว งามจะอวบ สั้น คชลักษณ์งดงามกว่าข้างสามัญธรรมดาทั่วไป ซึ่งก็จัดอยู่ในตระกูลนี้เช่นกัน ส่วนข้างตามคชลักษณ์ที่สองจะเรียกว่า “ข้างเนียม” ในราชพงศาวดารได้รับพระราชทินนามเป็น มณีจักราก็อยู่ในตระกูลนี้ ข้างตระกูลอัคนีพงศ์ แบ่งเป็นข้างเผือก และข้างเนียม

๔) มงคลธรรมคำกลอน ฉบับพระขยานันทมุนี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นพระธรรมคัมภีร์ใบลานอีกฉบับหนึ่งที่รจนาโดย พระเดชพระคุณ พระขยานันทมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดน่าน อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร มีจำนวนคร่าว ๔๖๘ บท ไม่ทราบปีที่แต่ง อภิไชย เป็นผู้คัดลอกจารลงใบลาน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ลักษณะการแต่ง จะอาศัยคาถาภาษาบาลี จากมังคลสูตร ที่ว่าด้วย มงคล ๓๘ ประการ มีจำนวน ๑๐ พระคาถา เป็นจุดเริ่มต้น แล้วอธิบายขยายความในแต่ละมงคล ทั้งหยิบยกอุทาหรณ์สอนใจมาแสดงให้เห็นจริง ผู้ใดปฏิบัติได้ จะเกิดมงคล(สิ่งดีงาม) แก่ตัวเอง นับตั้งแต่ การไม่คบคนพาล เป็นต้นไป จนถึงมงคลข้อสุดท้าย แสดงถึงจิตของผู้ที่ถูกต้องโลกธรรม ๘ กระทบ ก็ไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก ไม่ขุ่นมัว และมีความสุข อยู่เหนือโลกธรรม เนื้อความมีภาษาพื้นถิ่นที่เก่าแก่โบราณ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นน่าน ยากที่จะเข้าใจ การใช้ถ้อยคำมาเรียบเรียง บ่อยครั้ง เป็นคำบาลีแต่เขียนไม่เต็มคำ เช่น ปโยชน ก็เขียนเพียง ปโย ต้องตีความตามบริบทแวดล้อม อนึ่ง ผู้จารคัดลอกมาไม่ได้ใส่ใจด้านตัวสะกด การันต์ วรรณยุกต์ (ไม่เอก ไม่วิ) มีคำที่เขียนผิด เขียนตกหล่นมาก จึงต้องมีคำอธิบายศัพท์ เรียกว่า อภิธานศัพท์ไว้ต่อท้าย เพื่อผู้ที่อ่านไม่เข้าใจจะได้เปิดสอบเทียบความพอเป็นแนวทางสร้างความเข้าใจแก่ตน จะได้ตีความอรรถรสพระธรรมคำสอน เรื่องมงคล ๓๘ ฉบับร้อยกรองอีกสำนวนหนึ่ง นับว่า พระขยานันทมุนี เป็นผู้ที่มีวิริยะ อุตสาหะอย่างยิ่ง ในการใช้ศาสตร์และศิลป์แห่งการประพันธ์นำหลักพุทธธรรม เข้าถึงชาวบ้านได้อย่างน่าประทับใจ

ตัวอย่าง คำกลอน อเสวนา จ พาลานํ ปณฺธิตานญจ ฯ

คร่าวบทที่ ๑๖

อรรถะเรื่องนี้ ข้าจักกล่าวชี้	พุทธกิจจา
เป็นโอวาทพระ พุทธสัตถา	ขอเอย ชนา สดับจำได้
พุทธะคำสอน กลอนคำแต่งให้	แปลเป็นคำขอค้ายคั๊บ ฯ

คร่าวบทที่ ๑๗

เพื่อหื้อจดจำ ยังธรรมง่ายนั้ก	จึงได้แต่งขึ้นเรียงความ
บ่หื้อແผกพัต คัดแต่งไปตาม	ยังพุทธะความ มงคลสูตรเจ้า
อเสวนา ออย่ามาเสพเข้า	ผู้พาลานัง หยาบเข้า ฯ

คร่าวบทที่ ๑๘

เสียเหมือนสุคนธ์ ปะปนปลาร้า	ก็เหม็นแปดด้วยสุคนธ์
โอวาทองค์ให้ ท่านได้ไขป็น	มาสอนสั่งยัง ชายยิ่งแม่นมั่น
ถึงเป็นคนดี ราศีตั้งอัน	ค้นได้พัวพัน พาละ ฯ

คร่าวบทที่ ๑๙

พุทธสัตถา โอวาทวาตะ	ว่าคงเป็นด้วย คนพาล
จักตั้งตัวไว้ บให้สูญสาร	ยังพวกคนพาล นั้นอย่านึกได้

มีแต่ฉิบหาย อาบาปวาปใหม่
คร่าวบทที่ ๒๐

นับแต่ในชาตินี้ ฯ

ผลความเจริญ ตามพระกล่าวชี้
คบคนพาละ มีหลายสถาน
ขอให้หนีไกล อย่าได้ไปใกล้

บ่มาเหยียบใกล้คนพาล
สิ่งที่บ่ควร เป็นพาลแม่นยำ
ฝูงพาลเลวหายบ๊า ฯ

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ๔ เรื่องนี้ ได้รับการสืบสาน สืบทอด ถ่ายทอดอักษรออกมาด้วยภาษาปัจจุบัน เอื้อประโยชน์แก่ต้องการศึกษาสาระ แต่ขาดความรู้ในอักษรสมัย ได้เข้าถึงและตีความภูมิปัญญาดังกล่าวมา อนุชนจะได้ทราบประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย รู้จักรากเหง้าของตน รู้จักสรรเสริญว่า ภูมิปัญญานครน่านบางอย่าง ยังสามารถนำมาปรับใช้ได้โดยไม่ล้ำสมัยหรือตกยุค เท่าที่สำรวจมา แม้จะมีพื้นที่จำกัด ยังได้ถึง ๔ เรื่องสำคัญ หากได้บูรณลงสำรวจจัดอนุรักษทั้งจังหวัดน่าน จะได้พบภูมิปัญญาชนิดเมืองน่านอีกมากมาย

๒.๔ การอนุรักษ์พระธรรมคัมภีร์น่าน

อดีต พระธรรมคัมภีร์ ใบลาน เป็นเอกสารที่ใช้จดจารคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของหนังสือใบลานมีมาพร้อม ๆ กับการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา คนไทยโบราณจึงมักเรียกหนังสือโบราณนี้ว่า “คัมภีร์ใบลาน” คติการสร้างคัมภีร์ใบลานไว้ในพระศาสนา ชาวพุทธเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์นับประมาณมิได้ จึงมีธรรมเนียมการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายไว้มากมาย เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ก็ใช้เทศนาในพิธีต่าง เป็นวัฒนธรรมและประเพณีแบบพุทธตลอดปี โดยเฉพาะชาวล้านนา ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งยึดโยงกับพระพุทธศาสนามาช้านาน ดังประเพณี ๑๒ เดือนที่ทราบกัน กล่าวโดยเฉพาะ ประเพณีล้านนา ๑๒ เดือน ก็ได้พบประเพณีการฟังธรรมหลัก ๆ อยู่ ๒ เดือน คือ เดือน ยี่ ประเพณี “ตั้งธัมมหลวง” หรือ “ฟังเทศมหาชาติ” เรื่องพระเวสสันดร ท้าวทั้งภาคเหนือจึงมี ธัมมมหาชาติ มากมายหลายสำนวนเท่าที่สำรวจพบจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องไว้ มีประมาณ ๒๓๗ สำนวน นับฉบับได้ ๔๖๖ ฉบับ กระจ่ายอยู่ทั่ววัดในดินแดนล้านนา, ในเดือน ๑๑ เหนือ เดือน ๙ ได้ ก็มีประเพณีการฟังเทศน์ ตลอดระยะที่เข้าพรรษา ๓ เดือน ตั้งแต่เดือน ๑๐ เหนือ ถึง เดือน ๑๒ เหนือ สมัยก่อนจะถือประเพณีคนเฒ่าจำศีลนอนวัด เมื่อคนเฒ่ามานอนที่วัด พระสงฆ์ต้องแสดงธรรม เผยแผ่พุทธธรรม โปรดพุทธศาสนิกชน นั้นหมายความว่า ทางวัดต้องมีพระธรรมคัมภีร์ทั้งที่เป็นชุดใหญ่ เรื่องยาว หรือ ธรรมพิเศษผูกเดี่ยว(ธรรมโชน) สำหรับแสดงในประเพณี หรือพิธีกรรมนั้นๆ วัดในดินแดนล้านนา จึงเป็นเสมือนแหล่งเก็บรักษาพระธรรมคัมภีร์ รวมทั้งภูมิปัญญาล้านนา เป็นห้องสมุดแหล่งความรู้ของท้องถิ่นนับแต่อดีตกาลมา

นครน่าน เคยเป็นรัฐอิสระ มีอายุเก่าแก่พอๆกับ สุโขทัย มีเจ้านครผู้ปกครองน่านหลายพระองค์ ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา สร้างศาสนสถาน วัด วา อาราม พระธาตุ เจดีย์ หอธรรม และพระธรรมคัมภีร์ถวายไว้ในพระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่าจังหวัดอื่นๆ ของล้านนา เหตุการณ์สำคัญที่เจ้าผู้ครองนครน่าน ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการสร้างพระธรรมคัมภีร์ พระไตรปิฎกล้านนา ที่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน ตามจารึกและพงศาวดารน่านที่ควรถวายพระเกียรติยศ ณ ตรงนี้ ก็มี ๒ พระองค์ คือ

พระองค์แรก ได้แก่ **เจ้ามหายศ** โอรสของเจ้าฟ้าอัครวรปัญญา เจ้าเมืองน่าน องค์ที่ ๙ แห่งราชวงศ์หลวงติ่มหาวงศ์ เป็นผู้ครองนครน่านลำดับที่ ๔ โดยพระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์ครูบาศักดิ์ จันทมหาเถร ในการรวบรวมและทำสังคายนาพระไตรปิฎกที่ วัดช้างค้ำ นครน่าน ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ ดัง ความว่า “ปี พ.ศ. ๒๓๗๖

“ครูบาศักดิ์จันทมหาเถร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสูงเม่น ได้เดินทางไปเมืองนันทบุรี เพื่อสังคายนาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ธรรมเรื่องต่างๆ ที่วัดช้างค้ำ (ช้างค้ำ) โดยมี พระมหายศ เจ้าผู้ครองนครน่าน เป็นประธานฝ่ายฆราวาส พร้อมกับอุปราช ราชวงศ์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ในการเดินทางไปคัดลอกพระไตรปิฎกจากเมืองหลวงพระบาง ในกาลครั้งนั้น ได้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก จำนวนทั้งสิ้น ๑๔๒ มัด เท่ากับ ๑,๑๐๓ ผูก และได้ฉลองพระไตรปิฎกในปี จ.ศ. ๑๑๙๙”

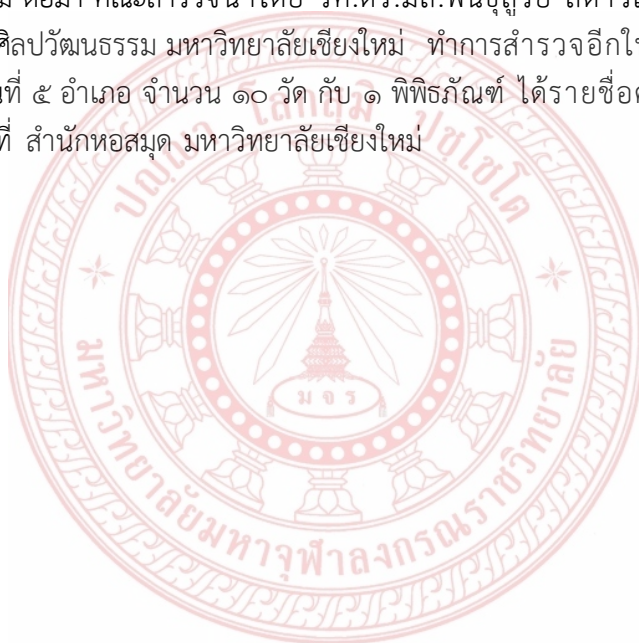
พระองค์ที่ ๒ ได้แก่ เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ ราชบุตรของเจ้าฟ้าอัครวรปัญญา พระนามเต็มตามพระอิสริยยศว่า “เจ้านันทวรฤทธิเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนิพนธ์บุรมหาราชวงษาธิบดี เจ้านครน่าน” พระองค์มีบทบาทเป็นหลักสำคัญในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในนครน่าน ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา โดยการสร้าง บุรณะ และปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และ ศาสนวัตถุ ที่ชำรุดทรุดโทรม ให้ความอุปถัมภ์ การจารพระไตรปิฎก การคัดลอก การปริวรรตพระธรรมคัมภีร์ลงในใบลาน ถึง ๗ ครั้ง โดยใช้เวลา ประมาณ ๓๑ ปี(พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๒๙) รวมพระคัมภีร์ทั้งสิ้น ๕๕๘ พระคัมภีร์ จำนวน ๔,๒๙๓ ผูก มอบถวายไว้ในพระพุทธศาสนา ทั้งได้นำไปมอบให้เมืองต่างๆ เช่น เมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย และเมืองหลวงพระบาง ดังความว่า

“เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สร้างหอคำ คຸ່ມແກ້ວ และแต่งตั้งตำแหน่งหน้าทำงานราชการต่างๆ ในเมืองน่าน ... เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ สร้างวัดวาอารามศาสนาพระเจ้า พระธรรมและพระไตรปิฎก บาลี นิบาต นิกาย นิยายทั้งหลายไว้คำชูศาสนา ถึงจุลศักราช ๑๒๑๙(พ.ศ. ๒๔๐๐) ตัว ปีเมืองไล่นั้น เจ้ามหาชีวิตท่านก็มีอาญาหื้อแก่ท้าวพระยาเสนาอามาตย์บ้านเมืองทั้งมวล สร้างแปลงหอคำและคຸ່ມແກ້ວหั้นแล...ท่านก็ซำมีความรำพึงเล็งเห็นยังพระพุทธบาทศาสนาที่หลุ ครำตำชรา เป็นการศิริสร้างซ่อม บ่เท่าแต่่นั้น ท่านก็มีพระราชศรัทธาใคร่สร้างเขียนยังรสถรรมเทศนาคือบาลีและนิบาต นิกาย นิยายทั้งหลายไว้คำชูศาสนาพระโคตมเจ้าหื้อรุ่งเรืองไปภายหน้า”

เมื่อพระธรรมคัมภีร์เก็บรักษาไว้ที่วัด ในจังหวัดน่าน ผ่านกาลเวลามากกว่า ๒๐๐ ปี แม้จะมีการทำซ้ำในสมัยเจ้านันทวรฤทธิเดชฯ ก็มีอายุเกือบ ๑๕๐ ปี ถือว่าเป็นเอกสารโบราณที่หายาก เอกสารบางเรื่องที่ได้รับความนิยม ก็จะมีการจารคัดลอกสืบมา แต่ก็เป็นภาษาล้านนา ที่เรียกว่า ตัวเมือง หากคนอ่านได้ยากในสมัยปัจจุบัน กอปรกับนโยบายการปกครองแบบรวมศูนย์โดยรัฐสยาม ต้องการให้พลเมืองใช้ภาษาไทยภาคกลาง หลักสูตรการศึกษาที่ไม่นิยมให้ศึกษาอักษรและภาษาท้องถิ่น ก็เป็นการเร่งให้ภาษาโบราณ ภาษาท้องถิ่นขาดการศึกษาต่อยอด สืบทอด ยิ่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่จารึกด้วยภาษาโบราณ ก็ยิ่งเป็นการยากที่จะดึงดูดให้คนสมัยใหม่มาสนใจศึกษา เพราะมีวิทยาการสมัยใหม่

หลายศาสตร์ที่คิดว่าทันสมัยกว่า เอกสารโบราณในคัมภีร์ จึงถูกละเลย ขาดความสนใจ ขาดช่วงที่จะสืบทอด แทบหายจากหน้าประวัติศาสตร์ไปเลย ปัจจุบัน โชคยังดี ที่ยังมีสถาบันการศึกษา และปราชญ์ท้องถิ่นเห็นความสำคัญในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ จึงได้มีกลุ่มฟื้นฟู อนุรักษ์ ทำการสำรวจ จัดเก็บ และถ่ายสำเนาภาพเอาไว้ การสำรวจจัดเก็บแม้จะกระจายไปทั่วพื้นที่ภาคเหนือ แต่ก็ทำได้ในวงจำกัด สามารถสำรวจและทำการอนุรักษ์ เก็บเป็นฐานข้อมูลได้จำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับปริมาณมหาศาลของพระธรรมคัมภีร์ที่กระจายอยู่ตามวัดต่างๆ กล่าวเฉพาะในส่วนของนครน่าน มีกลุ่มต่างๆ ที่ได้ทำการสำรวจ อนุรักษ์ ดังต่อไปนี้

คณาจารย์จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ ศ.ดร.ฮันส์ เพ็นธ์ เริ่มสำรวจที่จังหวัดน่าน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ -๒๕๓๗ ครอบคลุม พื้นที่ ๙ อำเภอ จำนวน ๔๔ วัด ได้รายชื่อคัมภีร์ ๓๒๑ รายการ เก็บข้อมูลไว้ที่คลังข้อมูลฝ่ายล้านนา คดี สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต่อมา คณะสำรวจนำโดย รศ.ดร.มล.พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์ สำนักส่งเสริมรศ. สมหมาย เปรมจิตต์ ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำการสำรวจอีกในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๒ ครอบคลุมพื้นที่ ๕ อำเภอ จำนวน ๑๐ วัด กับ ๑ พิพิธภัณฑสถาน ได้รายชื่อคัมภีร์ ๔๖๖ รายการ เก็บเป็นฐานข้อมูลไว้ที่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทที่ ๓

การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านน่าน

การศึกษาเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องและได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเอกสารคัมภีร์ใบลานจากพื้นที่จริงทำให้ได้ข้อมูลและสามารถคัดเลือกคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน เพื่อทำการการปริวรรตและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานเมืองน่าน ซึ่งจะได้นำเสนอผลการปริวรรตคัมภีร์ใบลาน เป็นประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

๓.๑ ผลการศึกษาปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน

คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่งของชาวล้านนาและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวล้านนาในอดีต รวมไปถึงวิทยาการต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษของชาวล้านนาได้จารไว้ในใบลานนั้น นอกจากพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วยังปรากฏว่ามีเรื่องราวโลกอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น กฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ตำนานเมือง ตำรายาสมุนไพร พิธีกรรม เป็นต้น ดังนั้น คัมภีร์ใบลานจึงไม่เพียงแต่มีคุณค่าในทางวิชาการเท่านั้น ยังสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาจากรุ่นสู่รุ่น และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ คัมภีร์ใบลานยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญในอดีตของบ้านเมืองอีกด้วย

คัมภีร์ใบลานที่มีผู้จารหรือถวายเป็นวัด จะถูกเก็บรักษาโดยห่อหรือมัด แล้วนำไปใส่หีบธรรมในหอธรรม (หอไตร) หีบธรรมเป็นหีบไม้รูปทรงต่างๆ ที่มีการตกแต่งลวดลายต่างๆ ไว้สวยงาม ส่วนมากจะทำเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมมีฝาเปิด-ปิด ด้านบน หอธรรมที่เป็นที่เก็บหีบธรรมและคัมภีร์ใบลานนั้นนิยมสร้างเป็นอาคารสูงมีลักษณะมิดชิดเพื่อป้องกันนก หนู ค้างคาว มด และสัตว์อื่นๆ เข้าไปทำรังซึ่งจะสร้างความเสียหายให้กับคัมภีร์ใบลานได้ บางแห่งจะสร้างหอธรรมไว้กลางสระน้ำแล้วทำบันไดหรือสะพานชั่วคราวที่จะพาดเมื่อต้องการเข้าไปในหอธรรมเท่านั้น ถ้าเสร็จจรจะต้องชักออกเสมอ ถือเป็นภูมิปัญญาในการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานที่บันทึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสนาของพระพุทธศาสนา

คัมภีร์ใบลานเป็นทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนึ่งที่บันทึกความรู้ ข้อมูลสำคัญ ๆ อันแสดงถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของสังคมไทย วิทยาการต่าง ๆ ที่ได้มีการบันทึกผ่านเรื่องราวเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงเรื่องราวอื่น ๆ เช่น กฎหมาย พงสาวดาร ตำรา ตำนาน ประวัติ เช่น ตำรายาสมุนไพร ตำราโหราศาสตร์ ตำรายาไสยศาสตร์ การแพทย์แผนไทย

แบบเรียนภาษาไทย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงจัดได้ว่า คัมภีร์ไบลานเป็นเอกสารโบราณที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง^๒

การสำรวจคัมภีร์ไบลานเมืองน่าน

การสำรวจคัมภีร์ไบลานหรือ “การคัดธัมม์” เป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ไบลานที่เก็บไว้ตามวัดต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวน ชื่อเรื่อง ตลอดจนสภาพคัมภีร์ไบลานเพื่อซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์ไบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบันบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานก็ถูกทำลายจากสัตว์ต่างๆ ตลอดจนความร้อนและความชื้นเมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ไบลาน การเก็บคัมภีร์ไบลานในหีบธรรมเป็นเวลานานทำให้ไบลานหมดอายุเร็วขึ้นเพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานานๆ มีส่วนทำให้ไบลานงอหรือเสียหายได้

การสำรวจและการอนุรักษ์ซ่อมแซมก็เป็นการยืดอายุของไบลานอีกทางหนึ่งด้วยที่ผ่านมา มีนักวิชาการ หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ได้สำรวจทำทะเบียนและถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ไบลานตามวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนแล้วจำนวนหนึ่ง หลังเสร็จสิ้นโครงการสำรวจดังกล่าวแล้ว ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายชื่อคัมภีร์ไบลานที่สำรวจเสร็จแล้ว ซึ่งนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป และยังเป็นการกระตุ้นให้พระภิกษุ สามเณร ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาคัมภีร์ไบลานมากขึ้น

๓.๒ ผลการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ไบลานเมืองน่าน

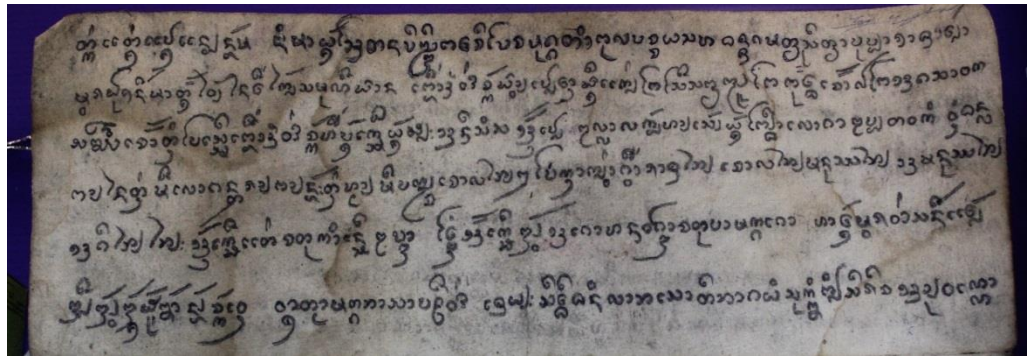
การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ไบลาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ไบลานที่ถูกค้นพบและรวบรวมมาจากวัดในจังหวัดน่าน โดยการคัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์ไบลานเอาไว้ แต่ยังไม่มีการสำรวจและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ โดยการศึกษาวิจัยนี้ได้หยิบยกคัมภีร์ไบลาน ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดน่าน รวมถึงศาสตร์และความเชื่อในบริบทของผู้คนในจังหวัดน่านที่มีการจารึกไว้ในคัมภีร์ไบลาน หรือพับสาที่ค้นพบในวัดของจังหวัดน่าน ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ไบลานเรื่อง “ข้าวลดเคราะห์และนายเหย”

คัมภีร์ไบลานเรื่องข้าวลดเคราะห์และนายเหย ลักษณะของการเขียนลงไบลาน(ปับสา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๘ หน้า ขนาดของคัมภีร์ ๑๐ เซนติเมตร สีขาว-ดำ ในหนึ่งหน้ามีจำนวน ๖ บรรทัด จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๑๐๐ ปี ไม่ระบุชื่อผู้จารคัมภีร์ รายละเอียดในคัมภีร์ไบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ คือ วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระครูวิสุทธินันทสาร เจ้าคณะตำบลตาลชุม เจ้าอาวาสวัดตาลชุม อำเภอท่าวังผาจังหวัดน่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจินโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์มณี,ผศ.ดร.

ในคัมภีร์ได้บรรยายถึงพิธีกรรมของชาวล้านนา เพื่อเป็นสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนที่เจ็บป่วย, ชาวนานำเอาใบตองมาทำเป็นกรวยแล้วนำเอา ข้าว กล้วย อ้อย หมาก พลู ยาเส้นและของคราวหวาน มาจัดแบ่งแต่ละอย่างให้ได้ ๑๒ คำ ที่ชาวล้านนาเรียกว่าเครื่อง ๑๒ และนำเสื่อผ้าคน

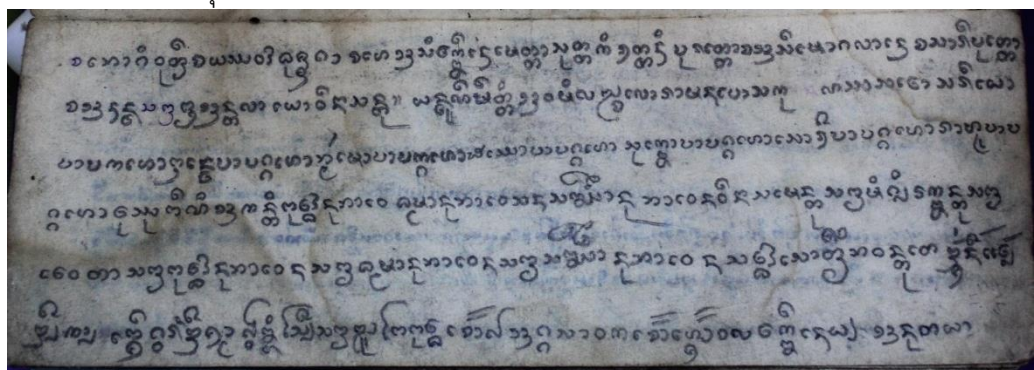
^๒วันทนา กิตติศรีวรพันธุ์,การบำรุงรักษาหนังสือไบลานและสมุดไทย, (ชลบุรี: สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา,๒๕๔๗),หน้า ๖๗.

ภาพที่ ๓.๒ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลตเคราะห์และนายเหย
ที่มา : วัดतालชุม ตำบลतालชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ก็ได้ดัดแปลงแบบน้อมนำมายังโตะนะ ปินทิปะตะ จิโจะ มุคคะกัมพู
ละปัจจะยะสะหะธานะมะฐิโกาปปพาราจาตังมวรฝุ่นนี้มาตั้งไว้ในตีในตีใกล้สมณีนานะเปื้อว่าจัก
ถวายเป้นตานถึงแก่พระศรีสัพปัญญพระพุทเจ้าและพระอะคะสาวกสังฆเจ้าตนประเสริฐเปื้อว่าจักหื้อ
บังเกิดยังผลอนิสังสะอันเป้นอุลลาละกับหายเสียยังพยาธิโลกาอุปะตะวะกังวลอนทรายปายในตน
มีโลคันตะรายปายนอกตน หมายถึงปัญจะโจละภัย ๕ ประการกล่าวคือว่า ว่าจะภัย โจละภัย มนุสสะ
ภัย อะมนุสสะภัย อะคัภัย ภัยอันเกิดแต่จะตุกำเนต อุบาทโตะอันเกิดด้วยอะโคหะนะวะคาตจะตุบา
มัคคะโกราตังมวรว่าสันนี้แต่ดีหลีด้วยดังผู้ชำนาญน้อยจักเวนวางตามมัคคะภาสาบาลีว่า ไยยะสิทธิธะนัง
ลาภะโสติภาคะยังสุกขังพะลัง สิริจะอายุวันโน

ปริวรรตไทยกลาง จึงได้พากันชวนขวายนามาได้ซึ่ง โตะนะ ปินทิปะตะ จิโจะ มุค
คุกัม ปุละ ปัจจะยะ สะหะ ทานะ มะฐิโกา พร้อมทั้งมวลหมู่ดอกไม้้นำมาไว้ใกล้กลีบองค์พระพุทธรู
ด้วยมีจิตเจตนาเพื่อจะถวายทานถึงองค์พระสัมมาสัมพุทเจ้า และพระอัครสาวก พร้อมทั้งพระอริย
สงฆ์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ด้วยเจตนาจักให้ได้บังเกิดซึ่งอานิสงค์ ทำให้โรคภัยไข้เจ็บความกังวลใจ
ความไม่สบายกาย อันตรายที่มาจากภายนอกตัว ได้แก่ ภัยทั้ง ๕ ประการกล่าวคือว่า ภัยจากราชา
ภัยจากโจร ภัยจากมนุษย์ ภัยจากอมนุษย์ ไฟไหม้ ภัยอันเกิดแต่เหตุที่กำเนต อุบาตรอันตราย
ทั้งหลายทั้งปวงขออย่าได้บังเกิดขึ้นเลย ดังภาษาบาลีได้กล่าวว่า ชัยยะ สิทธิธะนัง ลาภะ โสติ ภาคะ
ยัง สุขัง พะลัง สิริ จะ อายุวันโน

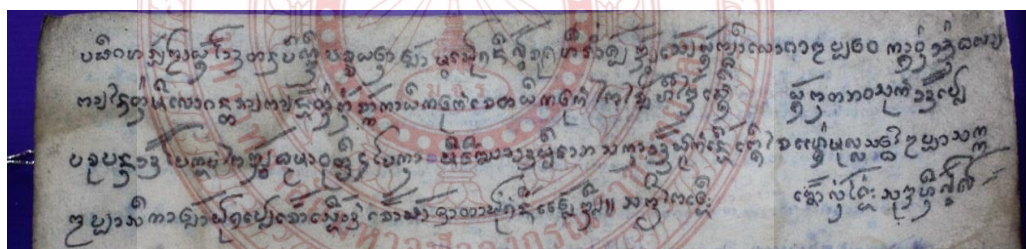

ภาพที่ ๓.๓ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลตเคราะห์และนายเหย
ที่มา : วัดतालชุม ตำบลतालชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา จะโงกั้ววุฒิจะยัสสะวาทุชชะคาจะเหอะสังักขิเนเมตตาสุตตะกังรัตตะนัง ปุรัต
โตจะอะสิโมคะลานะจะสาริปโตจะอะนันทะสัพพะอิอันตะลาโย วินาสันตุ ฯ ยันทุนณิมิตตัง อะ
วะมังถัญจะโลรามะนะโปสะกณัสสะสะโต สะริโยปาปะกะโหอินโตปาปะกะโหฏโมปาปักคกโหผัสโส
ปาปะโหสุโขปาปักคะโหโสริปาปักคะโหราหุปาปักคะโหทุสสุปิณังอะกันตังพุทธานุภาเวนะ อัมมานุ
ภาเวนะ สังฆานุภาเวนุวินาสะเมนตุ สัพพะมังคะลังรักขันตุสัพพะเตวะตาสัพพะพุทธานุภาเวนะ
สัพพะอัมมานุภาเวนะ สัพพะสังฆานุภาเวนะ สัทธาโสฐิงะวันตุเตตังนี้แต่ดีหลี กาลเป็งดีงามแล้วขอ
ศรีสัพพะปัญญะพระพุทเจ้าและอัครสาวกเจ้าแห่งวละทักขินัยยะ อะนุตายา

ปริวรรตไทยกลาง จะโงกั้ว วุฒิจะ ยัสสะวา ฐุ ชาคา จะ เหอะสังัก ขิเน เมตตา สุตตะ
กัง รัตตะนัง ปุรัตโต จะ อะสิ โมคะลานะ จะ สาริปโต จะ อะนันทะ สัพพะติ อันตะลาโย วินาสันตุ

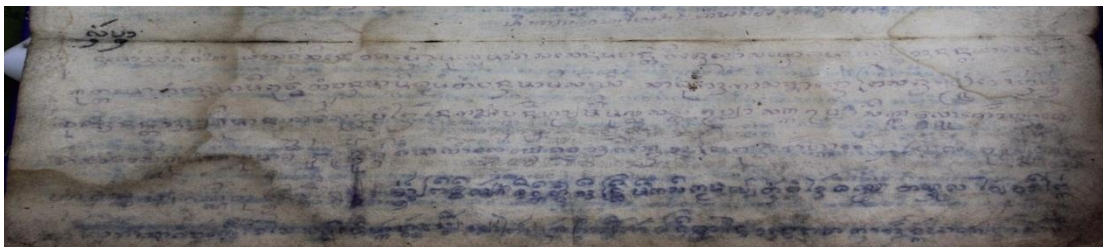
ยันทุนณิมิตตัง อะวะมังถัญจะโย จะมะนาโป สะกณัสสะ สะโต สะริโย ปาปะกะโห อิน
โท ปาปะกะโห พุโม ปาปักคะโห ผัสโส ปาปะโหสุโข ปาปักคะโหโสริ ปาปักคะโหราหุ ปาปักคะโ
ทุสสุปิณัง อะกันตัง ทธานุภาเวนะ อัมมานุภาเวนะ สังฆานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ สัพพะ มังคะลัง
รักขันตุ สัพพะเตวะตาสัพพะพุธา นุภาเวนะ สัพพะอัมมา นุภาเวนะ สัพพะสังฆา นุภาเวนะ
สัทธาโสฐิงะ วันตุเต ได้เวลาอันเหมาะสมแล้วขอพระสัพพะปัญญะสมาสัมพุทเจ้าและพระอัครสาวก
เป็นต้น วละ ทักขินัยยะ อะนุตายา

ภาพที่ ๓.๔ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลดเคราะห์และนายเหย
ที่มา : วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ปฏิคะหะรับเอาอังโตะนะปณิธิปัจจะยะตานตังหลายมวรฝุงนี้แล้วจุงหื้อร่า
จับด้วยเสี้ยยังพยาธิโลกาอุปะตะวะกังว่นอนทรายปายในตนมีโลคันตะรายนอกตนจากกายิกะตุก
เจตะยิกะตุกไปไ้จ้หื้อได้เถิงยังอิตะกะวะสุกอันเปนปันจุปันนะอันประกอบไปด้วย อัมมาวุฒิ ๔ ประการ
มีทิสลาอะฐิริระสะกานอันผูกเนื้อเป็งใจแห่งมูลละสัทธา อุปาลักกะอุปาสิกาตังหลายฝุงเปนเจ้าเลื้อ
เจ้าผ้าจาตาฝุงนี้แต่ดีหลี ฯ สัพพีไปเตอะ ฯ เข้าลั่นเคราะห์สุดหนึ่แล้วแหละ ฯ

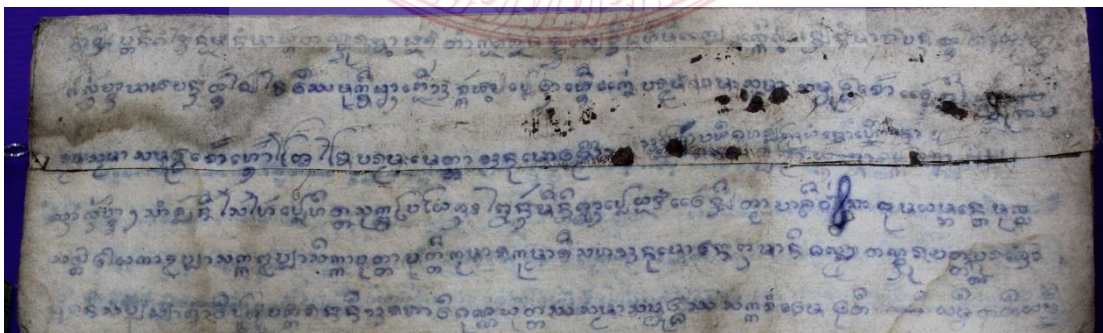
ปริวรรตไทยกลาง ปะติ คะหะ โปรตจงได้รับเอาซึ่งอาหารบิณฑบาตพร้อมด้วยจตุปัจจย
ทั้งหลายนี้ แล้วขอให้อานโปรดเมตตาระงับเสียซึ่งโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย สิ่งที้งกังวลทั้งหลายทั้งที่มีใน
ตัวตนกล่าวคือ ทุกข์ที่เกิดกับกาย และทุกข์ที่เกิดกับใจ และขอให้ได้ถึงซึ่งความสุขในปัจจุบัน
ประกอบด้วย อัมมะวุฒิ ๔ ประการ มีอายุ วัฒนะ สุขะ พละ เป็นที่รักที่ชอบของศรัทธาทั้งหลายที่
เป็นเจ้าของเสื้อผ้าทั้งหลายเหล่านี้ แล้วกล่าวคาถาบท สัพพีต่อไป ฯ

ภาพที่ ๓.๕ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลดเคราะห์และนายเหย
ที่มา : วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา นะโมฯ ว่า ๓ ที แล้วว่าฯ โยสนะนิโลวระระโปธิมูลเลมาลังสะเสนัง มะหันตัง วิจัยโยสัมโปธิมามากัณจิง อะนันตายาระโน กุตตะโมตังป็นนะมามิ ปุทธังตังป็นนะมามิ อัมมังตังป็นนะมามิ สังฆังตังป็นนะมามิ สารุโสภาสชาข้าแต่พระสัพพัญญูเจ้าตนทรงทุนอนันตอาปริมาณหาดีสุดบได้ใกัลบัดนี้หมามีมูลละสัทธิอาอุปาสก อุปาสิกาทังลูกเต้าหลานเหลนจะสาจากสิกุมมาระกุมมารีผู้จูงคนก็มาลำเป้งเยื้องคองอันวิเศษอันพระพุทเจ้าหากเทศนาไว้ว่าพุทบุจามหาวิณณธวัณณีกุงตังนี้จึงได้ข่งข่วยพิทธิเลี้ยงชีวิต ติดอินทรี มีกะสิกรรมเป็นต้นก็ได้ธัญญะต้นตุลละไว้บริโภกโลกภาษากับังเกิดใจใส่สัทธิหมามีมากหลวงส่วยผละไปปายหน้าคือว่าเมืองฟ้าและนิพพานในอนาคะตะกานอันจักมาปายหน้า

บริวรรตไทยกลาง นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ กล่าว ๓ ครั้ง โยสัน นิสิโน วะราโทธิมูลเล มาลัง สะเสนัง มะหันตัง วิจัยโย สัมโพธิ มากัณจิง อะนันตา ยาระโน กุตตะโม ตัง ป็นนะมามิ พุทธัง ตังป็นนะมามิ อัมมัง ตังป็นนะมามิ สังฆัง ตังป็นนะมามิ ข้าพเจ้าขอโอกาสต่อองค์พระสัมมาสัมพุทเจ้าผู้ทรงคุณอันประเสริฐยิ่งหาที่สุดมิได้ ในกัลบัดนี้ด้วยมีศัทธิอาอุปาสก อุปาสิกา พร้อมทั้งลูกหลานเหลน ทาสทาสี และเด็กเล็กได้มาคิดถึงซึ่งหนทางอันวิเศษที่พระพุทเจ้า หากได้ตรัสเอาไว้ว่า พุทบุชา จะ มหาวิณณะ ทะวันนี จึงได้พากันแสวงหาเลี้ยงชีวิต มีการทำสิกรรมเป็นต้น ก็พึงได้ ธัญญะ ต้นตุลละ เอาไว้บริโภก จึงได้บังเกิดจิตศรัทธาอยากจะฝากไว้ในภายภาคนาคือดินแดนสวรรค์ชั้นฟ้าและมหานิพพาน ในอนาคตกาลอันจักได้มีบังเกิดขึ้นในภายภาคนาคือ

ภาพที่ ๓.๖ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลดเคราะห์และนายเหย
ที่มา : วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา อ่าริบจำดีหลี บัดนี้ก็ได้้น้อมน้ำมายังตัมตระชาวผ่อง ต่าก้องค้อมผัดเสียดีบ่ห้อมมีแกบเล็กแล้วแนบนามายังกะป็นนะตังไว้เต็มบาทและล้นบาทมาทะปะนนะตังไว้ในตีสละมุขชิตานเปือจักถวายเป็นตานถึงแก่ปรั้มมะสัมมาสัมพุทเจ้า แต่ดีหลี ขอพระปะรั้มมะสัมมาสัมพุทเจ้าเหง้าไตรไซปะรั้มมะเมตตานูโม ตัณญะอาดเหง้าบุฎิกะหะรับเอายังเข้าเปือกเข้าสานล้นบาท ๒ สำรับ

นี้ให้ให้เพนหิตตะสูกะประโยชน์ะไปนั้นมินิพานเพนยอตแต่ดีหลี ตามบาลีว่า สารุเมยังกันเตมุล
 ละสัทธาเยกาอุปัสกเกอุบาสิกาบุตรตา บุตรตรี กุมาระ กุมาริ สะหะอนุโมทนา อิมานิธัญญะ ตัณหุ
 ระสัตตะตาปุระโจฐะระนิ สัปปุละจาติ ปุชูปัตตะระนานิ อะระหาติคุณณะยุตัสสะสัมมาสัมพุทตัส
 สะ สักกัจจันเตมะ ทุตติยัมปิ ตติยัมปิ

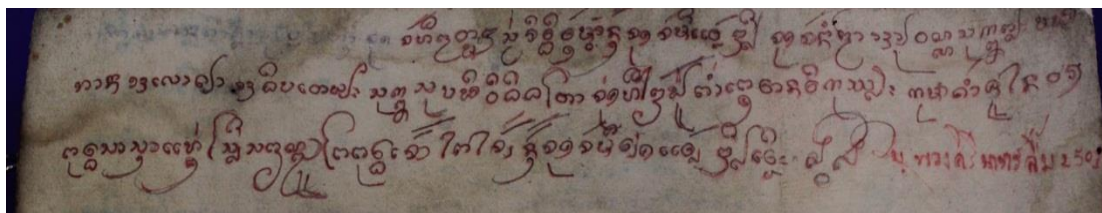
ปริวรรตไทยกลาง อย่าได้รับช้า ณ บัดนี้ได้ให้น้อมนำมาซึ่งข้าวขาวผ่อง คัดเลือกมาอย่างดี
 ไม่ให้มีรำหยาบและรำละเอียดมาปะปน นำมาตั้งไว้จนเต็มบาตรและล้นบาตรในที่เหมาะสมแก่ของ
 ถวายทาน เพื่อจักได้ถวายทานแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโปรดเมตตา
 ได้อนุโมทนารับเอาซึ่งข้าวเปลือกและข้าวสารอันล้นบาตรทั้ง ๒ สำหรับนี้ เพื่อประโยชน์มีพระนิพพาน
 เป็นที่สุด ตามบาลีว่า สารุ เมยังกันเต มุลละสัทธา ยะกา อุบาสะกะ อุบาสิกา บุตรตา บุตรตรี
 กุมาระ กุมาริ สะหะ อนุโมทนา อิมานิ ธัญญะ ตัณหุระสัตตะตา ปุระโจ ฐะระนิ สัปปุละจาติ ปุช
 ูปัตตะระนานิ อะระหา ติคุณณะ ยุตัสสะ สัมมาสัมพุทตัสสะ สักกัจจัน เตมะ ทุตติยัมปิ ตติยัมปิ

ภาพที่ ๓.๗ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลดเคราะห์และนายเหย
 ที่มา : วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา สารุมายังกันเตว่า๓ดีแล้ว อั้งโน ธัญญา ธัญญะ ละฐานังสัมมาสัมพุทตัสสะ
 ปฏิตังอะเภชะอะสัทธา รัณณะโลกิสะโลกุตตะละสัมปัตตินังอรหันตามะคะญาระณังสัพปัญญา
 ตัณณูณาทีนังนิพพานะปัจจะโยโหนตุ อริยาสะปริสสะเจ้าตังหลายอันหื้อตานในกาลเมื่อก่อนแล้วและ
 ได้เสวยผลอานิสงส์แล้วด้วยประการสันโดษของจุกที่อมุลละสัทธาทายกตังหลายได้เสพล้างอานิสง
 สะเพนตังสัปปริสสะเจ้าตังหลายอันเกิดแล้วเพนแล้วในกาลเมื่อก่อนนั้นจุกมีเตียงแต่ดีหลีด้วยเดช
 กุศลบุญญาภิรวายศรีนี้ขอกจุกหื้อเพนวิทธะอัมมะเตตะนียะกัมกระทำไรรำกัมเขตมีตระเปตสันโดษ
 จุกจุกหื้ออุดมสมภพวิริยุหิหื้อจันบานไก้ในอนุดตะละบุพพะเขตยักและเหตุทิธิเลี้ยงชีวิต

ปริวรรตไทยกลาง สารุ เมยังกัน เต กล่าว ๓ ครั้งแล้ว อิทังโน ธัญญา ธัญญะ ละฐานัง
 สัมมา สัมพุทตัสสะ ปฏิตัง อะเภชะ อะสัทธา รัณณะ โลกิสะ โลกุตตะละ สัมปัตตินัง อะระหันตา
 มะคะญาระณัง สัพปัญญาตัณณู ณาทีนัง นิพพานะ ปัจจะโย โหนตุ อริยาสะ ปริสสะ ท่านทั้งหลาย
 หากได้ถวายทานเมื่อก่อนแล้วด้วยประการใจ ขอให้ท่านทั้งหลายได้เสวยอานิสงค์เหมือนดังท่าน
 ทั้งหลายได้เกิดแล้วในกาลเมื่อก่อนนั้น ด้วยกุศลบุญญาธิการทั้งหลายเหล่านี้ขอให้เพน วิทธะ อัมมะ
 เตตะนียะกัม กระทำไรรำเรียกสวนจงได้อุดมสมปรารถนา ได้ขึ้นอกขึ้นใจในการหาเลี้ยงชีวิต

ภาพที่ ๓.๘ คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลดเคราะห์และนายเหย
ที่มา : วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

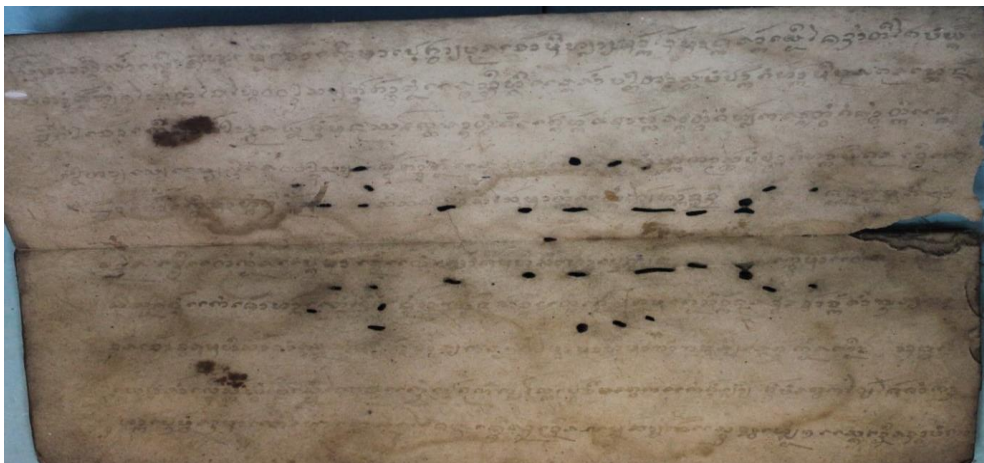
ไทยล้านนา ตังมวรนันจุงจักมีแต่ดีหลี จุงจักให้อุดมสมฤทธิ์นำเอาอายุวันฉะสูกะผละ
ปฏิภานาอะโลคะยา อะธิปะไตยยะ สุกะสุปฏิวิธะตวาจุงให้อายุปัเป้ง ทานะทิกุล กัมกัจจไนวะ
ระพุทธศาสนาแห่งศรีสัพปัญญะพุทธเจ้าไปไจ้จุนันจุงจักมีแต่ดีหลีเตอะ

ปริวรรตไทยกลาง ทั้งหลายทั้งมวลและขอให้ท่านจงอุดมด้วย อายุ วันฉะ สุกะ ผละ
ปฏิภาน อะโรคะยา อธิปะไตยยะ สุกะสุปฏิวิธ ทะตะวา ให้มีอยู่ร่ำไป ทานที่เป็นกุศล ได้คำชู
พระพุทธานาแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปตลอดด้วยเทอญ

๓.๒.๒ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “คำสู่ขวัญควาย”

การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานจากภาษาล้านนาให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน ได้หยิบยก
คัมภีร์ใบลาน มาปริวรรตหรือแปล ได้แก่ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควายและขวัญข้าว ค้นพบเมื่อ
พุทธศักราช ๒๔๖๑ ลักษณะของการเขียนลงใบลาน(ปัสสา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๒๐ หน้า
ขนาด ๑๐ เซนติเมตร จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๕๘ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อ
สามเณรศรีชื่นแต้ม ณ บ้านถ่อน ตำบลยม อำเภอปัว จังหวัดน่าน รายละเอียดในคัมภีร์ใบลาน
ดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอภูเพียง
จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระธรรมธรรพณีส ทิพพะเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัด
น่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจโนโท (จันทะวอน)เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ปีพุทธศักราช
๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่นไตร

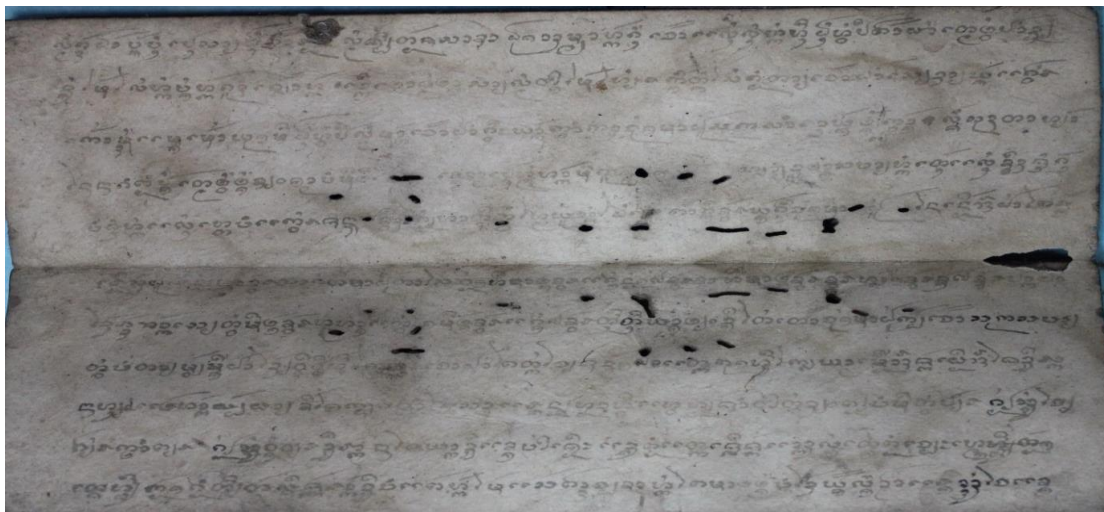
คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย เป็นคัมภีร์ใบลานที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่
ขวัญควาย ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่ถูกใช้งานเพื่อการดำรงชีวิตของเกษตรกรมาเป็นเวลานาน การทำพิธีสู่
ขวัญควายจึงเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อเตือนใจผู้คนให้เห็นคุณค่าของควาย ซึ่งคัมภีร์ใบลานที่
ค้นพบ ณ ตีบ้านถ่อน ตำบลยม อำเภอปัว จังหวัดน่าน ก็เป็นอีกหนึ่งโบราณวัตถุที่ได้บอกเล่าเรื่องราว
เกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญควาย มีข้อความปรากฏดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๙ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ศรี สวัสดิ์ ลำเล็ด ขะยามเมื่อ เจ้าเกิดมา เปนควาย บุญเจ้ามีหลายมาก ได้มาจากรักเผื่อไถ ค่ำดีไปบั้ง บ่ผานฝั่งเดียวไหล ตกใจไหวระวาด สายตัดคาคพอแรง อืดหิวแรง ลำบาก ตามสัดบ่ปาก ก็หากมีบุญคุณ เหตุนี้จึงว่าเจ้าเกิดมากำหนดยังคนมนุสสะโลก ตัวก็แข็งหัก และขาหัก ร่างตัวหลัก ร่างตัวก็งัว ตกแรงกันว่า ตายเสียแมบลิ่นเวระวาด สายพัดฟาดพอแรงอืดหิว ลำบาก ตามสัดบ่ปากก็หากมีบุญคุณ เดิมแต่เกล้าเจ้าเกิดมาหัวดีบั้นล่างสาหัสได้มาตกแต่งไว้ หากดูดีจอม ผอมปีศาจและเดิมแต่ก่อนแปงมา เดิมแต่เกล้าจ้อมหิงสา หากเปนควายนาเกิดมาแต่อย่างอยู่ สีสองคนแก่ เล้าหากแต่งไว้จุ่มบัดนี้ข้าจึงแต่งเครื่องพร้อมเปื้อจักทูลขวัญข้าจากรำพันเรียกขวัญเจ้าขวันมหิงสาข้า จักเรียกวามามาห้อมมาพร้าพร้อมรีบเร็วบ่ก่อนเตอะ อะชะโยยาลำเล็ด สัตว์ประเสริฐได้ปุ่รแก่น เปนตุ๊กกับโลกเปนตีบรพวกแก่คนตั้งหลายคนบรพวกไว้ไ้จ้กานหากเปนรานมาแต่เหง้าเปื้อส้องไถ่นาเถิง ฤดูเดือน ๘ สายฟ้าแสดขาวเหลืองแสงเดือนดาวบ่ก้า ”

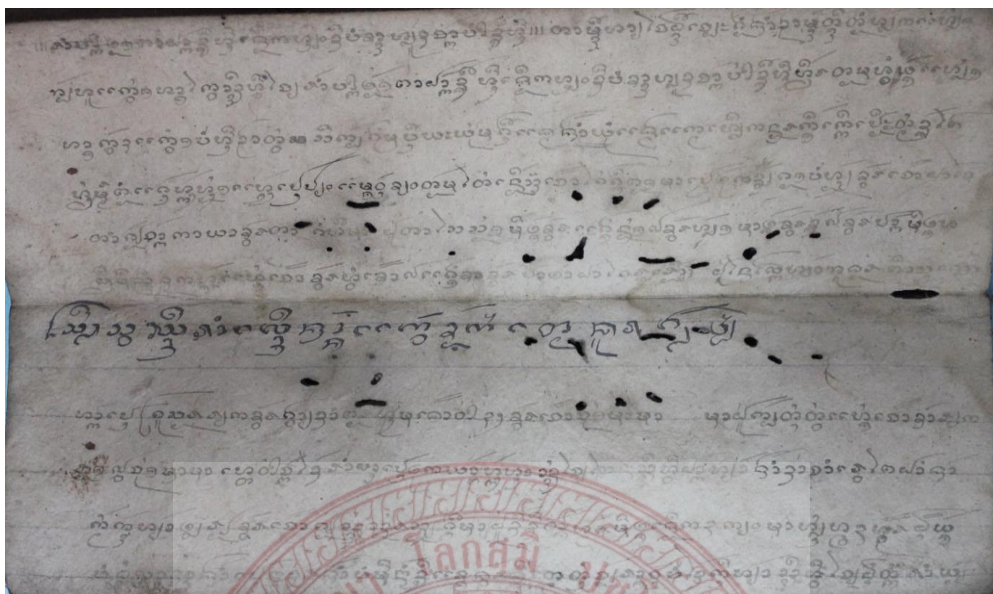
ปวิรรตไทยกลาง : ศรีสวัสดิ์ถูกขังยามยามตี เมื่อเจ้าเกิดมาเป็นควาย บุญคุณของเจ้า มีมากนัก แม้ว่าถูกทุบตี ถูกใช้งานอย่างหนักลำบากตรากตรำ มีอาการหวาดหวั่นตกใจ มีความเหน็ดเหนื่อย มีความหิวโหย แต่เจ้าก็ปริปากบ่นไม่ได้ด้วยสำนึกในบุญคุณ ด้วยเหตุนี้เจ้าจึงเกิดมาเพื่อเกื้อหนุนมนุษย์โดยแท้ บางครั้งต้องแข่งขาหัก บางตัวก็ฉลาด บางตัวก็โง่เงา บางตัวก็ล้มตายหมดเวรหมดกรรมกันไป เจ้าลำบากแค่ไหนก็ปริปากบ่นไม่ได้ บัดนี้เราได้แต่งตัวให้เจ้าเสร็จสรรพ เพื่อทำพิธีเรียกขวัญของมหิงสาข้า ข้าจะเรียกขวัญให้มาพร้อมพรักโดยไว ความยินดีที่สัตว์ประเสริฐได้สร้างประโยชน์ให้แก่คนทั้งหลาย คนไวใจเพื่อให้เถนาถึงฤดูเดือนแปด

ภาพที่ ๓.๑๐ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุเวียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ลมพัดฟ้าบังบนเป็นสายฝนร้องลมถึต้องสาขา ผุงอ้มมาหักกันเจ้าแล่น
ล่นหกหนี ฝนหัวปีฟ้าผ่า เต็มทั่วป่าดอยตง ไม่ไล่หกบ่งกุดเกล้าหักเทิกเต้าถม ทางสายลมวางไม้ใหญ่กิ่ง
ตกใส่ปอดตาย เจ้าอย่าเสียดายยังแคว้นแก้วมดแมงม้าย่ง มีฝนหัวปีลมม้ามก เจ้าอย่าคิดคะยากกระต่า
กาน จุ่งมาอยู่สุขสำราญยังทุ่งกว้างแรงลงสุดตาหญ้าในนาก็ปอปปงเต็มหัวต่งเขียว งานบ่มีตีแข่งขามเป็น
หมู่หากมีหมู่หลวงหลายดูตางสบายเต็นแล่นชิดจนกัน บ่ทนหกแล่นเตด บ่แคว้นชนนา ขวิดหาติดตัวใหม่
อยู่ตางไฟเต้าตัก ขวัญยังคิง จุ่งมาอยู่ในเนื้ออย่าไปหลงเหลือ อยู่ในตงหนาขวัญตาก็ขอห้อมมาตัง ขวัญ
แค้น น่อง และขวัญชา ห้อมมาตังขวัญ ขวัญหลังตังและขวัญปาก อย่าได้ฟักพราก เสียตัวมีตังขวัญ หู
ทางแกว่ง มีตังขวัญ แค้น และขวัญดินยางเตียวไต่เต้าจุ่งมาอยู่กับเจ้าสุกสบาย ตัวบ่ตายม้วยมิงอย่าได้
วิดว้างหนีไกล เจ้าอย่าไปตกใจชะตุง อย่าแตกฝุงหนีไกลยามเมื่อจักเผื่อไถ่นาดินสักนาเหนียวแต่หากผับ
ผายซีไถ่กับกัข้าไถ่สุดแรงน้อยหอดหิวหอยข้าว่าตัวเตียวบอย บ่มีตัวเปลี่ยนก้อยอดใจเคียดกระต่าเพียร
ก้อยอดวงเวียนดินร่ำกนาไถ่ยากดินแข็งบ่าเถอะแดงปอแตกเจือกจักแอกลงเต่งปอเจ็บ เต่งหนีบต้องคอ
ตีบตันผิงจักร้ากดินบ่แป้หักไม้แล้ผาดจับขาหักไปมาตังบ่ได้ยังลงเอาแรงอดใจแข็ง”

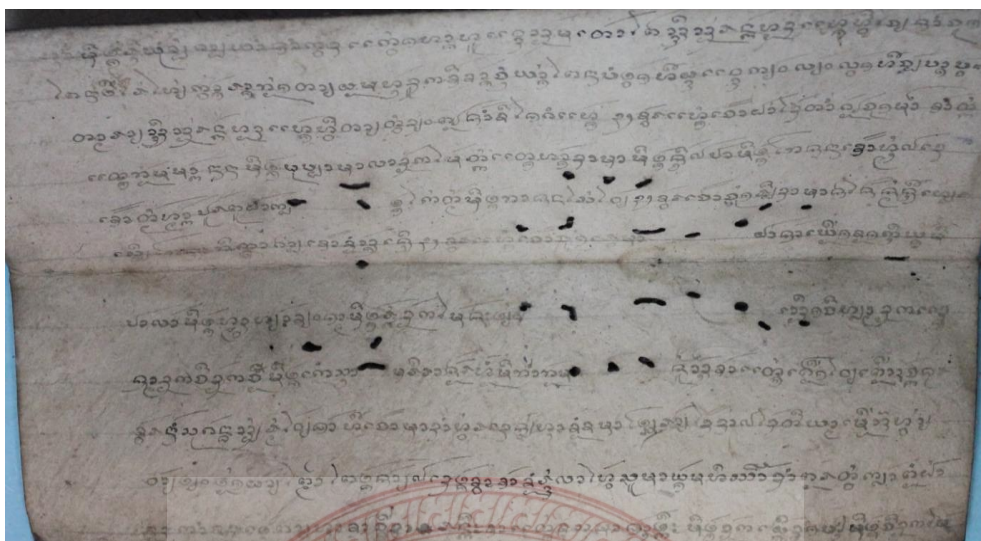
ปริวรรตไทยกลาง : แม้ว่ามีฝนฟ้าคะนอง อากาศก็เริ่มแปรปรวนน่ากลัว เจ้าก็วิ่งหนีไป
ฝนตอนต้นปีมีฟ้าผ่าน่ากลัวพรึ่นพริง ลมแรงมากจนพัดให้กิ่งไม้ล้มฟาดใส่เจ้าเกือบตาย ฝนตอนต้นปีมี
ลมแรงมาก เจ้าไม่ต้องคิดมากที่จะทำการใด จมมาอยู่อย่างสุขสำราญ ณ ทุ่งกว้างใหญ่แห่งนี้ มีหญ้าใน
นาเขียวขจีเต็มทุ่ง มีความอยู่หลายตัวเป็นฝูง ขวัญของเจ้าจงอย่าหายไปไหน ถ้าขวัญอยู่ในปากก็ขอให้
กลับมา ทั้งขวัญแข่ง ขวัญน่อง และขวัญชา ขอให้กลับมา ทั้งขวัญจุมกและขวัญปาก อย่าได้พลัดพราก
จากตัว ทั้งขวัญหู ขวัญหาง ทั้งขวัญแข่งและขวัญเท้าที่ก้าวเดิน จมมาอยู่กับเจ้าให้สุขสบาย แม้ว่าตัวยัง
ไม่ตาย ก็อย่าได้กลัว อย่าได้หนีหายไปไหน ไม่ต้องตกใจ ไม่ต้องหนีไปไกล เมื่อถึงยามที่ต้องไถนา
ลำบากตรากตรำเพียงใด ถ้าไม่มีตัวเปลี่ยนก็จงอดทนและตั้งใจทำต่อไป ดินนาไถยาก ดินแข็ง เชือกก็
ชักแอกลงทับจนเจ็บ ทับหนีบโดนคอ หักไม้แล้มาฟาด จับขาวิ่งไปมา จงอดใจเข้มแข็ง

ภาพที่ ๓.๑๑ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “รำบากต้องตายอย่างจกหนีเจือกเหนียวดีบ่ขาดหลุดจากบ่าดิงหนี ตามีดหายใจผิดเจ็บคอข้าเอามัดติดหลักแหล่งพับหูแกว่งหางไกวอดทิวใจ ลำบาก ต้องพาวอย่างดิงหนีเจือกเหนียวดีบ่ขาด หลุดจากบ่าดิงหนี หมิ่นตอมหัวยังแหล่งหางวัดแกว่งบ่หนี เอาตัวลี้กับคุ่มบิณยะยุ่มคีนแถม ช้ำยู่แถมแถม เหล็กนอนกึ่งเก็กต๋มดั่งไฟหน้มบ่อแค้นหนักหนองแห่นเป็นเปียว แม่งวันเนชิวต้อมไต้เนื้อเจ้าไค้คิงปองมาแปนตูกต้อยกองบ่หน้อยขวัญเจ้าอย่าได้ต่ำก้อยจากกายา ขวัญตาหือมาอยู่ตาใสส่อง มีตังขวัญ แคว้น่องและขวัญหลังมาตังขวัญตังและขวัญปากตังหะฐิมิสซัง ดูกหนึ่งแห่งเจ้าขวัญหัวเขาและแคว้นา ขวัญปาทา อย่าได้รั้งเหลืออยู่ในโลกหล้าภูธรปิจูรหากแปนครูสอนเรียกขวัญควายดำปอนหนุ่มเฒ่าว่า ๓๒ ขวัญ เจ้าจูงมามมาอยู่กับตนตัวแห่งเจ้า ข้าเรียกรองแล้วจูงมามเฒ่าว่าจกได้รำผ่านตูกยากหนักหนาอดใจไปนาอดทิวอย่าหล้าชาดำจำเร็วไป อย่าจำกั๊กดทญ้าตวยรอยขวัญกอยอดอ่อนอ้อยคีนมาอยู่ตืดั้งหมิ่นมีตังเจือกกตเกียวมกหล่น หมวดหมิ่นพื้นยังบ่ทนลำขานข้าแปนนาดอนข้าบมีน้ำดินแข็งถั่วรถี่เต็มตนจับรางวัลบได้กินหญ้าอดทิวใจฝนตกพร้าย้อย ”

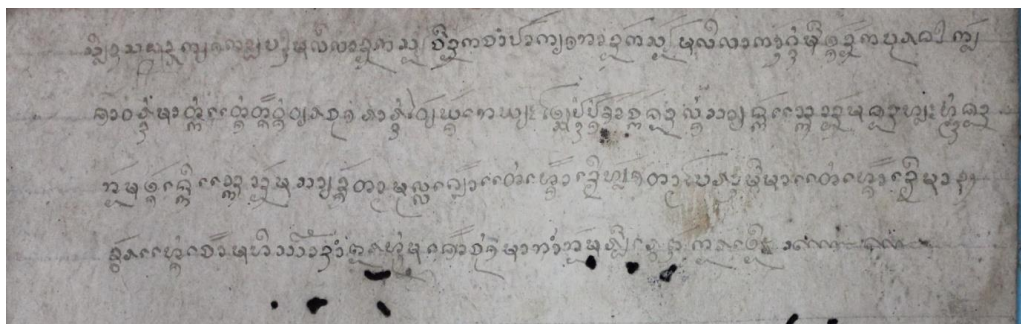
บิรรัตนไทยกลาง : ลำบากอยากจะหนีไป แต่เชือกเหนียวมากไม่หลุดขาดจากตัว ตามัวหายใจติดขัด เจ็บคอ มีเชือกมัดติดกับหลัก พับหู แกว่งหาง ทั้งเหนียวและลำบาก อยากจะหนีไป แต่เชือกเหนียวมากไม่หลุดขาดจากตัว แผลงตัวเล็ก ๆ ตอมตามหัวตามตัว แกว่งหางไล่ พวกมันก็ไม่หนี ยังมีแมลงวันหัวเขียวมาตอมไต้ตามตัวเจ้าอีก อาจจะรู้สึกไม่สบายตัว ขวัญของเจ้าอย่าได้หายไปจากกายา ขวัญดวงตาก็ขอให้มาอยู่ที่ตา มีทั้งขวัญแคว้น่องและขวัญหลัง ทั้งขวัญจุมกและขวัญปาก กระตูกหนึ่งของเจ้า ขวัญหัวเขาและแคว้นา ขวัญเท้า อย่าได้เหลืออยู่ในโลก หากเป็นครูสอนเรียกขวัญควายดำปอนหนุ่มเฒ่ามี ๓๒ ขวัญ ขวัญทั้งหลายจงมาอยู่กับตัวเจ้า ข้าเรียกขวัญมาแล้วจะได้ผ่านความทุกข์ยากหนักหนา หากทิวโหยก็กั๊กกินหญ้าไปตามทาง

ภาพที่ ๓.๑๒ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “หน้า มีตั้งรึนย่งขบกาบย้ากวัดแกว่งทางหูแหวดอ้อม เต้าไฟอดอ่อนนักร
หอดแห่งหิวใจข้าจูงไปนาตีไร่ใหญ่กว้างรางกองตายนคูกชี้ข้างจันยางไปนา บ่ต้วงที่อดแหวดเกี่ยว
เลี้ยวล้งที่อดจับบาทบัวตามรายอดอ่อนนักรหอดแห่งหิวตายนคูกเดียวบ่อย ข้าชี้ไถ่ก็แห่ง ๓๒ ขวัญ แห่ง
เจ้าอย่าได้ต่ำก่อย่งจูงมา ข้าตักแต่งพร้อมม้ากานา มีตั้งบุพพามาลาดอกไม้ตักแต่งตามามีตั้งจันและ
ปามีตั้งโกชนาเข้าหน่มและเข้าตัมหมักปูนบูยากับตังไก่อตัมมีตั้งภาชนะใส่ไว้ ๓๒ ขวัญ เจ้าจูงรับดามา
ชะใจจ่มจันเหล่นสวैयाโกชนะภิกขาคาบเข้า ขออังเงิน ๓๒ ขวัญ แห่งเจ้าจูงเร็วมา อย่าเอียงของกินยัง
มีปล้ากมีตั้งหมวดหญ้าเขียวงามมีตั้งรศดอกไม้ชะเตียง เอื้องจี หลามดอกแดงงาม ดอกจิดอกจ้อ
มีตั้งเกส้านมะริลาซ้อนห้อมีพราพร้อมจู้อัน ๆ ข้าแต่งเครื่องไว้เปื้อจักทูลขวัญน้ำสุกัณธอบรมไว้ถ้าหื้อ
เจ้ามาดำหั่วระเคชบหน้าขอขมาโดยร้ายได้ด่าและได้ตียามเมื่อห่วยว้ายเตียวตองผ้ายไปมาไปตังซ้าย
และเดตังขวา ข้าขอรดลาให้ว้สูมายังมึงสาดำปอนตัวกล้าบ่อย่าขอดกำขอดเวรปายหน้า ข้าจึงดาระ
นีกข้าแต่งขวัญสู่มาต่านเตอะ มีตั้งดอกเผิงดวงบานมีจิดอก”

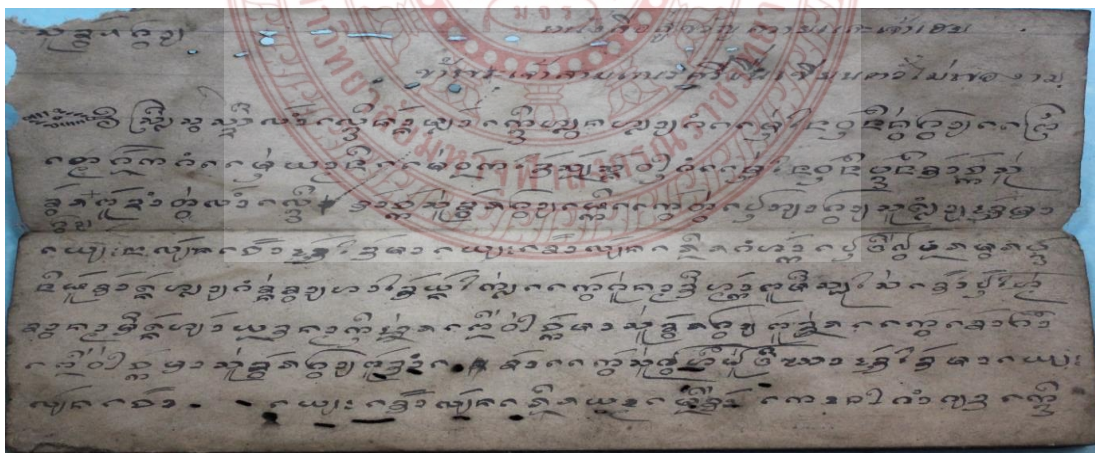
ปริวรรตไทยกลาง : หน้ามีแมลงตัวเล็ก ๆ คอยกัดอยู่ จึงแกว่งทางหูไปมาเพื่อไล่มัน
เมื่อถูกจูงไปที่ไร่นากว้างเห็นบางตัวตาย ผอมจนเห็นแต่กระดูก แต่ตายไปแล้วก็กลายเป็นซากแห้งไป
ทั้ง ๓๒ ขวัญของเจ้าจึงกลับมา ข้าเตรียมของตักแต่งไว้มากมาย มีทั้งดอกไม้และเนื้อ และยังมีขนม
หมาก ปูน ใบพลู ยาเส้น และไก่อตัม มีภาชนะใส่ไว้ให้เรียบร้อย ทั้ง ๓๒ ขวัญของเจ้าจึงรับมาให้หัวใจ
ชุ่มชื่น มากินอาหารที่ได้เตรียมไว้ ขออันเชิญทั้ง ๓๒ ขวัญของเจ้าให้รับมา มีของกินมากมาย มีหญ้า
เขียว และมีดอกไม้พร้อมพริก ข้าเตรียมของเหล่านี้ไว้เพื่อจะทำพิธีสู่ขวัญ น้ำหอมเก็บไว้อย่างดี ถ้าให้
เจ้ามาดำหั่ว ขอขมาโทษที่ได้ด่า ได้ตีเมื่อตอนที่เจ้าเดิน ต้องตีให้ไปซ้ายไปขวา ข้าขอขมาแก่เจ้ามึงสา
อย่าได้โกรธเคืองผูกเวรกันไปถึงกายภาคนหน้า ข้าจึงขอโทษ ขอสู่ขวัญมา ณ ที่นี้

ภาพที่ ๓.๑๓ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ไม้สะลิดสัปปานเกียงกาบบานมะลิลาดอกส้อยจิตดอกจิตดอกจำปาเกียงภา
ดอกส้อยมะลิลาก้านกัณฑ์ตั้งดอกบุรุษากัณฑ์มารดาตักแต่งตั้งวงเวียรจุงรารตไวยังภัยโศษปดปง ข้าจักถอด
ลงสายจักแอกอ้อมถอดหละหมดถอดพร้อมตั้งเจือกแอกอ้อมสายตั้ง ตายมุลละเกล้าแต่เหง้าเดิมหลังตามโบ
ราณมีมาแต่เหง้าเดิมมา ๓๒ ขวัญแห่งเจ้ามิ่งสาธำปอนหนุ่มเฝ้า จูงมาพร้อมพรารับเร็วปิ่นก่อนเดอะฯ”

ปริวรรตไทยกลาง : ดอกไม้ต่าง ๆ ที่ได้เตรียมมาเพื่อนำมาประดับตกแต่ง บัดนี้ข้าจะ
ถอดสายแอก ถอดให้หมด ถอดพร้อมกับเชือกที่มัดแอกอ้อมจุมก ตามโบราณที่มีมาแต่เดิม ทั้ง ๓๒ ขวัญ
แห่งเจ้ามิ่งสาธำปอนทั้งหนุ่มและแก่ จูงมาพร้อมโดยเร็วเถอะ

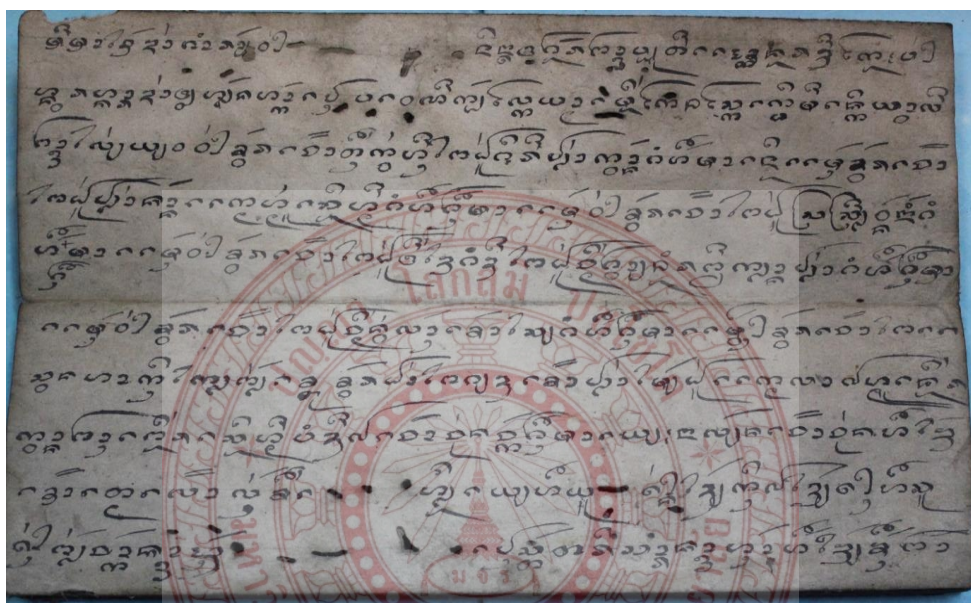

ภาพที่ ๓.๑๔ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ศรี สวัสดิ์สาดี ลำเลิด จ้างม้าเกิดหลวงหลาย ก็แม่น ในวันนี้จวควายแพร
เต็มคอกก็แม่นวันนี้ บัดนี้ข้าจักสู่ขวัญปู่คำตัวลำเลิด ข้าจักสู่ขวัญควายเผิกแก้วตัวเปนพระยาควายสู่ตั้ง
หลายอันมาเยี่ยนาเลี้ยงเจ้าอันได้มาเยี่ยเข้าเลี้ยงเรือนก็หากเปนดีแล้วบรมบรรัดนี้ผู้ข้าตั้งหลาย ก็ข่ง
ขวายหาได้ยังไก่อแก้วกุ่ม ขี้หมากบูมีสุบใส่ เข้าปิ่นใหญ่ ขาวงาม มีตั้ง ยอดหญ้างามกินอ่อน เปื่อว่าจัก

มาสู่ขวัญควาย ปู่ช้อนแก้วเขาคำเชื่อว่าจักมาสู่ขวัญควายปู่ดำเขาแก้วสู่แล้วหื้ออยู่ดีสละอันได้มาเยี้ยะ
เลี้ยงเจ้าเยี้ยะเข้าเลี้ยงเรือนยามเมื่อเช้าโกธา กำเนิดเกิด”

ปริวรรตไทยกลาง : ศรีสวัสดิ์ฤกษ์งามยามดี ทั้งช้าง ม้า เกิดมามากมาย ในวันนี้วัว ควาย
ก็มีมากมายเต็มคอก บัดนี้ข้าจะสู่ขวัญควายตัวผู้สีดำ ข้าจะสู่ขวัญควายเผือกซึ่งเป็นพญาของควาย
ทั้งหลาย ซึ่งได้ทำนาเลี้ยงเจ้า ได้มาปลูกข้าวเลี้ยงคนในครอบครัว บัดนี้ข้าทั้งหลายก็ได้ชวนขวายนหาไก่
คู่งาม หมาก พลุ ยาเส้น ข้าวขาวงาม ยอดหญ้าอ่อน เพื่อที่จะมาสู่ขวัญควาย

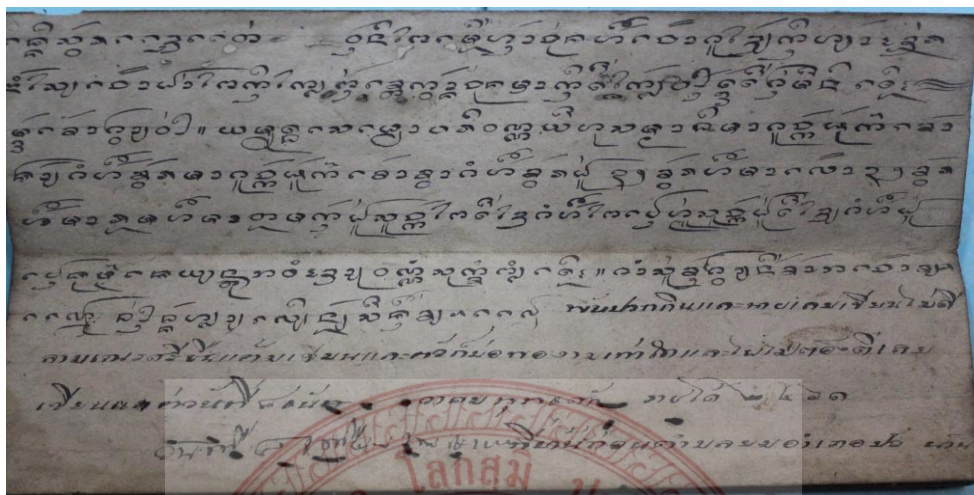

ภาพที่ ๓.๑๕ คัมภีร์โบราณเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “มีมาได้คำกร่ำว่านิมิตคือนบุบตีแกลงอนตีกะบ่าหงอรหงารต่าตวย
หลัง หากเปนปะเวณีกับโลกยามเมื่อโกธาโคกเกิดมี เจือกยาวลีฟาดไล่เยียวว่าขวัญเจ้าตื่นกลัวหนีไป
อยู่กิริปากกว้างก็หื้อมานะอ แม้นขวัญ เจ้าไปอยู่ป่าจ้างแกมหมู่เสือหมีกก็หื้อคินมา แม้นว่าขวัญเจ้าไป
สระศรีวังน้ำก็หื้อคินมา แม้นว่าขวัญเจ้าไปอยู่ตีไหนก็ตีไปอยู่จิมควายทรพิกลกลางปากก็หื้อคินมาแม้นว่า
ขวัญ ไปอยู่จิมจัวล้านเขาสัยก็หื้อคินมาแม้นว่าขวัญเจ้าไปแสวงหากินไกลปันเขตขวัญอย่าไปเกียดเข้า
ป่าไม้อยู่แกมลาและหมู่เถื่อนกวางฟาน เปือนเสือหมิปดีและเจ้าจุงจักคินมาเยี้ยนนาเลี้ยงเจ้าจุงหื้อได้
เข้าเต็มแล้วลั่นซีเหลื่อ เยี้ยะหื้ออยู่ต่างได้กินและได้ตานหื้อสูด่านปันจากจาดอันเปนลัตตะรึสารจาด
หน้าหื้อได้ขึ้นฟ้า”

ปริวรรตไทยกลาง : หากขวัญของเจ้าตกใจหนีไปอยู่ในปากกว้างก็ขอให้กลับคินมา หากขวัญ
ของเจ้าหนีไปอยู่กับพวกสัตว์ต่าง ๆ ช้าง เสือ หมี ก็ขอให้กลับคินมา หากขวัญของเจ้าหนีไปอยู่ที่น้ำก็
ขอให้กลับคินมา หากว่าขวัญเจ้าไปอยู่ที่ไหนก็ตาไปอยู่กับควายกลางปากก็ให้กลับคินมา หากว่าขวัญของ
เจ้าไปหากินไกล ๆ พันเขตขวัญ ก็อย่าได้หนีเข้าป่าอยู่กับล่า หมู่ป่า กว้าง ฟาน เสือ หมี และเจ้าจุง

กลับคืนมา ทำนาเลี้ยงตัวเจ้า ทำให้ได้กินได้แบ่งให้เจ้า ให้พ้นจากชาตินี้ที่ได้เป็นสัตว์ ชาติหน้าให้ได้ขึ้นสวรรค์

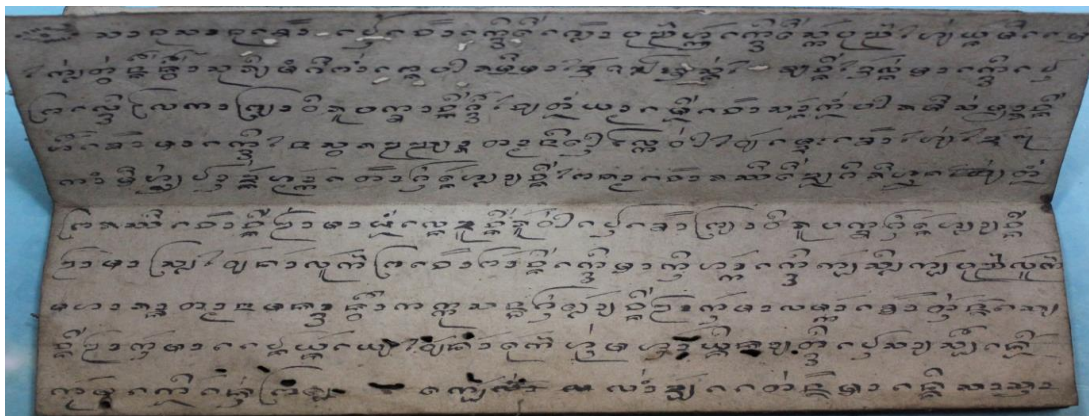
ภาพที่ ๓.๑๖ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ถึงสัปดาห์แต่วันนี้ไปเมื่อหน้าจุงหื้อเจ้ากูได้กินหญ้าอ่อนน้ำใส เจ้าอย่าไปกินไกลบ้านเขตกว้างจุงมากินดีใกล้บ้านตัดตีคนมีนิตะเออะ มัดเขาควายว่า ยัมบุทเสโร ปรีวันณะยิ หุ สัมมาธิ มากูจักผูกเขาซ้ายก็ห้อมมารอมห้อมมาตอมกันอยู่สู่จักไปดีใดก็หื้อไปเปนหมู่ สู่จักอยู่ดีใดก็หื้ออยู่เปนจุม ชัยยันตุกะวัง อายุวันฉมังสุขซึ่งปะลั้งเตอะ”

ปรีวรรตไทยกลาง : ตั้งแต่นี้ไปถึงภายภาคหน้า ขอให้เจ้าได้กินหญ้าอ่อน ได้ดื่มน้ำที่ใสสะอาด เจ้าอย่าไปหากินไกลที่พื้นที่เขตกว้างนี้ จุงมากินที่ใกล้ ๆ ที่มีคนอยู่เถอะ ข้าจะผูกขวัญไว้ที่เขาซ้ายก็ให้มารวมกันอยู่ที่นี่ เจ้าจะไปไหนก็ให้ไปด้วยกัน เจ้าจะอยู่ที่ไหนก็ขอให้อยู่ด้วยกัน โชคดีมีชัย อายุวรรณะ สุขะ พลัง

๓.๒.๓ การปรีวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “คำสู่ขวัญข้าว”

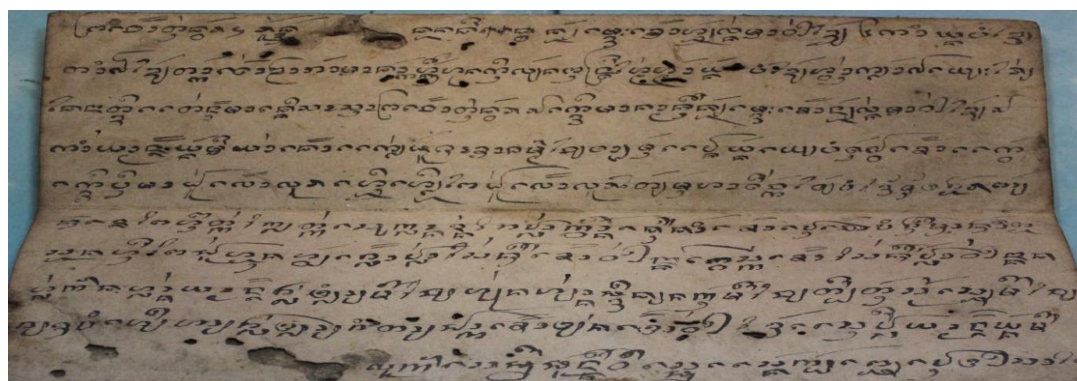
คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว หรือข้าว เป็นคัมภีร์ใบลานที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของผู้คนมาเป็นเวลานาน โดยคัมภีร์ใบลานที่ค้นพบ ณ ตีบ้านถ่อน ตำบลยม อำเภอบัว จังหวัดน่าน ก็เป็นอีกหนึ่งโบราณวัตถุที่ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญข้าว มีข้อความปรากฏดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๑๗ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “สาธุ สาธุ เข้าเป็นเจ้าเกิดดีเกล้าบุญหนักเกิดดีสักบุญใหญ่ยังแม่ไกล่ตัวหนึ่ง
จื่อว่าสุริยะมั่งคั่งป่าเบ้งปารมีมาได้ ๑๘ อสงไขย จึงได้ลงมาเกิดเป็นพระเลิดโลกา พระยารูปักขาจึงกิดใจ
ต่อยามเมื่อ เจ้าสร้างก่อปารมีสมปานจึงหื้อเค้ามาเกิดในสวันอุญาร ตามนิทานโลกว่าไ้เม็ตเข้าใหญ่ได้ ๗
กำ มีหน้อยปานดังหมากเต้าคนดังหลายจึงไปถามเจ้ารัศรีที่ตอยกิริหนองต่อพระรัศรีเจ้าจึงเอามาพอเล่งดู
จึงรู้ว่าเปนเข้าพระยารูปักขาคนดังหลายจึงเอามาสระไว้ ถ้าลูกพระเจ้าฟ้าจึงเกิดมากินหากเกิดกับศีลกับ
บุญลูกมหาราช ตามนามะจาดจื่อว่ากักกุสันธะคนดังหลายจึงเอากันมาละม้ายเข้าต้นนั้นเสียจึงเอากันมา
แปงยังเยี่ยะไว้ถ้าตูกหน่มหน้าหญิงจายติดเปนสายเจื้อ กุ่มเกือพระเกบ ลำดับแต่นั้นมาเลิงศาสนา ”

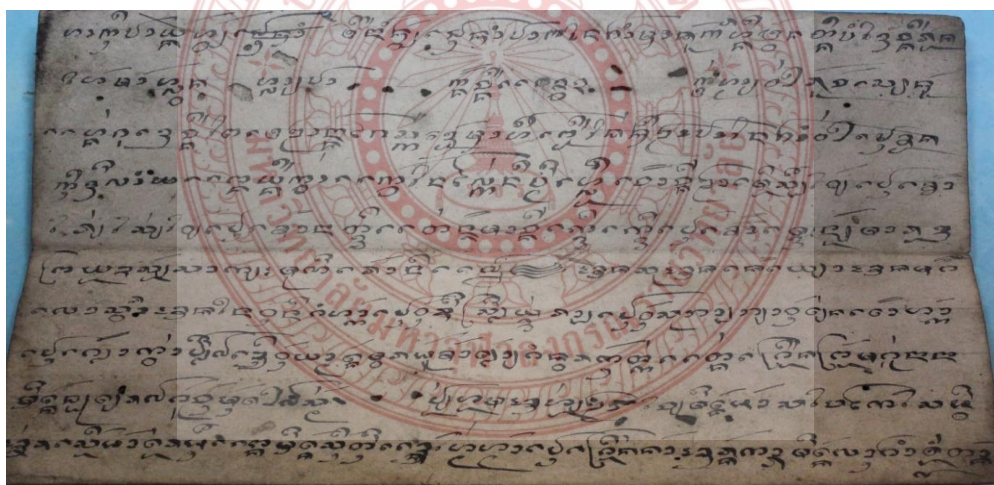
ปกรรณไทยกลาง : สาธุ สาธุ ข้าวเกิดที่ไหนก็มีบุญคุณ อย่างเช่น แม่ไกล่ตัวหนึ่งชื่อว่า
สุริยะมั่งคั่ง ป่าเบ้งปารมีมาได้ ๑๘ อสงไขย จึงได้ลงมาเกิดเป็นพระยารูปักขา ไคดว่าเจ้าสร้างมีบารมี
เหมาะสม จึงให้เขามาเกิดในสวันอุญาร ตามนิทานโลกได้กล่าวไว้ว่าเมล็ดข้าวใหญ่ ๗ กำ มีน้อย
เท่ากำแตงโม คนทั้งหลายจึงไปถามเจ้ารัศรีที่เขากิริหนองต่อ เจ้ารัศรีมีเอามาดูจึงรู้ว่าเป็นข้าวของพระ
ยารูปักขา คนทั้งหลายจึงไปเอามาไว้ ถ้าลูกเจ้าฟ้าได้กิน หากเกิดมาด้วยศีลและบุญวาสนาลูกกษัตริย์
ผู้ยิ่งใหญ่ ชื่อว่า กักกุสันธะ คนทั้งหลายจึงมาเอาข้าวไปจำนวนมาก

ภาพที่ ๓.๑๘ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยลำนนา “พระเจ้าตนถั่ว ๔ รู้ถัดถองถัดถ้อยเม็ดเข้าห้อยลงม่าวได้ ๖ กำ ยังบได้ตำ และได้ตำเต้าเอาภาวกมาถักหนึ่งหุงกินเลี้ยงอินทรีใหม่หมักยังบได้หว่านกล้าและเยี้ยะไรไถนา ติดแต่นั้นมาเถิงศาสนา พระเจ้าตนถั่ว ๓ เกิดมางามจั้นจ้อย เม็ดเข้าห้อยลงม่าวได้ ๓ กำ ยามนั้นยังมีย่าแก่ผู้หนึ่งอาธรรมใจบาปมันแปงยังเยี้ยะปตันแล้วเข้าแก้วเกิดบินมาอยู่เล้าลुरเหนือเหลือไปอยู่เล้าลुरได้มันหาดีจักไว้บได้ตะค้อนพายชะเด็นไปตกไกลตกเสียกลางดงภัยปากกว้างเถินถ้ำเข้าเปนเจ้าบ่บ่คินมาซ้ำบ่อก สองหนีไปอยู่หนองห้วยเกล้าป่าใจจื่อเข้าว่านางโคสก เข้าใส่จื่อป่าว่านางทะหล่กละหล่งยามนั้นคนตังหลายมีใจยังยั้งผิดเถียงกันมีใจติบตันลัมเสพมีใจเกียดบ่เหยหาย คนตังหลายก็ตายยากเข้าเตียงเต้าว่าได้แสนปยามนั้นยังมีลูกเศรษฐีผู้หนึ่ง วิเศษแล้งกับเพศเปนตาสา”

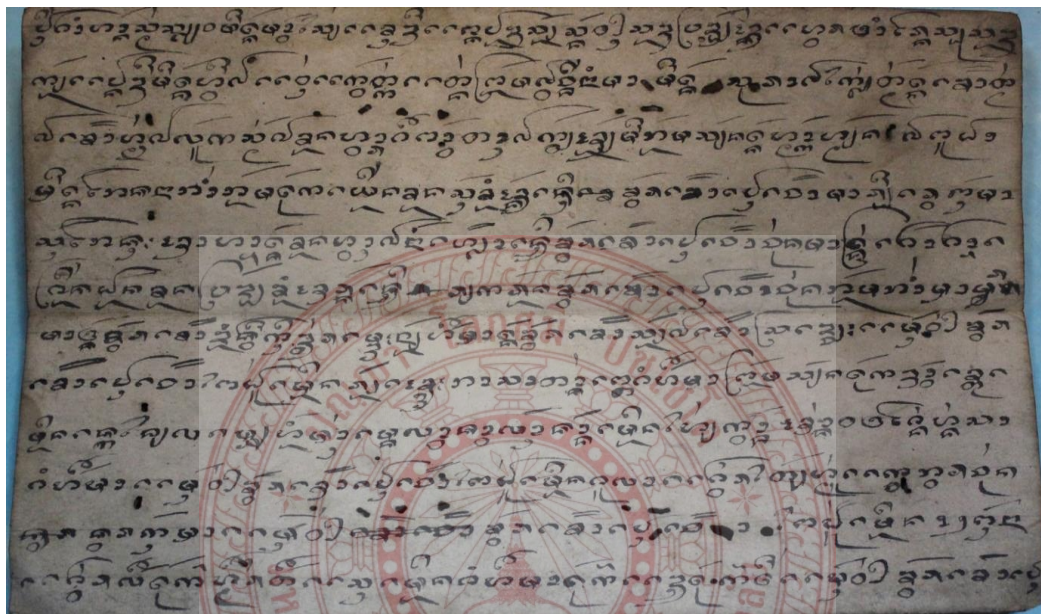
ปวิรรตไทยกลาง : พระเจ้าตนหลวง ๔ รู้วิธีกะเมล็ดข้าว จึงกะเมล็ดข้าวมาได้เล็กน้อยได้ ๖ กำ ยังไม่ได้ตำและยังไม่ได้ตาก เอามาหนึ่งหุงกินก่อน เมล็ดข้าวยังไม่ได้หว่านและทำอะไรไถนาต่อมาพระเจ้าตนหลวง ๓ กะเมล็ดข้าวมาได้เล็กน้อยได้ ๓ กำ ตอนนั้นได้มียายแก่คนหนึ่ง คนอธรรมใจบาป ทำอะไรไม่ทันแล้ว ข้าวลอลยจากฝังเหนือไปทางฝังใต้ หาที่ไว้ไม่ได้ กระเด็นไปตกไกลในปากกว้างในถ้ำ ข้าวเป็นเจ้าไม่คินกลับมา หนีไปอยู่ในป่าใช้ชื่อข้าวว่านางโคสก ข้าวใส่ชื่อป่าว่านางทะหล่กละหล่ง ตอนนั้นผู้คนทั้งหลายเกิดการทะเลาะกัน

ภาพที่ ๓.๑๙ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสุขวัณข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยลำนนา “ไปหากินปายังห้วยตี่น้ำช่วยเย็นชำ ปาในคำมาถูกหิงตังตึงบได้จั้งร้องให้มากหลวงหลาย ปากั้งจั้งแขวดกฎหมายว่ารู้จักเสียจู้แห่งภูเคจิงไปเตเอา นางโคสกออกมาหือเปื้อไถ่ซื้อเอาปาในคำว่าเปนของกินดีล้าแกงยิ่งกว่าแก้วในโลกนี้มีเหลือเจ้าจิงเอาเมื่อสืบไว้เปนเข้าไรใส่ไว้เปนเข้านาติดแต่นั้นมาจั้งเกิด เกิดเปนเข้าเม็ดน้อยมารอดพระยอดล้อยสากะยะมุณีเรานี้แหละ ครียศลาบพวยวันเตียงเต้าเปนเกล้ากว่า ปีและเดือน วันยามตังมวรผู้ข้าตังหลายก็จวรกันตงแต่งเครื่องพร้อมกันนานา มีตังรูปเตียนและกัจจันมาตาและลัมบอยหอมอะห้อยเอาใจมีตังมากสะไบโกโสผิวอ่อนเลื้อผ้าท่อนผืนแปง มีตังลันตั้นแดงใหม่หมากเปนเครื่องงามอะรังการมีตังลานคำต่อต่าง”

ปวิรรตไทยกลาง : มีลูกเศรษฐีคนหนึ่งไปหาปลาที่แหล่งน้ำไหลเย็น ปลาก็มาติดสวิง ดันไปไหนไม่ได้ก็จิ้งร้องให้ นางโคสกจึงปรากฏตัวเพื่อขอไถชีวิตปลาตัวนั้น และบอกว่าเป็นปลาที่มีรสชาติอร่อยกว่าของต่าง ๆ บนโลกนี้ เจ้าจึงเอาเก็บไว้เป็นข้าวนา ตั้งแต่นั้นมาจึงเกิดเป็นข้าวเมล็ดเล็ก ๆ วันเวลาทั้งหมด พวกข้าทั้งหลายก็ชวนกันตกแต่งเครื่องพร้อมของอีกมากมาย มีทั้งรูปเทียนและกำจัน มาตามาทาและน้ำสัปปายะหอมมาก สไบ เสื้อผ้าที่มีราคาแพง มีทั้งซินสีแดงตัวใหม่สวยงาม

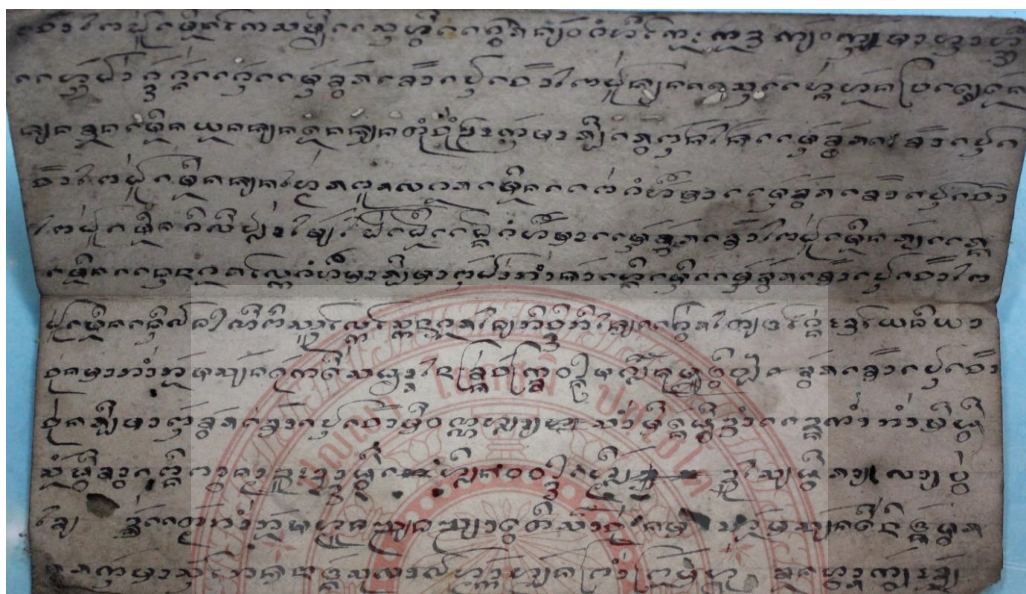

ภาพที่ ๓.๒๐ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ปีนคำห้างสมณเถร มีตั้งมากกว่าใส่แซนตีแปงปอดล้อยสังวาลสอดประดับองค์ แหวนทำโรงสุบสอดก้อย แปงตีมีตั้งหิวและแวนแก้วตกแต่งพร้อมแล้วจึงนำมามีตั้งสุราและไก่ต้ม ตั้งเข้าต้มและเข้าหมมและลูกส้มของหวานคือป้าวตานและก้วยอ้อยมีพร้อมเลี้ยงตั้งหมากเหมียงและปูยามีตั้งโกชะนาพำพร้อมตักเยื้องของฉันทอั้งเงินขวัญเข้าเป็นเจ้ามารีบเร็วกันมาฉันทโกชะนาอาหารตั้งของหวานและน้ำเหล้า เงินเงินขวัญเข้าเป็นเจ้าจูงมาทรงเค้าคารเครื่อง ย่องของประดับขอ อั้งเงินเรียกร้องขวัญเข้าเป็นเจ้าจูงพร้อมพามาตั้งขวัญเข้าต่อชีวิตกินควนเม็ดน้อยที่อ้อมมาตั้งขวัญเข้าล้อยและเข้าสระเต็จแม่น้ำขวัญเข้าเป็นเจ้าไปอยู่เมืองร้อยเอ็ด ภาษาต่างประเทศก็ห้อมมาพร้อมเลี้ยงตักข้าวตอกเมืองเจ๊กไชย ละเมษ หื้อ ม่าน เม้ง ลาว งาว ล้านจ้างเมืองใหญ่กว้าง อังควะตะโก่ง หงสาที่ห้อมมา แม่น้ำขวัญเข้าเป็นเจ้าไปอยู่เมืองกุลาแคว้นไค้หม่แกวภารจูงจวรกันมา แม่น้ำขวัญเข้าเป็นเจ้าไปอยู่เมือง ๑๒ ปันนาแคว้นลื้อ ตุกหมื่นตื้อแสนเมืองก็ห้อมมา ตุกแดนตูกตี แม่น้ำขวัญเข้าเป็น”

ปวิรรตไทยกลาง : ของประกอบพิธีที่นำมา มีตั้งมากกว่า ปีน สร้อยสังวาล แหวนเครื่องประดับ ตกแต่งพร้อมแล้วจึงนำมา มีทั้งสุรา ไก่ต้ม ข้าวต้มมัด ขนม ส้ม ของหวานคือลูกตาลกล้วย อ้อย หมากพลู เมี่ยง ปูน ยา และมีอาหารพรั่งพร้อมทุกอย่าง ฉันทอั้งเงินขวัญข้าวให้รับมา

โดยเร็ว มากินอาหารและของหวานและเหล้า เงินเชิญขวัญข้าว อัญเชิญเรียกขวัญข้าวให้พร้อมพรุ่ง
มาทั้งขวัญข้าวต่อชีวิตกินถ้วนเมล็ดเล็ก ให้มาทั้งขวัญข้าวส้อยและข้าวสระเต็จ แม้ว่าขวัญข้าวไปอยู่ที่
เมืองอื่นก็ขอให้คืนกลับมา แม้ว่าขวัญข้าวไปอยู่เมืองทางใต้จนชนกันกลับมา แม้ว่าขวัญข้าวไปอย่า
เมืองสิบสองปันนาแคว้นไทลื้อก็ขอให้คืนกลับมา

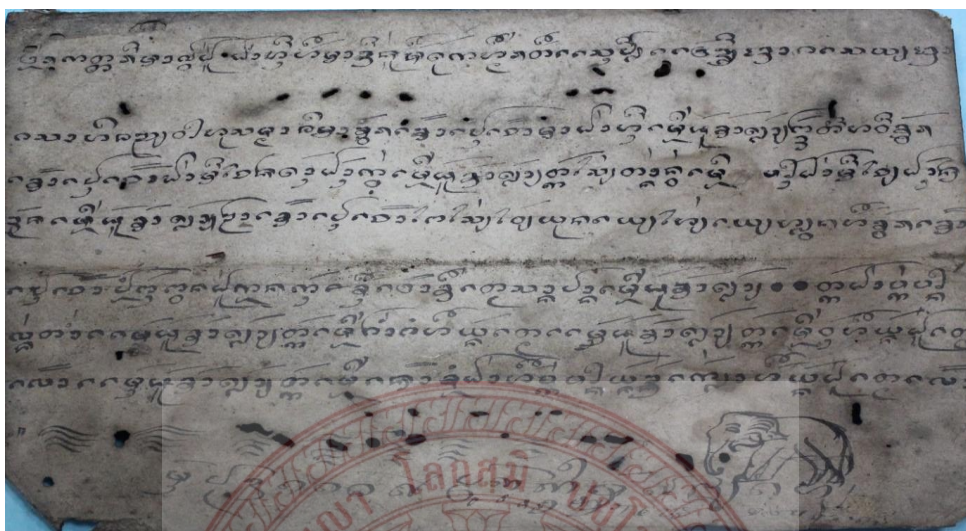

ภาพที่ ๓.๒๑ คัมภีร์โบราณเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “เจ้าไปอยู่เมืองโกสัมพีแสนหิวแคว้นเงี้ยวก็หื้อเกาะกอดเกี่ยวกันมาหนา
หนิดแน่นน อยากัดกั๊กกันแน่นขวัญ เข้าเป็นเจ้าไปอยู่ เจียงแสนแห่งห้องประเทศต้องเจียงของ
เมืองยอง เจียงตอง เจียงตุง จุ่งเอากันมารีบเร็วกันจะใจ้แม่นขวัญเข้าเป็นเจ้าไปอยู่เมืองเจียงใหม่ระ
บุระนะคอน เมืองแป่ ก็หื้อมา แม้นว่าขวัญเข้าไปอยู่เมืองกิริป่าไม้ ฝัฝื่อแฝงก็หื้อมา แม้นขวัญเข้าไป
อยู่เมือง รับแรงเมืองเถินและธานี ผีสู่สานโลกโสทนะคอนไชย ภิจิต ภิชัยแคว้นใต้ตะโก่ง อโยธยาจุงมา
ทำพร้อมเลี้ยงตูกตีสัมปานในโขงจักขระวาลมั่งคลจุบพุทวีป ขวัญเข้าเป็นเจ้าจุงรับมาบัน ขวัญ เข้าเป็น
เจ้ามีวิณะหลายฉ่า มีตังผิวดำแดงกำพำ มีผิวด้อ ผิวดาวเป้งปาวงามดูอาด ผิวดเลื่องวะวาดเหลื่อม
ดูใส ผิวดรายลายบัวไข่ดั่งเต็มพำพร้อมหมู่ธัญยะ ธัญยา ตาวะดิงสาจุงมาพร้อมเลี้ยงตืนตังมวรถักรันมา
ฉันโกชะนาตังสุราและหมักเหมียงพรำพร้อมหมู่ของหวานก้วยอ้อย ”

บวรรัตนไทยกลาง : แม้ว่าขวัญข้าวไปอยู่เมืองโกสัมพีแสนหิวแคว้นเงี้ยว ก็ขอให้
คืนกลับมา แม้ขวัญข้าวไปอยู่เมืองเชียงแสน เมืองเชียงของ เมืองยอง เมืองเชียงทอง เมืองเชียงตุง
จรงรับมาด้วยกันโดยพลัน แม้ขวัญข้าวไปอยู่เมืองเชียงใหม่ เมืองแพร่ ก็ขอให้คืนกลับมา แม้ว่าขวัญข้าว
ไปอยู่เมืองศิริ ก็ขอให้คืนกลับมา แม้ว่าขวัญข้าวไปอยู่เมืองเถิน เมืองนครไทย เมืองพิจิตร เมืองพิชัย
เมืองทางใต้อยุธยา ก็ขอให้คืนกลับมา พรุ่งพร้อมทั้งหมดทุกที่ในจักรวาลชมพูทวีป ขวัญข้าวจรงรับมา
ขวัญข้าวมีหลายวณะทั้งสีดำ สีแดงกำ สีขาวสะอาด สีเหลืองผ่องใส ผิวดลายบัวไข่ พรุ่งพร้อมด้วย

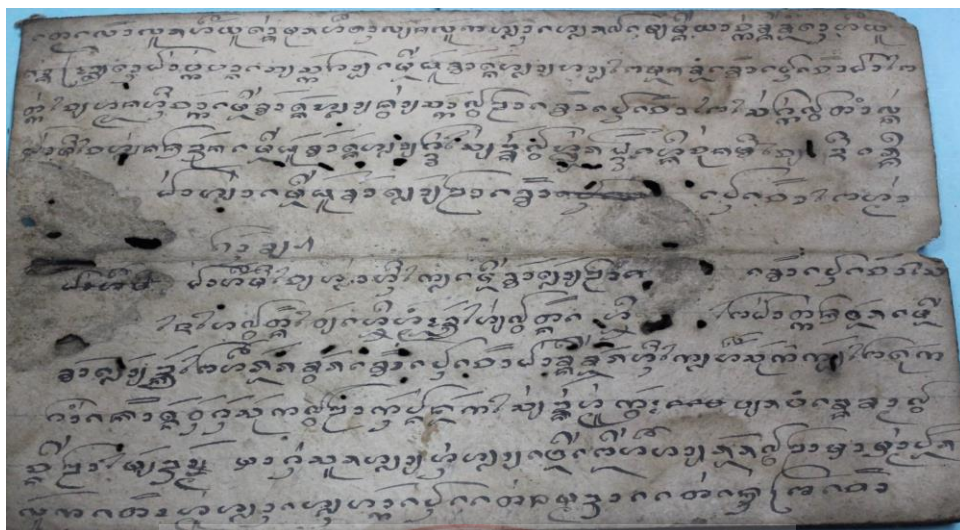
ธัญญาหาร จมมาพร้อมกันทั้งหมด ณ ที่นี้ ทั้งมวล มากินอาหารทั้งเหล่าและหมาก เมียง พร้อมด้วย
ของหวาน กล้าย อ้อย

ภาพที่ ๓.๒๒ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาปัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “ท่อนกัตตะรีมาแล้วอยู่อย่าหนีหื้อมาดีจุ่มมือตูกหมั่นตื้อแสนปีแต่ดีหลี
อาคะสยยะอาคะสาธิธัญญาหะหุสัสมามิ มาขวัญเข้าเป็นเจ้ามาอย่าหนีเมื่อ ผู้เข้าตั้งหลายฟัดตีทวิขวัญ
เข้าเป็นเจ้าอย่ามีใจสะต๋านอย่านกลัวเมื่อผู้เข้าตักใส่ต่างจัวเมื่อบ้านอย่ามีใจย้านชะดั่งเมื่อผู้เข้าตั้งหลาย
เอาเข้าเป็นเจ้าไปใส่ไ้ย่งเยี่ยใหญ่ เยี่ยหลวงหื้อขวัญเข้าเป็นเจ้าป้อป่นปวงอยู่กองกันขึ้นเต้าชื้อเต็มสา
ปางเมื่อผู้เข้าตั้งหลายตักอย่าบกบางลงต่ำแม่นผู้เข้าตั้งหลายตักเมื่อคำก็หื้อยังเต็มแม่นผู้เข้าตั้งหลายตัก
เมื่อวันหื้อยังอยู่เต็มแล้ว แม้นผู้เข้าตั้งหลายตักเมื่อเจ้าขออย่าหื้อบกบางยังดั่งเกล้าหื้อยังอยู่เต็มแล้ว”

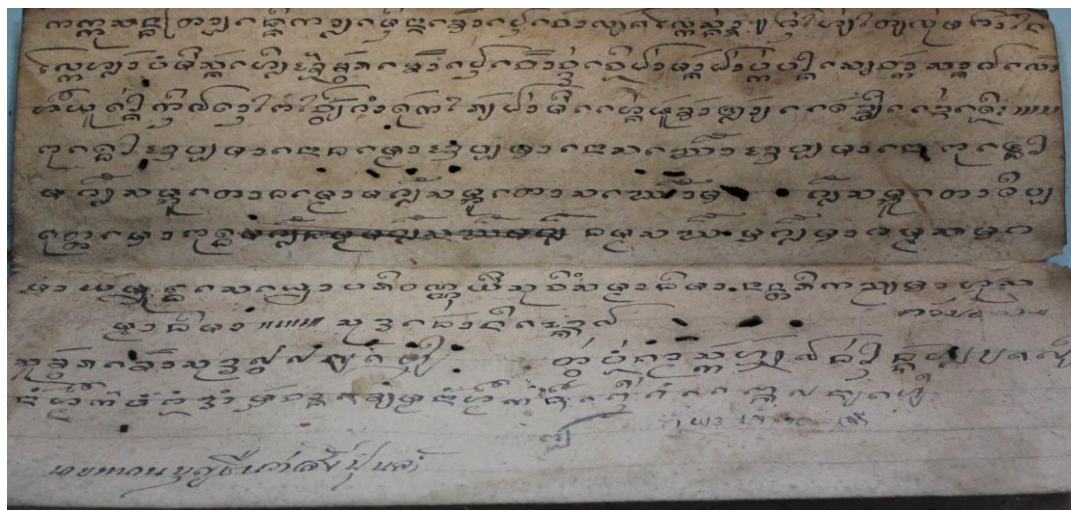
บริวรรตไทยกลาง : ท่อนกัตตะรีหากมาแล้วก็อย่าหนีไปอีก ให้มาดีทุกครั้งนับจากนี้ไป
อาคะสยยะอาคะสาธิธัญญาหะหุสัสมามิ มาเถอะขวัญข้าว จงอย่าหนีไป เราทั้งหลายจะเรียกขวัญข้าว
อย่าตกใจกลัว หากพวกข้าตักใส่เกรียนกลับบ้าน อย่าตกใจกลัวสะดั่งเมื่อพวกข้าเอาข้าวไปใส่ไว้ในยั้ง
ฉางใหญ่ ขอให้ขวัญข้าวอยู่รวมกันให้เต็ม เมื่อพวกข้าตักข้าว ก็อย่าให้ขวัญตกต่ำ หากตักตอนกลางคืน
ก็ขอให้เต็ม หากตักตอนกลางวันก็ขอให้เต็มเหมือนเดิม

ภาพที่ ๓.๒๓ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำส่วขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำฮัด ตำบลนาปิง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “เต็มเล้าลूरหื้ออยู่ต่างมุ่น หื้อตานเลี้ยงลูกหลานเหลน และ เมียมิ่ง ย่าจกขิง
ขอตานหื้ออยู่เต่งโอบตานอย่าบกางเสียสัดคราบเมื่อผู้ข้าตั้งหลายหาบไปมอง ขอเข้าเปนเจ้าอย่าไป
ตกใจหมองหนี จากเมื่อข้าตั้งหลายถว้ยลักแล้วเอาเข้าเปนเจ้าไปใส่ครกแล้วตำลงอย่ามีในเหยงชะคั่ง
เมื่อผู้ข้าตั้งหลายคดใส่ตังแล้วหอนพัดเหิงจูงมีใจดีเรื่องอย่าหล่าเมื่อผู้ข้าตั้งหลายเอาเข้าเปนเจ้าไปหม่า
อย่าหื้อมีใจหล่าหนีไกลเมื่อข้าตั้งหลายเอาเข้าเปนเจ้าใส่ในไหแล้วตั้งไว้เหนือหม้ออันใหญ่แล้วตั้งเหนื่อ
ไฟ อย่าตกชะต้อนเมื่อข้าตั้งหลายตั้งไฟหื้อร้อนขวัญเข้าเปนเจ้าอย่าชิงซ้อนหนีไกลหื้อสูกกับไฟทุกคำ
เจ้าตั้งวันกันสูกแล้วเอากันปงถอกใส่ตังหมูพวกเปียนบ่แข่งขามแล้วจิงเอาไม้ด้ามมาค่นสุนหลายหน
หลายเตื่อหื้อหายร้อนแล้วเอามาข่มป้อนลูกเต้าหมูหลานเหลน ห้ากเปนแต่ธรรมดา แต่เจ่นพระเจ้า ”

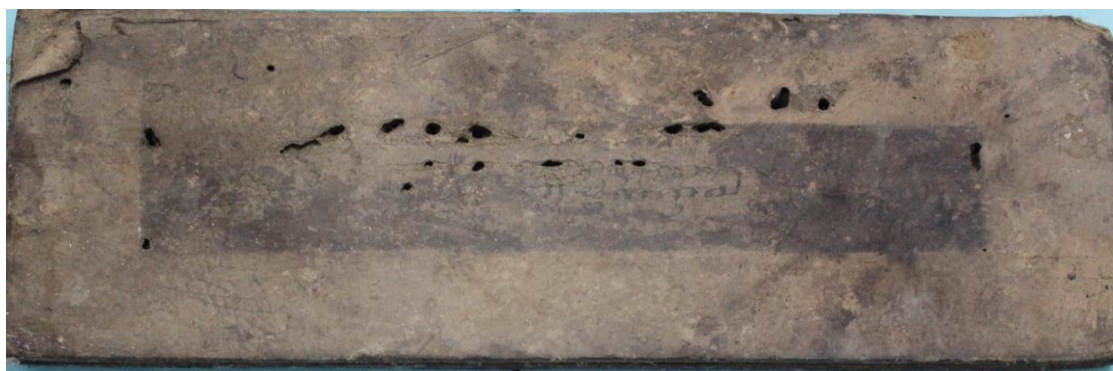
ปวิรรตไทยกลาง : ขอให้ข้าวมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ให้ได้เลี้ยงลูก เลี้ยงหลาน และเลี้ยง
ภรรยา อย่าตกใจเสียงสัตว์เมื่อพวกข้าทั้งหลายหาบไปไหนมาไหน ขอให้ขวัญข้าวอย่าตกใจหนีไป เมื่อ
พวกข้าเอาข้าวใส่ในครกแล้วใช้สากตำลงไปก็อย่าตกใจ เมื่อพวกข้าเอาข้าวใส่กระตังแล้วพัดข้าว
ก็ขอให้ม่ใจดีรำเริงไว้ เมื่อพวกข้าเอาข้าวไปหุงก็อย่าหนีไปไกล เมื่อพวกข้าเอาข้าวใส่ในไหแล้วตั้งบน
หม้อแล้วเอาไปตั้งไว้เหนื่อไฟก็อย่าตกใจ หากพวกข้าจุดไฟ ขวัญข้าวก็อย่าหนีไปไกลขอให้ข้าวสุก
เมื่อสุกแล้วก็เทใส่กระตัง จากนั้นก็จะใช้ด้ามพายมากวนข้าวไปมาหลาย ๆ ครั้งเพื่อให้หายร้อนแล้วเอา
มาป้อนลูกหลาน

ภาพที่ ๓.๒๔ คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา “กักกัสนัธะตราบเลิงกาลเมื่อนาน เข้าเป็นเจ้าเลี้ยงโลกสงสาร คนใหญ่ได้ลุ่ม
ฟ้าในโลกหลับมีสิ่งเหลือ ขวัญเข้าเป็นเจ้าจตเจืออย่าม้างอย่าบกบางเสียจากสงและเล่าที่อยู่ออยู่ต่างกิน
และตานไปใจๆ กำตุกร้อยยามี้แห่งผู้ข้าตั้งหลายแต่ดีเหลือแต่ต่อๆ พุทโธ อับปะมา โน รัมโม อับปะมาโน
สังโฆ อับปะมาโน พุทโธ มังคะละ รัมโมมังคะละ สังโฆมังคะละ สัมภูโต วิปทุตตะโมพุททะธัมมะ สังฆะมัง
คะละ มากัมมะ สะมะคะมา ยัพพุททะเสฐปริวัณณสีสุจิงสัมมาธิमानันตะริกัญยะมาหุสัมมาธิมาฯ”

ปริวรรตไทยกลาง : โดยปกติในสมัยพระเจ้ากักกัสนัธะเมื่อนานมาแล้ว ข้าวได้เลี้ยงดูคน
ทั้งโลกทุกคน ขอให้ได้มีกินไปนาน ๆ ความทุกข์ยากไร้ขออย่าได้เกิดแก่พวกข้าทั้งหลาย ขอให้ให้มีแต่
เรื่องดี ๆ ด้วยเถิด พุทโธ อับปะมา โน รัมโม อับปะมาโน สังโฆ อับปะมาโน พุทโธ มังคะละ รัมโมมัง
คะละ สังโฆมังคะละ สัมภูโต วิปทุตตะโมพุททะธัมมะ สังฆะมังคะละ มากัมมะ สะมะคะมา ยัพพุททะ
เสฐปริวัณณสีสุจิงสัมมาธิमानันตะริกัญยะมาหุสัมมาธิมาฯ

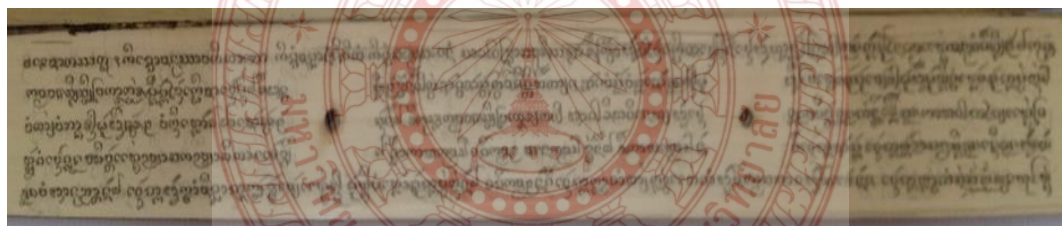

ภาพที่ ๓.๒๕ ปกหลังคัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควายและคำสู่ขวัญข้าว
ที่มา : วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

๓.๒.๔ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด”

คัมภีร์ใบลานเรื่องกรรมฐาน ๔๐ ทัด ค้นพบเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ มีจำนวน ๑ ผูก ในหนึ่งหน้าคัมภีร์มีจำนวน ๔ บรรทัด จำนวนทั้งหมด ๘๐ หน้า ขนาด ๖ เซนติเมตร จารด้วยอักษร ล้านนา - บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๘๔ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อพระอธิการพระอิทธิวง(เปง) โดยมีแหล่งที่มา คือ วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือ พระพระสมุห์กิตติ นันท์ ผาสูกุ เจ้าอาวาสวัดดอนมูล อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจินโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์พนมนี้, ผศ.ดร.

รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดบทสวดมนต์ ในคัมภีร์ได้บรรยายถึง วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการให้ทาน รักษาศีลและการชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์กรรมฐาน ภาวนาที่พระพุทธรเจ้าตรัสสั่งสอนทั้ง ๔๐ ประการคือ กะสิณะ(กสิณ) ๑๐, อสุภกรรมฐาน ๑๐, อนุสสติกรรมฐาน ๑๐, ธาตุวะฐานะ ๔ (จตุธาตวัญฐาน), อาหาละปฏิกุลสะปัญญา(อาหาละปฏิกุลสัจญา) ๑, อรูปฌาณ ๔ ตามหลัก พุทธา นุสสติ, อัมมานุสสติ, สังขานุสสติ, สีสานุสสติ, จาคานุสสติ เทวตานุสสติ และให้เกิดปัญญาอันเป็น หนทางแห่งการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร จากการแปลความเนื้อหาข้อความปรากฏดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๓.๒๖ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

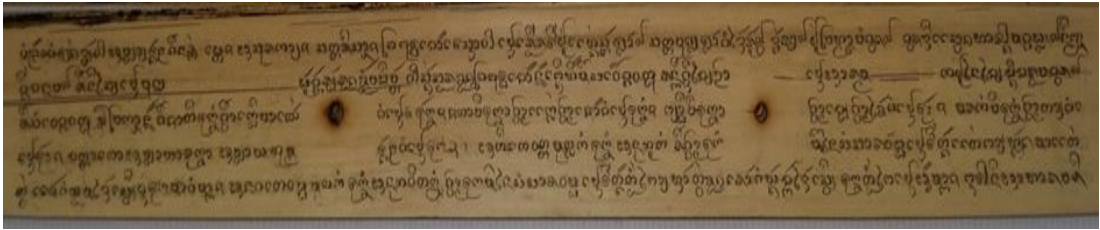
ไทยล้านนา นะโมตัสสัถุ ๆ กิจจิมะนุสสาปะติราโก กิจจิมะนุสสานังชีวิตัง กิจจิงสะ อัมมะสะวะนัง สาธาโว ตูราสะปฐิสะตังหลาย อันว่ากริยาอันจักได้เกิดมาเป็นคนนี้เป็นอันยากนัก เพราะจะต้องตั้งอยู่ในธรรมแห่งมะนุสสะคือศีล ๕ และกุศลกรรมปฐุศีลสิบประการก่อนจึงจักได้เกิด มาเป็นคนเหล่าๆ องค์ศีล ๕ ดังนี้ว่าตัวข้าลัตถ์มีชีวิตที่ือตาย ๑ ข้าก็บ่สอปลักข้าวของท่านผู้อื่น ๒ บ่ เหล้นจู้สุ้เมียตนผู้อื่นหญิงก็บ่เหล้นจู้จากผัวตน ๓ บ่ล่ายบ่วางท่านผู้อื่นถ้วน ๔ บ่กินเหล้าและยาเมา ถ้วน ๕ สันนี้เหล่าๆ อันว่ากุศลกรรมปฐุสิบประการเรียกว่า อาคาริยะวินัยอันเป็นคนลองปฏิบัติคลองจำ ตันนี้ฝึกสอนกายะวาจาใจแห่งคฤหัสถ์ก็เป็นคนลองปฏิบัติแห่งอุบาสก อุบาสิกาแต่ดีหลีเหล่าๆ คือว่า กายะกรรม ๓ วัชชีกรรม ๔ มะโนกรรม ๓ ดังนี้และ อันว่ากายะกรรม ๓ นั้นคือเว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจาก ลักเอาทรัพย์ ละทิ้งของเงินทองอันเจ้าของบ่อาญาตินั้นและเว้นจากอันกระทำมิชฌาจารกับด้วยเมียแห่ง ท่านผู้หญิงบ่เหล้นจู้จากผัวตนนั้นและวัชชีกรรม ๔ นั้นคือเว้นจากกล่าวคำล้ายกล่าวแต่คำอันมีตามสะ ภาวะอันมีแต่นั้น ๑ เว้นจากกล่าวคำสนส่อล่อลวงยุยง

ปริวรรตไทยกลาง นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ กิจจิมะนุสสา ปะตะ ราโก กิจจิง มะนุสสานัง ชีวิตัง กิจจิง สะ อัมมะสะวะนัง ตุก่อนท่านทั้งหลาย อันว่า

กิริยาอันจักได้เกิดมาเป็นคนมีความยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุเพราะว่าต้องตั้งตัวอยู่ในธรรมแห่งมนุษย์คือ ศีบ ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก่อนจึงจะได้เกิดมาเป็นคนอีกครั้ง องค์แห่งศีล ๕ มีองค์ประกอบคือ ๑ ไม่ฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตาย ๒ ไม่ลักทรัพย์สินของผู้อื่น ๓ ไม่คบชู้ประพฤติดิฉินในกาม ๔ ไม่โกหกหลอกลวง ๕ ไม่กินเหล้าและเสพยาเสพติด อันว่ากุศลกรรมบถ ๑๐ ประการเรียกว่า อารยวินัย เป็นแนวให้ประพฤติปฏิบัติสำหรับฝึกกาย วาจา ใจ ขอคุณหัสส เป็นแนวปฏิบัติแห่งอุบาสก อุบาสิกาเป็นอย่างดี คือว่า กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มะโนกรรม ๓ กายกรรม ๓ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของเงินทองที่เจ้าของเขาไม่อนุญาต เว้นจากการกระทำมิฉฉาการกับคู่ครองของคนอื่น วจีกรรม ๔ นั้นคือ เว้นจากการกล่าวคำเท็จกล่าวแต่คำอันมีประโยชน์ ๑ เว้นจากการกล่าวคำสนส่ออยู่

ไทยล้านนา ผู้อื่นหื้อแตกม้างเลี้ยงกันเตียนย่อม กล่าวแต่คำอันชักนำแนะผู้อื่นก็พร้อมเพียงกันหื้อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน๑เว้นกล่าวคำหยาบช้าสาหัสกล่าวแต่คำดีมีะธรรสละมฤดาหื้อเป็นตี่จ่มจิ้นยิน๑๑ เว้นจากคำสัพพะลวาวาหาประโยชน์ปะได้กล่าวแต่คำอันจักหื้อเป็นประโยชน์นั้น ๑ มะโนกรรม๓ นั้นคือบ่คิดใจใคร่ได้เข้าของแห่งตานผู้อื่นด้วยจิตใจโงะจะหมายเอาของต่านบ่ตายบ่ซื้อบ่แลก ๑ บ่ผูกเวรหมายหมั้นบ่แจ้งสัตเมมื่อตนเครื่องเคียดหื้อฉิบหายตาย มีจิตใจเมตตากรุณาคิดหื้อสัดตั้งหลายปันจากตักขะเป็นสูกขะทั่วตักตัวสัด ๑ มีใจตั้งอยู่ในสัมมาทสิฐิเจื้อใสในกุนพระรัตตะณะไตรกระทำบ่าเบ็งนะสละ เมตตา ภาวะนา ปฏิบัติเลี้ยงรักษา ปอ แม่ แห่งตนด้วยความดี ความชอบและ หันต่านผู้อื่นกระทำปฏิบัติถูกต้องตามคลองธรรมแล้วก็มีความสันเสนบ่คะระหาตีเตียนด้วยคำร้าย๑ และในข้อปฏิบัติสิปประการนี้จื้อว่ากุศลกรรมปะฐะเพราะหื้อผู้ปฏิบัติได้เตียนหื้อเลิงสูกขะในปัจจุบันและปายหน้าแต่จั้งและบุคคลผู้ใดมีความปรารถนา จักไคร่ปันจากสังสารวัฏตั้งอันอย่าได้มีความประหมาทด้วยการสังสารวัฏนี้สัดตั้งหลายตนเดียวไปมา

ปวิรรตไทยกลาง คนอื่นให้แตกแยกกัน ให้กล่าวคำชักนำให้เกิดความพร้อมเพรียงสามัคคีกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๑ เว้นจากการกล่าวคำหยาบช้า ให้กล่าวแต่ถ้อยคำอันสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน ๑ เว้นจากคำพูดทั้งหลายที่หาประโยชน์ไม่ได้เลย พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ ๑ มะโนกรรม ๓ นั้นคือ ไม่คิดอยากได้ของคนอื่นด้วยจิตใจที่โลภคิดจะเอาของคนอื่นโดยไม่ซื้อไม่หาแลกเปลี่ยน ๑ ไม่ผูกใจหมายมั่นด่าแข่งสัตว์ทั้งหลายคราที่ตัวเองโกรธแค้น ให้มีจิตใจเมตตากรุณาให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์และให้พบแต่ความสุข ๑ มีใจตั้งมั่นอยู่ในสัมมาทสิฐิศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัยที่ท่านได้กระทำภาวนามา นะสละ เมตตา ภาวนา ปฏิบัติเลี้ยงดูบิดามารดา ด้วยความชอบ อีกทั้งเห็นบุคคลอื่นที่กระทำปฏิบัติถูกต้องตามคลองแห่งธรรมแล้วไม่ควรติเตือนกล่าวว่าร้ายให้ท่าน ๑ และในข้อปฏิบัติ ๑๐ ประการนี้ได้ชื่อว่ากุศลกรรมบถ เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติได้เดินถึงซึ่งความสุขในปัจจุบันและในภายภาคหน้า บุคคลใดมีความปรารถนาอยากให้พ้นจากสังสารวัฏพึงอย่าได้มีความประหมาทด้วย สังสารวัฏนี้หมู่สัตว์ทั้งหลายวนเวียนไปมา

ภาพที่ ๓.๒๗ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา บ่มัณเฑียงด้วยวาอุบายตั้ง ๔ คือ นารก เสด๑ อสุระกาย๑ สัตตะริสาร ๑ พระพุทธเจ้าเตสนาว่าเปนเรือน ที่อยู่แห่งสัตตังหลายและสัตตะบุคคลตังหลายก็ได้รับรู้แล้ว ด้วยฤา(สื่อ) แหละฯ อยู่ประหมาทบทวนและกวรตีแสวงหาทางมัคคะผลและนิพพารจึงจะชอบแหละฯ อันว่า นิสัยเปนบุคคลผู้จักรับรองข้อปฏิบัติคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเปิงที่อมีสังเวคะวัดฤระนิกคิตใจ เอาเปนอารมณ์อยู่ในใจจึงจะชอบกวรและอันว่าสังเวคะวัดฤ ๘ ประการนั้นคือจาติตฤกะคือว่าเกิดมา เล้าก็เปนทุกข๑ ชะลาปีทุกขาความแก่ ความเผ่าก็เปนทุกข๑ พยาธิปีทุกขาความเจ็บความไข้ก็เปน ทุกข๑ มรณะปีทุกขังความตายก็เปนทุกข๑ จัดโตโลอัพพายาทุกขา อัพพายะภุมมะตั้ง ๔ ก็เปนทุกข อะติเตวัตตะมูลละกั๊งทุกขัง อะนุญตังอันว่าความทุกขมีในสังสารวัฏฐะเปนตีตั้งแต่ปายหลังมาแต่ตัว เรากีย่อมได้เสวยอันตุมมาก็มาก๑ อะนาคะโตวัฏฐะมูละกั๊งทุกขัง อะนุญะวัตัพพังความทุกขมีในสัง สาระวัฏฐะเปนตีตั้งต่อไปปายหน้าตัวของเรากิจักได้เสวยตฤกะต่อไปเปนอันมาก๑ อิถานิอาหาระปะริ

บิรบรรตไทยกลาง ไม่นั่นคงด้วยแดนอุบายทั้ง ๔ คือ นรก เปรต อสุระกาย สัตตะริสาร พระพุทธเจ้าทรงได้ตรัสไว้ว่าเป็นเรือนที่อยู่แห่งสัตว์ทั้งหลาย และสัตบุรุษทั้งหลายพึงได้รับรู้แล้ว ไม่ควร อยู่ด้วยความประมาท ควรหมั่นแสวงหาทางแห่งมรรคผลนิพพานจึงจะเป็นที่ขอบ อันว่านิสัยของบุคคลผู้ ที่จักรับรองข้อปฏิบัติในคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ให้มีสังเวคะวัดฤ ระลึกเอาเป็นอารมณ์ อยู่ในจิตใจจึงจะเป็นที่ถูกที่ควร และสังเวคะวัดฤ ๘ ประการนั้นคือ ชาติตฤกะ คือว่าการเกิดก็เป็นทุกข ๑ ชราปีทุกขา ความแก่ ความเผ่าก็เปนทุกข๑ พยาธิปีทุกขา ความเจ็บความป่วยก็เป็นทุกข๑ มรณะปี ทุกขัง ความตายก็เปนทุกข๑ จัดโตโร อัพพายา ทุกขา อัพพายะ ภุมมะ ทั้ง ๔ ก็เปนทุกข อะติเต วัตตะ มูลละกั๊ง ทุกขัง อะนุญตัง อันว่าความทุกขที่มีในสังสารวัฏฐะเป็นตีตั้งแต่ก่อนมา ตัวเรากีย่อมจักได้เสวยอัน ตฤกะมา ก็มากแล้ว ๑ อะนาคะโต วัฏฐะมูละกั๊ง ทุกขัง อะนุญะวัต ัพพัง ความทุกขในสังสารวัฏฐะเป็นตี แน่นอนของตัวเรา เราจักได้เสวยทุกขต่อไปเปนอันมาก ๑ อิถานิ อาหาระ ปะริ

ภาพที่ ๓.๒๘ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา บ่หมั้น ประยีสะนัง ทุกซังการอันแสวงหาอาหารเลี้ยงตัวของตัวก็เป้นทุกซัง ในสังสารวัฏฐะ ๘ ประการนี้กันว่าบุคคลผู้ใดปรารถนาจักใคร่ป็นสังสารวัฏฐะดังอันก็เป้งลำเรียรให้ มากให้เขาใจทุกซัง หมดจึงกรอันได้เกิดมาประสบกับสาสารของพระพุทเจ้าอันว่าการอัน จักกองออก จากสังสารวัฏฐะ นี้บ่ใจพอดีพอร้ายเป้นการอันยากยิ่งนักอัน ๑ นิสิตได้อะริฐานเป้นมนุษย์ ได้มา ประสบกับพระศาสนาแล้วก็ได้จื่อว่าเป้นบุญลาภอันประเสริฐจื่อว่าแก้วอันนับค่าบได้นั้นแหละฯ แล้ว อย่าได้เป้นคนใจบาบให้เป้นคนมีสันตารจิตใจอารมณตื้นจื้นอยู่ในการกองกุศลธรรมต้งหลายอยู่จื่อ ให้เป้นคนมีสติสัมปะชัญญะรู้รอบครอบกำหนดเชิงการกุศลธรรมต้งจนจักกระทำไว้บายในตนและ บายนอกแห่งตนตวันตวันว่าตวันนี้ตัวเรากระทำกรรมอันลำเรียรกำหนดลงเกิดในข้อปฏิบัติอยู่ฤา (ลือ)หรือว่ากำหนดกุศลธรรมอันใดอยู่ศีลของตัวบริสุทธิ์ฤา(ลือ) บัดนี้เราจำเรียรสมาธิ ปัญญา ภาวะ นาวอยู่ฤา(ลือ) ต้งวันคืนก็ลงไปแกตัวเราอายุของเราก็เสี่ยงเก็บจักสิ้นไปแล้วตัวเรายังได้บ่า

เป้งกุศลธรรมอยู่ฤา (ลือ)กันคะนิงระนิกอยู่สนั้นนี้เนื่องๆขาดต้งอันก็คงจักรู้ตัวว่าในเวลา วันนีได้อยู่ประหมาทเด้านี้ได้จำเรียรกุศลธรรมเด้านี้อันหนึ่งลัดต้งหลาย อันจักได้ไปสู่อบายนั้นก็ด้วย คะติ๔ประการคือฉันทาคะติกระทำด้วยลัก ๑ โทสาคะติ กระทำด้วยโกรธเคืองเคียด ๑ ะยะาคะติ กระทำด้วยอันกลัวอันเกรง แต่ผู้มีอำนาจนั้น ๑ โมหะคะติกระทำตามใจอันหลงไปในบาบ ๑ อันว่า การต้ง๔ต้งกล่าวมานี้ก็ได้แก่บุคคลผู้บ่รู้ละอายแก่บาบผู้ใดเข้าในอำนาจแห่งกะติ ๔ ประการนี้บุคคลผู้ นั้นได้จื่อว่ามีนารกะบายยะภุมมะต้ง ๔ เป้นต้อยอยู่แห่งตนเตียงแต่แนจิง อันหนึ่งนีสัยบุคคลผู้ร้อนร้น อยู่ในการอันกองออกจากต้นหาและออกจากสังสารวัฏต้งหลายเป้งหื้อสระเสี่ยงเชิงอะกุศลธรรม ๔๓ ประการต้งนื้อะวิหิงสาอย่าเป้นคนเบียดเบียรลัฟปะสัดและคนให้ลำบาก

- ๑ ปานาติปาโตอย่าเป้นคนฆ่าสัตว์อันมีชีวิตหื้อตายจากชีวิต
- ๒ อะทินนาอย่าเป้นคนลักเอาเข้าของต่านอันเจ้าของบ่อนุญาตหื้อนั้น
- ๓ อะพรหมจริยาอย่าเป้นคนกระทำล่วงเกินในอะสะธรรม
- ๔ มุสาวาทาอย่าเป้นคนมุสาวาท
- ๕ ปิสุณาวาจาอย่าเป้นคนส่นส่อหื้อต่านผิดเลียงแตกม้างกัน

บิรรัตนไทยกลาง ไม่นั่นคง ประยีสะนัง ทุกซัง การแสวงหาอาหารเลี้ยงตัวเองก็เป้น ทุกซัง ในสังสารวัฏฐะ ๘ ประการนี้หากว่าบุคคลใดปรารถนาให้ตัวเองพ้นจากสังสารวัฏฐะ ควรจำเรียรฝึกฝน ตนเองให้มากให้เขาใจซึ่งความทุกซัง จึงจะได้ชื่อว่าเกิดมาพบพระพุทเจ้า หนทางที่จักออกจาก สังสารวัฏฐะ นี้ ไม่ใช่พอดีพอร้ายเป้นการอันยากยิ่งนักอันหนึ่ง พึงได้อะริฐานเกิดมาเป้นมนุษย์ ให้ได้มาพบ ประสบกับพระศาสนาของพระศาสดาแล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป้นบุญและมีลาภอันประเสริฐหาที่ประมาณมิได้ พึงอย่าได้เป้นคนใจบาบให้เป้นคนที่มีนีสัยจิตใจอารมณต้งขึ้นอยู่ในทางแห่งกุศลธรรมต้งหลายไป ตลอด ให้เป้นบุคคลที่มีสติสัมปะชัญญะรู้รอบครอบกำหนดเชิงการกุศลธรรมที่จะกระทำไว้ในตัวเอง และภายนอกตัวเองทุกๆวัน ทุกวันนี้ตัวเราเองได้กระทำกำหนดต้งเกิดในข้อปฏิบัติอยู่หรือว่ากำหนด กุศลธรรมอันอยู่ในศีลของตัวเราเอง บัดนี้เราได้จำเรียรสมาธิ ปัญญา ภาวะนาวอยู่เนื่องๆ วันคืนที่ล่วงไป แก่ตัวเรา อายุของเราก็หมดไป ตัวเรายังได้บ่าเพ็ญกุศลธรรมอยู่เนื่องๆ หากกระนิกอยู่ตลอด ไม่ขาด ต้งนั้นจึงรู้ตัวว่าในเวลานี้ได้อยู่อย่างไม่ประมาท ได้บำเพ็ญกุศลธรรมต้งนี้ สัตว์ทั้งหลายที่มกจะได้ไปสู่ อบายก็ด้วย คติ ๔ ประการคือ ฉันทาคติ กระทำด้วยการลักขโมย ๑ โทสาคติ กระทำด้วยโกรธเคือง เคียดแค้น ๑ ะยะาคติ กระทำด้วยอันอำนาจที่ไม่ชอบธรรมนั้น ๑ โมหะคะติ กระทำตามใจอันหลงไป

ในบาป ๑ ทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ได้แก่บุคคลผู้ไม่รู้ละอายแก่บาป บุคคลใดเข้าในอำนาจแห่งคติทั้ง ๔ ประการนี้ บุคคลนั้นได้ชื่อว่ามึนรอกบายภูมิทั้ง ๔ เป็นที่อยู่แห่งบุคคลนั้น ประการหนึ่งนินยบุคคลผู้ร่อนรนอยู่ในการที่ต้องการออกจากตันทา และออกจากสังสารวัฏทั้งหลาย ควรให้เสียสละซึ่งอกุศลธรรม ๔๓ ประการดังนี้ อะวิหิงสา อย่าเป็นคนเปียดเบียนสัตว์ทั้งหลายและคนทั้งหลายให้ลำบาก

๑. ปาณาติปาโต อย่าเป็นคนฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตายจากชีวิตของเขา
๒. อทินนา อย่าเป็นคนลักขโมยเอาทรัพย์สินของคนอื่นที่เขาไม่อนุญาต
๓. อะพรหมจริยา อย่างเป็นคนกระทำล่วงเกินใน อะสะธัม คือประพฤตินอกงาม
๔. มุสาวาทา อย่าเป็นคนพูดเท็จ
๕. ปิสุนาวาจา อย่างเป็นคนส่นส่อให้บุคคลอื่นแตกแยกกัน

ภาพที่ ๓.๒๙ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด

ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา

- ๖ พระสุสรวาจาอย่าเป็นคนกล่าวคำหยาบจ้าวาหิต
- ๗ สัพพะลาวาจาอย่าเป็นคนกล่าวคำหาประโยชน์ชนะบได้
- ๘ อะภิชญาอย่าเป็นคนโลบโล่ใคร่ได้ของต่าบ่ด้ายมาเปนของตน
- ๙ พะยาปาโท อย่าเป็นคนคิดผูกเวรหมายหมั่นแก้สัดและคนดังหลาย
- ๑๐ มิถาทิฐิอย่าเป็นคนคิดไปในอารมณ์อันผิดธรรม
- ๑๑ มิจฉาวาจา อย่าเป็นคนกล่าวคำอันผิด จากศาสนา
- ๑๒ มิจฉาสังกัปปา อย่าเป็นคนคณิง ตีบองยินดีไปในฤทธิ์อันกระทำผิด จากศาสนา
- ๑๓ มิจฉากัมมาตา อย่าเป็นคนประกอบไปด้วยการในฤทธิ์ แห่งคนผู้ผิดจากศาสนา
- ๑๔ มิจฉาอชีโว อย่าเป็นคนเลี้ยงชีวิต หื้อผิดจากธรรม
- ๑๕ มิจฉาสติ อย่าเป็นคนมีสติอันฟุ้งซ่าน ไปในอันผิดธรรม
- ๑๖ มิจฉาสัมมาธิ อย่าเป็นคนมั่งอาจธรรม อันมั่นในฤทธิ์อันผิดธรรม
- ๑๗มิฉาญาณา อย่าเป็นคนมีปัญญาเจือใสไปในการแห่งคนอันผิดธรรม
- ๑๘ มิจฉาวิมุตติ อย่าเป็นคนมีปัญญาเจือในฤทธิ์อันหลงไปในกองอันผิดธรรม
- ๑๙ ถีนะมิทระ อย่าเป็นคนง่วงเหงาหมกหลับ
- ๒๐ อุทธจจะ อย่าเป็นคนมีอารมณ์อันฟุ้งซ่าน ไปในการอกุศลธรรมอันเปนบาป
- ๒๑ จิกิจฉา อย่าเป็นคนสงสัยในพระรัตนตรัย และสงสัยในกุศลละอกุศล
- ๒๒ กโกธนา อย่าเป็นคนมี โกรธในเหตุอันบ่ควรจักดีโกรธเกียด

- ๒๓ มักซี อย่าเป็นคนโลภกุดด้าน อันมีกุดกับตัน
 ๒๔ ปะละโส อย่าเป็นคนข่มตานยอตันตันรู้่น้อยอวดว่ารู้มาก
 ๒๕ อีสึกิ อย่าเป็นคนริสทยา ตำนผู้อื่นหันด้านมั่งมีแล้วอย่าริสทยาต่าน
 ๒๖ สโร อย่าเป็นคนกล่าวจาอวดอ้าง เชิงกุดอันมีในตรแก่ต่านผู้อื่น
 ๒๗ มายาวี อย่าเป็นคนมายาส้าไถย ล่อลวงแก่ผู้อื่น
 ๒๘ ถัทโร อย่าเป็นคนกระด้างแข็งว่ายากในการกุศลธรรม
 ๒๙ อะติมานิ อย่าเป็นคนมีมานะถือตนหลวงเกินในข้อปฏิบัติ
 ๓๐ ปะโจ อย่าเป็นคนสอนยาก
 ๓๑ ปาปมิตโต อย่าเป็นคนคบหาเพื่อนมิต อันเป็นคนใจบาป
 ๓๒ มโถ อย่าเป็นคนเมาเมา
 ๓๓ ปะมัตโต อย่าเป็นคนประหมาท ในกุศลธรรม
 ๓๔ อสัทโร อย่าเป็นคนเลื่อมถ้อยเสียจากศรัทธา
 ๓๕ หิริโก หื้อเป็นคนละอายแก่บาป
 ๓๖ โอตตัมโป เป็นคนรู้สัดุ้งแก่บาป
 ๓๗ อาตานิ เป็นคนมีความเปียร เลี้ยงกิเลส
 ๓๘ ปะหุสุตโต หื้อเป็นคนล้ำเรียรลัดรับฟังธรรมของพระพุทเจ้า

ปรีวรรตไทยกลาง

๖. ฆะรุสสะวาจา อย่าเป็นผู้ที่กล่าวคำหยาบช้า
 ๗. สัพพะลา วาจา อย่าเป็นผู้ที่กล่าวคำหาประโยชน์ไม่ได้
 ๘. อะภิชะญา อย่าเป็นบุคคลที่โลกอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน
 ๙. พะยา ปาโท อย่าเป็นผู้ที่คิดพยาบาทผูกแหวต่อสัพพัตว์ทั้งหลาย
 ๑๐. มิถาทิฐิ อย่าเป็นผู้ที่คิดไปในอารมณ์ที่ผิดศีลธรรม
 ๑๑. มิจฉาวาจา อย่าเป็นผู้ที่กล่าวคำอันผิดจากศาสนา
 ๑๒. มิจฉาสังกัปปะ อย่าเป็นผู้ที่คิดยินดีในฤทธิ์ของคนอื่นที่กระทำผิด
 ๑๓. มิจฉากัมมาตา อย่าเป็นผู้ประกอบไปด้วยการในฤทธิ์ที่ผิดไปจากศาสนา
 ๑๔. มิจฉาอาชีโว อย่าเป็นผู้เลี้ยงชีวิต ที่ผิดจากศีลธรรม
 ๑๕. มิจฉาสติ อย่าเป็นผู้มีสติอันฟุ้งซ่าน ที่ผิดจากธรรม
 ๑๖. มิจฉาสมาธิ อย่าเป็นผู้ที่อวดอ้างธรรมที่ผิดไปจากศีลธรรม
 ๑๗. มิจฉาญาณิยา อย่าเป็นผู้มีปัญญาที่เชื่อในบุคคลผู้ประพาศผิดในธรรม
 ๑๘. มิจฉาวิมุตติ อย่าเป็นผู้มีปัญญาที่เชื่อในฤทธิ์ที่ผิดไปจากธรรม
 ๑๙. ถีนะมิทระ อย่าเป็นผู้ที่ว่างเหงหาชวนอน
 ๒๐. อุทระ จะ อย่าเป็นผู้มีอารมณ์ที่ฟุ้งซ่านไปในสิ่งที่เป็นอกุศลธรรม
 ๒๑. จิกจฉา อย่าเป็นผู้ที่สงสัยในพระรัตนตรัย และสงสัยในกุศลและอกุศล
 ๒๒. กโธรนา อย่าเป็นผู้ที่มี โทระในเหตุอันไม่ควรที่จะโกรธ
 ๒๓. มักซี อย่าเป็นบุคคลผู้โลภในบุญคุณผู้อื่นที่มีคุณกับเรา
 ๒๔. ปะละโส อย่าเป็นผู้ที่มีนิสัยยกตนข่มท่าน รู้่น้อยแล้วอวดอ้างว่ารู้มาก

๒๕. อีสึกิ อย่าเป็นผู้ที่ริษยา เห็นคนอื่นมั่งมีแล้วอย่าริษยาท่าน
 ๒๖. สโร อย่าเป็นผู้ที่กล่าววาจาอวดอ้างซึ่งคุณที่มีในตัวเองแก่ผู้อื่นฟัง
 ๒๗. มายาวิ อย่าเป็นผู้ที่มีมายาสาไถ่ล่อลวงผู้อื่น
 ๒๘. ถัทโร อย่าเป็นบุคคลผู้ที่กระด้างกระเดื่องว่ายากสอนยากในการกุศลธรรม
 ๒๙. อะติมานิ อย่าเป็นผู้ที่มานะถือตนล่งเกินในข้อปฏิบัติ
 ๓๐. ปะโจ อย่าเป็นผู้ที่สอนยาก
 ๓๑. ปาปมิตโต อย่าเป็นผู้ที่คบหาเพื่อนที่เป็นคนใจบาป
 ๓๒. มโถ อย่าเป็นผู้มัวเมา
 ๓๓. ปะมัตโต อย่าเป็นผู้ประมาทในกุศลธรรม
 ๓๔. อสัทโธ อย่าเป็นผู้ที่เสื่อมถอยจากศรัทธา
 ๓๕. หิริโก จงเป็นผู้ที่มีความละอายแก่บาป
 ๓๖. โอตตโป จงเป็นผู้ที่เกรงกลัวต่อบาป
 ๓๗. อาตปิ จงเป็นผู้ที่มีความเพียรเพิกกิเลส
 ๓๘. ปะหุสุตโต พึงเป็นผู้ที่เรียนรู้สดับรับฟังธรรมของพระพุทธรเจ้าให้มากๆ

ภาพที่ ๓.๓๐ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
 ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา

๓๙. กุสิโต อย่าเป็นคนเกียจคร้านในการกุศลธรรมทั้งหลาย
 ๔๐. มุทธสติ อย่าเป็นคนหลงลืมในกุศลธรรม
 ๔๑. มหาปัญญา หือเป็นคนประกอบด้วยเปียรมีปัญญา ปิจจะรณา หั้นเชิงกุศลธรรม
 หน้อยใหญ่ว่าสันนี้ การกระทำด้วยตนสิ่งเดียวนี้ การกระทำด้วยปากสิ่งเดียวนี้การกระทำด้วยใจ
 ๔๒. ทิฐิपालามาโส อย่าเป็นคนถือตามฤทธิคนมิจฉา
 ๔๓. อาธานะตาโห อย่าเป็นคนถือหมั่นในข้อปฏิบัติ แห่งคนฝูงมีฤทธิอันถือผิด
 บุคคลผู้ใด มีความร้อนรนใจปรารถนาเลิกละสรวรรค์ และนิปพาน ปรารถนามักใคร่ปั่นจาก
 อบายภูมิ ตั้ง ๔ คือนารกเขต ๑ อสุรกาย ๑ ฝูงนี้เปิงลำเรียร หือได้เข้าใจด้วยอันอธิบาย ดูกบทกัปป
 เข้าใจบทัดตรงดั่งอันก่อหือไถ่ถามผู้รู้ผู้เข้าใจ จักเปนประโยชน์แก่คนนิปพานแต่จึงแลฯ

ประการหนึ่ง อาสวาทันว่าอาสวะธรรมทั้งหลาย เตียรย้อมหื้อสัถต์ทั้งหลายลอยอยู่ใน
สงสารบ่หื้อปนได้นั้นและกามาสะวะอันมีตณหา อารมณอันปู้้อมปู้ภัยบ่สังเวคปัญจะกามาสะกณตัง ๕
นั้นและ ภาวสะวะนั้นได้กุศลกรรมและอกุศลกรรมอันหื้อสัถต์ทั้งหลายได้เกิดเอาปฏิสนธิในภาวะตั้งอยู่
ใจๆ บู้สัถต์บู้เสี่ยงนั้นแหละฯ

ทิวีสวะนั้นได้อันเข้าใจผิดว่าสงสารนี้ห่มันเตียงเปนตีมังสุชะบ่อิมบ่ก่ายบ่หน่ายสักเตื่อ
แหละฯ อะวิชาสะวะ นั้นได้ความปาลมะปิมญ์มากังบังยังใจแห่งสัถต์ะบุคคลตังหลายบ่หื้อร้ายและดี
สักอันบ่หื้อหันสัจจะธรรมตัง ๔ ได้นั้นแหละฯ

สะโณชนะธรรมสิบตัวนั้นผูกมัดสัถต์ทั้งหลายไว้ในภาวะสงสารบ่หื้อหลุดบ่หื้อปอยได้คือบ่
สัถต์ทั้งหลายปนจากสงสารได้นั้นคือกามาสะวะสังโยชน์ได้แก่ความประธานเชิงกิเลสคามและวัดฎกาม
๑, รูปราคะสังโยชน์ได้แก่ความประธานจักเกิดอยู่ในรูปพรหม ๒, อรูปราคะสังโยชน์ได้แก่ความ
ประธานจักเกิดในอรูปพรหม ๓, ปฏิฆะสังโยชน์นั้นได้แก่ความขัดใจแล้วอาคาทหมายห่มัน ๔,
มานะ สังโยชน์ได้แก่ความถือตัวว่าเรานี้เป็นตัวพระยาบ่กัวไฟ๕, ทิวีสังโยชน์ได้แก่ความถือห่มันในทิวีส
อันผิต๖, สลัฬพัตตะปะรามาสะสังโยชน์ ได้แก่การถือวัดผิตจากศาสนา๗, อุทธะจะสังโยชน์ ได้แก่ความ
ฟุ้งซ่านในจิตใจอันเปนบาป๘, วิจิกิจฉาสังโยชน์ได้แก่เสี่ยงสงสัยในรัตตะนะไตรเจ้า๙, อะวิชาสังโยชน์
ได้แก่ความอันปู้เชิงบุญและบาปนั้นและ๑๐, อันว่าธรรมสิบตัวนี้ยังมีอำนาจกล้าแขง

ปวิรรตไทยกลาง

๓๙. กุสิดโต อย่าเป็นผู้ที่เกียจคร้านในการกุศลธรรมทั้งหลาย

๔๐. มุทธสติ อย่าเป็นผู้ที่หลงลืมในกุศลธรรม

๔๑. มหาปัญญา ให้เป็นผู้ประกอบด้วยความเพียร มีปัญญา พิจารณาเห็นซึ่งกุศลธรรม
ควรกระทำด้วยตนเองและกระทำด้วยจิตใจ

๔๒. ทิวีสาลามาโส อย่าเป็นผู้นับถือผู้มีฤทธิที่เป็นมิจฉา

๔๓. อาธานะตาโห อย่าเป็นผู้ถือมั่นในข้อปฏิบัติที่ผิดจากศีลธรรม

บุคคลใดมีความร่อนรนในจิตใจปรารถนาให้ถึงซึ่งสวรรค์ และพระนิพพาน ปรารถนา
ที่อยากจะพ้นจากอบายภูมิทั้ง ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดียรฉาน ขอให้ได้เข้าใจด้วยสิ่ง
จะอธิบาย ทุกบทหากไม่เข้าใจก็ให้ได้ไถถามผู้รู้ จักเป็นประโยชน์ให้ถึงซึ่งพระนิพพานได้อย่างแท้จริง

ประการหนึ่ง อาสวะ อันว่าอาสวะธรรมทั้งหลาย ย่อมทำให้สัตว์ทั้งหลายลอยล่องอยู่ใน
สงสารไม่ให้พ้นได้นั้น และกามาสะวะ อันมีตณหา อารมณที่ไม่รู้จักพอไม่รู้จักเบื่อในปัญจกามคุณทั้ง
๕ นั้น ภาวสะวะ นั้นได้แก่กุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายได้ปฏิสนธิถือกำเนิดไม่มีที่สิ้นสุด

ทิวีสวะ นั้นได้เข้าใจผิดว่าสงสารนี้มีความเที่ยงมีแต่ความสุขไม่เบื่อหน่ายสักครั้ง อวิชาสะ
วะ นั้นได้มาปิดบังปัญญาแห่งสัตว์และบุคคลทั้งหลายไม่ให้ร้ายและดีไม่ให้เห็นซึ่งสัจธรรมทั้ง ๔ ได้

สะโณชนะ ธรรมสิบประการนั้นได้ผูกมัดให้สัตว์ทั้งหลายไว้ในสงสารไม่ปล่อยให้หลุดพ้น
ได้ คือไม่ให้สัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นจากสงสารได้นั้นคือ กามาสะวะสังโยชน์ อันได้แก่ ตัวประธานได้แก่กิ
เลสคามและวัดฎกาม ๑ รูปราคะสังโยชน์ ได้แก่ตัวประธานจักเกิดอยู่ในรูปของพรหม ๒ อรูปราคะ
สังโยชน์ ได้แก่ ตัวประธานจักเกิดในอรูปพรหม ๓ ปฏิฆะสังโยชน์ ได้แก่ความขัดใจแล้วอาคาทหมาย
ห่มัน ๔ มานะสังโยชน์ได้แก่ความถือตัวเองว่าตนเป็นใหญ่ ๕ ทิวีสังโยชน์ได้แก่ความถือมั่นในทิวีสหรือ
ความเห็นผิด ๖ สลัฬพัตตะปะรามาสสังโยชน์ ได้แก่การถือข้อปฏิบัติผิดจากศาสนา ๗ อุทธัจจสังโยชน์

ได้แก่ความฟุ้งซ่านในจิตในที่เป็นบาป ๘ วิภิจิณาสังโยชน์ ได้แก่ความสงสัยในพระรัตนตรัย ๙ อวิชา
สังโยชน์ ได้แก่ความไม่รู้ซึ่งบุญและบาป ๑๐ ธรรมสิบประการนี้ยังมีอำนาจที่แข็งแกร่ง

ภาพที่ ๓.๓๑ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา อยู่ในสงสารแห่งบุคคลผู้ใดก็ได้ชื่อว่าเปดงเจือกเหล็กเส้นใหญ่ผูกมัดให้หมั้น
อยู่ในอบายตัง ๔ บ่หื้อเลิงแก่นิพารได้แหละฯ อันว่าคณัธธรรมคืออันร้อยของสัตตังหลาย ไว้ใน
สงสารบ่หื้อตื้นบ่หื้อออกจากสงสารคืออภิญาเยคณัธคือได้ตัมหาอันครบซึ่งและโลบเลี้ยวข่มเหง
เอาเข้าแห่งต่านมาเปนของตานั้น และ พยาบาทคณัธ คือได้อาคาทหมายหมั้นแก่ต่านใคร่หื้อต่านฉิบ
หายนั้นแหละฯ สัตถ์พัตตะประมาสะคณัธนั้นได้หื้ออันถือน้อยจากพระศาสนาด้วยคำว่า
หากเปนกองเปนโปลาณประเวณเฝ้าจาริตแต่ก่อนมานั้นแหละฯ อิถัยะสะจาณีเวสกายะคณัธนั้นได้
หื้อเข้าคิดว่าสงสารนี้หมั้นเตียงบู้บั้นรู้แปลเจือใดหากเกิดเปนเจื่อนั้นว่าสันนี้และอันว่าโอะมะนั้นคือ
แตกเตียงสัตตังหลายที่มุดจ่มอยู่ในสงสารบ่หื้อมุดจากสงสารคือกามะโอะมะคือตัมหาอารมณอันบู้
อิมบู้กายบ่หน่ายบ่งสังเวคในปัญจะกามะกุดตัง ๕ นั้นแหละฯ ภาวะโอะมะนั้นได้กุศลกรรมและ
อกุศลกรรมอันหื้อสัตตังหลายได้เกิดเอาปฏิสนธิในภาวะตัง ๓ คือกามะภาวะ รูปะภาวะ อรูปะภาวะ
นั้นอยู่ใจบู้รู้ตุนั้นแหละฯ หื้อโอะมะนั้นได้เข้าใจคิดว่าสงสารนี้หมั้นเตียงเปนสุดเปนติ

บ่ก่ายบ่หน่ายลักตือนั้นแหละฯ อะวิชาโอะมะนั้นได้ความไ้หนามากังบังยังใจแห่งสัตตัง
หลายบ่หื้อรู้รายรู้ติ บ่หื้อหันลัจจะธรรมตัง ๔ นั้นแหละฯ อันว่าโยคะธรรมมาคือขังสัตตังหลายไว้ใน
สงสารบ่เปิดบ่ไขบ่หื้อออกได้จากสงสารเปดงครอกเหล็กอันแน่นหนานั้นและ คือกามะโอะกะภาวะ
โยคะหื้อโยคะ อะวิชาโยคะนี้แหละฯ อันว่าฉิวัระณะธรรมคือห้ามสัตตังหลายไว้ใจบ่หื้อสัตตังหลาย
ออกจากสงสารได้ คือกามะฉิวัระณะคือได้อันเสพกามะกุด ตัง ๕ บู้รู้กายนั้นแหละฯ พยา
บาทฉิวัระณะนั้นคือได้อันใคร่เบียดเบียดต่านและอาคาทหมายหมั้นปลั้วบ่ชวางนั้นและฉิวัระ
มิหะฉิวัระณะนั้นมิไจอันแน้นหนาไปด้วยบาปวรวงแห่งมหัลบนอนนั้นและอุทธะกุกจะนั้นได้ใจ
อันแตกฝุงขวานไปในอารมณต่างๆคิดคึดคิกินแห่งบ่ตั้งอยู่ในอารมณลูกตั้นนั้นและวิภิจิณานั้นได้มีใจ
อันเลียงสงสัยในการบุญและการบาปคือว่าจักเปนบุญแต่ฤา (ลือ)จะเปนบาปแต่ฤา (ลือ) ดังนี้แหละฯ
แล้วลวดห้ามลักคมะคคะ ลักคมะโมกะเลี้ยแหละฯ อันว่าอนุสะยะธรรมนั้นเตียนย้อมหื้อสัตตังหลาย
อยู่บ่หื้อสัตตังหลายลักบ่หื้อตื้นบ่หื้อสัตตังหลายบันจากสงสารได้นั้นแหละฯ

ปวิรรตไทยกลาง อยู่ในสงสารแห่งบุคคลใดก็จักได้ชื่อว่าเป็นตั้งเชือกเหล็กเส้นใหญ่ที่ผูกมัดอยู่ในอบายทั้ง ๔ ไม่ให้ถึงซึ่งพระนิพพานได้ คือว่าคันธะธรรมเป็นเครื่องร้อยรัดสัตว์ทั้งหลายไว้ในสงสารไม่ให้ขยับออกจากสงสาร คือ ตัวอภิชญาเยคันธะ คือได้แก่ตัณหาอันโลภโมโทสันเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน และ พยาบาทคันธะ คือได้อาฆาตมาดร้ายแก่คนอื่นให้ได้รับแต่ความเสียหาย สัตว์ที่ผิดปะระมาสะคันธะนั้น ได้แก่ทิวที่ถือเอาวัตรปฏิบัติเล็กน้อยจากศาสนามาเป็นแบบโบราณหรือประเพณีแต่ก่อนนั้นมา อิหังยะสะ จา ภินิเวสะ กายะคันธะ ได้แก่ทิวเข้าใจผิดว่าสงสารนี้มีความมั่นคงเที่ยงแท้ เชื่ออย่างไรรักจะเชื่ออย่างนั้น และอันว่าโอฆะนั้นได้ก่ตบยั้งสัตว์ทั้งหลายให้มุดจมอยู่ในสงสารไม่ให้หลุดจากสงสารคือตัว กามะโอฆะ คือตัณหาอารมณ์อันไม่รู้จักอ้อมไม่รู้จักเบี่ยงหนายไม่ปลงสังเวคในปัญจะกามคุณทั้ง ๕ ภาวะโอฆะ นั้นได้แก่กุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ให้สัตว์ทั้งหลายได้เกิดเอาปฏิสนธิในภาวะทั้ง ๓ คือ กามภาวะ รูปภาวะ อรูปภาวะ นั้นอยู่ตลอดไม่รู้ที่สิ้นสุด ทิวโอฆะนั้นได้เข้าใจผิดว่าสงสารนี้มีความมั่นคงเที่ยงแท้

ไม่เบี่ยงหนายสักครั้ง อวิชาโอฆะ นั้นได้ความเบียดมากปิดกั้นจิตใจแห่งสัตว์ทั้งหลายไม่ให้รู้รายรู้ตมิให้เห็นสังขธรรมทั้ง ๔ อันว่าโยคะธรรมมา คือสิ่งที่ขังสัตว์ทั้งหลายไว้ในสงสารไม่เปิดให้ออกได้จากสงสารเป็นเสมือนดังกรงเหล็กที่แน่นหนานั้น คือ กามะโยคะ ภาวะโยคะ ทิวโยคะ อวิชาโยคะ เหล่านี้ หากว่า นิเวระณะธรรม คือธรรมที่ห้ามสัตว์ทั้งหลายไว้ไม่ให้ออกจากสงสารได้ คือตัวกามะฉันทะ วัระณะ คือการได้เสพกามคุณทั้ง ๕ อันไม่รู้จักเบี่ยงหนาย พยาปาถะฉนิวัระณะ คือ ได้เบียดเบียนผู้อื่นอาฆาตร้ายไม่ปล่อยวาง และฉนิวัระณะฉนิวัระณะ นั้นมีใจอันหนาแน่นไปด้วยบาปอวองเหงาหวานอน และอุทระกุกกจะนั้นได้สตั้งไปในอารมณ์ต่างๆคิดผิดแห่งหนายไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์วิจิกิจฉานนั้นได้มีจิตใจที่ลึงเลงสยในการบุญและการบาป ดังนี้เป็นต้น อันอนุสะยะธรรมนั้นยอมทำให้สัตว์ทั้งหลายไม่ให้หลุดพ้นจากสงสารได้

ภาพที่ ๓.๓๒ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา รังกิเลศธรรมสิบประการเตียนยอมบองหื้อสัดตั้งหลายหม่นแล้วเส้าหมองอยู่จำใจ คือปองกระทำยั้งสัดศีลธรรมและสัมมาทิแห่งลัปะสัดตั้งหลายหื้อหม่นหมองลวดหื้อกลาดกลาจากลัคคะมัคคะ มัคคะโมกชะนิพพานะปะระมัตถะธรรมนั้นและคือโลภได้แก่ความโลภมาก๑ โภโสได้แก่ความโภชะเคื่องเกียด๑. โมโหได้แก่ความหลง หลงบรู๊ยัธรรมสะปุริสสะตั้งหลายหากบ่าเป็งนั้นแหละฯ มาโน ได้แก่ความมานะถือตัว๑ ทิว ได้แก่ความถือผิด วิจิกิจจาได้แก่ความสงสัยในการกุศล

และอุกฤษณ์นั้นแหละฯ อะโนตตัพพังได้แก่ความสพดั่งปักวักบานั้นและประการหนึ่งนักบวชและคฤหัสถ์ชาย หญิงทั้งหลายอันกล่าวอุโปสถศีลเปลื้องเมณธรรมกระทำพรหมจารีกรรมเป็นต้นบ่กรรมมีใจกะตียนดีในเมณธรรมสังโยค ๗ ประการอันเป็นเหตุหื้อเล้าหมองในพรหมจริยกรรมและจำรักษาอุโปสถศีลและค้อมีจิตใจกะตียนดีในเมณธรรมแล้วแหละฯ

ใจหื้อผู้หญิงเข้าไปใกล้ปฏิบัติอุปัชฌาย์สอยบิบบันกั้นนวดและปดวีหื้อก็คดียนผู้หญิงมีใจยินดีเชิงเมณธรรม กับผู้เป็นใจสอย ผู้ชายหื้อมาเข้าใกล้อุปัชฌาย์ตนก็ดี

๑ กะตียนดีในเมณธรรมแล้วและแย้มใคร่หื้อลื้อผู้หญิงก็ดี ผู้หญิงแย้มใคร่หื้อลื้อบ่อาจารย์ด้วยราคะนั้น

๒ เลงแลแพตพาพหื้อผู้หญิงก็ดี ผู้หญิงบ่อยเลงแลแพพหื้อกับด้วยผู้ชายก็ดี

๓ อันหนึ่งกะตียนดีในใจด้วยเมณธรรมด้วยอันไดยินเสียงผู้หญิงซ้อยซอ ขบร้องและเจียรจาแล้วบังเกิดความยินดีด้วยเมณราคะนั้นก็ดี

๔ อันหนึ่งได้เห็นก็ดีไดยินก็ดีผู้ชายผู้หญิงได้กระทำกามะกุนกับด้วยกันก็ดีและได้เครื่องคว้างผู้หญิงแล้วเอามาจูบตมหื้อบังเกิดความยินดีด้วยเมณราคะก็ดี

๕ อันหนึ่งแต่ก่อนได้ไผ่จาแล้วได้ถูกต้องกับผู้หญิงแล้วมาระนิกก็คิดใจถึงเมื่อปายลุนแล้วบังเกิดความระคายคียนดีในเมณราคะก็ผู้หญิงก็สันเดียวและ

๖ อันหนึ่งตนได้กระทำบุญการกุศลอันใดอันหนึ่งและมาประธานหื้อได้เกิดมาเป็นเตวบุตรเตวตาเสวยสัมปัตติการะกุนอันเป็นตบหนึ่งเป็นถ้วน ๗ แลหะฯ เป็นเมณสังโยค ๗ ประการและเหตุนี้บุคคลทั้งหลายเมื่อจะปฏิบัติกระทำพรหมจริยกรรมของตนหื้อบริสุทธิ์พ้นจากเหตุการอันเค้าหมองแล้วก็จงปฏิบัติรักษาดนและใจหื้อไกลจากเมณธรรม

ปริวรรตไทยกลาง รังกิเลศธรรมสิบประการนี้เยื่อมทำให้สัตว์ทั้งหลายหม่นหมองอยู่เป็นเนืองนิตย์ คิดหมายปองกระทำให้ ศีลธรรมและสมาธิแห่งสัตว์ทั้งหลายหม่นหมอง เพื่อให้คลาดจากสักคะ มัคคะ มัคคะโมกขนิพพาน ปรมัตถธรรมแลฯ คือโลภ ได้แก่ความโลภมาก โทโส ได้แก่ความโกรธเคือง โมโห ได้แก่ความหลง หลงไม่รู้ยังธรรมของสัพบุรีสะทั้งหลายหากได้บำเพ็ญเพียรมานั้น มาโน ได้แก่ความมานะถือตัว ทิฐิ ได้แก่ความถือผิด วิจิจฉาได้แก่ความสงสัยในการกุศลและอุกฤษ อะโนตตัพพัง ได้แก่ความสะดุ้งกลัวต่อบาป ประการหนึ่งนักบวชและคฤหัสถ์ชาย หญิง ทั้งหลายที่ถ้อยอุโปสถศีลไม่เสพเมณธรรม กระทำพรหมจารีกรรมเป็นต้น ไม่ควยอินดีในเมณธรรมสังโยค ๗ ประการที่เป็นเหตุให้เศร้าหมองในพรหมจริยกรรมและการรักษาอุโปสถศีลด้วยเหตุที่มีใจยินดีในเมณธรรม

ใช้ให้ผู้หญิงเข้าไปใกล้ปฏิบัติอุปัชฌาย์สอยบิบบันนวดและพดเป่าก็ดี เห็นผู้หญิงมีใจยินดีซึ่งเมณธรรมกับผู้ชาย

ผู้ชายให้มาเข้าใกล้อุปัชฌาย์ตัวเองก็ดี

๑. ยินดีในเมณธรรมแล้วแย้มหื้อเราะลื้อผู้หญิงก็ดี ผู้หญิงแย้มหื้อเราะลื้อผู้ชายด้วยราคะนั้น

๒. มองหาแต่ผู้หญิงก็ดี ผู้หญิงก็มองหาผู้ชายก็ดี

๓. ประการหนึ่งยินดีในใจด้วยเมณธรรมด้วยไดยินเสียงของผู้หญิงขบกลอน ขบร้องและพุดจาทำให้งเกิดความยินดีด้วยเมณราคะนั้นก็ดี

๔. ประการหนึ่งได้เห็นไดยินก็ดีซึ่งผู้ชายและผู้หญิงได้กระทำกามคุณด้วยกันก็ดี และได้เสื่อผาของผู้หญิงมาตมให้บังเกิดความยินดีด้วยเมณราคะก็ดี

๕. ประการหนึ่งได้พูดจากับผู้หญิงและได้ถูกต้องกายผู้หญิง แล้วมาระลឹกลึงถึงที่หลังแล้ว บังเกิดกามราคะ ยินดีในกามคุณก็ดี

๖. ประการหนึ่งได้กระทำการบุญการกุศลอันใดอันหนึ่ง เป็นเหตุให้มาเกิดเป็นเทพบุตร เทวดา เสวยสมบัติตักมคุณอันเป็นทิพย์ถ้วน ๗ เป็นเมณฺธสังโยค ๗ ประการและเหตุนี้้นบุคคลทั้งหลายเมื่อ ปฏิบัติกระทำพรหมจารีกรรมของตนให้บริสุทธิ์พ้นจากเหตุอันเศร้าหมองแล้ว ก็จงให้ปฏิบัติรักษากาย และใจให้ไกลจากเมณฺธธรรม

ภาพที่ ๓.๓๓ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา สังโยค ๗ ประการดังกล่าวมานี้เื้ออะๆ ดังพรหมจริยะกรรมของตนก็จักมี ผลอันล้ำเลิศใกล้ต่อพระนิพพานด้วยรีบเร็วเปียรนักแล ฯ ประการหนึ่งจักว่าด้วยกระทำความ บุญ การกุศล ดังคนดังหลายๆคนนี้ ว่าใครได้บุญก็มีมากนักเด้าว่าบรู๊จักว่าบุญเจือได้ กันบรู๊จักบุญกันบ กระทำไปก็บ่ถูกบ่แม่นบ่แต่ชิตชวาตผิดก่องแม้นก่องก็เพราะบรู๊ก็บ่นบกระทำนั้นแหละฯ อันหนึ่งก็ เพราะความค้ำนมักง่ายอันหนึ่งบุญนั้นเจือได้บุญนั้นอยู่ดีไหน ก็บรู๊ บ่อได้ยินตำนานว่ากระทำ เจื่อนี้ได้ บุญ เจื่อนั้นได้บุญ นับฟังแล้วก็กลับตา กระทำไปสิ่งเดียวก็บ่ปัจจะระณาด้วยปัญญาแห่งตนเจือว่ามานี้แหละฯ จิงว่าเปนคนผู้บรู๊จักบุญเมื่อ ใครได้บุญก็กระทำให้ถูกต้องกับบ่เปนบุญ บ่เปนกุศลเปนแกจิดแต่ กายผิดก่องถูกก่องนั้นแหละฯ อันว่าชีค้ำนมักง่ายนั้นเปนเจือใดจาคือว่าบุญผู้ใดใครได้บุญแต่ว่าชีค้ำน มักง่ายก็เล็กเอาแต่กระทำให้แต่สิ่งอันง่ายตามเป็งใจแห่งตนการอันยากอันเปนบุญเปนกุศลแต่บ่อยละ เสียบ่กระทำหดย้อยท้อเสียบ่อดูหมิ่นดูแควนเปนคำประหมาทว่ากุศลนาบุญนี้ก็เปนอันไ้่ง่ายบ่ ดายแหละฯ ว่าสันนี้ประการหนึ่งเมื่อจะภาวนา นัง

กลับตาปริกรรมเสียสักยามเดียวหนึ่ง ก็เหมื่อยขามาสนส่อยก็ว่าได้บุญมากแล้วก็ละเสียยัง การอันกระทำให้เปียรเสียก็ลดนอนลงเสียและหื้อลำเป็งดูหื้อรู้เื้ออะๆ ในการกุศลทั้งหลายนี้กันว่ากระทำ ด้วยความอันกันว่ามักง่ายดั่งอันว่ามานี้ก็บ่บ่เปนบุญเปนกุศลบ่ชิตบ่ชวาตกายสนส่อยก็เพราะว่าบรู๊ แจ้งก็บ่นบกระทำให้แต่เด้าั้นแหละฯ การว่าจักกระทำความบุญการกุศลหื้อรู้จักตัวบุญตัวกุศลแต่ ก่อนกันว่าบรู๊แล้วก็อย่าได้มักง่าย อย่างมักค้ำนกันจักกระทำให้บ่เปนบุญ เปนกองกุศล แต่จิงดีเสียอีอัน หนึ่งก็เสียอีอันเกิดมาเปนคนได้พบพระศาสนาและอันว่าบุญเป็นเจือได้บุญนั้นอยู่ดีไหนอันว่าบุญนั้นก็ อยู่ดีอยู่ดีจิดใจ ใจนั้นเปนเจือได้จิงว่าเปนบุญ คือว่าใจ บริสุทธิ์ บิโอบบิโอรชเียดบ่หลังหลังใจเจือ นี้เปนบุญแต่จิงแหละฯ เพราะว่าบ่มีความโกรธเียดบิโอบบิโอรชเียดบ่หลังหลัง หากเปนบุญเปนลาภหื้อเกิดบุญเกิด กุศลเมื่อกระทำการอันใดด้วยกายวาจาด้วยอันบิโอบบิโอรชเียดบ่หลังนั้นอันว่ากรรมสิ่งนั้นก็ลว

รเปนบุญกุศลทุกสิ่งทุกประการและอันว่าความโลบความโกรธความหลงนั้นหากเปนบุญเปนลาภหื้อ
เกิดบาปเกิดอกุศลเมื่อ กระทำสิ่งใดด้วยกายวา

ปริวรรตไทยกลาง สัງโยค ๗ ประการดังกล่าวมานี้เป็นต้น ดังพรหมจริยกรรมของตัวเอง
ก็จะทำให้มีผลอันล้าเลิศไกลถึงซึ่งพระนิพพานโดยเร็ววัน ประการหนึ่งกล่าวว่าด้วยการกระทำการ
กุศลคนทั้งหลายอยากได้บุญก็มีมากแต่ไม่รู้จักว่าบุญเป็นอย่างไร หากไม่รู้จักบุญก็จะกระทำไปไม่
ถูกต้องเหมือนกับพอให้ผ่านๆผิดบ้างถูกบ้าง ก็ด้วยเหตุที่ไม่รู้ อีกประการหนึ่งก็เพราะความขี้เกียจมัก
ง่าย อีกประการหนึ่งมักเชื่อว่าบุญอยู่ที่ไหนไม่รู้ พอได้ยินคนอื่นว่ากระทำอย่างนั้นอย่างนี้ได้บุญ ก็เชื่อ
ฟังและกระทำตามเขาโดยไม่ได้พิจารณาด้วยสติปัญญาของตนเองดังที่กล่าวมานี้จึงชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่
รู้จักบุญ เมื่ออยากได้บุญก็กระทำไม่ถูกต้องจึงไม่เป็นบุญ ไม่เป็นกุศลแก่จิตใจ ที่กล่าวว่าความขี้เกียจ
มักง่ายนั้นเป็นอย่างไร คือว่าบุญบุคคลใดอยากได้แต่ตัวขี้เกียจมักง่ายก็มักเลือกเอาแต่กระทำสิ่งที่ง่าย
ตามใจตัวเอง สิ่งที่ยากแต่เป็นบุญเป็นกุศลนั้นไม่ใส่ใจกระทำอีกทั้งยังดูหมิ่นเป็นคำประมาทว่ากุศลบุญ
นี้ทำได้ง่ายตาย ดังนั้นเป็นต้น ประการหนึ่งเมื่อจะภาวนา นั้

หลักตาปริกรรมสักครู่หนึ่ง ก็เมื่อยขาแล้วมากล่าวว่าได้บุญมากแล้วจึงทิ้งเสียซึ่งความเพียร
แล้วก็นอนลงเสียให้คิดดูเอาเถะ ในการกุศลทั้งหลายนี้หากว่ากระทำด้วยการมักง่ายดังที่กล่าวมานี้ก็ไม่
พอจะเป็นบุญกุศล พอจะผ่านๆ ก็เพราะว่าไม่รู้แจ้งก็กระทำไปเปล่าตาย หากว่าจะกระทำบุญกระทำกุศล
ให้รู้จักตัวบุญตัวกุศลที่แท้จริงก่อน หากว่าไม่รู้แล้วก็อย่าได้มักง่าย อย่าเกียจคร้านหากจะกระทำให้เป็น
บุญเป็นกุศลแท้จริงจึงจะดี อย่าเสียที่ที่เกิดมาเป็นคนได้พบพระศาสนานี้ อันว่าบุญนั้นอยู่ที่ไหนบุญ
นั้นก็ย่อมอยู่ที่จิตใจ ใจนั้นเป็นประธานจึงกล่าวได้ว่าเป็นบุญ คือว่าใจที่บริสุทธิ์ ไม่โลภ ไม่โกรธเกียจซึ่ง
ไม่หลงไหล ใจนี้จึงเป็นบุญจริงแท้ เพราะหาไม่มีความโกรธ ไม่มีความเกียจซึ่ง ไม่มีความโลภ ไม่มีความ
หลง หากเป็นบุญและเป็นลาภที่ทำให้เกิดบุญเกิดกุศล คราที่กระทำความอื่นใดด้วยกาย วาจา ด้วยความ
ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงนั้นกรรมสิ่งนั้นก็ควรเป็นบุญเป็นกุศลทุกสิ่งทุกประการ อันว่าความโลภ
ความโกรธ ความหลงนั้น หากเป็นบุญเป็นลาภ การกระทำสิ่งใดด้วยกาย วาจา

ภาพที่ ๓.๓๔ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา จากความโลบ ความโกรธความหลงนั้นแล้วอันว่าสิ่งอันกระทำนั้นล้วนเปนบาปเป
นอกุศลดังมวรเสียแหละฯ บุคคลผู้จักชำระใจหื้อบริสุทธิ์ นั้นเป็ญรู้แจ้งจึงเชิงบุญและบาปเหตุอันเกิดมา
แห่งบุญและบาปดังนี้เตอะฯ อันหนึ่งด้วยจิตใจอันบิไลบ่หลงหมายเอาเข้าของแห่งด้านบ่คิดกระทำ

ทุสร้ายแก้ด้านบ่เคื่องเกียดบ่ผูกเวรหมายหมั้นบ่ประมาทดูแควนด้าน บ่ลบคุณด้านอันมีแก้ตนบ่ยกตน
ย่อดนเทียมต่านบ่อิจจาริชยาต่านบ่ตระหนี่เกียดกันเข้าของบ่มีมายาปกปิดบังโตดของตนไว้บ่อวดตัวหื้อ
เหลือกว่าบุญอันมีในตนบ่มานะคะต่าง กล้าแข็ง ตั้งคือเมื่อต่านบอกกล่าวสั่งสอนอันชอบอันกรรแก้ธรรม
ก็บ่ตอบโต้ขึ้นเถียงสักอันบ่มานะทิสู้ถือตน บ่เมามัวอยู่ว่ายังหนุ่มยังสาวรำเป้งหันว่าความเฒ่าความชรา
หื้ออายุเสี่ยงเข้าไปตูกวันความตายก็ใกล้เข้ามาตูกวันยามก็ล้าก้อยว่าชราครอบงำเป็นนิจบ่มัวเมาประมา
ทว่าตนอยู่ดีสบายบ่เจ็บบ่ไข้ได้ระนิกใจว่าตนนั้นมีโรคหายอิบ่มีความสบายว่าสนี่เป็นนิจบ่มัวเมา อยู่
ว่าจักบ่ตายแต่สำคัญอยู่ในใจอยู่ใจว่ากลางกายเนื้อตนและชีวิตนี้เป็นอนิจจังเป็นอันเลวพัน

อันจักแตกจกต์บ่อยู่ใจๆเป็นนิจว่าจักเสี่ยงชีวิตคือความตายจะมาถึงตนเมื่อใดอุปมาเป็น
ดังตามไฟไต้เป่งกลางลมลาวาตลมหัดจกต์ด้วยยามใดก็บ่รู้ได้อันหนึ่งบ่มัวเมาในอารมณ์อันเป้งใจชอบ
ใจอันหื้ออยู่ยงจิตใจหื้อกะตียนดินนั้นก็บ่มัวเมาหลงยินดีรักใคร่ต่ออารมณ์ ผุงเล่า้นั้นดังอันอารมณ์อันใด
อันกิเลสและอันจิงอันมักหื้อบังเกิดใจโกรธเคื่องเกียดตั้งอันก็ตั้งสติข่มใจตนบ่หื้อมีโกรธบ่หื้อเคื่องเกียด
จิงต่ออารมณ์ผุงนั้นมิไจบริสุทธิ์ ดังว่ามานี้แหละๆ เลียกว่าโง่บุญโง่กุศลแต่สิ่งเดียว เพราะบ่หื้อเค้า
หมองด้วยกิเลส ๑๖ ประการกันจิตใจบ่หมั่นเล้าเค้าหมองด้วยอุปกิเลส ๑๖ เชิงว่ามานี้กันจติตายก็จัก
ได้ไปสู่สุคติอันดีปาลาตเหตุพระพุทเจ้า เสดนาไว้ว่าดังนี้ จิตเต สังกิลิฐะ สุตะติ ปะติกังขา แปลว่า
กันจิตใจบ่เค้าหมองบริสุทธิ์ดีแล้วบ่กลาดเกล้าเชิงคะต้อนติ่มกว่าบ่ใครไปปานใดก็จักได้ไปสู่สุคติอันดี
บ่กลาด ก็ด้วยเหตุอันมีจิตใจอัน บริสุทธิ์บ่หมั่นหมองนั้นสิ่งเดียว และ กันว่าจิตใจของบุคคลผู้ใด
บริสุทธิ์ ยังเค้าหมองอันใดอันหนึ่งแล้วตายลงก็ครองว่า

ปริวรรตไทยกลาง จากความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้นแล้ว อันว่าสิ่งที่ได้กระทำนั้น
ล้วนเป็นบาปเป็นอกุศลทั้งมวล บุคคลผู้ที่จักชำระใจให้บริสุทธิ์ นั้นพึงรู้แจ้งซึ่งบุญและบาป เหตุอันเกิด
มาแห่งบุญและบาปมีดังนี้ ประการหนึ่งด้วยจิตใจอันไม่โลภ ไม่หลง ไม่เอาข้าวของแห่งคนอื่น ไม่คิด
กระทำประทุษร้ายแก่ผู้อื่น ไม่พยาบาทผูกเวร ไม่ประมาทดูถูกคนอื่น ไม่ลบหลู่คุณท่านอันมีแก้ตน
ไม่ยกตัวเองให้เทียมท่าน ไม่อิจจาริชยาคนอื่น ไม่ตระหนี่เกียดซึ่งกัน ไม่มีมายาปกปิดโทษของตน
เอาไว้ ไม่อ้อวดตัวเองจนเกินกว่าคุณที่มีอยู่ในตัวเราเอง ไม่กระด้างกระเดื่องกล้าแข็ง ตั้งคือเมื่อท่าน
บอกกล่าวสั่งสอนในสิ่งอันที่ควรแก้ธรรม ไม่ตอบโต้ขึ้นเสียง ไม่มีมานะทิสู้ถือตน ไม่มัวเมาอยู่ว่า
ยังหนุ่มยังสาว ให้รำพึงว่าความเฒ่าแก่ชรา อายุหมดเข้าไปทุกวัน ความตายก็ใกล้เข้ามาทุกวัน ความ
ชราเข้าครอบงำเป็นนิจ ไม่มัวเมาประมาทว่าตัวเองอยู่ดีสบาย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ ให้นึกอยู่เสมอว่าตัวเองมี
โรคาพยาธิ ไม่มีความสบายอยู่เป็นนิจ ไม่มัวเมาอยู่ว่าจักไม่ตายให้สำคัญอยู่ในใจตลอด ว่าร่างกายเนื้อ
ตัวเรานี้ และชีวิตนี้เป็นอนิจจังเป็นอันเร็วไว

ที่จักแตกจกต์บ่อยู่เสมอๆ เป็นนิจ ไม่ว่าจะหมดชีวิตคือความตายจะมาถึงตัวเองคราใด
อุปมาเป็นดังจุดไฟไต้ที่โล่ง เมื่อลมพัดก็จะดับไปเมื่อไหร่ไม่มีใครรู้ อีกประการหนึ่งไม่มัวเมาในอารมณ์
อันชอบใจให้ยงจิตใจนั้นยินดี ก็ไม่มัวเมาหลงยินดีรักใคร่ต่ออารมณ์เหล่านั้น อารมณ์อันใดที่กิเลส
ที่ชอบหรือที่ไม่ชอบที่ทำให้เกิดความโกรธในใจตั้งนั้นก็ให้ตั้งสติข่มใจตน ไม่ให้มีความโกรธ ไม่ให้เกียด
ซึ่งต่ออารมณ์เหล่านั้น ให้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ดังที่กล่าวมานี้ เรียกว่าโง่บุญ โง่กุศล เพราะไม่ให้เค้าหมอง
ด้วยกิเลส ๑๖ ประการ หากจิตใจไม่มั่นคงเส้าหมองด้วยอุปกิเลส ๑๖ ที่กล่าวมานั้นหากตายไป
ไปสู่สุคติไม่พลาตด้วยพระพุทเจ้าได้ตรัสไว้ว่าดังนี้ จิตเต สังกิลิฐะ สุตะติ ปะติกังขา แปลว่าหากจิตใจ
ไม่เค้าหมองบริสุทธิ์ดีแล้วไม่กลาดเกล้าซึ่งคะต้อนติ หากว่าไม่ยอมไปขนาดไหนก็จะได้ไปสู่สุคติอันดี

เป็นแน่แท้ ก็ด้วยเหตุที่มีจิตใจอันบริสุทธิ์ ไม่หม่นหมองนั้นสิ่งเดียว หากว่าจิตใจของคนผู้ใดไม่บริสุทธิ์
ยังเศร้าหมองอันใดอันหนึ่งแล้วตายลงก็คงว่า

ภาพที่ ๓.๓๕ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา อันจักไปสู่คะต็อนร้ายคืออบายตั้ง ๔ เป็นแน่เป็นจึงเหตุพระพุทเจ้า

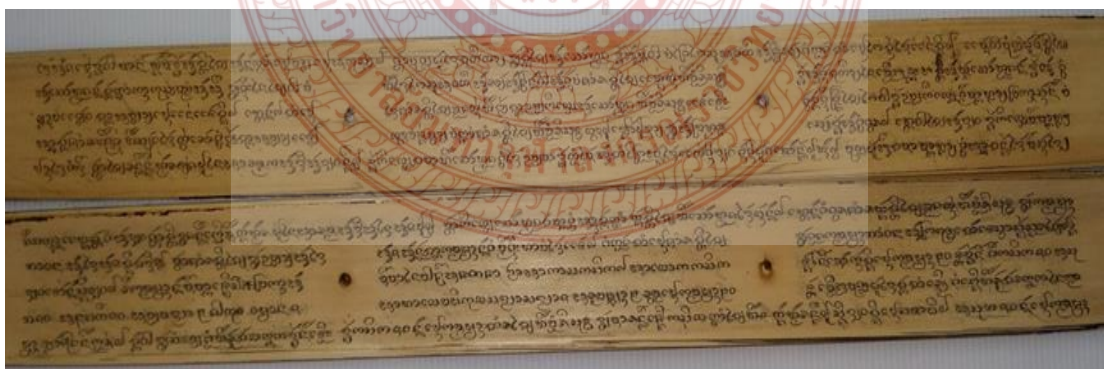
เตสนาไว้ว่าดังนี้ จิตเต สังกิลิฐะ ทุกคะติ ปาฎิกังขา แปลว่า กันจิตใจไปเค้าหมอง ๑๖
ประการอันใดอันหนึ่งตั้งอันก็จักจำเอนได้ไปสู่คะต็อนชั่วร้ายคืออบายตั้ง ๔ นารก๑ เผต๑อะสุระ
กาย๑ สัตตะริสาร๑ฝูงนี้บ่กลาดเกล้า เลิงว่าใครไปก็ต้องจำเอนได้ไปตามกรรมอันร้ายด้วยจิตใจ
บริสุทธิ์เค้าหมองนั้นและอันว่าอุปกิเลส๑๖ ประการนั้น คือ อภิชชา ๑ คือความบ่มีปัญญาฉลาดรู้
อันร้ายอันดี๑ คิสะมะละโลโกคือความโลบมากใครได้เข้าของแห่งท่านอันบ่ควรตนจะดีได้๑ โกลโศคือใจแต่
จักทำร้ายแก่ท่าน๑โกโรหมักมีความเคืองเกียดอุปนาหมักผูกเวรหมายหมิ่นแก่ท่าน๑ มักมักโลบบุญ
ท่านกระทำแก่ตนเอาเป็นสละตรูถูกท่าน๑ ปะลาโลความยกย่องตนขึ้นเทียมท่านผู้ผู้เหลือตนนั้น๑อิจฉา
มักอิลาธิยาติเตียรท่านผู้ดีนั้น๑ มัจฉาริยัง มักมีใจตระหนี่เกียดห่างข้าวของบ่หือท่านและ วิชาความรู้
และที่อยู่อาศัยนั้น๑ มายามักล่อลวงลับเลี้ยว กระทำกรรมอันร้ายนั้น๑ สา

ทัยะมักก็ยังกรรมอันร้ายอันตนได้กระทำนั้น๑ ถัมโกหมักกล้าแขงกะด้างคือดั่งเมื่อท่าน
สอนบอกกล่าวโดยธรรมคำขอบตอบเถียงท่านนั้น๑ สาลัมโกหมักปรารบบ่อนบ่นอมบ่ยอมมักชัก
เหตุการณ์อันบ่ชอบมาอ้างต่อเถียงท่านเมื่อท่านบอกกล่าวสั่งสอนด้วยธรรมอันชอบนั้น๑ มาโนมักมี
มานะถือตัวอะติมาโนมักดูหมิ่นดูแควนท่านผู้อื่น๑ มาโหมักมัวเมาหลง หลงในชั้นระสัดดานตนอันตน
รู้แต่รู้ม้าง คำชะราไปตุกวันบ่อยสำคัญในใจว่า ยังหนุ่มยังงามแล้ว อยู่ประหมาทและมัวหลงในตนตัว
ว่ายังบ่ป่วยบ่เจ็บบ่ไคอยู่ไจ้ก็เกิดว่าจำเริญกีนยาทุกคำเจ้าจึงบ่มีโลกาพยาธิเป็นสบายแล้วอยู่ด้วยประ
หมาทและมาเมาหลงในชีวิตอันบ่หมั่นแต่ยังกันดัดบ่เป็นดังประทีบอันเงาตามไว้ในตีเป่งลมลาวดเซียจัก
ดบ่ยามใดบ่รู้ได้นั้นและบ่อยมาสำคัญในใจว่าจักบ่กายเตื่อคะนิงใจอยู่สันนี้ลวดประหมาทไปไจ้และมัว
เมาไปในอารมณ์อันการรักกรวยนตีก็รักก็ยินดีไปในอารมณ์อันนั้นอยู่ไจ้ๆอารมณ์อันใดบ่เป้งใจก็ห
ล่งซิมซังโกรธเกียดต่ออารมณ์อันนั้นอยู่ไจ้ๆนั้นแหละอันนี้เปนอุปกิเลสเปนเหตุหือจิตใจหม่นหมอง
๑๖ ประการกันว่าอุปกิเลส ๑๖ ประการนั้น

ปวิรรตไทยกลาง ทำให้น่าไปสู่คติที่ชั่วร้ายคืออบายภูมิทั้ง ๔ เป็นแน่แท้ เหตุที่
พระพุทเจ้าได้ตรัสไว้ดังนี้ จิตเต สังกิลิฐะ ทุกคะติ ปาฎิกังขา แปลว่า หากจิตใจที่เศร้าหมองด้วย

๑๖ ประการ ประการใดประการหนึ่งก็จะทำให้น่าไปสู่คติ ที่ชั่วร้ายคือ อบายทั้ง ๔ นรก ๑ เปรต ๑ อสุรกาย ๑ สัตตะริสาร ๑ ทั้งหมดนี้ไม่พ้นได้แน่นอน ถึงแม้ว่าไม่อยากไปก็ต้องได้ไป ด้วยเป็นไปตามวิบากกรรมด้วยจิตใจที่เศร้าหมองนั้น และตัวอุปกิเลส ๑๖ นั้น คือ อวิชชา ๑ คือความไม่มีปัญญาฉลาดรู้สิ่งไหนดีสิ่งไหนชั่ว ๑ กิเลสยะ โลภ คือความโลภมากอยากได้ของของคนอื่นมาเป็นของตน ๑ โส โส คิดใจแต่ที่จะทำร้ายคนอื่น ๑ โกรธ มักโกรธเกลียด ๑ อุปนาโห มักผูกเวรหมายหมั่นต่อบุคคลอื่น ๑ มีจิตใจคิดโลภบุญคุณท่าน กลับมาเป็นศัตรูทรูถูกท่าน ๑ ปะลาโส ความยกตนข่มท่าน ๑ อิจฉามักอิจฉาริษยาตีเตือนบุคคลอื่น ๑ มัจฉาริยัง มีจิตใจที่ตระหนี่ไม่แบ่งทำบุญและหวงความรู้วิชารวมถึงที่อยู่อาศัย ๑ มายา มักล่อลวงโกหกกระทำให้สิ่งไม่ดีต่อผู้อื่น ๑

สาทิยะ มักกระทำปิดบังความชั่วของตัวเอง ๑ ถัมโม มักกล้าแข่งกระด้างดื้อดึงในคราที่คนอื่นสอนบอกกล่าวโดยชอบด้วยธรรมและชอบเถียงท่าน ๑ สาลัมโม มักปรารถนาคุ้ยไม่มีความสุภาพอ่อนน้อมชอบอ้างเหตุมาเถียงผู้รู้เมื่อท่านกล่าวสั่งสอนด้วยธรรม ๑ มาโน มักมีมานะถือตัวอติมาโน มักดูหมิ่นดูแคลนผู้อื่น ๑ มาโท มักมีมาหาหลงใหลในความรู้ของตนเอง ชีวิตแก่เฒ่าไปทุกวันแต่ยังสำคัญว่าตนเองยังหล่อยังสวย มีชีวิตอยู่อย่างประมาทและมัวเมาหลงในตัวเองไม่ป่วย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ ด้วยทานยาบำรุงทุกเช้าและเย็นจึงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แล้วอยู่ด้วยความประมาทและมัวหลงอยู่ในชีวิตที่ไม่มีความเที่ยงแท้ เหมือนหนึ่งดังดวงประทีปที่จุดไว้กลางโล่งแจ้งเมื่อลมพัดมาก็ดับเสีย ทั้งนี้ยังมาสำคัญตัวเองว่ายังไม่เบื่อหน่ายอยู่อย่างนี้ ทำให้ประมาทไปตลอด มัวเมาไปในอารมณ์ในสิ่งที่ควรรักควรยินดีไปในอารมณ์นั้นอยู่ตลอดอารมณ์ไหนที่ไม่ถูกใจก็มักมีความโกรธต่ออารมณ์นั้นเหล่านี้เป็นอุปกิเลสเป็นเหตุให้จิตใจหม่นหมอง ทั้ง ๑๖ ประการ หากว่าอุปกิเลส ๑๖ ประการนี้

ภาพที่ ๓.๓๖ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ได้อันหนึ่ง เพนดั่งว่ามานี้ยังมีดังอันจิตใจอันนั้นล้วนเพนบาปเพนอกุศลและกันว่าบุคคลผู้ใดเจตุนาด้วยจิตใจอันเศร้าหมองดังอันมากกว่าไปใครไปสู่อะคะตอันชั่วร้าย ก็ต้องจำเพนไปจนได้แนจิงและแนว่าบุคคลผู้มีจิตใจอันเศร้าหมองนั้นจักกระทำการกุศลบุญอันอ่อนด้วยคิดในใจว่าบ่หื้อได้ไปสู่อะคะตสู่อะคะตอันร้ายอันชั่วนั้นว่าอัน กั้นบ่ชำระจิตใจแห่งตนหื้อบริสุทธิ์ดังอันกันเจตุนาในเมื่อขณะอันยังเศร้าหมองนั้นดังอันก็บ่กลาดบ่เกล้าจากอบายเพนแนแต่จิงแหละฯ เหตุุนั้นแหละจำเพนได้ชำระจิตใจของตนหื้อพ้นจากอุปกิเลสอันเศร้าหมองหื้อบริสุทธิ์แต่เตอะฯ กันจักคิดคะนิงใจไปว่าดังอุปกิเลสก็มีมากหลายประการสนับบ่อาจจักชำระหื้อหมดหื้อเลียงได้ ตัวเราก็บ่พ้นจากอบาย แต่แหละ

ๆ ลวดบ่งขวย ปกระทำชำระจิตใจหือบริสุทธิ์ลวดอยู่เป่าอยู่ด้วยอันประหมาทเลี้ยดังอันกับกวร และเหตุว่าใจอันเดียวดังกิเลสมีมากหลายปานใดก็ดีกว่าใจระนิกนึ่งหมั้นเดียวอยู่ในอารมณ์ อันดีอันเดียวหนึ่งแล้วดังกิเลสจะมาหือเค้าหมองกับได้อุปมาดังตอไม้อันจำเพราะนั่งได้แต่คนเดียวกันผู้หนึ่งเข้านั่งอยู่หั้นแล้วบุคคลผู้อื่นจะมามากหลายก็บ่ออาจจะนั่งได้มีสันใด

อันว่าสันดานแห่งสัตว์อันเดียวกันว่าจิตดวงหนึ่งเกิดขึ้นตั้งหมั้นอยู่ในอารมณ์ อันดีอันใดอันหนึ่งอยู่แล้ว มากกว่ากิเลสเค้าหมองจักมากก็บ่ออาจจกระทำยังจิตใจหือเค้าหมองได้สันนั้นแหละ เหตุนี้การชำระยังจิตใจของตนหือบริสุทธิ์ด้วยกรรมฐาน ภาวะนา อันใดอันหนึ่งจึงจักดีจะแหละ มากกว่าชำระจิตใจด้วยอุบายอันใดอันหนึ่งอันนอกจากกรรมฐานนั้นก็บ่มีคิดหาบ่ได้แต่แหละ ก็ต้องจำเพนชำระจิตใจด้วยองกรรมฐาน ภาวะนาอันพระพุทเจ้าเตสนาสั่งสอนไว้อย่างเดียวเท่านั้นสิ่งเดียว และอันว่ากรรมฐานนั้นมีมากถึง ๓๘ ประการอันมีมาในบาลี อะถะกาถา เอาอากาศะกะลิสะ และอาโลกะกะลิสะ ดัง ๒ นี้เข้ากันจึงเป็นกรรมฐาน ๔๐ ตัต ดังนี้คือ กะลิสะ ๑๐ อสุกะ ๑๐ อนุสติ ๑๐ อัปมะปัญญา ๔ ธาตุะฐานะ ๑ อาหาเลปฏิกุลสะปัญญา ๑ อรูปฌาน ๔ รวบรวมเป็นกรรมฐาน ๔๐ ตัตเมื่อบุคคลผู้ใดจักจำเรญก็พึงหือรู้จักลักษณะในกรรมฐานดังหลายผ่งนี้ก่อนแหละ

จักว่าด้วยสังเขปพอหือรู้จักลักษณะดังนี้เตอะฯ ดังกะลิสะ ๑๐ นั้นเป็นกรรมฐานชำระใจหือบริสุทธิ์ด้วยมาระนิก เถกะลิสะกระทำใจหือตั้งหมั้นนั่งอยู่สิ่งเดียวจึงเป็น สะมาธิและ อสุกะ ๑๐ นั้นเป็นกรรมฐาน

ปวิรรตไทยกลาง ประการใดประการหนึ่ง ดังที่ได้กล่าวมานี้มีเกิดขึ้นในจิตใจนั้นล้วนแต่เป็นบาป เป็นอกุศลและหากว่าบุคคลใดได้ตายจากโลกนี้ด้วยจิตใจที่เศร้าหมองแล้ว ถึงไม่ยอมไปสู่คติอันชั่วร้าย ก็ต้องจำเพนไปตามกระแสแห่งกรรม แม้นว่าบุคคลผู้มีจิตใจอันเศร้าหมองนั้นจะกระทำการกุศลที่คิดในใจว่าไม่ให้ไปสู่คติอันร้ายอันช้วนั้น หากไม่ชำระจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์แล้วนั้น หากตายในเมื่อขณะที่จิตใจยังเศร้าหมองนั้นก็ไม่ว่าแล้วจากอวยายเป็นแน่แท้ เหตุนี้จำเพนต้องชำระจิตใจของตนเองให้พ้นจากอุปกิเลสที่เศร้าหมองนั้น ให้มีความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง หากคิดในใจว่าอุปกิเลสนั้นมีมากหลายประการไม่อาจชำระให้หมดได้ ตัวเราก็จักไม่พ้นจากอบายภูมิ ทำให้เกิดความคิดที่ไม่งขวย ไม่กระทำชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความประมาทตั้งนั้นแล้วก็ไม่ควรกระทำ และเหตุที่คิดว่าใจมีดวงเดียวส่วนกิเลสนั้นมีมากปานใดก็ดี หากว่าจิตใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ อันดีเป็นหนึ่งเดียวแล้วกิเลสจะเป็นเครื่องทำให้เศร้าหมองก็ไม่ได้ อุปมาเหมือนดังตอไม้ที่นั่งได้แต่กันของคนเดียว บุคคลอื่นจะมามากก็ไม่สามารถนั่งได้ มีด้วยประการใด

อันว่านิสัยแห่งสัตว์ทั้งหลายก็มีดวงเดียวหากว่าจิตใจดวงหนึ่งเกิดขึ้นแล้วตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ที่ดีอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งแล้วกิเลสที่เป็นเครื่องทำให้เศร้าหมองนั้นจะมากก็ไม่ว่าที่จะกระทำให้จิตใจนั้นเศร้าหมองได้เลย ด้วยเหตุนี้ควรชำระจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์ด้วยกรรมฐาน ภาวะนา สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะดีขึ้น หากว่าชำระจิตใจด้วยอุบายประการใดประการหนึ่งทีมากกว่ากรรมฐานนั้นก็บ่มีคิดหาไม่ได้ จำเพนต้องชำระจิตใจด้วยกรรมฐาน ภาวะนา ดังที่พระพุทเจ้าได้เตสนาสั่งสอนไว้อย่างเดียวเท่านั้น และว่ากรรมฐานนั้นมีมากถึง ๓๘ ประการ อันมีปรากฏในบาลี อตถกถา เอา อากาศะ กะลิสะ และ อาโลกะลิสะ ทั้ง ๒ นี้เข้าด้วยกันจึงเป็นกรรมฐาน ๔๐ ประการ ดังนี้คือ กะลิสะ ๑๐ อสุกะ ๑๐ อนุสติ ๑๐ อัปมะปัญญา ๔ ธาตุะฐานะ ๑ อาหาเลปฏิกุลสะปัญญา ๑ อรูปฌาน ๔ รวมเป็นกรรมฐาน ๔๐ ประการ เมื่อบุคคลผู้ใดจะจำเรญแล้วก็พึงหือรู้จักลักษณะในกรรมฐานทั้งหลายนี้ก่อน

จะกล่าวด้วยสังเขปเพื่อให้รู้จักลักษณะนี้ ดังลักษณะ ๑๐ นั้นเป็นกรรมฐานชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วย การระนึกถึง เอกสภาวะ กระทำให้ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งเดียวเป็นสมาธิ และ อสุภ ๑๐ นั้นเป็นกรรมฐาน

ภาพที่ ๓.๓๗ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา เพื่อชำระใจหื้อบริสุทธิ์ด้วยมาระนึกหันว่าเปนของปฏิกุลเสียสิ่งเดียว พุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ สีลानุสติ จาคานุสติ เตเวตานุสติ ดัง ๖ นี้เปนกรรมฐานเพื่อชำระใจหื้อบริสุทธิ์ ด้วยมาระนึกหื้อบังเกิดความเหลื่อมใสเต็มใจจนถึงจิตตั้งอยู่ในกุณอันนั้นและอานาปานะสตินั้นเปนกรรมฐานชำระใจหื้อบริสุทธิ์ด้วยอันมาระนึกถึงอารมณ์หายใจจนว่าใจลอมนิ่งอยู่เปนสมาธินั้นแหละฯ กายะคะตาสตินั้นเปนกรรมฐานเพื่อชำระจิตหื้อบริสุทธิ์ ด้วยอันมาระนึกถึงกายประชุมกันก็ล้วนแต่เปนของอันกิเลส คือมีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเปนต้นหื้อเปนของปฏิกุลจนว่าหื้อบังเกิดความเบื่อหน่ายนั้นแหละฯ มรณะสติ นั้นเปนกรรมฐานเพื่อชำระใจหื้อบริสุทธิ์ด้วยอันมาระนึกถึงความตายหื้อบังเกิดความสังเวคะอ่อนใจอยู่เปนนิจันนั้นแหละฯ อูปสมานุสตินั้นเปนกรรมฐานสำหรับชำระจิตหื้อบริสุทธิ์ด้วยอันมาระนึกถึงกุลพระนิพพานอันเปนที่ระบับด้วยตักตังมวรจนว่าจิตใจของตนบริสุทธิ์ป็คิดถึงอันใดอันหนึ่งสักอันนั้นแหละฯ อัปมาปัญญา ๔ นั้นเปนกรรมฐานชำระจิตหื้อบริสุทธิ์ด้วยอัน

ปรารภยังลัดตังหลาย ยังมีประหมานเปนอารมณ์ระนึกใจไปหื้อเข้าปนตักและจ่มจิ้นยินดีอยู่ด้วยความสุขแห่งเข้าและมีความขะมัดขัดคือมีใจอันเสมอด้วยความสุขขะความตักขะแห่งเข้านั้นแหละฯ ธาตุะวะระนั้นเปนกรรมฐานชำระจิตหื้อบริสุทธิ์ด้วยอันมาระนึกแจกแย่งยังกายะตนออกหื้อรู้หื้อหันแจ้งว่าเปนธาตุตัง ๔ สิ่ง ว่าเปนลัดเปนบุคคลเปนตัวเปนตนกระทำใจหื้อเปนตังน้ำไฟลม นั้นแหละฯ อาหาเรปฏิกุลสัณญานนั้นเปนกรรมฐานสำหรับชำระจิตหื้อบริสุทธิ์ด้วยอันมาสำคัญในอาหารอันได้กินเปนปฏิกุลจนว่าหื้อละความยินดีในรบนั้นเสียได้นั้นและอรูปฌาน ๔ นั้นเปนกรรมฐานเพื่อชำระจิตหื้อบริสุทธิ์หื้อพ้นจากรูปธรรมสิ่งเดียวและเพื่อหื้อรู้จักลักษณะแห่งกรรมฐานอันเปนการชำระจิตหื้อบริสุทธิ์ด้วยสังเขปว่ามานี้ก่อนบุคคลผู้จักปฏิบัติชำระจิตหื้อบริสุทธิ์นั้นเมื่อจักจำเริญกรรมฐานอันใดบ่หื้อถูกตามลักษณะดังกล่าวมานี้เตื่ออันนี้ปอียิบยกเอาแต่ยอดมาสำแดงพอหื้อเข้าใจด้วยแต่วิธีภาวนานั้นมีนัยะวิฐานกว้างขวางมากนักแลฯ จักว่าในการ

ปวิรรตไทยกลาง เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ด้วยมานึกคิดว่าเป็นของปฏิกุลไม่น่าดูน่ามอง พุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ สีลानุสติ จาคานุสติ เทวดานุสติ ทั้ง ๖ นี้เป็นกรรมฐานเพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ด้วยการนึกคิดให้เกิดความเลื่อมในจิตใจตัวเองก่อน จนทำให้ถึงความตั้งมั่นอยู่เป็นสมาธิ นั้น และอานาปานะสติ เป็นกรรมฐานที่ชำระใจให้บริสุทธิ์ด้วยการนึกถึงอารมณ์หายใจ จนกว่าใจจะนิ่งสงบอยู่ในสมาธิ นั้น กายาคะตาสติ เป็นกรรมฐานเพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ด้วยการมาระลึกถึงกายที่ประชุมกันด้วยธาตุทั้ง ๔ นี้ ล้วนแต่เป็นของกิเลส คือ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น ให้มองเป็นของปฏิกุลจนกว่าจะบังเกิดความเบื่อหน่าย มรณะสติ นั้นเป็นกรรมฐานเพื่อชำระใจให้บริสุทธิ์ด้วยการระลึกถึงความตายให้บังเกิดความสังเวชในจิตใจอยู่เป็นเนืองนิจ อุปสมานุสติ นั้นเป็นกรรมฐานสำหรับชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการระลึกถึงคุณของพระนิพพาน เป็นที่ระงับด้วยความทุกข์ทั้งมวล จนกว่าใจของตนจะบริสุทธิ์ไม่คิดถึงอันใดอันหนึ่งนั้น อัปมาปัญญา ๔ นั้นเป็นกรรมฐานชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการ

ปรารภถึงสัตว์ทั้งหลาย ที่ยังมีความประมาทเป็นอารมณ์ระลึกในใจให้เขาทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ ให้ชื่นชมอยู่ด้วยความสุขแห่งเขาทั้งหลาย ธาตุวะ ะฐนะ นั้นเป็นกรรมฐานที่ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการมาระลึกแจ่มแจ้งตัวตนออกให้รู้เห็นแจ้งด้วยว่าเป็นธาตุทั้ง ๔ สิ่งนี้ ว่าเป็นสัตว์บุคคลเป็นตัวตนกระทำใจให้เป็นดั่งน้ำ ไฟ ลม นั้น อาหารเรปฏิกุลสัญญา นั้นเป็นกรรมฐานสำหรับชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยในอาหารที่รับประทานลงไปเป็นปฏิกุลจนกว่าให้ปล่อยว่าเสียซึ่งรสชาติของอาหารนั้น และอรุพมาน ๔ นั้นเป็นกรรมฐานเพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ให้พ้นจากรูปธรรมสิ่งเดียวและเพื่อให้รู้จักลักษณะแห่งกรรมฐานอันเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยสังเขปที่กล่าวมานี้ ก่อนอื่นบุคคลใดที่จะชำระจิตใจให้บริสุทธิ์นั้น เมื่อจะเจริญกรรมฐานเพื่อให้ถูกตามลักษณะดังที่กล่าวมานี้เป็นเพียงการหยิบยกเอาแต่ยอดมาแสดงพอให้เข้าใจด้วย แต่วิธีภาวนานี้มนียะวิฐานที่กว้างขวางมาก จะกล่าวใน กายาคะตานุสติก่อน

ภาพที่ ๓.๓๘ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ยะคะตานุสติก่อนและเมื่อจักจำเรียวหรือหื้อจำเรียวด้วยนัยยะตีมีมาในบาลีว่า ดังนี้ อะยังโขกาโย อุทปาดตะลาอ้อโธเกสมะปะกาตะจะปริยันโต ปุณานันการัสสะอะสุจิโนอัถถิอิ มัลลิมกาเย เกสา โลมา นะชา ทันตา ตะโจ มังสัถ นะหารุ อะฐิ อะฐิ มิญชัง วักกัง หักถะยัง ยะกะนิ

กิโละ มะกังปีหากังปะปาสัง อันตังอันตะกุนัง อุทะริยัง ปิตัง เสมหัง ปุโปโลหิตตัง เสโธ เมโธ อะสุวะสา เขโลสิงขานิกาลังสิกามุตตัง เอวะมะยังเม กาโยอุทังปาละตะลา อัทโธ เกสมะตตะกาจะ ปะริยันโต ปุโณนานันปการัสสะอะสุจิโนติตังนี้จำบาลี กายะคะตาสติหื้อได้เสียก่อนแล้วหื้อเนื้อความแปลดังนี้ว่า อะยังโขกาโยอันว่ากายะคือตัวของเรานี้ อุทังปาละตะลา อุทังกายะบนลง ปาละตะลาตราบเถิงป็นดิน อะโธ เกสมะตตะกา อะโธกายะต่ำขึ้นแต่เกสมะตตะกาตราบเถิงปลายผม ตะจะปะริยันโตมีผิวหนึ่งเป็นที่สุด ปุโณนานันปการัสสะอะสุจิโนอันเต็มไปด้วย อะสุจิ โสโกโครกตังหลายปะสะอาจปดบ่งามด้วยประการต่างๆ อัถลิ อิมัสมิงกาเยมียอยู่ในตนเป็นที่

ประชุมของอันการกิเลส เกสา อันว่าผมตังหลายอันงอกออกตามหนัง หัว ผิวดำ ภา่องขาว ภา่องโลมาอันว่าขนทั้งหลายอันงอกตามผิวหนังตามขุมขนทั่วกายะตนวันไว้แต่ฝ่ามือมีวิณณะสังสะฐานดังแก่นหมากน้ำ ตะใจหนึ่งมีวิณณะอันอ่อนสังมังอันว่าจันมีวิณณะอันแดงดอกกว่า นะหารู เอ็นมีวิณณะขาว อะฐิขระดุกมีวิณณะอันขาว อะฐิมิณณังขระหมองดุกมีวิณณะสังสะฐานเป็นดังยอดหวาย อันใส่บอกเผ่าไฟวิณณังมะแคว มีวิณณะแดงเป็นดังดอกทองกลาง หัตถะยัง หัวใจมีวิณณะวิณณะเป็นดังหลังคาบดอกบัวสังสะฐานเป็นดังจุมดอกบัวอันมีกาบอกเสียแล้วขว่าปลายลงต่ำนั้น ยะกะนัง ตับมีวิณณะแดงกล่ำมีเกล้า อันเดียวมีปลาย ๒ แ่งสารูปเป็นดังใบทองกลาง กิโละมะกัง ยังผิด้สังสะฐานเป็นดังผ้าถูกลอันเกล้า ปีหากัง แม้มมีวิณณะต่ำเป็นดังดอกยางปรายเป็นดังลั่นจ้วดำ ปัพพาสังปอดมีวิณณะแดงดังห้ามเตือสุกษะ อันตังใส่ใหญ่มีวิณณะอันขาวสังสะฐานเป็นดังงูตัดหัวออกเสียแล้วขดใสกลางเลื้อยนั้น อันตะกุนังเล็กน้อย มีวิณณะอันขาวดังรากจังกอน อุทะริยัง อาหารใหม่มีวิณณะดังลำห้ามกระริ่งอาหารเก่ามีวิณณะเหลือง

ปริวรรตไทยกลาง และเมื่อจะเจริญให้เจริญด้วยนัยที่มีมาในบทบาลีว่า อะยังโข กาโย อุทปาละตะ ลาอัธ เกสมะ ปะกาตะ จะ ปะริยันโต ปุณานัน ปการัสสะ อะสุจิโน อัถลิ อิมัสมิง กาเย เกสา โลมา นะชา ทันตา ตะใจ มังสัง นะหารู อะฐิ อะฐิ มิณชัง วักกัง หัตถะยัง ยะกะนิ กิโละ มะกัง ปีหากัง ปะปาสัง อันตัง อันตะกุนัง อุทะริยัง ปิตัง เสมหัง ปุโป โลหิตตัง เสโธ เมโธ อะสุวะสา เขโล สิงขานิกาลัง สิกามุตตัง เอวะมะยังเม กาโยอุทัง ปาละตะลา อัทโธ เกสมะตตะ กาจะ ปะริยันโต ปุโณ นานัน ปการัสสะ อะสุจิโน ตีฯ ดังนี้พึงให้จำบทบาลี กายะคะตาสติ ให้ได้เสียก่อนแล้วให้เนื้อความแปลดังนี้ อะยังโขกาโย อันว่ากายะคือตัวของเรานี้ อุทังปาละตะลา อุทัง กายะด้านบนลง ปาละตะลา ตลอดถึงพื้นดิน อะโธ เกสมะตตะกา อะโธ กายะต่ำขึ้นแต่ เกสมะตตะกา ตลอดถึงปลายเส้นผม ตะจะ ปะริยันโต มีผิวหนึ่งเป็นที่สุด ปุโณนานัน ปการัสสะ อะสุจิโน ที่เต็มไปด้วย อะสุจิที่โสโครกทั้งหลายไม่สะอาด ไม่สวยไม่งามด้วยประการต่างๆ อัถลิ อิมัสมิงกาเย มีอยู่ในตัวตนเป็นที่

ประชุมของตัวกิเลส เกสา อันว่าผมตังหลายอันงอกออกตามหนังหัว ผิดดำ ผ่องขาว โลมา อันว่าขนทั้งหลายที่งอกตามผิวหนังตามขุมขนทั่วกายะตนวันไว้แต่ฝ่ามือมีผิวดุจดั่งผลน้ำเต้า ตะใจ หนึ่งมีผิวพรรณอันอ่อน มังสัง อันว่าเนื้อสีอันแดงดุจดั่งดอกทองกว่า นะหารู เอ็นมีสีขาว อฐิ กระดุก มีสีอันขาว อฐิมิณชัง กระดุกสมองมีสีเหมือนดังดอกหวายที่ใส่เข้าไปในกระบอกไม้ไผ่แล้วเผาไฟ วิณณัง ไตมีสีเป็นเหมือนดังดอกทองกลาง หัตถะยัง หัวใจมีสีเป็นดังหลังกลีบดอกบัว ยะกะนัง ตับมีสีแดงกล่ำ มีเหง้าอันเดียวแต่มีปลายออก ๒ แ่ง รูปลักษณะเหมือนใบของดอกทองกลาง กิโละมะกัง พังผิด รูปลักษณะเหมือนผ้าขี้ริ้วอันเก่า ปีหากัง ม้ามมีสีดำเป็นเหมือนดอกยาง ปลายเป็นเหมือนดังลั่นจ้วดำ ปัพพาสัง ปอดมีสีแดงดุจดั่งลูกเตือสุกษะ อันตัง ใส่ใหญ่มีสีอันขาวลักษณะเหมือนกับงูที่ถูกตัดหัวออกแล้ว

ม้วนใส่ในลังเลื่อนั่น อันตะกูล ลำไส้เล็กมีสีขาวดังรากจังกอน อุตตะริยง อาหารใหม่มีสีทามๆ กริสัง
อาหารเก่ามีสีเหลือง

ภาพที่ ๓.๓๙ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ดังหอนดานตอกไว้กันบอกประมาณ ๘ นิ้วมือขวาง ปิดตั้งขึ้นดีแหลว เสมหัง
เฉลต ปุพโพหนอง โลหิตตัง เลือดขึ้นเลือดแหลว เสโล เพื่อมีวิณณะตั้งน้ำมันงา เมโล โคมวิณณะตั้ง
หนึ่งเข้าหมันอันหนุ่ม อะสุ น้ำตาดังน้ำมันงาใส วัสดุมันแหลว มีวิณณะตั้งน้ำกล้าว มีสังสะฐานตั้ง
น้ำมันอันผัดชวานไปเหนือผิวน้ำ เชล น้ำลายมีวิณณะอันขาวแปดตั้งปุมบวก น้ำสิงฆานิกันน้ำมูกมี
วิณณะแปดตั้งน้ำหมากตาลหนุ่ม ละลิกา น้ำยางเหืองแปดตั้งยางกัณณิกา มตตังน้ำเยี่ยวแปดตั้งน้ำใส่
ไหไว้สังสะฐานแปดตั้งหม้ออันคนขัวปากลงต่ำนั้นและ มัตตะลูกกัณออกอ้งมีวิณณะอันขาวแปดตั้งแปง
สังสะฐานแปดตั้งลูกแปง ๓ ก้อนมาลุ่มกันนั้นแหลวๆ หื้อจุงหื้อ ปิจจะระณาลำเปิงดู ยังอาการ ๓๒ ใน
ตนของตัวนี้หันแปนของปฏิกุลแปนอันกวนกิเลตตูกสรวตูกสรวกันยังบ่หันแปนของปฏิกุลแต่อย่างกะติ
ยินคืออยู่ในกายอันนี้ตั้งอันนี้หื้อถามตัวดูว่าสิ่งอันใดแปนของอันหอมของดีของงามมีอยู่ในตัวอันนี้จึงมา
หลังหลังกะติยินดีรักใคร่ในตัวอันนี้อยู่บ่ใจว่าลั้วแปนแต่เครื่องหน้าการปฏิกุลเครื่องกิเลตตั้งมวรอันจะ
ฤา(ลือ)แล้วก็หื้อไล่เสียงถามตัวคนเดียวว่าอันนี้

ผม อันนี้ก็ข่น อันนั้นก็เล็บ จนถึงมุตตะแปนตี่สุดแล้วหื้อกับข้าถามตัวว่าอันใดเล้าแปนของ
หอมของงามแปนของสะอาดในตัวตั้งฤา(ลือ) บ้อยมากะติยินดีรักแพ่งนั้นจา กันปิจจะระณาดังว่ามานี้ก็
จักเห็นปฏิกุลเปิงกิเลสในตนอันนี้แหลวๆ กันปิจจะระณายังหันแปนของปฏิกุลแล้วลักอันดังอัน อัน
ใดแปนของปฏิกุลเปิงกิเลสปรากฏหันแจ้งจึงคือว่ามุตตะกัดี กุฐกัดี เสมคกัดี หนองและเลือด กัดีหื้อระ
นีกดูสิ่งฟุ้งนี้ตูกสิ่งหื้อแปนปฏิกุลไว้ในใจหมันก่อนกันว่าหันการกิเลตสิ่งใดสิ่งหนึ่งดังอัน สิ่งอันอื่นฟุ้งนั้น
ก็จักมาปรากฏแปนของปฏิกุลไปตังหมดตังมวร เหมือนกันตังหมด ตังมวรเหมือนดังผักและหญ้าอัน
ออออกตี กุพพะอาจมาก็แปนของอันการกิเลตอันนั้นและมีสันใดอันว่าผม ข่น เล็บ เชี่ยว หน่ง ก็อาศัย
มุตตะ กุพพะปุพโพโลหิตตังนี้ก็ขุ่นหมันกับโคกโครกในตัวก็แปนของปฏิกุลเปิงกิเลสเชื่อนั้นเหมือนกัน
และอันหนึ่งเข้าของเครื่องคว่ำผ่อนท่อนแรอันไดอันบริสุทธิ์ตังงามปานใดก็ตี่กันว่าติดแปดด้วยเลือด
และหนองมุตตะกุพพะ อาจ่มดังก็ลวดแปน

ปริวรรตไทยกลาง ดั่งหนอนที่ถูกยัดไว้ในก้นกระบอกประมาณ ๘ นิ้วมือขวาง ปิดบัง น้ำดีเสมหัง เผลด ปุพโพ หนอง โลหิตดั่ง เลือดชั้นเลือดเหลว เสโธ เหงื่อมีสีดั่งน้ำมันงา เมโธ ใครมีสีดั่งขมิ้นอ่อน อะสุ น้ำตามีสีดั่งน้ำมันงาใส วัสสา มันเหลว มีสีดั่งน้ำกล่ำมีลักษณะดั่งน้ำมันที่ลอยอยู่เหนือผิวน้ำ เชล น้ำลายมีสีอันขาวเป็นดั่งฟองน้ำ สิงขานิกา น้ำมูกมีสีเหมือนน้ำลูกตาลหนุ่ม ละสิกา น้ำเหลืองเป็นเหมือนดั่งน้ำยางของต้นกัณณิกา มุตตัง น้ำปัสสาวะเป็นเหมือนดั่งใสในไหไว้ เป็นลักษณะเหมือนดั่งหม้อที่คนเขาคว่ำปากลงต่ำ มัตตะลูกกัถ สมอมีลักษณะสีขาวดุจดังลูกแบ่งกลมๆ ๓ ก้อนมารวมกันอยู่ที่เดียว พึงให้พิจารณาดูถึงอาการ ๓๒ ที่มิในตัวนี้ให้เห็นเป็นของปฏิกูลทุกๆส่วน หากยังไม่เห็นเป็นของปฏิกูลยังมีความยินดีอยู่ในกายอันนี้ ให้ตั้งคำถามดูว่าสิ่งอันใดเป็นของหอมของดีของงามบ้างที่อยู่ในตัวเรานี้ ที่ทำให้หลงใหลยินดีและรักใคร่ในตัวนี้ ทั้งหมดล้วนแต่เป็นเครื่องที่หน้าควรเป็นปฏิกูลของกิเลสทั้งมวล แล้วให้พิจารณาถามตัวเองว่า

อันนี้ก็ผม อันนี้ก็ขน อันนั้นก็เล็บ จนถึงมุตตะเป็นที่สุดแล้วให้กลับซ้ำถามตัวเองว่าสิ่งใดเล่าเป็นของหอมของงามเป็นของสะอาดในตัว ทำไมถึงมายินดีรักใคร่นั้น หากพิจารณาดังกล่าวนานี้ก็จะเห็นปฏิกูลอันเป็นกิเลสในตัวเอง หากพิจารณาเห็นเป็นของปฏิกูลแล้วสิ่งใด อันใดเป็นของปฏิกูลที่พึงของกิเลสปรากฏเห็นแจ้งจริงคือ ว่า มุตตะกัถิ กุฐะกัถิ เสดดกัถิ หนองและเลือดกัถิ ให้พิจารณาดูสิ่งเหล่านี้ทุกสิ่ง ให้เป็นปฏิกูลไว้ในใจหมั่นก่อนหากว่าเห็นควรกิเลสสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งอื่นเหล่านี้ก็จะมาปรากฏเป็นของปฏิกูลไปทั้งหมดทั้งมวล เหมือนกันทั้งหมดทั้งมวล เหมือนดั่งผักและหญ้าที่งอกออกที่กุ่มพะ อาจเป็นของที่ควรกับกิเลสอันมีประการใด อันว่าผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ก็อาศัยมุตตะ กุ่มพะปุพโพโลหิตเหล่านี้ก็จะชุมนุมกับความโสโครกในตัวเป็นของปฏิกูลต้นเหตุเชื้อของกิเลสอันเหมือนกัน ประการหนึ่งข้าวของ เครื่องครัวเสื้อผ้าอันใดที่บริสุทธิ์ดีงามประการใดก็ดีหากว่าเปื้อนด้วยเลือดและหนองมุตตะ กุ่มพะ อาจมดั่งนั้น ก็เลย

ภาพที่ ๓.๔๐ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ของเบ็งกิเลสสันใด ดังผม ขนเล็บฟันหนังจักสำคัญในใจว่างามว่าดีก็แปดก็ติดเนื่องอยู่กับด้วยมุตตะกุ่มพะเลือดหนองปนของปฏิกูลเบ็งกิเลสเหมือนกันนั้นแหละฯ อันหนึ่งหม้อไหอันแถมเขียนประดับวิจิตรห้องงามภายนอก ดังปายใน เต็มไปด้วย มุตตะ กุ่มพะ อาจ่ม และของอันเนาอันเหม็นปนของกมลปฏิกูลหน้า กิเลสสันใดอันว่าตัวเราเลิมาจักตกแต่งประดับประดาวิจิตรงามด้วยเครื่องประดับต่างๆดังปายในเต็มไปด้วยมุตตะกุ่ม พะของปฏิกูลกวรกิเลสเป็นดั่งหม้อไหสนั่นกันปัจ

จะระณาคูณของตัวนี้เห็นเป็นปฏิกุลแล้วด้วยอุบายอันใดอันหนึ่งดังว่ามานี้แล้วหื้อรักษาปฏิกุลสัญญา นั้นไว้ในใจอย่าหื้อหายเสียเถิงว่าจักเห็นก็หื้อเห็นเป็นของปฏิกุลสัญญานั้นไว้อย่าหื้อบังเกิดกามราคะ ความกะตียินดีขึ้นได้สักเยื้องสักอันเตอะฯ กันว่าเห็นปฏิบัติได้ตามว่ามานี้แล้วพรหมจริยะกรรมอันตน รักษาจักเป็นอันบริสุทธิ์ด้วยดีแต่แท้ละฯ อันว่าพรหมจริยะจักหม่นแล้วเค้าหมองจักแตกจักขาดเป็น อันตลายนั่นก็เพราะว่าอาศัยเชิงกามราคะความกะตียินดีในกามารมณ์นั้นและเหตุนี้ในกมลบุตรเมื่อจักบัง ปะชาอุปะสัมปะณะท่านจึง

ยังบอกกรรมฐาน คือกายะคะตาสติ เชิงว่ามานี้เสียแต่ก่อนเพราะว่าเปื้อนอุบายสำหรับหื้อ ล้างล้าง กามะคะตาสติความกะตียินดีในกามารมณ์อันหนึ่งบุคคลผู้ได้จำเรียว กายะคะตาสตินี้หื้อบังเกิดปฏิ กุลเป็งกิเลสขึ้นในใจก็ล้างล้างความกะตียินดีนั้นเพราะว่ากายะคะตาสตินี้เป็นเหตุการจักหื้อล้างล้างแก้กาม ราคะความกะตียินดีแต่จึงแหละฯ บ่แต่แต่นั้นมีกว่า โทสะ โมหะ ก็เป็นอันล้างล้างได้แต่ดีหลีฯ บุคคลผู้ใดได้ จำเรียวกายะคะตาสตินี้ ได้จื่อว่าได้ดูตักขิณยังอะมัตตะรส คือพระนิพพานเหตุพระพุทเจ้าเตสนาไว้ว่า ดั่งนี้ อะมัตตัง เตสัง ภิกขาเว ตูรา ภิกขุตั้งหลาย บุคคลผู้ใดจำเรียวกายะคะตาสตินี้ได้จื่อว่าดูตักขิณเชิง รส คือพระนิพพานเป็นธรรมอันป๋ตายนั้นแหละฯ เพราะพระนิพพานเป็นธรรมอันดับ ราคะ โทสะ โมหะ อันจำเรียวกายะคะตาสตินี้เปื้อนหื้อบังเกิดปฏิกุลเป็งกิเลสลดล้างล้างด้วย ราคะ โทสะ โมหะได้ด้วย แต่จึงแหละฯ พระองค์สัพพัญญูจึงเตสนาว่าได้ดูตักขิณยัง อะมัตตะรสคือพระนิพพาน

ปริวรรตไทยกลาง เป็นของควรแก้กิเลสด้วยประการนั้น ดังผม ขน เล็บ ฟัน หน้ ที่สำคัญในใจว่าดีว่าสวย ก็ด้วยติดเนื่องกับด้วยมุตตะ กุพพะ เลือดหนองเป็นของปฏิกุลอันเป็นที่พึง ของกิเลสเหมือนกันนั้น ประการหนึ่งหม้อไห อันเขียนประดับให้วิจิตรงดงามภายนอก แต่ภายในเต็ม ไปด้วย มุตตะ กุพพะ อาจมี และของอันเนาหมั้นเป็นของกิเลสทั้งนั้น หากมั่นใจว่าตัวเรานี้จะตกแต่ง ประดับประดาให้วิจิตรงดงามด้วยเครื่องประดับต่างๆ แต่ภายในนั้นเต็มไปด้วยมุตตะกุฐะ ของปฏิกุล ของกิเลสเหมือนดังหม้อไหที่ยกมานั้น หากพิจารณาดูตัวของเรานี้เป็นปฏิกุลแล้วด้วยอุบาย ประการใดประการหนึ่งดังที่ได้กล่าวมานี้แล้ว ให้รักษาปฏิกุลสัญญานั้นไว้ในใจ อย่าให้หายถึงแม้ว่า จะเห็นก็ขอให้เห็นเป็นของปฏิกุลสัญญานั้นไว้ พึงอย่าให้บังเกิดกามราคะ ความยินดีให้เกิดขึ้นได้ หากว่าพรหมจริยะมีความเศร้าหมองจะทำให้แตกให้ขาดเป็นอันตรายนั่นก็เพราะว่าอาศัยซึ่ง กามราคะ ความยินดีในกามารมณ์นั้น และเหตุนี้ในกมลบุตรเมื่อจักบรรพชา อุปสมบท ท่านให้

บอกกรรมฐาน คือ กายะคะตาสติ ดังที่ได้กล่าวมานี้ก่อน เพื่อเป็นอุบายสำหรับให้ล้าง ล้าง กามะคะตาสติความยินดีในกามารมณ์อันบุคคลหนึ่งได้จำเรียว กายะคะตาสตินี้ ให้บังเกิดเป็นปฏิกุลอันเป็น ที่อยู่ของกิเลสขึ้นในใจ ก็ล้างล้างความยินดีนั้น เพราะกายะคะตาสตินี้เป็นเหตุให้ระงับแก้กามราคะใน ความยินดี ยังไม่พอแค่นั้นตัว โทสะ โมหะ ก็เป็นอันระงับไปได้ดีด้วย บุคคลใดได้เจริญกายะคะตาสตินี้ ได้จื่อว่าได้ดูตักขิณยัง อมัตตะรส คือพระนิพพานด้วยเหตุที่พระพุทเจ้าได้เทศนาไว้ดั่งนี้ อะมัตตัง เตสัง ภิกขาเว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ใดที่เจริญกายะคะตาสตินี้ได้จื่อว่าดูตักขิณซึ่ง รส คือ พระนิพพาน เป็นธรรมอันไม่ตายนั้น เพราะพระนิพพานเป็นธรรมอันดับ ราคะ โทสะ โมหะ หากเจริญกายะคะ ตาสตินี้เพื่อให้บังเกิดปฏิกุลตัวกิเลสระงับด้วย ราคะ โทสะ โมหะ ได้ด้วยอย่างแท้จริง องค์พระสัพพัญญู ได้เทศนาว่าได้ดูตักขิณยัง อมัตตะรสคือพระนิพพาน

ภาพที่ ๓.๔๑ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา เหตุนั้นเมื่อจักรักษาพรหมจริยะของตนให้อบรมวิริยธรรมและจักใคร่ดูตักขิณธรรมคือ พระนิพพานดังอันก็จงให้อบรมกายะคะตาสติกรรมฐานนี้เถอะฯ เมื่อจำเจริญหื้อบังเกิดยังปฏิภาณขึ้น ในใจแห่งตนที่จงได้กันว่าบังเกิดขึ้นแล้วให้อบรมปฏิบัติญาณนั้นไว้หื้อหมั่นในใจแต่กันว่า เล่งกระทำ เปียรไปใ้จักก็จักหื้อบังเกิดได้สมาธิมานและอันนี้ก็เป็นอบายชำระใจให้อบรมวิริยธรรมเป็นกุศลอันวิเศษแต่ แลละฯ ที่นี้จักว่าด้วยมรณะสติก่อนเมื่อจักจำเจริญหื้อจำเจริญตามบาลีว่าดังนี้ มรณะธัมมโมหิ มรณะติโต ว่าตนเรานี้มีความตายเป็นธรรมดาจักล่วงความตายไปก็ไปได้ว่าดังนี้ก็ได้นัยยะหนึ่งจักคิดถึงความตาย โดยนัยยะดังว่านี้ว่า อะธวัจชีวิตัง ธวัจมรณัง อะธวัจสังขารมยาปริตัพพัง มรณะปริโยสานัง เมชีวิตตัง เมอนิยะตัง มรณังเมนิยะตัง แปลว่า อธวัจชีวิตตัง ชีวิตนี้แต่เพียง ธวัจมรณัง ความตายนี้แต่เพียงแต่ธวัจสังขาร มยา ปริตัพพัง ตัวเรานี้ตายเป็นแน่ มรณังปริโยสานัง เมชีวิตตัง แห่งเรานี้มีความตายเป็นที่สุด ชีวิตตังเม นียัตตัง ชีวิตของ

เรานี้แต่เพียง มรณังเมยัตตัง อันว่าความตายของเรานี้ แต่เพียงแล้วเมื่อจักระนึกถึงความตาย หื้อหันความตายแต่แล้ว หื้อบังเกิดสังเวคอยู่เป็นนิจกันยังบ่หันความตายดังอัน มักว่าจักระนึกอยู่ปาน ไตก็บ่ได้ความสังเวคแหละฯ เหตุนั้นเมื่อจักจำเจริญ มรณะสติกันระนึกถึงความตายแต่ก่อนอันว่าความ ตายนั่นเจือใจจากความตายนั่นคือว่าขาดชีวิตอินทริยอันเลี้ยงร่างกายไว้เพราะว่าชีวิต อินทริย ขาดคือบ่ มีแล้วร่างกายตนอันนี้ก็เนาปุตเป่ย์ไปชีวิตอินทริยนี้เป็นของส่ำหัลบเลี้ยงรูปตนหื้อจุ่มหื้อติบอยู่และ เหมือนดัง ไฟอาศัยน้ำมันจุ่มอยู่ได้ติดลุกลุกเรื่อง อยู่ได้กันว่าน้ำมันขาดเสียไปไฟดับไปสันใด รูป กายตนก็ เปนดังไฟ ชีวิตอินทริย ก็เหมือนน้ำมันกันว่าชีวิตขาดรูปตนก็แตกเนาปุตเป่ย์ไปสูญหายไป เหมือนไฟดับนั้นแหละฯ ประการหนึ่งอันว่าชีวิตอินทริย เลี้ยงร่างกายของตนไว้เหมือนหนึ่งน้ำมันเลี้ยงก็ ดอกกุบล ไร่กันน้ำแห่งขาดไปดอกกุบล ก็เหี่ยวแห้งตายไปมิสันใด ชีวิต อินทริย ขาดรูปธรรมก็ระลาย แตกม้างเนาเหม่นเป่ย์ลว่นไปเหมือนกันนั้นและเหตุนี้อันว่าความตายได้อันมีชีวิตอื่นขาดนั้นและอัน นี้ว่าประมัตถะสุขุม

บิรารตไทยกลาง เหตุนั้นเมื่อจะรักษาพรหมจริยของตัวเองให้บริสุทธิและต้องการ สัมผัสของพระนิพพานดังนั้นแล้วให้เจริญ กายาคตาสติกรรมฐานนี้ เมื่อเจริญแล้วให้เกิดปฏิภาณขึ้น ในใจตัวเอง หากว่าเกิดขึ้นแล้วให้รักษาปฏิภาณญาณนั้นไว้ให้แน่วแน่ หากว่าแรงกระทำความเพียรไป ตลอด ก็จะได้บังเกิดสมาธิมาน สิ่งนี้เป็นอุปายให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิเป็นกุศลอันวิเศษอย่างแท้จริง

ต่อไปนี้ไปจะกล่าวด้วยมรณะสติเมื่อจะเจริญให้เจริญตามบาลีว่า มรณะ ชัมโมหิ มรณะติโต ว่าตัวเรานี้มีความตายเป็นธรรมดาจะล่วงความตายไปไม่ได้ ประการดังนี้ก็เป็นนัยหนึ่ง จะคิดถึงความตายโดยนัยว่า อะธวัง ชีวิตัง ธวังมรณัง อะวะสังมะยาปริตัพพัง มรณะปริโยสานัง เม ชีวิตัง เม อะนียะตัง มรณัง เม นิยะตัง แปลว่า อธวังชีวิตัง ชีวิตนี้ไม่เที่ยง ธวังมรณัง ความตายนั่นเป็นของเที่ยง อะวะสังมะยาปริตัพพัง ตัวเราจะต้องตายเป็นแน่แท้ มรณังปริโยสานัง เม ชีวิตัง ตัวเรานี้มีความตายเป็นที่สุด ชีวิตัง เม นิยะตัง ชีวิตของ

เรานี้ไม่เที่ยง มรณัง เม ยัตตัง อันว่าความตายของเรานี้เที่ยงแท้ เมื่อจะระลึกถึงความตายให้เห็นความตายแท้แล้ว ให้บังเกิดความสังเวชอยู่เป็นนิจหากยังไม่เห็นความตายแล้ว หากว่าจะระลึกอยู่เพียงใดก็ไม่ได้ความสังเวช ด้วยเหตุนี้เมื่อจะเจริญ มรณะสติให้ระลึกถึงความตายแท้ก่อน อันว่าความตายเป็นอย่างไรรู้ นั่นคือว่า ขาดชีวิตอินทรีย์ที่เลี้ยงรูปกายไว้ เพราะว่าชีวิต อินทรีย์ ขาดคือไม่มี แล้วรูปกายตัวเองนั้นก็เน่าเปื่อยไป ชีวิตอินทรีย์นี้เป็นของสำหรับเลี้ยงรูปตัวเองให้คงอยู่ เหมือนกับไฟที่อาศัยน้ำมันที่ชุ่มอยู่ในไส้ตะเกียงให้ไฟติดสว่างรุ่งเรืองอยู่ได้ หากว่าน้ำมันขาดไปไฟก็จกดับไป ดังนั้นรูปกายตนก็เป็นเหมือนไฟ ชีวิตอินทรีย์ก็เป็นเหมือนน้ำมัน หากว่าชีวิตขาดรูป ร่างกายก็เปื่อยเน่าขาดไป เหมือนไฟที่ดับไปนั้นแล ประการหนึ่งหากว่าชีวิตอินทรีย์ เลี้ยงรูปกายตนไว้เหมือนหนึ่งน้ำที่เลี้ยงดอกอุบลไว้ หากน้ำแห้งขาดไปดอกอุบลก็เหี่ยวแห้งตายไปประการใด ชีวิตอินทรีย์ ขาดรูปธรรมก็จะละลายแตกไป ด้วยเหตุนี้อันว่าความตายคือชีวิตอันขาดไปนั้น และประการนี้ว่าปรมัตถะสุข

ภาพที่ ๓.๕๒ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ก็หันก็ยากอยู่ กันยังบ่หันยังความตายด้วยนัยดังนี้ก็หือปิจจะระณาด้วยนัยนี้แล้วว่าอันว่าตายนี้คือว่าเสียลมหายใจแล้ว วิญญาณก็ดับ ตาก็บ่หันหูกบ่ได้ยิน ดังก็สาบกลืน ลื่นก็รับรู้ยังรส ตัวก็กะด้างแขงเปดดังท่อนไม้บ่รู้จักล่อนจักเย็นกันละไว้ก็เหม็นสาบเหม็นสาบเกล็ดป้องขึ้นเป็งกิเลสแล้วเน่าล่วนยุบไปเสี่ยงมกกว่าคนอันเบนตี่รักใคร่สันใดก็เอาไว้ได้จำเอาไปเผ่าและฝังและเอาไปตอดตกน้ำและซัดขวางเสียจนได้และเบนสันนี้แหละฯ เรียกว่าความตาย กันว่าหันความตายแจ้งจึงตั้งว่ามานี้แล้วก็หือระนิกน้อมเอาความตายนั่นมาใส่ตัวอยู่ใจๆ ว่าดังนี้เรานี้มีความตายเบนสันนี้หากเบนธรรมดากล่องปั่นความตายอันนี้ ไปได้แต่แหละฯ บ่อนหื้อนิกใจว่าชีวิตของเราบ่หมั่นบ่เตียงดังความตายนี้หมั่นเตียงบ่เว้นต่างตายได้สักคน ภูนี้ต้องตายเบนแนและลำเป็งสันนี้ก็ได้แต่ว่าหือบังเกิดความสังเวชอ่อนใจหือจนได้แต่เพราะ มรณะสติกรรมฐานนี้เป็นบุญเป็นกุศลใหญ่ยิ่งนักแล้วเหตุหือชำระหือใจ

บริสุทธิ์ คือว่าหือบังเกิดความสังเวชและอันว่ามรณะสติการอันระนึกถึงความตายนี้หากสมฤทธิ์ ด้วยอันได้จำเรียม มรณะสติ

กรรมฐานนี้เป็นบุญเป็นกุศลอันใหญ่ยิ่งนักแล้ว หือมืองค์พร้อมตั้ง ๓ ประการคือหือมีสติระนึกถึงความตายอยู่ใจๆ ๑ญาณ ฃญารู้ตัวว่าตายจักตายบ่กลาดแต่ ๑ มีความสังเวชพะอ่อนใจ ๑ กันว่าพร้อมองค์นี้แต่ตั้งอันจึงสมเสร็จในกานภาวนานี้กันว่าระนึกความตายความสังเวชบังเกิดตั้งอันก็บ่เป็นอันจำเรียม มรณะสติกรรมฐานนั้นและเหตุว่ากรรมฐานนี้เป็นอุบายชำระใจหือบริสุทธิ์ คือหือบังเกิดความสังเวชแต่เด้านั้นอันว่าความสังเวชนั้นเป็นตัวบุญตัวกุศลเหตุ้นเมื่อจำเรียมมรณะสติดิระนึกถึงความตายด้วยอุบายอันใดอันหนึ่งกันยังเกิดความสังเวชขึ้นแล้วก็เป็นอันสมเสร็จกิจจะในกรรมฐานอันนี้และหืออุสสะหะกระทำเพียรรักษาคจิตสังเวชนั้นไว้จนได้ย่ำหือเลื่อมเลี้ย หายเลี้ยแต่เดอะๆ เหตุว่าความสังเวชนั้นเป็นเหตุเพื่อบหือมีความประมาทย่อมหือมีใจรีบเร่งขวนขวายทำบุญทำกุศลอันจักเป็นดีเป้งของตนด้วยเร็วบันเหตุ้นพระพุทเจ้าเตสนาสันระเสน มรณะสติดิว่ามผลอานิสงส์ใหญ่ยิ่งนับเข้าในนิพพานเป็นธรรมอันบ่ตายแล้วตั้งนี้อันหนึ่งเมื่อเห็นความตายได้ความสังเวชแล้วหือระนึกถึงตนเหมือนดัง

ปวิรรตไทยกลาง ก็เห็นก็ต้องการอยู่ หากยังไม่เห็นความตายด้วยนัยนี้ให้พิจารณาด้วยนัยนี้ อันว่าความตายหากสิ้นลมหายใจแล้ว วิญญานก็ดับ ตาไม่เห็นรูป หูไม่ได้ยินเสียง จมูกไม่ได้กลิ่น ลิ้นก็ไม่รู้รส ตัวก็กระด้างแข็งเหมือนดังท่อนไม้ไม่รู้จักร้อย ไม่รู้จักเย็นหากทิ้งไว้ก็เหม็นสาบ เน่าพองขึ้น แม้ว่าเป็นคนทีรักสักปานใดก็เอาไว้ไม่ได้จำต้องเอาไปฝังไปเผา เอาไปทิ้งน้ำ ตั้งนี้เป็นต้น จึงเรียกว่าความตาย หากยังไม่เห็นแจ้งจริงดังที่กล่าวมานี้ให้ระลึกน้อมเอาความตายนั้นมาใส่ตัวอยู่ตลอด เรามีความตายเป็นดังนี้เป็นธรรมดาเราจักล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ ให้นึกในใจว่าชีวิตของเราไม่มีความเที่ยงแท้ ความตายนี้เป็นของเที่ยงแท้ไม่เว้นใครสักคน ตัวเรานี้ก็ต้องตายเป็นแน่แท้ ให้ระลึกได้ดังนี้ก็จะบังเกิดความสังเวชพะอ่อนใจให้จนได้ มรณะสติกรรมฐานนี้เป็นบุญเป็นกุศลใหญ่ยิ่งนัก เหตุด้วยให้ชำระใจให้บริสุทธิ์ คือว่าให้บังเกิดความสังเวช อันว่ามรณะสติ การที่เราได้ระลึกถึงความตายนี้หากสมฤทธิ์ด้วยการเจริญมรณะสติ

กรรมฐานนี้เป็นบุญเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่อีกแล้ว ให้มืองค์พร้อมทั้ง ๓ ประการ คือ ให้มีสติระลึกถึงความตายอยู่ตลอด ๑ ญาณ ปัญารู้ตัวว่าตายจักตายเป็นแน่แท้ ๑ มีความสังเวชพะอ่อนใจ ๑ หากว่าพร้อมองค์ ๓ นี้ตั้งนั้นจึงสำเร็จในการภาวนานี้ หากว่าระลึกถึงความตายความสังเวชบังเกิดแล้วก็เป็นสิ่งที่ทำให้ มรณะสติกรรมฐานเป็นอุบายชำระใจให้บริสุทธิ์ คือให้บังเกิดความสังเวชแต่เด้านั้นความสังเวชเป็นตัวบุญตัวกุศลเหตุ้นเมื่อเจริญมรณะสติแล้วนิระนึกถึงความตายด้วยอุบายอันใดอันหนึ่งหากเกิดความสังเวชขึ้นแล้วก็เป็นอันสำเร็จกิจในกรรมฐาน และให้อุตสาหะกระทำเพียร ไม่ให้มีประมาทย่อมให้มใจรีบเร่งขวนขวายทำบุญทำกุศล อันเป็นที่พึงของตัวเองโดยเร็วพลัน เหตุ้นพระพุทเจ้าได้ตรัสเทศนาสรรเสริญ มรณะสติดิว่ามผลอานิสงส์ใหญ่ยิ่ง นับเข้าในนิพพานเป็นธรรมอันไม่ตายแล้วตั้งนี้ ประการหนึ่งเมื่อเห็นความตายได้ความสังเวชแล้วให้ระลึกถึงตนเหมือนดัง

ภาพที่ ๓.๔๓ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา คนโศชนักอันเข้าจักข้าหื้อตายเสี้ยนธรรมดา คนมีโศชนักเงิงตายนั้นจักตายด้วยอาภานสองอันเมื่อนายเภชชะคตตั้งหลายผู้กมัดจุไป กันมันขัดขึ้นดูรายตั้งอันเข้าก็ตัดคอเสียในตีนันหันตีหันแหละกันว่ามันมีความขัดขึ้นไปตามเข้าด้วยตีตั้งอันก็ใกล้ตีตายเข้าทุกบาทอย่างกันเงิงตีข้าเข้าก็ผูกมัดเข้ากับหลักหื้อหมั้นล่องตัวบได้แล้วเข้าก็ลงดาบตัดคอเสียมีสันใดตัวเราก็เหมือนกันนั้นแหละ เหตุว่าบางตือกก็บังเกิดพยาธิปัจจุบันต้นดวงตายก็มีเหมือนดังคนโศชนักขัดขึ้นเข้าก็รับตัดคอและเสบแต่งด้วยหอกบุญด้วยค้อนหื้อตายเสียด้วยริบเร็วบันหื้อตายเสียในตีนันบตันเงิงตีข้าได้นั้นมีสันใดบางตีกก็เจ็บใช้ประกอบไปด้วยตุกขเวตนามากเจ็บปวดทั่วไปในตนตัวตั้งมรรจนว่าลูกนึ่งท้วงตัวบได้ยังแต่จิตใจชีวิตอยู่ถ้าแต่จกดับจิตแต่เด้านั้นเหมือนคนโศชนักเข้าผูกมัดเข้ากับหลักบตันแล้วเตือเงิงเมื่อใจขาดวิญญานด้วยนั้นเหมือนดังคนโศชนักเมื่อเขาลงดาบตัดคอหื้อขาดจากชีวิตนั้นและหื้อลำเปิงระนิกเงิงตัวหื้อหันความตายเหมือนดังคนโศชนักอันเขาประหารชีวิตเสียเหมือนดังว่ามานี้หื้อได้ทุกวันทุกวัน

อย่าได้ขาดตื้อะก็จักได้ความวังเวกและบ่ประมาทบ่มัวเมาด้วยกรรมอันร้ายแล้วก็จักเปนนกุศลแก่ตัวทุกวันทุกวันกันว่าความตายมาถึงตนก็บ่สะดุ้งย่าน กลัวเพราะระนิกเงิงความตายอยู่ทุกวันแล้วกันบ่สะดุ้งตกใจย่านบ่กลัว ถ้าแล้วความตายมาถึง เขาแต่แล้วก็จักมีสติอันดีบ่หลงตายประการหนึ่ง ก็จักได้รักษาตัวคือระนิกหาตีเปิงเมื่อจักตายเพราะมรณะสติมีตูกมามากนักจึงจักหื้อระนิกเงิงความตาย เปนดังว่ามานี้ทุกวันทุกวัน กันว่ากิดเงิงความตายสันนี้ทุกวันก็เปนเหตุบ่หื้ออยู่ด้วยอันประมาทบ่กลาดจากสติสัมปชัญญะ เปิงมีจ๊ะแหละ ประการหนึ่งจักจำเริญกรรมฐานอันใดอันหนึ่งตั้งอันกรหื้อรู้ว่ากรรมฐานอันนั้นจักสมฤทธิ์บรมวรก็ด้วยอันละเสียยังองค์ ๕ อันและประกอบด้วยองค์ ๕ อันแหละ อันว่าละเสียยังองค์ ๕ อันนั้นคือกามฉันทะคือมีใจรักไครยัง รูป เสียง กลิ่น รส โภพพิพะวัตถุอันชอบใจเรียกว่าปัญจะกามภณ๑ พยาปาณา คือมีความแค้นเคืองคิดจักกระทำร้ายแก่ท่าน ถีนะมิหัตถ์ คือความง่วนเหง้าเคิบเคื่องเหง้าหลับและนอน๑ อุทระจะกุกุกังคือความฟุ้งชว่นสติเลือนลอยไปและลำคานใจ๑ วิจิกิจฉาความเลื่องสงสัย

ปวิรรตไทยกลาง คนที่มีโทษหนักที่ต้องถูกประหารชีวิตให้ตายเสี้ยน ธรรมดาคนที่มิโทษหนักถึงตายนั้นจะตายด้วยอาการ ๒ อย่างเมื่อนายเพชฆาตทั้งหลายผูกมัดจุไป หากขัดขึ้นเขาก็จะตัดคอให้ตาย ณ ที่นั้นทันที หากว่าไม่ขัดขึ้นเดินไปตามเขาด้วยตีกก็ใกล้ความตายเข้าไปทุกทีหากถึงที่ประหารเขาก็ผูกมัดเข้ากับหลักให้หมั้นคงขยับตัวไม่ได้ แล้วเขาก็ลงดาบตัดคอให้ตายเสียมีประการใดตัวเราก็เหมือนกันนั้นแหละ เหตุว่าบางครั้งก็บังเกิดพยาธิปัจจุบันต้นดวงตายก็มี เหมือนดัง

คนที่มิโทษหนักขัดขืนเขาก็รีบตัดคอและเสียบแทงด้วยหอก หุบด้วยก้อนให้ตายเสียโดยรีบเร็วพลันให้ตายเสียในที่นั้น ไม่ทันถึงที่เขาฆ่าได้นั้นมีประการใด บางทีก็เจ็บไข้ประกอบได้ด้วยทุกขเวทนามากเจ็บปวดทั่วไปในตัวตน จนว่าลูกนั่งขยับตัวไม่ได้ยังมีแต่จิตใจชีวิตอยู่ หากแต่จักดับจิตเท่านั้นเหมือนคนมิโทษอันเขาผูกมัดเข้ากับหลักไม้ทันทันเสร็จก็ขาดใจตาย เหมือนดังคนโทษเมื่อเขาลงดาบตัดคอให้ขาดจากชีวิตนั้นและให้ระลึกถึงตัวให้เห็นความตาย เหมือนดังคนโทษหนักอันเขาประหารชีวิตเสียเหมือนดังกล่าวมานี้ให้ได้ทุกวันๆ

อย่าได้ขาด ก็จักได้ความสังเวชและไม่ประมาทหมัวเมาด้วยกรรมอันร้ายแล้วก็เป็นกุศลแก่ตัวทุกวันๆ หากว่าความตายมาถึงตัวเองก็จะไม่สะดุ้งกลัวเพราะระลึกถึงความตายอยู่ทุกวันแล้ว หากไม่สะดุ้งตกใจไม่กลัวถ้าความตายมาถึงเขาแล้วก็มีสติอันดีไม่หลงตายประการหนึ่ง ก็จักได้รักษาตัวคือระลึกหาที่พึ่งเมื่อใกล้ตายเพราะมรณะสติมีมากนักให้ระลึกถึงความตาย เป็นดังกล่าวมานี้ทุกวันๆ หากว่าคิดถึงความตายดังนี้ทุกวันก็เป็นเหตุไม่ให้เราอยู่ด้วยความประมาทจากสติสัมปชัญญะประการหนึ่งจะเจริญกรรมฐานอันใดอันหนึ่งอันใดควรให้รู้ว่าการกรรมฐานนั้นจักสัมฤทธิ์ได้ด้วยการที่ทั้ง องค์ ๕ อันประกอบด้วย คือ กามฉันทะ คือมีใจรักใคร่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ วัตถุอันชอบใจเรียกว่าปัญจกามคุณ ๑ พยาปาทา คือมีความเคียดแค้นจะทำร้ายผู้อื่น ถีนะมิทัง คือ ความง่วงเหงาหาวนอน ๑ อุทธะจะกุกุกจะ คือความฟุ้งซ่านสติเลื่อนลอยไปและความรำคาญใจ ๑ วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย

ภาพที่ ๓.๔๔ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา บ่นแ่เงใจ คือบ่ตกล่งในใจประการนี้เรียกว่า ฌีวณะเพนอันห้ามยังกรรมอันดี กัณตาย ฌีวณะ อันใดอันหนึ่งมออยู่ในใจ ดังอันบ่ได้ไปสู่อุตติอันดีก็จักได้ไปสู่อบายเพนแ่เงเพราะพระพุทเจ้าเตสณาไว้ดังนี้ว่า กัณว่าจิตใจเค้าหมองด้วยอุปกิเลสอันเค้าหมองอันใดอันหนึ่งดังอันก็จักไปสู่อุตติอันร้ายคืออบายตัง ๔ มักว่าบ่สมไปก็จำเปนได้ไปเพนนั้นบ่กลาด บ่แก้จะแ่หงะประการหนึ่งเมื่อ นะมะสะกาน กรรมฐานอันใดนี้วณะ ๕ อัน ๕ อันใดอันหนึ่ง ยังมีอยู่ในใจดังอันก็บ่ได้ยังความสูกะและสมาธิและปริสุทธิ ในกรรมฐานอันนั้นและเหตุว่าฌีวณะนั้นเพนตัวอูกุลธรรมดั่งมวและถถ้าและจักสมฤทธิ์ในกรรมฐานในเมื่อ นะมะสะกานเมื่อจำเจริญกรรมฐานอันปราศจาก ฌีวณะตัง ๕ นั้นและ ประกอบด้วย องค์ ๕ คือวิตักโก คือมีวิตก ระนีกอารมณ์ อันดี๑ วิจาโรคือปัจจะระมาไปด้วยปัญญา๑ ปิตักันต้องไปในอารมณ์แ่งแ่เงใจแล้วก็เกิดความปาโมอิมเต็มใจ๑ สุกขัง กัณความอิมเต็มตนเต็มใจขึ้นแล้วกายตนและใจก็เพนสุข

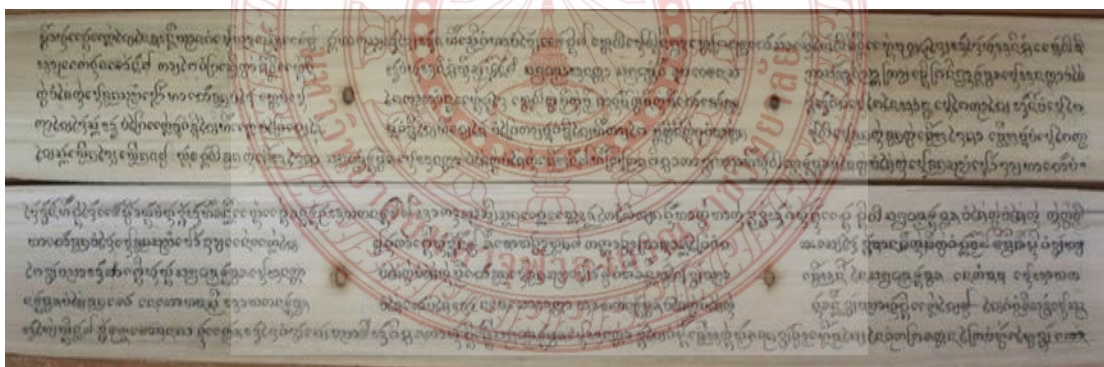
สบาย๑ เอกะคะตากันว่าตนและใจเป็นสุขสบายดีแล้วจิตใจ ก็แน่นอนหมั่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวอยู่ในอารมณ์อันนั้นระลึกนั้น ๑ และเมื่อได้ดังนี้แล้วอันนี้เป็นตัวแห่งสมาธิเป็นตัวญาณเป็นดังแก้ว อันประเสริฐที่มีสติระหังรักษาไว้อย่าให้สูญหายเสียเตอะฯ เหตุพระพุทเจ้าเทศนาสั่งสอนให้จำเจริญกรรมฐานนี้ก็เพราะใคร่ให้ยังสมาธิธรรมสิ่งเดียวและประการหนึ่งกันจักจำเจริญกรรมฐานอันใดอันหนึ่ง ฅิว่าละเสียยังองค์๕ อันแหละ ประกอบด้วยองค์อันกระทำได้เจือว่ามานี้แล้ว บ่ถ้า ไถ่ไผ่ว่า สมฤทธิ์ บรมวรแต่แล้วฤว่า(ลือว่า) ยังบบบสมเร็จใจกรรมฐานตื้ออันตนจำเริญนั้นก็เป็งเข้ารู้เอาคนเดียวเตอะฯ ว่าสมฤทธิ์ บรมวรถึงเชิงที่สุดแล้วในกรรมฐานนั้นและประการหนึ่งกันเข้าใจว่ากรรมฐานสมฤทธิ์ ด้วยอาการอันอื่นนอกจากว่ามานี้คือมีสัสนเป็นต้นผิดจากอันว่ามานี้ ก็บ่ถูกเสียแหละฯ ฅิว่ายังถือไปก็เป้นบาปเป้นมิจฉาทิฐิเหตุผิดบ่ถูกต้องกับบาลีอันพระพุทเจ้าตั้งไว้และประการหนึ่งกันจักจำเรยวิปัสสนาให้จำบาลีขึ้นใจว่าดังนี้ นามะรูปัง อะนิจจัง เวทนา อนิจจา

ปวิรรตไทยกลาง ไม่แน่งแก้ไข คือไม่ตกลงใจ ๑ ประการนี้เรียกว่า นิวรรณเป็นสิ่งที่ห้ามกรรมดี กันตายะ นิวรรณประการใดประการหนึ่งมีอยู่ในจิตใจ ดังนั้นไม่ได้ไปสู่สุดดีที่ดี ก็จะได้ไปสู่อบายภูมิเป็นแน่แท้ เพราะพระพุทเจ้าได้เทศนาไว้ดังนี้ว่า หากจิตใจเศร้าหมองด้วยอุปกิเลสอันเศร้าหมองประการใดประการหนึ่งดังนั้นก็จักไปสู่คติอันร้ายคือ อบายทั้ง ๔ หากว่าไม่ปรารภณาแต่จำเป็นต้องได้ ประการหนึ่งเมื่อ นมัสการกรรมฐานอันใด นิวรรณ ๕ ประการใดประการหนึ่ง ยังมีอยู่ในจิตใจดังนั้นก็ไม่ได้ถึงความสุขและสมาธิไม่บริสุทธิ์ ในกรรมฐานนั้น เหตุว่านิวรรณเป็นตัวอกุศลธรรมทั้งมวล หากจะสัมฤทธิ์ในกรรมฐานเมื่อนมัสการเจริญกรรมฐานที่ปราศจาก นิวรรณทั้ง ๕ นั้น ประกอบด้วย องค์ ๕ คือ วิตักโก คือมีวิตก ระลึกอารมณ์ที่ติ ๑ วิจาโรคือ พิจารณาไปด้วยปัญญา ๑ ปีติหากต้องไปในอารมณ์แจ่มแจ้งแล้วก็เกิดความปราโมทย์อิมเต็มใจ ๑ สุขขัง ความอิมเต็มตนเต็มใจขึ้นแล้วร่างกายก็จะเป็นสุข

สบาย ๑ เอกะคะตา หากว่าตัวและใจเป็นสุขสบายดีแล้วจิตใจ ก็แน่นอนเป็นอันหนึ่งอันเดียวอยู่ในอารมณ์ที่เราะลึกนั้น ๑ และเมื่อได้ดังนี้แล้วสิ่งนี้เป็นตัวแห่งสมาธิเป็นตัวยานเป็นดังแก้ว อันประเสริฐ ให้มีสติรักษาไว้อย่าให้สูญหาย เหตุพระพุทเจ้าเทศนาสั่งสอนให้จำเจริญกรรมฐานนี้ก็เพราะต้องการให้ได้ซึ่งสมาธิธรรมสิ่งเดียว และประการหนึ่งหากเจริญกรรมฐานประการใดประการหนึ่ง หากละเสียซึ่งองค์ ๕ นั้นประกอบด้วยการกระทำที่ได้กล่าวมานี้แล้ว ถ้าหากว่าสัมฤทธิ์แล้ว หรือว่ายังไม่สำเร็จในกรรมฐานที่ตนเจริญนั้นก็ควรรู้ด้วยตัวเอง ว่าสัมฤทธิ์แล้วถึงซึ่งสุขแล้วในกรรมฐานนั้นและประการหนึ่งหากเข้าใจว่ากรรมฐานสัมฤทธิ์ ด้วยอาการอันอื่นนอกจากที่กล่าวมานี้คือมีสัสนเป็นต้น ถือว่าผิดจากที่กล่าวมานี้ ก็ไม่ถูก หากว่ายังถือไปอยู่ก็เป็นบาปเป็นมิจฉาทิฐิเหตุผิดไม่ถูกต้องกับบาลีที่พระพุทเจ้าตั้งไว้ และประการหนึ่งหากเจริญวิปัสสนาให้จำบทบาลีขึ้นใจดังนี้ นามะรูปัง อะนิจจัง เวทนา อนิจจา

ภายนอกไม่เป็นของเที่ยงรู้แตกดับ เวทนาอนิจจา ความสบายและความไม่สบาย อยู่ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป สัญญาอนิจจาความสำคัญหมายใจในอารมณ์จำได้ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป สังขารอนิจจา ความคิดตริตrongเป็นบุญและเป็นบาปทั้งมวลไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป วิญญาณอนิจจาความรู้แจ้งในใจเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงรู้แล้วก็หายไป รูปังอนัตตาอันว่ารูปภายในและภายนอกไม่ใช่ตนไม่เป็นของใคร เวทนาอนัตตาอันว่าความสบายและไม่สบายไม่ใช่ตัวไม่ใช่ใจตน เป็นของเปล่าสูญไม่ใช่ของใคร

สัญญาอนัตตา ความสำคัญจำได้ในอารมณ์ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าไม่ใช่ของใคร สังขารอนัตตา ความระลึกตริตrongอันเป็นบุญและเป็นบาปทั้งมวลไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของเปล่าของสูญไม่ใช่ของใคร วิญญาณ อนัตตา ความรู้แจ้งในใจไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าไม่ใช่ของบุคคลผู้ใด สัพเพสังขาร อนิจจา สัพเพรูปเวทนาสัญญาสังขารวิญญาณ ทั้งมวลล้วนเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้ เป็นธรรมอันแผ่ผวนมีขึ้นแล้วก็หายไปบังเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เป็นเหมือนดังฟองน้ำที่ตั้งขึ้นแล้ว ก็ดับไปเหมือนดังอารมณ์ที่นอนหลับฝันหากตื่นแล้วก็หายไป เหมือนดังไฟที่จุดไว้ในที่โล่งคราลมพัดก็ดับไป หากว่าไม่เห็นเป็นอนิจจังดังนั้นก็ให้ตริตrongให้จนเห็นแจ้งในใจจริงๆ หากว่าตริตrongให้จนเห็นแจ้งในใจจริงแท้ หากว่าตริตrongแล้วยังไม่เห็นก็นึกถึงญาติพี่น้องพวกพ้องที่ตายไปนั้นว่าบัดนี้หายไปทีใดเล่า แล้วก็นึกถึงตัวและพวกพ้องที่เห็นหน้ากันอยู่ว่าเราก็จักดับสูญไปเหมือนกัน สัพเพสังขารเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับหายไป ให้นึกตริตrongให้เห็นเป็นอนิจจัง ดังที่กล่าวมานี้

ภาพที่ ๓.๔๖ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

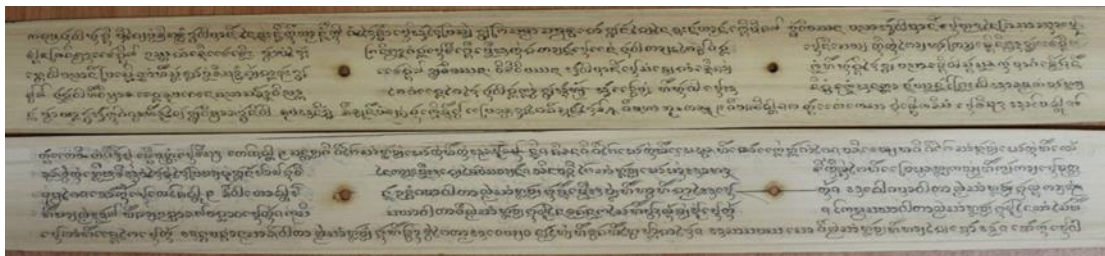
ไทยล้านนา ศิว่าหันแจ้งแกใจขณะนึ่งยามหนึ่งก็เพนยอดกุศลแต่แหละจักหาทุกุลอันได้อันหนึ่งหือเสมออีกหาบได้แต่จึงและเหตุว่าเพนตางนิพพานเหตุพระพุทเจ้าสันเสินไว้ว่าชีวิตแห่งบุคคลผู้ได้อันได้หัน อนิจจังแม่นว่ามีอายุแต่วันหนึ่งแต่นั้นและตายไปก็ประเลีฐ กว่าชีวิตแห่งคนอันบ่หัน อนิจจังย็นร้อยปีนั้นและสัพเพธรรมมาอนัตตา สัพเพธรรมคือ รูปะเวทนาสัญญาสังขารวิญญาณ ตราบถึงพระนิพพานตั้งมวรเพนอนัตตาบ่ใจตัวบ่ใจตนเพนของสูญเปล่าหาเจ้าของบ่ได้ เหตุบ่ เพนไปตามอำนาจแห่งผู้ใด เหตุว่าตัวบ่มีตนบ่มีถ้าคนมีตัวมีตนมีเจ้าของดังอันก็จักเพนไปนอำนาจเพนไฟอันนี้บ่เพนไฟตามใจได้สักอันบ่ใครแก่มั่นก็ชินใจหือแก่บ่ใครเจ็บไข้ มั่นก็ชินใจหือเจ็บใครหือตายไป บัดนี้ตัวกูก็มาหล่งอยู่ว่าเพนของตนของตวของตัวเชื้อใดจาเมื่อมันบ่เพนไปตามใจสักเอียงใดเอียงหนึ่งแล้ว

ยังจำกว่าของตนเชื่อใจาสัพพะธรรมตังมวเรน อนัตตา บ่ใจตนเชื่อนี้และหื้อ ตรีตรอง ปิจจะรณาด้วย ปัญญาหื้อเห็นว่าธรรมตังมวรบ่ใจตัวบ่ใจตนเป็นของสูญเปล่าตายหาเจ้าบ่ได้

ดังนี้หื้อจงได้แต่ผิวยังบ่เห็นดังอันหื้อระนึกแย่งแบ่งขันธะตั้ง ๕ อะยะตะนะตั้ง ๖ อากาณ ๓๒ แดกแยกออกไปไล่เลียงค้นหาตัวหาตนดูตั้งอันก็เห็นชัดแจ้งจึงว่า สัพพะธรรมตังมวรบ่ใจตัวบ่ใจตน ตนตัวบ่มีหาเจ้าของบ่ได้เป็นของสูญเปล่าตายแน่แท้แล้วกันลำเปิงหนดังนี้แล้วอันว่าโมหะ ความหลงและค้นหาความประธานรักใคร่ก็จักได้ละเสียได้ดังมานะถือตนถือตัวก็จักบ่มีและทิสฺสืออิตถิกัดับ หาย ไปด้วยปัญญานี้ลำเปิงหนยังสัพพะธรรมตังมวเรน อนัตตา บ่ใจตัวบ่ใจตนบ่มีเจ้าของเป็นของสูญเปล่าแล้วก็หื้อระนึกเห็นไว้ด้วยปัญญาเชื่อนี้ในสัพพะธรรมตังมวเรน เนตังมะมะ เป็นอายตนะ ตังมวรบ่ใจของเรา เนโสหามัสมิง อายตนะตังมวรบ่ใจเราบ่ใจเข้า นะเมโสฮัตตา อายตนะตังมวรบ่ใจใคร่ตัวบ่ใจตนกันระนึกด้วยปัญญาเห็นจึงแท้ใจแล้วใจก็บริสุทธิ์เป็นสุขอันใหญ่ยิ่งนักและดังทุกขะโทมนัสสะคิด แคล้นอันใดก็ดับเสียปัญญาต่อนั้นปิจจะรณาเห็นจึงแจ้ง สัพพะธรรมตังมวเรนอนัตตาดังใจก็ยังเชื่อลงหมั่นคงด้วยความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตะนะไตรบ่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม

ปริวรรตไทยกลาง หากว่าเห็นแจ้งแท้ใจในขณะหนึ่ง หรือยามหนึ่งก็จะเป็นยอดกุศลยิ่ง จักหากุศลอันใดอันหนึ่งให้เสมออีกหาไม่ได้แท้จริง ด้วยเหตุว่าเป็นทางนิพพานเหตุพระพุทเจ้าสรเสริญไว้ว่า ชีวิตแห่งบุคคลผู้ใดได้เห็น อนิจจังแน่นอนว่ามีอายุแต่วันหนึ่งเท่านั้นและตายไปก็ประเสริฐ กว่าชีวิตแห่งคนที่ไม่เห็นอนิจจังยืนร้อยปีนั้น สัพพธัมมาอนัตตา สัพพธัมมา คือ รูปะเวทนาสัญญาสังขารวิญญานตรารบถึงซึ่งพระนิพพานทั้งมวลเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าหาเจ้าของไม่ได้ เหตุไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งผู้ใด เหตุว่าไม่มีตัวตน ถ้าคนที่มีตัวตนมีเจ้าของดังนั้นก็จะเป็นไปในอำนาจเป็นไฟ อันนี้ไม่เป็นไฟที่ตามใจได้สักอันไม่ต้องการมันจะขึ้นใจให้เจ็บไข้ได้ป่วย มันก็จะขึ้นใจให้ตายไป บัดนี้ตัวเรามาหลงอยู่ว่าเป็นของตนของตัว เมื่อไม่เป็นไปตามใจสักประการแล้ว ยังจะว่าเป็นของตนเป็นประการใด สัพพะธรรมทั้งมวลเป็น อนัตตา ไม่ใช่ตนดังนี้ ให้ตรีตรอง พิจารณาด้วยปัญญาให้เห็นว่าธรรมทั้งมวลไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าหาเจ้าของไม่ได้

ดังนี้ให้ได้จริงๆ หากว่ายังไม่เห็นดังนั้นให้ระลึกแย่งแบ่งขันธะทั้ง ๕ อายตนะทั้ง ๖ อากาณ ๓๒ แดกแยกออกไปไล่เลียงค้นหาตัวหาตนดูตั้งนั้นก็เห็นชัดแจ้งจึงว่า สัพพะธรรมทั้งมวลไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ตัวตนไม่มีหาเจ้าของไม่ได้เป็นของสูญเปล่า หากเห็นดังนี้แล้วอันว่าโมหะ ความหลงและค้นหาความประธานรักใคร่ก็จักได้ละทิ้งเสียได้ ดังมานะถือตนถือตัวก็จักบ่มีและทิสฺสืออิตถิกัดับ หายไปด้วยปัญญาที่นึกถึงสัพพะธรรมทั้งมวล เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนไม่มีเจ้าของเป็นของสูญเปล่า แล้วก็ให้นึกเห็นไว้ด้วยปัญญาในสัพพะธรรมทั้งมวล เนตังมะมะ เป็นอายตนะทั้งมวลไม่ใช่ของเรา เนโสหามัสมิง อายตนะทั้งมวลไม่ใช่เราไม่ใช่เขา นะเมโสฮัตตา อายตนะทั้งมวลไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนหากระลึกด้วยปัญญาเห็นจริงแท้ใจก็บริสุทธิ์เป็นสุขอันใหญ่ยิ่งนัก ดังทุกขะโทมนัสสะ เคียดแค้นอันใดก็ดับด้วยปัญญาที่พิจารณาเห็นซึ่งสัพพะธรรมทั้งมวลเป็นอนัตตาดังใจก็ยังเชื่อลงหมั่นคงด้วยความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม

ภาพที่ ๓.๔๗ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา กันว่าหันจึงมีใจบริสุทธิ์ดังว่ามานี้ในขณะที่ก็ที่ยามหนึ่งก็ดีกว่าได้ชื่อว่าเป็นอย่าง
ประสพด้วยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยน้ำใจในขณะที่นั้นยามนั้นเปี่ยมมีจะและๆ ดังวิปัสสนาปัญญา
อันว่ามานี้เป็นยอดในพระศาสนาเป็นทางพระนิพพานแต่จึงและ อุตสาหะ จำเริญแต่เดอะๆ มากกว่า บ่
ได้พระนิพ พาน ก็จักเป็นแต่เป้ง เมื่อตนจักตายนั้นเป็นแน่ว่าตายไปแล้วก็จักเป็นนิสัยยะติดตนไป
พายหน้าตราบถึงนิพพานด้วยแต่จึงและเหตุว่าปัญญานี้ประเสริฐกระทำให้อัตตังหลายบริสุทธิ์พ้นจาก
ทุกด้วยแต่จึงและๆ ด้วยวิธีวิปัสสนาอันว่ามานี้เป็นสังเขปจำเริญง่ายพอให้อันจึงได้ด้วยปัญญาถึง
ว่าสั่งสอนกันมาก็เชื่อนี้แล้วและๆ กันจักว่าให้อริสัจจรรูปเวทนาสัญญาสังขารวิญญาณไปก็แจกไป
ได้กันว่าจักกล่าวด้วยอันห้อยอันแครบให้อันค่าเป็นอนิจจังทุกขัง อนัตตานั้นยากนักเพราะว่าอารมณ์
มากมายนักกว่ายากตั้งอันก็ดีกว่าที่ควรให้อริสัจจรรูปเวทนาสัญญาสังขารวิญญาณไปก็แจกไป
เกิดขึ้นแล้วแปลมรดบไปคือรูปนั้นได้๒๘ คือมหา ภูตรูป ๔ คือปฐวีธาตุด๑๙ ตั้งแต่เกสา จนถึง กริสัง
เป็นที่สุด อโปธาตุด ๑๒

ตั้งแต่ ปีตั้งคือดินเงินมุตตั้งเป็นที่สุด เตโชธาตุด ๔ สันตัพพะคี คือไฟล้าหลับเผ้าตนให้อันอุ
นอยู่เป็นนิจ ๑ ชีระนะคคือไฟเผ้าตนให้อันแผมรให้อันแก่หักค่าไป๑ ปริทัยยะหะค คือไฟล้าหลับเผ้า
ตนให้อันร้อนทั่วตนเหลือต่อคได้จนได้ประผายผู้ด้วยน้ำยาและผัดวิในกาลเมื่อเจ็บไข้บสายนั้น๑
ปริณามัคคไฟล้าหลับเผ้าผ่านอาหาร ตักินลงไปให้อันแปลมรเหลือยกย่อยให้อันกับกายเป็นมุตตะกุฐไป๑
เข้ากินเป็นเตโชธาตุด ๔ อันว่าโยธาตุด๖ นั้น อุทังคะมาวตาลมล้าหลับผัดขึ้นเมื่อบลให้อันหาวให้อันจาม
ไอเป็นต้น๑ อโธคะมาวตาลมล้าหลับผัดลงปายลุ่มให้อันผายลุ่มออกและให้อันถ่ายอุจจาระและปจฉา
วะเป็นต้น๑ กุสิสะยาวาตา คือลมล้าหลับผัดอยู่ในตองนอกไล่ให้อันปวดล้นข่มอยู่เป็นต้น ๑ โกศสะยาวา
ตาลมล้าหลับผัดอยู่ในไล่เป็นล้าให้อันแข็งไปเป็นต้นฯ อังคะมัคคา นุสราวีวตา ลมล้าหลับผัดให้อันข่วน
ทั่วไปตาม อะวยะน้อยใหญ่ให้อันถ่วงให้อันไหวปากจาได้๑ อะสาสะปัสสะโส คือลมล้าหลับให้อันหายใจเข้า
ออก๑ เข้ากันเป็นว่า

บิรรัตนไทยกลาง หากว่าเห็นจริงมีใจบริสุทธิ์ดังกล่าวนั้นในขณะที่ก็ดี ยามหนึ่งก็ดีกว่าได้ชื่อว่าเป็นอย่าง
ได้ชื่อว่าเป็นอย่างประสพพบเจอพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยน้ำใจในขณะที่นั้น ดังวิปัสสนาปัญญาที่กล่าวนา
นี้เป็นยอดในพระศาสนาเป็นหนทางแห่งพระนิพพานที่แท้จริง อุตสาหะเจริญ หากว่าไม่ได้พระ
นิพพานก็จะเป็นที่พึงเมื่อตนเองจักตายเป็นแน่แท้ หากว่าตายไปแล้วก็จักเป็นนิสัยติดตัวไปในกายภาค
หน้า ตลอดถึงพระนิพพานด้วยอย่างแท้จริง และเหตุว่าปัญญานี้ประเสริฐกระทำให้อัตตังหลาย
บริสุทธิ์พ้นจากทุกข์ด้วยแท้จริง ด้วยวิธีวิปัสสนาที่กล่าวนั้นเป็นสังเขปเจริญง่ายพอให้เห็นจริงได้ด้วย
ปัญญาถึงว่าสั่งสอนกันมาก็เชื่อมานี้แล้ว หากว่าให้อริสัจจรรูปเวทนาสัญญา สังขาร วิญญาณไปก็

แจกไปได้ หากกล่าวด้วยอันย่อให้เห็นค่าเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้นยากนักเพราะว่าอารมณ์มาก หลายนักกว่ายากดั่งนั้น ก็ดีก็ควรให้รู้ไว้ด้วย ดั่งนี้ว่า รูปอนิจจัง อันว่ารูปนี้ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วแปร ผวนดับไป คือ รูปนั้นได้ ๒๘ คือ มหา ภูตรูป ๔ คือ ปฐวีธาตุ ๑๙ ตั้งแต่เกสา จนถึง กริสังเป็นที่สุด อโปธาตุ ๑๒

ตั้งแต่ ปิตังคือน้ำดี จนถึงมุตตังเป็นที่สุด เตโชธาตุ ๔ สันตัพพะคิ คือไฟสำหรับเผ่าตัวเอง ให้ตนอุ่นอยู่เป็นนิจ ๑ ชีระนะคิ คือไฟเผาตนให้ผวนให้แก่เผ่าหักค่าไป ๑ ปริทียะหะคิ คือไฟสำหรับ เผาตัวให้เร่าร้อนทั่วตัวเหลือที่อดไม่ได้จนได้ประพรมด้วยน้ำยาและพัดเป่าในครั้งที่ไม่สบายนั้น ๑ ปริ นามัคคิ ไฟ สำหรับเผาผลานอาหารที่ทานลงไปให้แปรผวนละเอียดย่อยให้กับร่างกายเป็นมุตตะกฐไป ๑ เตโชธาตุ ๔ วาโยธาตุ ๖ นั้น อุทังคะมวาทา ลม สำหรับพัดขึ้นให้หาให้จามให้ไอ เป็นต้น ๑ อโร คมะวาทา ลม สำหรับพัดลงข้างล่างให้ผายลมออกและให้ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ เป็นต้น ๑ กุสิสะ ยาวาทา คือลม สำหรับพัดอยู่ในท้องนอกไส้ให้ปวดล้นขมอยู่ เป็นต้น ๑ โกศะยาวาทา ลม สำหรับพัด อยู่ในลำไส้เป็นลำให้แข็งไป เป็นต้น อังคะมคคา นุสสารีวาทา ลม สำหรับพัดให้ทั่วไปตามอวัยวะน้อย ใหญ่ให้ไหวพุดได้ ๑ อะสาสะปัสสะโส คือ ลม สำหรับให้หายใจเข้าออก ๑ เข้ากันกันว่า

ภาพที่ ๓.๔๘ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา โยธาตุ ๖ ดังธาตุตั้ง๔ที่ว่ามานี้เสียกว่า มหาภูตะรูป เปนเหตุว่าเปนรูปอัน เกิดขึ้นใหญ่กว่ารูปตั้งมรรและ อุปมาทายะรูป ๒๔ นั้นคือ ปลาทะรูป ๕ จักขุปัสสะทะรูป อันใสในจักขุ อันเรียกว่าแก้วแก่นตา ๑ โสตาปะสาทะรูป อันใสอยู่ในรูหูที่เรียกว่าแก้วตากหู ฆานะปะสาทะรูปที่ใส อยู่รูต้งสำหรับหือได้รู้กลิ่นตั้งมรร ๑ ชีวหาปะสาทะรูปที่ใสอยู่ในลิ้นสำหรับหือชีวหาวิญญารู้สัปประส ต่างๆกายะปะสาทะรูปที่ใสอยู่ทั่วกายตนตั้งมรรสำหรับหือกายะวิญญารู้จักเย็นและร้อนอ่อนแข็ง ตั้งมรร๑ เข้ากันเปนปะสาทะรูป ๕ ดังปะสาทะรูป ๕ นั้นเปนของใสอยู่ในตนสำหรับหือวิญญารู้ อารมณ์ดังกจากเปนของใสสำหรับหือคนส่องแยงดูเหงาได้นั้นแหละฯ ดังตัวญาณนั้นเหมือนดังคนดัง ตัวปะสาทะรูปนั้นเปนของใสนั้นเปนดังกจากสันนั้นแหละฯ ดังวิสัยรูป ๔ คือสีสันต่างๆคือของหือ ปรากฏเห็นด้วยตาตั้งมรรจื่อว่า วิมโณ๑ คือเสียงต่างๆคือได้ยินด้วยหูตั้งมรรได้จื่อว่าสะโณ๑คือว่ากลิ่น ต่างๆ หืออันหือรู้ด้วยตั้งมรรนั้นเรียกว่ากันโธ๑ คือว่ารสต่างๆ อันหือรู้ด้วยลิ้นตั้งมรรเรียกว่ารสโส ๑ เข้ากันเปนวิสัย

รูป ๔ และ อันว่า รูป ๔ นี้เรียกว่า วิสัยรูปเหตุเปนอารมณ์แห่งวิญญานและอันว่า ภาวะ รูปคือรูปเปนผู้หญิงและรูปเปนผู้จ่ายอิทธิภาวะรูป๑ ปริสะภาวะ ๑ และหะทะยะรูปคือจิ้นหัวใจเปนตี อาคัยแห่งจิต๑ ชีวีตะรูปคือชีวีตตินทรอันเลี้ยงรูปธรรมตนหือจุ่มหือติดบอยู่หนึ่ง ปริเสทะรูปคืออากาศ

สติเป็นจ่องเปนรุธอยู่ในตนรุธรูดังเป็นต้น๑อันท้วงอันไหวในตัวที่รู้ผู้อื่นได้ยินได้รู้ เรียกว่ากายะวิญญูรูป ๑ คืออากาศที่ท้วงไหวริมปากคือเมื่อปากโพจาร้องกล่าวนั้นเรียกว่า วจวิญญูรูป ๑ เข้ากันเป็นวิญญูรูป ๒ ละวิกาลรูป ๓ คือรูปวิกาลอันเบ้า้นั้นเรียกว่ารูปสสะละหุตา ๑ รูปวิการที่อันอ่อนเรียกว่ารูปสสะมุฏตา ๑ รูปวิกาลอันกรวแก่กระทำกรารรหือแล้วนั้นเรียกว่ารูปสสะกัมมะละหุตา ๑ เข้ากันเป็นวิกาลรูป ๓ แห ละฯ อันว่า ลักษณะรูป ๔ นั้นคือรูปอันหือจำเริญขึ้นเรียกว่าอุจจะโย ๑ รูปอันต่อติดหือเป็นเนื่องกัน เรียกว่า รูปสสะสันติ รูปที่หือย่อยค้ำค่าเรียกว่ารูปสสะชะระตา ๑ รูปอันบ่เที่ยงแปลผวนไปเรียกว่ารูปส สะอนิจจตา ๑ เข้ากันเป็นลักษณะรูป ๔ แหละฯ

ปริวรรตไทยกลาง โยธาตุ ๖ ดังธาตุทั้ง ๔ ที่กล่าวมานี้เรียกว่า มหาภูตะรูป เป็นเหตุว่า เป็นรูปใหญ่กว่ารูปทั้งมวล และอุปมาทายะรูป ๒๔ นั้นคือ ปะสาทะรูป ๕ จักขุปัจจะทะรูป อันใส่ใน จักขุเรียกว่าแก้วตา ๑ โสตาปะสาทะรูป ที่ใสอยู่ในรุธ เรียกว่าแก้วหู ฆานะปะสาทะรูป ที่ใสอยู่ในรุธ จมูกสำหรับให้ได้อรรถกลิ่นทั้งหลาย ๑ ชิวหาปะสาทะรูปที่อยู่ในรุธสำหรับให้ชิวหาวิญญูณรู้รสทั้งหลาย กายะปะสาทะรูปที่อยู่ทั่วกายตนทั้งมวลสำหรับให้กายะวิญญูณรู้จักเย็นและร้อนอ่อนแข็งทั้งมวล ๑ เข้ากันเป็นปะสาทะรูป ๕ ดังปะสาทะรูป ๕ นั้นเป็นของอยู่ในตนสำหรับให้วิญญูณรู้อารมณ์ ดัง กระจกเป็นของใสสำหรับให้คนได้ส่องดูเงาตัวเองดังนี้ ดังวิสัยรูป ๔ คือสีสันต่างๆ คือของให้ปรากฏ เห็นด้วยตาทั้งมวล ชื่อว่า วิณโณ ๑ คือเสียงต่างๆ คือได้ยินด้วยหูทั้งมวลได้ชื่อว่า สะโถ ๑ คือว่ากลิ่น ต่างๆ ให้รู้ด้วยจมูกทั้งมวลนั้นเรียกว่า กันโธ ๑ คือว่ารสต่างๆ ให้รู้ด้วยริ้นทั้งมวลเรียกว่า รัสโส ๑ เข้า กันเป็นวิสัย

รูป ๔ และ อันว่ารูป ๔ นี้เรียกว่า วิสัยรูปเหตุเป็นอารมณ์แห่งวิญญูณและ ภาวะรูปคือ รูปเป็นผู้หญิงและรูปเป็นผู้ชาย อิตฐิภาวะรูป ๑ ปุริสภาวะ ๑ และหะทะยะรูป คือเนื้อหัวใจเป็นที่ อาศัยแห่งจิต ๑ ชิวตรูปคือชีวิต อินทริย์อันเลี้ยงรูปธรรมตนให้คงอยู่ ปรีเสทะรูป คือ อากาศที่เป็นช่อง เป็นรุธอยู่ในตน รุธ รุธจุมก เป็นต้น ที่เคลื่อนไหวในตัวให้รู้ผู้อื่นได้ยินได้รู้ เรียกว่ากายะวิญญูรูป ๑ คือ อากาศที่ไหวติงริมฝีปาก คือเมื่อพูดจาร้องกล่าวนั้นเรียกว่า วจวิญญูรูป ๑ เข้ากันเป็นวิญญูรูป ๒ ละ วิกาลรูป ๓ คือ รูปวิกาลนั้นเรียกว่ารูปสสะกัมมะละหุตา ๑ เข้ากันเป็นวิกาลรูป ๓ อันว่าลักษณะรูป ๔ นั้นคือ รูปอันให้เริญขึ้นเรียกว่าอุจจะโย รูปอันติดต่อกันเนื่องกันเรียกว่า รูปสสะสันติ รูปที่หือย่อยค้ำ ค่าเรียกว่ารูปสสะชะระตา ๑ รูปอันไม่เที่ยงแปลผวนไปเรียกว่ารูปสสะอนิจจตา ๑ เข้ากันเป็นลักษณะรูป ๔

ภาพที่ ๓.๔๔ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

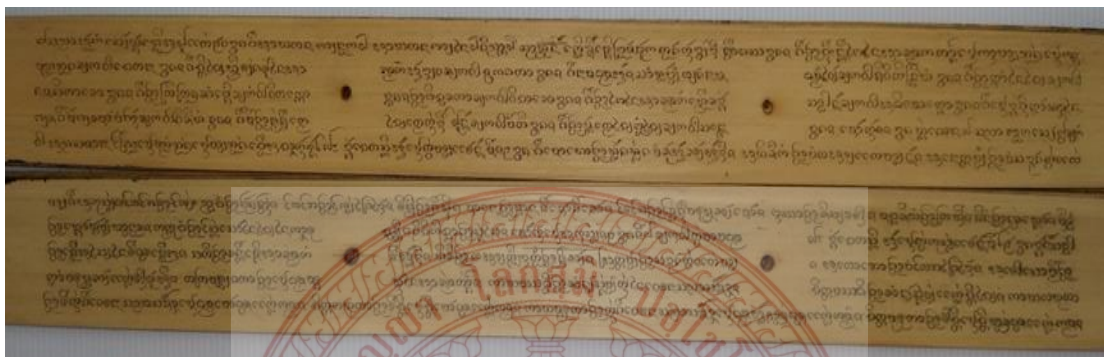
ไทยล้านนา อาหารรูปคืออะชะเต้เกิดขึ้นแต่อาหารอันกินนั้น ๑ ตั้งแต่ปะสาทะรูป ๕ มาถึงลักษณะรูปและอาหารรูปเป็นที่สุดเข้ากันเป็นรูป ๒๔ เรียกว่าอุปปะทายะเพราะเป็นรูปอาศัยมหาภูตารูป ๔ เป็นไปในมหาภูตารูปและอุปปะทายะรูป ๒๔ เข้ากันเป็นรูป ๒๘ และอันว่ารูป ๒๘ ฟุ้งนี้เป็นอนิจจังบ่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็วิบัติแปรผวนดับไปเป็นอนัตตาบ่ไฉ่ตัวบ่ไฉ่ตนเป็นของสูญเปล่าดายหาเจ้าของบ่ได้แต่อาศัยธาตุและอาหารแล้วจึงบังเกิดขึ้นแล้วก็แตกกระจายไป เวทนา อนิจจา ดังเวทนาก็บ่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ดังเวทนานั้นมี ๓ คือความแสบสลายตนและใจเรียกว่าจื่อว่าสุขะเวทนา ๑ คือความรู้แจ้งว่าบ่มีความสลายแก่ตนและใจเรียกว่าทุกะเวทนา ๑ คือความรู้ว่าบ่มีทุกะบ่มีสุขะแก่ตนและใจนั้นเรียกว่าอุโปกขาเวทนา ๑ อันว่าความสุขเปรียบเหมือนดังของอันมีรสอันหวานอะหล่อยดังความเปรียบเหมือนกับของอันเผ็ดอันร้อนของแสบอุโปกขาเวทนาคือบ่มีทุกะบ่มีสุขะนั้นเปรียบเป้นดังของจื่อๆจางๆนั้นนัย ๑ เวทนา ๕ ประการคือความสุขสลายตนนั้นเรียกว่าสุขะเวทนา ๑ ความทุกะบ่สลายตนเรียกว่าทุกะ

เวทนา ๑ ความสุขะความสลายใจนั้นเรียกว่าโสมนัสสาเวทนาความทุกะ ใจนั้นเรียกว่าโทมนัสสะเวทนา ๑ ความบ่มีสุขะบ่มีทุกะนั้นเรียกว่าทุกะมะสุขขาเวทนาเข้ากันเป็นเวทนาตั้ง ๕ ดังเวทนาที่อันว่ามาดังมวรวล้นเป็นอนิจจังบ่เที่ยง เพราะเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเป็นอนัตตาบ่ไฉ่ตัวบ่ไฉ่ตนเป็นของไฟสักคนหากเป็นธรรมชาติอาศัยผัสสะเกิดขึ้นก็ดับสูญไป สัญญาอนิจจาความหมายใจจำไว้นั้นเรียกว่าสัญญาบ่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วดับไปดังสัญญานั้นมี ๖ คือรูปสัญญาคือความจำไว้ในตนนั้น ๑ ธัมมะสัญญาความหมายจำลำคั่นไว้ในเสียง ๑ คันธะสัญญาความหมายจำไว้ในกลิ่น ๑ รสสะสัญญาความหมายจำไว้ในรส ๑ โผตัพพะสัญญาความหมายจำไว้ในวัตถุอันถูกต้องตน ๑ ธัมมะสัญญาความหมายจำไว้ในธรรมที่อันเป็นอารมณ์แห่งใจนั้น ๑ เข้ากันเป็นสัญญา ๖ และอันว่าสัญญาฟุ้งนั้นดังมวรวล้นเป็นอนิจจังบ่เที่ยง เป็นอนัตตาบ่ไฉ่ตัวบ่ไฉ่ตนเป็นของสูญเปล่าดายบ่ไฉ่ของบุคคลผู้ใดสักคนสังขารอนิจจาอันว่าสังขารตั้งหลายบ่เที่ยงดังสังขารฟุ้งนั้นได้แก่เจตสิก ๕๒ ดวง ในนัยเวทนา และ

ปริวรรตไทยกลาง อาหารรูป คือ อะชะเต้ที่เกิดขึ้นแต่อาหารอันกินนั้น ๑ ตั้งแต่ปะสาทะรูป ๕ มาจนถึงลักษณะรูปและอาหารรูปเป็นที่สุดเข้ากันเป็นรูป ๒๔ เรียกว่าอุปปะทายะเพราะเป็นรูปอาศัยมหาภูตารูป ๔ เป็นไปในมหาภูตารูป และอุปปะทายะรูป ๒๔ เข้ากันเป็นรูป ๒๘ และอันว่ารูป ๒๘ เหล่านี้เป็นอนิจจังบ่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็วิบัติแปรผวนดับไปเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าดายหาเจ้าของไม่ได้ อาศัยธาตุและอาหารแล้วจึงบังเกิดขึ้นแล้วก็แตกกระจายไป เวทนาอนิจจา ดังเวทนาก็บ่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ดังเวทนานั้นมี ๓ คือ ความสลายตัวและใจเรียกว่า สุขะเวทนา ๑ ความรู้แจ้งว่าบ่มีความสลายแก่ตนและใจเรียกว่า ทุกะเวทนา ๑ ความรู้แจ้งว่าบ่มีทุกะบ่มีสุขะแก่ตัวและใจนั้นเรียกว่า อุเบกขาเวทนา ๑ อันว่าความสุขเปรียบเหมือนดังของที่มีรสหวานอร่อย ความทุกะเปรียบเหมือนกับของอันเผ็ดร้อนของแสบ อุเบกขาเวทนา คือ ไม่มีทุกะบ่มีสุขะนั้นเปรียบเป้นดังของจืดๆจางๆ นั้นนัย ๑ เวทนา ๕ ประการคือความสุขสลายตัวนั้นเรียกว่าสุขะเวทนา ๑ ความทุกะบ่สลายกายเรียกว่า ทุกะเวทนา ๑

ความสุข ความสลายใจนั้นเรียกว่าโสมนัสสาเวทนาความทุกะ ใจนั้นเรียกว่าโทมนัสสะเวทนา ๑ ความไม่มีสุขะบ่มีทุกะนั้นเรียกว่าทุกะมะสุขขาเวทนาเข้ากันเป็นเวทนาทั้ง ๕ ดังเวทนาที่กล่าวมานี้ทั้งมวรวล้นเป็นอนิจจังบ่เที่ยง เพราะเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนไม่เป็นของใครสักคนหากเป็นธรรมชาติอาศัยผัสสะเกิดขึ้นก็ดับสูญไป สัญญาอนิจจาความหมายใจจำไว้นั้นเรียกว่าสัญญาไม่

เที่ยงเกิดขึ้นแล้วดับไปดังสัญญาณนั้นมี ๖ คือ รูปสัญญา คือ ความจำไว้ในตนนั้น ๑ ธัมมสัญญา ความหมายจำสำคัญไว้ในเสียง ๑ คันธสัญญาความหมายจำไว้ในกลิ่น ๑ รสสัญญาความหมายจำไว้ในรส ๑ โผฏัพพะสัญญาความหมายจำไว้ในวัตถุอันถูกต้องตัว ๑ ธัมมสัญญา ความหมายจำไว้ในธรรมที่เป็นอารมณ์แห่งใจนั้น ๑ เข้ากันเป็นสัญญา ๖ อันว่าสัญญาเหล่านี้ทั้งมวลล้วนเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่า ไม่ใช่ของบุคคลใด สังขารอนิจจาอันว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ดังสังขารเหล่านั้นได้แก่เจตสิก ๕๒ ดวง ในนัยกเวทนา และ

ภาพที่ ๓.๕๐ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา สัญญาออกเสียงยังเหลืออยู่แต่ ๕๐ ดวงคือ
 อาเยตะนะบายนอก ๖ อาเยตะนะบายนอก ๖ วิญญาณ ๓ หมู่นี้เกิดขึ้นถึงพร้อมถูกต้อง
 กันด้วยดีชื่อว่า ผัสสะดวง ๑ คือความคีติระนึกไปในอารมณ์ต่างๆ
 เปนการบาปพองเปนกานบุญพองเรียกว่าเจตนาดวง ๑คือจิตใจหมิ่นเตียงอยู่ในอารมณ์อัน
 เดียวเรียกว่าเอกะคะตาดวง ๑ คือนามธรรมอัน
 ลำหลักเลียงนามธรรมไว้เรียกว่าชีวิตินทริยัง ดวง๑
 ความกระทำในใจเรียกว่านะมะสิกาโรดวง๑คือความตริตรองรำเปิงเรียกว่าวิตโกกะดวง
 ความปิจจะระณาเรียกว่าวิจาโรดวง๑คือความไปในอารมณ์ เหมือนดังศรัทธา นั้นเรียกว่า
 อธิโมกโขดวง๑คือเปนดังคนกล้ำหารในเปียรคือมีเปียรมากบ่ค่านเรียกว่าวิริยังดวง๑ คือมีความจ่มจิ้น
 เต็มใจเต็มตนดีอยู่ย่นเรียกว่าปีติดวง๑ คือความมักเต็มใจพอใจเรียกว่าสันโทดวง๑ เข้ากัน๑๑ ดวง
 ยกเวทนาและสัญญาเสียแล้วว่าอัญญะสะมานาเพราะเปนบุญพองเปนบาปพองเจือจางกันตั้ง ๒ แหละ
 ๗ ดังเจตสิกอันเปนตัวบาปแต่นั้นมี ๑๔ ดวงคือโมโหความหลงบ่รู้อันร้ายอันดี๑ อะหิริกังความบ่
 ละอายแก่กานนั้น๑๑โนตัพปังความบ่สะดุ้งกลัวแต่
 บาปคืออกุศล๑๑โลโกความโลบ อุทธัจจความฟุ้งซ่าน๑ โลโกความโลบใคร่ได้๑ ทิฐิความ
 ถือผิด ๑ มาโนความมานะถือเขาถือเรา๑โทโสความโกรธคิดปะทุร้าย๑ อีสสาความริษยาต่าน๑
 มัจฉะริยังความตระหนี่๑ ถีนังความง่ว่งเห้ง๑มิทังความเห้งหลักหาวนอน๑ กุกกัจจ ความโศกเศร้า
 ในใจการ ทุจจิริต๑ วิจิกิจฉา ความสงสัย๑ เข้ากัน๑๑อกุศล ๑๕ ดวงนี้แหละ๗เรียกว่าตัวปาปะธัม
 และดังเจตสิกอันเปนตัวกุศลแต่นั้นมี ๒๕ ดวงดังนี้ศรัทธาความเชื่อใจในตี๊กวรเจือ ๑ สติความระนึก
 ถึงอารมณ์ ตีอันตี๑ หิริความละอายกิเลสต่อความชั่วร้าย๑ โอตัพปังความสะดุ้งกลัวแต่บาป๑ อโล

โภความโภโลภใครได้๑ อโโโส่บ่มีความกระทำประทุษร้ายแก่ท่านผู้อื่น๑ ตโถม์ขมาคะตาความเป็น
ธรรมมัตถยัตในอารมณ์ต่างๆ๑ กายะปัสสัทธิความรังับสะงบตนในเวทนาสัญญาสังขาร๑ จิตตะปัส
สะธิความรังับสะงบ แก่จิตใจ๑ กายะละหุตาคความตั่นคือเวทนาสัญญาสังขารเป็นธรรมบ่ก้าวรแก
กรรม๑ จิตตะละหุตาคความตั่นจิตเป็นจิตบ่ก้าวรแกกรรม๑ กายะมุตาคความตั่นคือเวทนาสัญญา
สังขารเป็นธรรมอันอ่อนการแกกรรม๑ จิตตะมุตาคความตั่นจิตเป็นจิตอ่อนแกกรรม ๑

ปริวรรตไทยกลาง สัญญาออกเสียงให้ยังเหลืออยู่แต่ ๕๐ ดวง คือ

อายะตะนะภายนอก ๖ อายะตะนะภายใน ๖ วิญญาณ ๓ เหล่านี้เกิดขึ้นถึงพร้อมถูกต้อง
กันด้วยดีชื่อว่า ผัสสะดวง ๑ คือ ความคิดระลึกไปในอารมณ์ต่างๆ

เป็นการบาป บ้างเป็นการบุญ บ้างเรียกว่าเจตนาดวง ๑ คือ จิตใจมั่นคงอยู่ในอารมณ์
เดียวเรียกว่าเอกะคะตา ดวง ๑ คือ นามธรรมอัน ๑ สำหรับเลี้ยงนามธรรมไว้เรียกว่าชีวิตินทรีย์ ดวง
๑ ความกระทำในใจเรียกว่านะมะสีกาโร ดวง ๑ คือความตริตรองรำลึกเรียกว่า วิตะโกกะ ดวง ๑

ตามพิจารณาเรียกว่าวิจาโรดวง ๑ คือความไปในอารมณ์ เหมือนดังศรัทธา นั้นเรียกว่าอธิ
โมกโข ดวง ๑ คือเป็นดังคนกล่าวหาในความเพียรคือ มีความเพียรมากไม่เกียจคร้าน เรียกว่า วิริยัง
ดวง ๑ คือมีความชื่นชมเต็มใจอยู่นั้นเรียกว่าปิติ ดวง ๑ คือความเต็มใจเรียกว่าสันโท ดวง ๑ เข้ากัน
๑๑ ดวง ยกเวทนาและสัญญาเสียแล้ว ว่าอัญญะสมานา เพราะเป็นบุญบ้างเป็นบาปบ้าง เจื่อจากรกัน
ทั้ง ๒ ดังเจตสิกอันเป็นตัวบาปแต่นั้นมี ๑๔ ดวง คือโมโหความหลงไม่รู้อันร้ายอันดี ๑ อะหิริกังความ
ไม่ละอายแก่บาปนั้น ๑ อนัตัพพัง ความไม่สะดุ้งกลัวแต่

บาปคืออกุศล ๑ โลโภความโภ อุตหัง ความฟุ้งซ่าน ๑ โลโภความโภอยากได้ ๑ ทิฐิ
ความถือผิด ๑ มาโน ความมานะถือเอาถือเรา ๑ โทโส่ ความโกรธคิดประทุษร้าย ๑ อิจฉาคความริษยา
คนอื่น ๑ มัจฉะริยังความตระหนี่ ๑ ถีนังความง่วงเหงา ๑ มิทังความง่วงเหงาหาวนอน ๑ กุกกุจจัง
ความโส่กเศร้าในใจการทุจริต ๑ วิจิกิจฉา ความสงสัย ๑ เข้ากันเป็นอกุศล ๑๕ ดวงนี้ เรียกว่าเป็นตัว
ปาปะธัมม์ ดังเจตสิกอันเป็นตัวกุศลแต่นั้นมี ๒๕ ดวงดังนี้ ความศรัทธาความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ๑ สติ
ความระลึกถึงอารมณ์ ๑ อโโโส่บ่มีความกระทำประทุษร้ายแก่ท่านผู้อื่น ๑ ตโถม์ขมาคะตาความเป็น
ธรรมมัตถยัตในอารมณ์ต่างๆ๑ กายะปัสสัทธิความระงับสะงบตนในเวทนาสัญญา สังขาร ๑ จิตตะปัส
สะธิ ความระงับสะงบแก่จิตใจ ๑ กายะละหุตาคความตั่นคือเวทนา สัญญา สังขาร เป็นธรรมควรแก
กรรม ๑ จิตตะละหุตาคความตั่นจิตเป็นจิตควรแกกรรม ๑ กายะมุตาคความตั่นคือเวทนา สัญญา
สังขาร เป็นธรรมอันอ่อนควรแกกรรม ๑ จิตตะมุตาคความตั่นจิตเป็นจิตอ่อนแกกรรม ๑

ภาพที่ ๓.๕๑ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

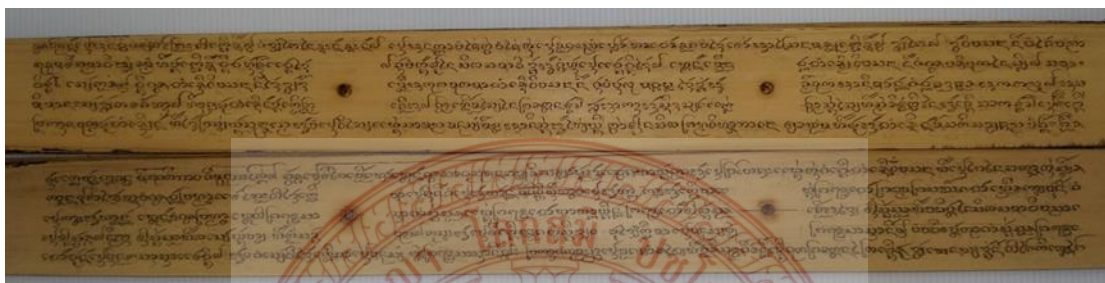
ไทยล้านนา กายะกัมมะยะตาความตณคือเวทนาสัญญาสังขารเป็นธรรมแก่กรรม๑ จิตตะกัมมะยะตาความตจิตเป็นจิตควรแก่กรรมแต่๑ กายะปาภุญญะตาความตัตตณคือเวทนาสัญญาสังขารเป็นธรรมอันขณะนาคล่องแคล่วในกุศลธรรม๑ จิตตะปาภุญญะตาความตจิตเป็นจิต อันคล่องแคล่วคืออันขณะนาคกุศลกรรม๑ กายะชุตตาความตัตตณคือเวทนาสัญญาสังขารเป็นอันจื้อตั้งต่อกุศล๑ จิตตะชุตตะตาความตจิตใจไปด้วยชื่อตรง ๑ สมมาวาจาถื่อเจตนาที่อันเว้นจากวาทิจุจจะริตเป็นเหตุให้กล่าวแก่ความชอบ๑ สัมมากัมมันตาเจตนาวันจากกายุจจะริตเป็นเหตุให้กระทำการอันชอบ๑ สัมมาอาชีโวเจตนาที่อันเว้นจากมิจฉาอาชีวะเป็นเหตุสมฤทธิ์เลี้ยงชีวิตด้วยอันชอบธรรม๑ กระณณาความอันดุสิตใคร่ช่วยให้อันจากทุกข์๑ มุทิตาความจ่มจันต่อสัมปตติของผู้อื่น๑ ปัญญาความรู้อันชอบอันควรทั่วไปกุศล๑ เข้ากันเป็นเจตสิกกุศลตั้งมวลและตั้งอัญญะสมะนานั้นเป็นกุศลและอกุศลเจือจางกันอยู่มี ๑๓ ดวง ยกเสีย๒ คือเวทนาสัญญายังอยู่ ๑๑ รวมเข้ากันเป็นเจตสิก ๕๐ ดวง ดังเจตสิก ๕๐ ดวง นั้นเรียกว่าสังขารเหตุว่าเป็นธรรมตกแต่งจิตตั้งสังขารผู้

นั้นตั้งมวล ก็เป็นอนิจจังแต่เพียงเหตุเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปในขณะ๑ เป็นอนัตตาไปใจตัวบ่ใจตนเป็นของสูญเปล่าหาเจ้าของบ่ได้อาศัยซึ่งผัสสะเกิดแล้วก็ดับไปวิญญานังอนิจจัง วิญญานเป็นอนิจจังแต่เพียงดังวิญญานนั้นได้แกจิต ๘๙ ดวงคืออกุศลจิต๑๒ โลภะจิต๘ ดวง โทสะจิต ๒ ดวง โมหะจิต ๒ ดวง เข้ากันเป็นอกุศลจิต ๑๒ ด้วยกัน อะเหตุจิต ๑๘ ดวง กามาวะจะระกุศลจิต ๒๔ ดวง เป็นกุศล ๘ ดวง เป็นวิบาก เป็นกิริยา ๘ ดวง เข้ากันตั้งกุศลและวิบากและกิริยา เป็นกามาวะจะระจิตกุศลจิต ๒๔ ดวงด้วยกันและวะจะระกุศลจิต๑๕ ดวงที่เป็นกุศล๕ ดวงเป็นวิบาก๕ ดวงเป็นกิริยา๕ ดวงเข้ากันเป็นรูปาวะจะระกุศล ๑๕ ดวงด้วยกันและตั้งอรูปาวะจะระกุศลจิต๑๒ ดวงที่เป็นกุศลจิต ๔ ดวงเป็นวิบาก ๔ ดวงเป็นกิริยา๔ ดวงเข้ากันเป็นอรูปาวะจะระกุศลจิต๑๒ ดวงด้วยกันโลกุตะละจิต ๘ ดวงมีคคะจิต๔ ดวงผละจิต๔ ดวงเข้ากันเป็นโลภะกุศลจิต๘ ดวงด้วยกันรวมเข้ากันตั้งมวลเป็นจิต๘๙ ดวง ดังจิต ๘๙ ดวงผู้นี้เรียกว่า วิญญานเหตุเป็นจิตรู้แจ้งอารมณ์ดังวิญญาน

ปวิรรตไทยกลาง กายกรรม มะยะตา คือเวทนา สัญญา สังขาร เป็นธรรมแก่กรรม ๑ จิตตะกัมมะยะตา การที่จิตเป็นจิตควรแก่กรรมแท้ ๑ กายะปาภุญญะตา การที่ตัวตนคือเวทนา สัญญา สังขารเป็นธรรมอันชานาญคล่องแคล่วในกุศลธรรม ๑ จิตตะปาภุญญะตา การที่จิตเป็นจิต อันคล่องแคล่วคืออันชานาญกุศลกรรม ๑ กายะชุตตาการที่ตัวตนคือ เวทนา สัญญา สังขารเป็นอันชื่อตรงต่อกุศล ๑ จิตตะชุตตะตาการที่จิตใจไปด้วยชื่อตรง ๑ สมมาวาจาถื่อเจตนาที่ควรเว้นจากวาทิจุจจะริต เป็นเหตุให้กล่าวแก่ความชอบ ๑ สัมมากัมมันตาเจตนาวันจากกายุจจะริตเป็นเหตุให้กระทำการอันชอบ ๑ สัมมาอาชีโวเจตนาที่เว้นจากมิจฉาอาชีวะเป็นเหตุสมฤทธิ์เลี้ยงชีวิตด้วยอันชอบธรรม ๑ กระณณาความสงสารอยากช่วยให้พ้นจากทุกข์ ๑ มุทิตาความชื่นชมต่อสัมปตติของผู้อื่น ๑ ปัญญาความรู้อันชอบอันควรทั่วไปกุศล ๑ เข้ากันเป็นเจตสิกกุศลทั้งมวลและตั้งอัญญะสมะนานั้นเป็นกุศลและอกุศลเจือจางกันอยู่มี ๑๓ ดวง ยกเสีย ๒ คือเวทนา สัญญา ยังอยู่ ๑๑ รวมเข้ากันเป็นเจตสิก ๕๐ ดวง ดังเจตสิก ๕๐ ดวงนั้นเรียกว่าสังขารเหตุว่าเป็นธรรมตกแต่งจิตตั้งสังขารเหล่า

นั้นทั้งมวล ก็เป็นอนิจจังไม่เที่ยงเหตุเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปในขณะ ๑ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าหากเจ้าของไม่ได้อาศัยซึ่งผัสสะเกิดแล้วก็ดับไป วิญญานังอนิจจัง วิญญานเป็นอนิจจังไม่เที่ยงดังวิญญานนั้นได้แกจิต ๘๙ ดวงคืออกุศลจิต ๑๒ โลภะจิต ๘ ดวง โทสะจิต ๒ ดวง

โมหะจิต ๒ ดวงเข้ากันเป็นอกุศลจิต ๑๒ ด้วยกัน อเหตุจิต ๑๘ ดวง กามาวจรกุศลจิต ๒๔ ดวง เป็นกุศล ๘ ดวง เป็นวิบาก เป็นกิริยา ๘ ดวง เข้ากันทั้งกุศลและวิบากและกิริยาเป็นกามาวจรจิตกุศลจิต ๒๔ ดวงด้วยกันและวจรกุศลจิต ๑๕ ดวงที่เป็นกุศล ๕ ดวง ที่เป็นกุศล ๕ ดวง เป็นวิบาก ๕ ดวง เป็นกิริยา ๕ ดวงเข้ากันเป็นรูปาวจรกุศล ๑๕ ดวงด้วยกันและตั้งรูปาวจรกุศลจิต ๑๒ ดวงที่เป็นกุศลจิต ๔ ดวงเป็นวิบาก ๔ ดวง เป็นกิริยา ๔ ดวงเข้ากันเป็นรูปาวจรกุศลจิต ๑๒ ดวง ด้วยกัน โลกุตระจิต ๘ ดวง มัคคะจิต ๔ ดวง ผลจิต ๔ ดวง เข้ากันเป็นโลภะกุศลจิต ๘ ดวงด้วยกันรวมเข้ากันทั้งหมดเป็นจิต ๘๙ ดวง ดังจิต ๘๙ ดวงเหล่านี้เรียกว่า วิญญานเหตุเป็นจิตรู้แจ้งอารมณ์ดังวิญญาน

ภาพที่ ๓.๕๒ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ตั้งมรดกนั้นเป็นอนิจจังแต่เพียงเพราะว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปในขณะนั้นขณะนั้นแหละเป็นอนัตตาบ่ได้ตัวบ่ได้ตนเป็นของสูญเปล่าหาเจ้าของบ่ได้ตัวอาศัยนามรูปเกิดขึ้นแล้วดับไปและตั้งวิปะสนานี้บ่ได้ปัญญาสุขุมตีลัสมาริอบรมณ์หื้อบังเกิดขึ้นจึงจักหันแจ้งได้และกันบ่ตั้งอยู่ในลิละสมาติดังอันกับหันแปนแจ้งเป็นจริงได้และเหตุ้นเมื่อจักจำเรียวิปะสนานี้ก็ควรบริบูรณ์ในศีลและสมาติดัง๒ เสียก่อนแล้วจึงควรจำเรียวิปะสนานี้ได้ด้วยตีเมื่อกุลบุตรมาจำเรียวิปะสนานี้กันบ่บันลุมัคคะผลได้ตั้งอันก็มีกุณยานิมากนักก็จักทอดทอนอะกะตัญญูและอะละมิ มานะเสียด้วยตะกะคังหานและหื้อบุคคลผู้จำเรียวิปะสนานี้บังเกิดความเชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนังสาม ด้วยอาภาอันสนลิตเสียแก่ความสงสัยหื้อสมฤททิกิจจิงในอันเล็งระณะดังสามแปนตีเป็งประการ๑ บุคคลผู้จำเรียวิปะสนานี้หื้อได้ประสบบังสุขะเสมอันบ่เป็นวิสัยแห่งสามัญณะมนุษย์มีผละอาณิสสอันใหญ่ยิ่งกว่าตานศีลพรหมวิหาร ภาวนา เติดย่อมหื้อผู้อื่นจำเรียวิปะสนานี้มีลิตลัมบัญญะ บ่พึงเปิ่นกันแตกม้างจากขันธะ มีลุดติภาวะคือมนุสสะโลกและสวรรค์ เปนตีไปเปิ่นหน้าเหตุ้นการสารุจะนะลัปฐิสสะดังหลายผู้อื่นแสวงหายังกองอันเป็นประโยชน์แห่งตนก็เปิ่นจำเรียวิปะสนานี้หื้อเป็นไปในสันดานตนสิ้นกาลนานอยู่อย่าได้ขาดบ่ควรจักประหมาทแต่เพราะว่าได้เกิดมาเป็นคนนี้ก็เปิ่นอันยากนักมีชีวิตยืนยาวก็เปิ่นอันยากกาลอันเกิดมาแห่งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสังฆเจ้าเหมือนกาลบัดนี้ก็เปิ่นกาลอันยากนักเหตุ้นก็ควรประหมาทเหตุว่าพระพุทธศาสนาคำสั่งสอนแห่งพระพุทธเจ้าหายากยิ่งนักพระพุทธเจ้า ตำนสั่งสอนเจือได้ ตำนสั่งสอนหื้อปฏิบัติในศีลสมาธิปัญญา เปนตางสวรรค์และนิพพาน ตำนสั่งสอนหื้อละเสียยังบาปหื้อก่อสร้างบุญและกุศลอันเปนต์เปิงของตนสิ่งเดียวผู้ใดเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาแล้วบ่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าผู้นั้นเป็นคนนอกศาสนาแต่จึงและอัน๑

ก็เสียที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนานี้จะแหละฯ ประการ ๑ กรรมฐานเป็นของชำระใจหื้อ
บริสุทธิ์คือระนึกถึงคุณพระรัตนตรัยไตรเพ็งรู้นัยดังนี้ว่าไฟกิเลสไฟ

ปริวรรตไทยกลาง ทั้งมวลเหล่านั้นเป็นอนิจจังไม่เที่ยงเพราะว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปใน
ขณะนั้น เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นของสูญเปล่าหาเจ้าของไม่ได้ อาศัยนามรูปเกิดขึ้นแล้วดับไป
ดังวิปัสสนานี้ไม่ใช่ปัญญาสุขุมที่สมาธิอบรมให้บังเกิดขึ้นจริงเห็นแจ้งได้ หากไม่ตั้งอยู่ในศีลสมาธิดังนั้น
ก็จะไม่เห็นเป็นแจ้งเป็นจริงได้และเหตุนั้น เมื่อจะเจริญวิปัสสนานี้หากไม่บรรลุมรรคผลได้ดังนั้นก็มิคุณ
อาานิสงส์มากนัก ตะละตั้งหานั้น ให้บุคคลผู้จำเริญนั้นบังเกิดความเชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนทั้ง
สาม ด้วยอาการอันหมดสิ้นแก่ความสงสัยให้สัมฤทธิ์กิจในอันถึงสรณะทั้งสามเป็นที่พึง ประการ ๑
บุคคลผู้จำเริญนั้นให้ได้ประสพสุขเกษมอันไม่เป็นวิสัยแห่งสามัญมนุษย์ มีผลอาานิสงส์อันยิ่งใหญ่ยิ่งกว่า
ทาน ศีล พรหมวิหาร ภาวนา ย่อมให้ผู้ที่จำเริญนั้นมีสติสัมปชัญญะ

ไม่รับเปลี่ยนแปลงแตกสลายจากชั้น มีสุคติภาวะ คือ มนุษย์โลกและสวรรค์ เป็นที่ไปใน
เบื้องหน้า เหตุนี้สมควรสาธุ สัจจะสัจปฐิระทั้งหลายผู้แสวงหาแนวทางอันเป็นประโยชน์แห่งตนก็พึง
เจริญวิปัสสนา ให้เป็นไปในสันดานตนเองสิ้นกาลนานอยู่อย่าได้ให้ขาด ไม่ควรประมาทแท้ เพราะว่าได้
เกิดมาเป็นคนนี้ก็ใช่ว่าอันยากนัก มีชีวิตยืนยาวก็เป็นอันยาก กาลอันเกิดมาแห่งพระพุทธเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์ เหมือนกาลบัดนี้ก็เป็กาลอันยากนักเหตุนี้ก็ควรไม่ประมาทเหตุว่าพระพุทธศาสนาคำสั่ง
สอนแห่งพระพุทธเจ้าหายากยิ่งนัก พระพุทธเจ้าท่านสั่งสอนเชื่อได้ ท่านสั่งสอนให้ปฏิบัติในศีล สมาธิ
ปัญญา เป็นหนทางสวรรค์และนิพพาน ท่านสั่งสอนให้ละซึ่งบาปให้ก่อสร้างบุญและกุศลอันเป็นที่พึง
ของตัวเองสิ่งเดียว บุคคลใดเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนานี้แล้วไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอน
พระพุทธเจ้า บุคคลนั้นเป็นคนนอกศาสนาแท้จริง ประการ ๑ ก็เสียที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบ
พระพุทธศาสนานี้ ประการ ๑ กรรมฐานเป็นของชำระใจให้บริสุทธิ์คือระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย พึงรู้
นัยดังนี้ว่า ไฟกิเลส ไฟ

ภาพที่ ๓.๕๓ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ทุกขณะอันลุ่มลึกเรื่องใหม่ตัวสัตว์เผ่าสัตว์หื้อลุ่มร้อนอยู่เป็นนิจจะในภัพพะดัง๓
ไฟกิเลสนั้นคือราคะความกิตติยินดี โทสะความโกรธศัตถะจะกระทำปะทุร้าย โมหะความหลงบรู้งิจดัง
ราคะ โทสะ โมหะ ดัง๓ นี้ท่านกล่าวว่าเปนไฟเพราะว่าเปนเหตุหื้อร้อนไหม้รูกอยู่ในตนสัตว์ดังหลายไฟ
ทุกขณะนั้นคือจาติความดีขั้นธะและนามรูปบังเกิดปรากฏขึ้นและความแก่และความตายและโคกเคี้ยว
และรำไรและตุกขะและโทมะนัสสะและความเคียงแคล้นทุกข่มิจาติความเกิดเป็นต้นผู้นี้ท่านกล่าว
ว่าเปนไฟเพราะเปนทุขหื้อร้อนไหม้ในใจแห่งสัตว์ดังหลายต่างไฟกิเลสไฟทุกขะนี้เฒ่าวันไว้แต่
พระพุทธเจ้าองค์เดียวนอกนั้นบ่มีผู้ใดผู้หนึ่งในโลกนี้นักดับได้สักคนแต่ผู้จักรู้ว่าเป็นไฟร้อนไหม้นั้นก็หา

บได้และจึงพากันร่อนร่อนอยู่ด้วยไฟกิเลสอยู่โลกนี้และก็รู้อยู่ว่าไฟมันไหม้มันเผาเอาให้อร้อนอยู่เป็นนิจ ก็เพราะ ว่าอะวิชาความเข้าใจความหลงบรู๋จึงนั้นแหละ

สัมมาสัมพุทโธ ภาคะวา พระภาคคะยะอันเป็นที่พึ่งแห่งเราพระองค์ตรัสรู้ด้วยดีด้วยตนรู้ดับไฟกิเลสไฟทุกข์แห่งตนพระองค์ได้แล้วจึงทรงสั่งสอนสัตว์ให้อรู้ตาม หันตามแล้ว ดับเสียไฟกิเลสไฟทุกข์ให้อได้เหตุนั้นพระองค์ เปนมหาอัสสะจัน อันใหญ่ยิ่งนักควรเลื่อมใสยิ่งนัก สวาชาโต ภาคะวะ ตาธัมโม พระธัมอันเป็นที่พึ่งของเราอันพระผู้มีพระภาคคะยะเตสณาด้วยดีนั้นพระธัมทรงคุณ คือดับไฟกิเลสไฟทุกข์แห่งสัตว์ ผู้ปฏิบัติ ตามคองอันชอบ ช่วยให้อดับทุกข์และภัยยะตั้งมรรได้คือศีลสมาธิ ปัญญามัคคะผละนิพพานพระธรรมที่ทรงคุณ คือดับไฟกิเลสและไฟทุกข์ได้ดังนี้จึงเป็นอัสสะจันยิ่งนักควรเลื่อมใสยิ่งนัก สุปฏิบันโนภาคะโตสาวะกะสังโฆ อันว่าพระสังฆะผู้เป็นสาวกแห่งพระผู้มีพระภาคคะยะที่อันเป็นที่พึ่งของเราท่านปฏิบัติดีกระทำให้อบรมในศีลสมาธิปัญญา ปุริมคคะผลกระทำให้อแข็งแรงแก่พระนิพพานดับไฟกิเลสไฟทุกข์ของตนได้แล้วสั่งสอนบุคคลผู้อื่นให้อรู้ตาม ดับไฟกิเลสไฟทุกข์ทนได้และเป็นเหตุให้อบังเกิดกุศลแก่เทวดาและมนุษย์มากนักท่านจึงเป็นอัสสะจันใหญ่ยิ่งควรเลื่อมใสยิ่งนักเมื่อนึกถึงคุณพระพุทโธ พระธรรม พระสังฆะ ตั้ง๓รัตตะนะนี้ตรัสรับรองด้วยปัญญากัน หันด้วยดีแล้วก็บังเกิดความเลื่อมใสขึ้น แล้วจักนึกแต่ในใจฤา(ลือ) จักแบ่งวาจาออกไปว่า อะโหพุทโธ พระพุทโธ

ปวิรรตไทยกลาง ทุกข์ที่เผาไหม้ตัวสัตว์ให้ร้อนอยู่เป็นนิจในภพทั้ง ๓ ไฟกิเลสนั้นคือ ราคะ ความกิตติยินดี โทสะ ความโกรธคิดจะกระทำประทุษร้ายผู้อื่น โมหะความหลงไม่รู้จริง ดัง ราคะ โทสะ โมหะ ทั้ง ๓ นี้ ท่านกล่าวว่าไฟเพราะว่าเป็นเหตุให้ร้อนไหม้ลูกโซนอยู่ในตัวสัตว์ทั้งหลาย ไฟแห่งทุกข์นั้น คือ ชาติ การที่ขึ้นและนามรูปบังเกิดปรากฏขึ้นและความแก่ความตายและ โสภะเศร้าและราโร และทุกข์และโทมนัส และความเคียดแค้น ทุกข์มีชาติความเกิดเป็นต้น เหล่านี้ท่านกล่าวว่าไฟเพราะเป็นทุกข์ให้ร้อนไหม้ในใจแห่งสัตว์ทั้งหลายต่างๆ ไฟกิเลส ไฟทุกข์นี้หากเว้นไว้แต่พระพุทโธเจ้าองค์เดียวนอกนั้นไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งในโลกนี้ดับได้สักคน แต่ผู้จากราเป็นไฟร้อนไหม้นั้นก็หาไม่ได้ จึงพากันร่อนร่อนอยู่ด้วยไฟกิเลสอยู่โลกนี้ ไม่รู้ตัวว่าไฟมันไหม้เผาให้อร้อนอยู่เป็นนิจก็เพราะว่า อะวิชาความเขลาความหลงไม่รู้จริงนั้นแหละ

สัมมาสัมพุทโธ ภาคะวา พระภาคคะยะ อันเป็นที่พึ่งแห่งเราพระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง รู้ดับไฟกิเลสทุกข์แห่งพระองค์ได้แล้ว ทรงสั่งสอนสัตว์ให้อรู้ตาม

ดับยังไฟกิเลส ไฟทุกข์ให้อได้เหตุนั้นพระองค์ เปนมหาอัสสะจัน อันใหญ่ยิ่งนักควรเลื่อมใสยิ่งนัก สวาชาโต ภาคะวะตาธัมโม พระธัมอันเป็นที่พึ่งของเราที่พระผู้มีพระภาค คะยะเตสณาด้วยดีนั้นพระธรรมทรงคุณ คือ ดับไฟกิเลสทุกข์แห่งสัตว์ผู้ปฏิบัติ ตามทางอันชอบ ช่วยให้พ้นทุกข์และภัยตั้งมรรได้ คือศีล สมาธิ ปัญญา มรรคผลนิพพาน พระธรรมที่ทรงคุณ คือดับไฟกิเลสและไฟทุกข์ได้ดังนี้จึงเป็นอัสสะจันยิ่งนักควรเลื่อมใสยิ่งนัก สุปฏิบันโน ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ อันว่าพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกแห่งพระผู้มีพระภาค คะยะอันเป็นที่พึ่งของเรา ท่านปฏิบัติดีกระทำให้อบรมในศีล สมาธิ ปัญญา บรรลุผลกระทำให้อแข็งแรงแก่พระนิพพานดับไฟกิเลสไฟทุกข์ของตนได้แล้วสั่งสอนบุคคลอื่นให้อรู้ตามดับไฟกิเลสไฟทุกข์ได้เป็นเหตุ ให้บังเกิดกุศลแก่เทวดาและมนุษย์มากนัก ท่านจึงเป็นอัสสะจันใหญ่ยิ่งควรเลื่อมใสยิ่งนัก เมื่อนึกถึง คุณพระพุทโธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ รัตตะนะนี้ตรัสรับรองด้วยปัญญา หาก

เห็นด้วยดีแล้วก็บังเกิดความเลื่อมใสขึ้น แล้วจะนึกในใจหรือจะเปล่งวาจาออกมาว่า อะโห พุทธ พระพุทธเจ้า

ภาพที่ ๓.๕๔ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา เจ้าเปตติเป็งแห่งเราพระองค์ศรีสุรึงแห่งเห็นแจ้งสมฤทธิประโยชน์ะณะแก่ท่านผู้อื่นได้แล้วจึงเป็นทักขินัยบุคคลอันล้ำเลิศหาบุคคลผู้จักประเสริฐ ยิ่งกว่าบ่ได้จึงเป็นอัสสะจันกรวเลื่อมใสยิ่งนัก อะโหธัมโม อันว่าพระธรรมเปตติเป็งของเราเป็นธรรมดัดบร้อนแห่งสัจน้ำ สัตตออกจากทุกขได้จึงเป็นอัสสะจันกรวเลื่อมใสแต่ดีหลีฯ อะโหธัมโม พระสังฆะเปตติเป็งของเราเป็นเขตนาบุญอันล้ำเลิศกว่าเขตอื่นอันยิ่งเลื่อมบ่ได้จึงเป็นอัสสะจันกรวเลื่อมใสแต่จึงและประกานหนึ่งเราตั้งหลายได้เกิดมาพบพุทธศาสนาคือคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าแล้วก็เป็น ลาภอันใหญ่ยิ่งนักแห่งเราแต่ดีหลีฯ ภารเราตั้งหลายจักเบี่ยงอยู่ด้วยความบ่ประหมาทแต่ต่อะอันว่าสัพพะสิ่งของวัตถุตั้งหลายบ่ใจของเรากันเราตายแล้วก็เสียเสียเสียหมดเอาไปก็บ่ได้อะยังหลังหล่งมัวเมาต่อะฯ เหตุว่าความเผลา ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ไปนของเราแต่หนึ่งบ่เป็น เหตุนี้จึงรับข่งขวยหาตีเป็งแห่งตนคือกุสะละสุขจะริทธะธรรมอันชอบให้ได้เมื่อยังมีชีวิตบ่ตายเตือนนี้เหตุบ่รู้ความตายจักมาลอดมาเถิงเมื่อใดเถิงเมื่อจักตาย กุศลสุขจะ

ริทธะธรรมกรรมอันชอบดีได้กระทำไว้นั้นก็จักได้มาเปตติเป็งแห่งตนอันว่าสิ่งอื่นนอกจากกุศลไปบ่เปตติเป็งแห่งตนสักสิ่งแหละฯ เหตุนี้จึงอุสสะหะกระทำยังกุศลสุขจะริตความชอบธรรมอันเปตติเป็งของตนที่พร้อมบริมวรด้วยความอันอยู่ประหมาทต่อะฯ ยอ้าได้หื้อเป็นผู้มีวิปฏิสารีเดือดร้อนกินแห่งเมื่อปายลุนต่อะฯ เหตุพระพุทธเจ้าเตสนาสั่งสอนไว้ว่า ะยะธัมมา สังขารา อัปปะมาเทนาลัมปาเทถะตังนี้ว่าขัจจายะถะมาปะมาทะฐะมาปัจฉาวิปฏิสารีโนอหุวะฐะ อะยังโวธัมหากังอนุสาสนีแหละแลฯ ความในพุทธภาสิตคำสอนนี้ว่า สังขารล่าง ภายะจิตใจฝุ่งนี้มีความเลื่อมลั่นฉิบหายไปเป็นธรรมดาเป็นของบ่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเหตุนี้ท่านตั้งหลายจึงร่างบารมณณ์ ผ้ากิเลสที่เหือดแห้งไปด้วยสมาธิและวิปะสะนาตัง ๒ ด้วยแต่ต่อะฯ

ยอ้าได้ประหมาทจึงมีสติตั้งมั่นในกุศลธรรมยอ้าได้มีวิปฏิสารีเดือดร้อนเมื่อปายลุนยอ้าได้เสียต้ออันได้เกิดมาเป็นคนพบพระพุทธศาสนาที่ต่อะประการหนึ่งคนอันพระพุทธเจ้าตีเดียรมี ๔ จำพวกเป็น คนอยู่เหมือนดังคนตายแล้วนั้นและพวก

บิรารตไทยกลาง เป็นที่พึ่งแห่งเราพระองค์ศรีสุรึงแห่งเห็นแจ้งสมฤทธิประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นได้แล้ว จึงเป็นทักขินัยบุคคลอันล้ำเลิศหาบุคคลผู้จักประเสริฐยิ่งกว่าไม่ได้ จึงเป็นอัสสรย์กรวเลื่อมใสยิ่งนัก อะโหธัมโม อันว่าพระธรรมเป็นที่พึ่งของเราเป็นธรรมดัดบร้อนแห่งสัตว์ นำสัตว์ออกจาก

ทุกซั่ได้จึงเป็นสิ่งอัศจรรย์ควรเลื่อมใสแท้ อะโหสังโฆ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเราเป็นเขตนาบุญอันล้ำเลิศกว่าเขตอันอื่นยิ่งเลื่อมใสเป็นอัศจรรย์ควรเลื่อมใสแท้จริง และประการหนึ่งเราทั้งหลายได้เกิดมาพบพุทธศาสนาคือคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าแล้วก็เป็นลาภอันใหญ่ยิ่งนักแห่งเราแท้ เราทั้งหลายจักพึงอยู่ด้วยความไม่ประมาท อันว่าสรรพสิ่งของของวัตถุทั้งหลายไม่ใช่ของเราหากเราตายแล้วก็ทิ้งหมดเอาไปก็ไม่ได้อย่าหลงมัวเมา เหตุว่าความเผลอ ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้เป็นของเรานี้ไม่พ้น เหตุนั้นจึงรีบขวนขวายหาที่พึ่งแห่งตนคือกุศล สุจริตธรรมอันชอบให้ได้เมื่อยังมีชีวิตไม่ตายนี้ เหตุไม่รู้ว่าความตายจักมาถึงเมื่อใดก็จักตายเมื่อนั้น กุศลสุจริตธรรม

กรรมอันชอบดีที่ได้กระทำไว้นั้นก็จักได้มาเป็นที่พึ่งแห่งตนอันว่าสิ่งอื่นๆ นอกจากกุศลไปไปเป็นที่พึ่งแห่งตนสักสิ่ง เหตุนั้นจึงอุตสาหะทำซึ่งกุศลสุจริต ความชอบธรรมอันเป็นที่พึ่งของตนให้พร้อม ด้วยความอันอยู่ไม่ประมาท อย่าได้ให้เป็นผู้มีวิปัสสนาเสียเมื่อภายหลัง เหตุพระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนไว้ว่า ระวังอย่ามัวสังขาร อภิปรายมาแทนสัมปทาเถละ ดังนี้ว่าขจัดจายะละมาปะมาทะละมา ปัจฉาวิปัสสนาในอหะละละ อะยังโว อัมหากัง อนุสาสนี ความในพุทธภาษิตคำสอนนี้ว่า สังขาร่างกายจิตใจเหล่านี้มีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดาเป็นของไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เหตุนี้ท่านทั้งหลายจงระวังบาปกรรม เผลอเลินให้เหือดแห้งไปด้วยสมาธิและวิปัสสนาทั้ง ๒ ด้วย

อย่าได้ประมาทจงมีสติตั้งมั่นในกุศลธรรมอย่าให้มีวิปัสสนาเสียเมื่อภายหลังอย่าให้เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นคนพบพระพุทธศาสนา ประการหนึ่งบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงดำหนิมิ ๔ จำพวกเป็นคนอยู่เหมือนดังคนตายแล้วนั้นและพวก

ภาพที่ ๓.๕๕ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด

ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา นี้อาศัยเชิงความอยู่ประมาทคลาดจากสติอันดีปัดการบุญกุศลอันใดสักอัน จำพวก๑ มีตาอยู่เหมือนคนตาบอดนั้นและพวกนี้อาศัยตาคือปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจึงนั้นบ่มี คือหาผญาปัญญาบได้นั้นและจำพวก๑มีเข้าของเงินทองสัพพัตตี้นมากก็เหมือนคนทุกข์ยากจนเพราะอาศัยว่าเปนคนบ่มีอริยธนะมะ คือบ่มีศรัทธาศิลเป็นต้นนั้น จำพวก๑ ปฏิบัติตามพระศาสนาแล้วกับกายเปนคนนอกศาสนาไปเสียบรู๊ตัว พวกนี้อาศัยปฏิบัติจากศาสนาคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าเมื่อว่าบุคคลทั้งหลายสิ้นนี้แล้ว จุงปฏิบัติหื้อดีแต่เดอะฯ อย่าหื้อเหมือนคน ๔ จำพวกที่พระพุทธเจ้าทรงสำแดงไว้เจื้อว่ามานี้เดอะฯ จักเสียที่ตีได้เกิดมาเป็นคนพบพระพุทธศาสนาเดอะฯ อัน๑คนบ่หลังข้งขวยหาของตีตัวตายแล้วละไว้เสียปัญญาบได้นั้นแหละฯ จำพวก๑หาเข้าของตีอื่นเอาไปได้เต้าว่าบ่เลิกหาเต้าขนเก็บแต่ของอันชั่วร้ายคือบาปอกุศลติดตามตนไปหื้อได้ส่วยทุกขะปายหน้าสิ่งเดียวนั้นแหละฯ จำพวก๑ใครได้ความสุขสำราญดังหนตางอันหมดปราศจาก อนธรายภัยอันจักเดินไปด้วยความสำราญมี

อยู่บ่อยบ่เจริญได้เดียวหลงไปจะเดินตางรกเป็นเส้นเป็นหนามจึงได้ความทุกขะบ่ได้ความ
สุขะตามประสงค์ นั้นแหละฯ อันว่าตางหมดดินนี้คือกุศลกรรมปะละสืบนั้นและตางรกรันั้นคือกุศลกรรม
ปฐุสสืบและเมื่อได้รู้ดังนี้แล้วก็อย่ากระทำหื้อเหมือนคนใบ้ ๔ จำพวกนี้เตอะฯ อันหนึ่งเกิดมาเป็นคนเป้งหื้อ
รู้จักคนดีคนร้ายกันรู้จักแล้วใครได้อยู่ดีสุขะก็ได้ทุกขะเดือดร้อนเมื่อปลายุนก็เป้งบ่รู้จักคนดีคนร้ายนั้น
และเพราะว่าพระพุทเจ้าเทศนาไว้ว่าเหตุอันไปสู่อบายนั้นเป็นของแห่งสัตตบุคคลผู้ใ้บ่รู้จักคนดี
คนร้ายมี ๔ จำพวก จำพวกหนึ่ง นั้นคนดีมีกรรมสันเลินป้อยไปติเตียนนินทา ๑ พวกหนึ่งคนชั่วถ้อยร้ายบ่
ดีกรรมดีเริบป้อยไปสันเลินวันณะนา ๑ พวกหนึ่งคนอันมีกรรมกรรมเลื่อมใสป้อยบ่เลื่อมใส ๑ ตัวคนมีโทษ
ทุจจะริตปฏิบัติผิดก็บ่กรรมเลื่อมใสป้อยหลงไปเลื่อมใสดังนี้ก็เพราะเป็นคนผาลหาญได้บ่รู้จักคนดี
คนร้ายจึงจักบ่พ้นออกจากทุกขในอบายเพราะว่าประกอบด้วยเหตุนี้จักไปสู่อบาย ๔ ประการเป็นดังพระ
องค์สัพัญญูเทศนาไว้นี้แหละฯ ประการหนึ่งเกิดมาเป็นคนหื้อรู้จักดีเป้งดี

ปริวรรตไทยกลาง น้ออาศัยซึ่งความประมาทคลาดจากสติอันดี ไม่คิดการบุญกุศลอันใด
สักอัน จำพวก ๑ มีตาอยู่เหมือนคนตาบอดนั้นและพวกนี้อาศัยตาคือปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงนั้นไม่มี คือ
หาปัญญาไม่ได้นั้น และจำพวก ๑ มีเข้าของเงินทองสมบัติอันมากก็เหมือนคนทุกข์ยากจนเพราะอาศัย
ว่าเป็นคนไม่มีริยณะณะ คือไม่มีศรัทธา ศีล เป็นต้น จำพวก ๑ ปฏิบัติตามพระศาสนาแล้วกลับ
กลายเป็นคนนอกศาสนาไปเสียไม่รู้ตัว พวกนี้อาศัยปฏิบัติจากศาสนามาคำสั่งสอนพระพุทเจ้าเมื่อกล่าว
บุคคลทั้งหลายนี้แล้ว จงปฏิบัติให้ดี อย่าให้เหมือนคน ๔ จำพวกที่พระพุทเจ้าทรงสำแดงไว้มานี้ จัก
เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นคนพบพระพุทศาสนา ประการหนึ่งคนที่เขลาหลงขวานขวายหาของที่ตัวตาย
แล้วทิ้งไว้เสียปัญญาไปได้นั้นแหละ จำพวกหนึ่งหาข่าวของที่เขาไปได้ แต่ว่าไม่เลิกหาขงเก็บแต่ของ
อันชั่วร้ายคือบาปอกุศลจิตตามตนไปให้ได้เสียทุกขในกายภาคหน้าสิ่งเดียวนั้น จำพวกหนึ่งอยากได้
ความสุขสำราญ เหมือนทางอันปราศจากอันตรายจะเดินไปด้วยความสุขสำราญมี

อยู่แต่ไม่เจริญเดินทางหลงไปจะเดินทางรกเป็นเส้นทางที่มีขวากหนามจึงได้ความทุกข
ไม่ได้ความสุขตามประสงค์นั้น อันว่าทางดินนี้คือกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นและทางรกรันั้นคือ
อกุศลกรรมบถสืบและเมื่อได้รู้ดังนี้แล้วอย่ากระทำหื้อเหมือนคนใบ้ ๔ จำพวกนี้ ประการหนึ่งเกิดมา
เป็นคนพื้งให้รู้จักคนดีคนร้ายหากรู้จักแล้วอยากได้อยู่ในที่สุขก็ได้ทุกขะเดือดร้อนเมื่อภายหลัง ก็ด้วยไม่
รู้จักคนดีคนร้ายนั้นและเพราะว่าพระพุทเจ้าเทศนาไว้ว่าเหตุที่ไปสู่อบายนั้นเป็นของแห่งสัตตบุคคลผู้
ไม่รู้จักคนดีคนร้ายมี ๔ พวก จำพวกหนึ่งนั้น คนดีมีกรรมสรรเสริญแต่กลับไปติเตียนนินทา ๑ พวกหนึ่ง
คนชั่วถ้อยร้ายไม่ควรพูดด้วยแต่กลับไปเสวนาด้วย ๑ พวกหนึ่งคนที่มีคุณควรเลื่อมใสแต่กลับไม่
เลื่อมใส ๑ ตัวคนมีโทษทุจจะริตปฏิบัติผิดก็ไม่ควรเลื่อมใสแต่กลับเลื่อมใส ดังนี้ ก็เพราะเป็นคนพาลหา
ปัญญาไม่ได้ ไม่รู้จักคนดีคนร้ายจึงไม่พ้นออกจากทุกขในอบายเพราะว่าประกอบด้วยเหตุนี้จักไปสู่อบาย ๔ ประการเป็นดังพระ
สัพัญญูเทศนาไว้นี้ ประการหนึ่งเกิดมาเป็นคนให้รู้จักที่พื้งที่

ภาพที่ ๓.๕๖ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา อาศัยของตนตั้งอันได้ประสบด้วยสุขเสียมและอันว่าที่เปิงอาศัยแห่งคนตั้งหลายนั้นไปเจ้อันอื่นคือบุญกุศลสุจจะริต ความชอบนั้นและจูงทรงจำไว้อย่าประมาท จูงอุสสาหะก่อล้างกุศลสุจจะริตกรรมหื้อบังเกิดขึ้นใหม่ขึ้นในสันตารแห่งตนแต่ต่อๆ ก็จักได้ความสุขขึ้น จากตุกภัยแล้วก็จักสมดังความมักแห่งตนจะแะละๆ ประการหนึ่งเมื่อเกิดมาเป็นคนกระทำการกุศลอันจักเป็นประโยชน์แห่งตนหื้อสตรระวัง ระไวใจไว้หื้อดื้อยาหื้อหลงไปตามลมปากฟุจาแห่งคนเหตุว่าลมปากฟุเจ้านั้นมันล่อลวงหื้อหลงเสียคนคุ่นวายไปและโปลานว่าลมคำลมแดงมันบ่แข็งเหมือนลมปากนั้นและประการหนึ่งเมื่อจักใคร่ประสบพบพระพุทธเจ้าจูงตริตรหายังของแต่ของจึง หื้อได้อุยาไปตามสมมุติแห่งโลกอันบ่เป็นของแต่ของจึงนั้นบ่ควรและศาสนาทั้งยังหลงลงไปตามสมมุติของโลกแล้วบ่ได้พบพระพุทธเจ้าและเหตุพระพุทธเจ้าบ่อยู่ดีไหนอยู่ดีหันเชิงธรรมอันเป็นของจึงในใจแห่งคนฟุ้งรู้แจ้งหันจึงนั้นแะละๆ เพราะว่าพระองค์กล่าวว่าคุณคนผู้ใดหันธรรมอันเป็นของแต่ของจึงตั้งอันบุคคลผู้นั้นได้จื่อว่าหันเราพระตถาคตว่าดังนี้และอันหนึ่งเมื่อประธานจักออกจากทุกขกระทำหื้ออ้งเชิงพระนิพพานจูงหื้อบรมมรรในศีลและสมาธิและ

จำเรียววิปัสสนาปัจจะระณาสังขารหื้อหันอ้งเชิงตามลักษณะตั้งอันบ่เที่ยงเป็นทุกขเปนนอนัตตานี้ต่อๆ ฅิว่ายังบู้จักยังสังขารยังหลงไปตามสังขารตั้งอันกับบ่พ้นจากทุกขคือบ่ได้ถึงนิพพานเจ้าได้งายและเหตุสังขารหมื่นมันล่อลวงหื้อลัดหลงลงอยู่เป็นนิจสตัฟงหลงอยู่ในสงสารนี้จึงมีแต่ความรักความซังร่มร้อนอยู่ด้วยไฟกิเลสสิ่งเดียวและประการหนึ่งความหลงแห่งสัดนี้มีมีอยู่ ๔ จำพวกคือหลงรักหลงซังถือตัวหลงตัวภัยต่างๆ คือความหลง ๔ ประการนี้คือได้ตัวอวิชาความไปไร่ฝญาหลงลวดบู้รู้แจ้งหันจึงในสังขารอันบ่เที่ยงเป็นทุกขเปนนอนัตตาอัน ๑ สัมปัตติข่าวของเงินทองดังหลายทุกสิ่งทุกอันเป็น ของกลางสำหรับแผ่นดินบ่เป็นของไม่บ่มีบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเจ้าของปกครองรักษาและบุคคลผู้ได้ล่ำเปิงดังนี้อยู่ใจบุคคลผู้นั้นเปรียบกับโสดาบันเปิงมีและฅิว่าบู้รู้แจ้งหันอ้งเชิงตั้งอันหื้อไปตุตีป่าจำผีนั่นต่อๆ อันใดอันใดก็ละไว้หันเสียหมดเอาไปบ่ได้ยังอยู่แต่กระตอกตังมวรนนั้นและอันนี้ เป็นแน่เป็นจึงแต่แะละๆ จูงหื้อปัจจะระณาสังขารหื้อตกลองใจจิตใจแล้ว

บิรวรรตไทยกลาง อาศัยของตนตั้งนั้นไม่ได้ประสบด้วยสุขเซม อันว่าที่ฟิงอาศัยแห่งคนทั้งหลายนั้นไม่ใช่อันอื่นคือบุญกุศลสุจจะริต ความชอบนั้น จงจำไว้อย่าประมาท หื้ออุสสาหะก่อล้างกุศลสุจจะริตกรรมให้บังเกิดขึ้นในสันตารแห่งตัวเอง ก็จะได้สุขพ้นจากทุกขภัยแล้วก็จะสมดังความปรารถนาแห่งตัวเอง ประการหนึ่งเมื่อเกิดมาเป็นคนกระทำการกุศลอันจักเป็นประโยชน์แห่งตัวเองให้สตรระวังไวโนใจหื้อดื้อยาให้หลงไปตามลมปากของคนอื่น เหตุว่าลมปากนั้นมันล่อลวงให้หลงเสียคนให้วุ่นวาย

ไป และโบราณว่าลมด่าลมแดงมันไม่แข็งเหมือนลมปากนั้น และประการหนึ่งเมื่อจักประสบพบเจอ พระพุทธเจ้าจงแสวงหาของจริง ให้ได้อย่าไปตามสมมติของโลก อันไม่เป็นของแท้ของจริงนั้นไม่ควร และศาสนานั้นก็ยิ่งหลงลงไปตามสมมติของโลกแล้วไม่ได้พบพระพุทธเจ้าและเหตุพระพุทธเจ้าไม่อยู่ที่ไหนอยู่ที่เราเห็นซึ่งธรรมอันเป็นของจริงในใจแห่งคนผู้รู้แจ้งเห็นจริงนั้น เพราะว่าพระองค์กล่าวว่า บุคคลผู้ใดเห็นธรรมอันเป็นของแท้ของจริง บุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่าเห็นเราพระตถาคตดังนี้ ประการหนึ่ง เมื่อประธานออกจากทุกข์กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานจงให้บรรลุนิสีลและสมาธิ

เจริญวิปัสสนาพิจารณาสังขารให้เห็นแจ้งจริงตามลักษณะที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตานี้ หากว่ายังไม่รู้จักสังขารยังหลงไปตามสังขารดังนั้นก็ไม่ได้พ้นจากทุกข์คือไม่ได้ถึงนิพพานได้ง่ายและเหตุสังขารเหล่านี้ มันล่องลอยให้สัตว์หลงอยู่เป็นนิจ สัตว์เหล่านี้หลงอยู่ในสังสารนี้จึงมีแต่ความรักความชิง รุ่มร้อนอยู่ด้วยไฟกิเลสสิ่งเดียว และประการหนึ่งความหลงแห่งสัตว์นี้มีอยู่ ๔ จำพวกคือ หลงรัก หลง ชัง ถือตัวหลงตัว ภัยต่างๆ คือ ความหลง ๔ ประการนี้คือ ได้ตัววิชชาความไร้ปัญญาเลยไม่รู้แจ้งเห็นจริงในสังขารอันไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ประการ ๑ สมบัติข้าวของเงินทองทั้งหลายทุกสิ่งทุกอันเป็นของกลางสำหรับแผ่นดินไม่ใช่เป็นของใครไม่มีบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเจ้าของ ปกครองรักษาและบุคคลผู้ได้ระลึกดั่งนี้อยู่ตลอด บุคคลผู้นั้นเปรียบกับโสดาบัน หากว่าไม่รู้แจ้งดังนั้นให้ไปอยู่ที่ป่าช้าอัน อันใดอันหนึ่ง ก็ทิ้งไว้หมดเอาไปไม่ได้ยังอยู่แต่กระตองทั้งมวลนั้น เป็นแน่เป็นจริง จงให้พิจารณาให้ตกลงใจแล้ว

ภาพที่ ๓.๕๗ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา หือรับเล่งปฏิบัติตามใจๆ เตอะๆ ก็อาจจักได้ถึงสุขสันจากตทุกข์ในสังสารวัฏ ดีหลีบ่อย่าจะหละๆ ประการหนึ่ง อะยังกาโยอันว่าตนอันนี้ อะจริง บ่ปานแต่ใด อะธิเสสสติก็จักได้นอนอยู่เหนือแผ่นดินวัดตะด้วยแต่แนจใจหละๆ อะยังกาโยอันว่าตนอันนี้ อะเปตะวิญญาโณกัน ว่าปราศจากวิญญาณคือว่าตายแล้วดังอัน ตะมัสโสเปนอันเปล่า อิวะคะริงคะริงเบนดังคุ่นหลัวซากอัน ตำนเผ้าฝืนตำนานขัดเสียดยังป่าจ้ำ นิรพพังอันหาประโยชน์บ่ได้นั้นและประการหนึ่งโลกัสสะนิวา เสนเมื่อสัตตังหลายอันฝุงในโลกนี้ เอกาหิ ณะสะหิ อะคิหิอันมีไฟดังหลาย ๑๑ กองคือ ราคะติ โทสะติ โมหะติ ขาติติ ขราติ พยาธิติ มรณติ โสกะติ ปริโคติ อุปายาสะติ ปะชะลิเตหากใหม่เผ้าอยู่นิจจังทุกเมื่อสติและ ตุมเหอันว่าสู่ตำนานดังหลาย โจนุหาโสตังถา(ลือ)และจักกรวยินดีและไค่หัวนั้นจา กิงมะนัน โถตังถา(ลือ) และจักยินดีด้วยอันเหล่านั้นจา อันธกะเรนะด้วยอันมีดมัว อะนัถาหากหุ้มห่อคอบงำอยู่ นะคะเวสะกะบ้อยบ่แสวงหาตียังตีเป็ง ธูวัง อันมีสะภาวะอันเตตียงจิตอันตั้งอยู่หมั่นนั้นจา

ตุมเหอันว่าท่านต้งหลายปัสสะละจ่งเล่งดู อี้ถึงกิมยังรูปอันนี้กัมกะต้ง อันนี้กรรมหากแต่ง
แปงอารุกาอันกลัวเกล้าไปด้วยน้ำเน่าน้ำหนอง ต้งหลาย อะฐิตีสะเตหิอันมีกระดูกได้ สามร้อยท่อนสะมะ
ติกังหากทรงกำไ้อาตุรังอันขงขวยญะคะมะเนหื้อด้วยอันอยู่อันไป ปิจิตารหากริจจะณาวัตฐาภาระณ
หิดด้วยเครื่องประหมินอากรอนต้งหลาย ปะหุส้งกัปปังอันโลกหากสมมติว่าดีว่างามนั้นและ อี้ถึงรูปอัน
รูปอันนี้ปริชินนัง มีสภาวะอันรู้เฒ่าชราโรคาณิถังอันแปนตี้ล้อยู่แห่งพยาธิต้งหลาย ปะกังกุนัง มีสภาวะ
อันรู้แตกม้างภิชชะติกันว่า แตกม้างตีไต่หนึ่งต้งอันปุตีสันทะเต มีน้ำหนองเน่าหากไหลออกมาและหิ
ด้วยมีแต่แหละฯ

ชีวิตัง อันว่าชีวิตมรันตอันมีตายและ กันตายแล้ว ยานิ อิมานิอะฐินิอันว่ากระดูกต้งหลายฝุ่
นี้ อะวัตฐานิกี้เร้าร้ายกันอยู่สุสานในป่าจำผีต้งนั้นสิ่งเดียวและโกอันไคและจักกรวยินดี ตุมหากังแห่งสู่
ท่านต้งหลาย ทิสวานะ ด้วยอันได้เห็น ตานิอะฐินิ ยังกระดูก ต้งหลายฝุ่บนั้นจา ชะราจะอันว่าอันความ
เฒ่ากัตี มะจุจะคะอันความตายกัตี มาโน อันว่ามานะใจใหญ่ สะหาวกัตี มักโขจะ อันมกรูปท่านกัตี

ปวิรรตไทยกลาง ให้รับเร่งปฏิบัติตามตลอด ก็จะได้ถึงสุขพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ
ประการหนึ่ง อะยังกาโย อนว่าร่างกายนี้ อิจรัง ไม่นาน อธิเสสะติ ก็จักได้นอยอยู่เหนือแผ่นดิน วัตตะ
ด้วยแท้แนจิงใจ อะยังกาโยอันว่าร่างกายนี้ อะเปตะวิญญาโณหากว่าปราศจากวิญญาณคือว่าตาย
แล้วต้งนั้น ตะมัสโสเป็นอันเปล่า อิวะคะริงคะริงเป็นต้งท่อนไม้ที่ท่านเอาเผาไฟในป่าช้า นิธตัง หา
ประโยชน์ไม่ได้นั้น และประการหนึ่งโลกัสสะนิวาเส ในเมื่อสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เอกาหิ ณะสะหิ อะคิ
หิอันมีไฟทั้งหลาย ๑๑ กองคือ รากะคิ โทสะคิ โมหะคิ ชาตคิ ชราคิ พยาธิคิ มรณคิ โสกะคิ ปรีโถคิ อุ
ปายาสะคิ ปะชะลิต เติ ไหม้เผาอยู่เป็นนิจ ตุมเหอันว่าท่านทั้งหลาย โจนุหาโส ควรยินดีและหัวเราะนั้น
กิงมะนันโถจักยินดีด้วยการเล่นนั้น อันระการณะ ด้วยอันมีดมัว อะนัตธาหากครอบงำอยู่ ณะคะเวสะ
ละไมแสวงหาที่พึ่ง รุวัง อันมีสภาวะอันเที่ยงต้งมั่นอยู่นั้น

ตุมเหอันว่าท่านทั้งหลาย ปัสสะละจ่งเล่งดู อี้ถึง กิมยัง รูปอันนี้ กัมกะต้ง อันนี้กรรมหาก
แต่งสร้าง อารุกาอันกลัวเกล้าไปด้วยน้ำเน่าน้ำหนองทั้งหลาย อะฐิตีสะเตหิ มีกระดูกได้ สามร้อยท่อน
สะมะติกัง หากทรงกำไ้อาตุรังอันขงขวย ญะคะมะเน หื้อด้วยอันอยู่อันไป ปิจิตารหา กะริจจะณาว
ัตฐาภาระณหิ ด้วยเครื่องประหมินอากรต้งหลาย ปะหุส้งกัปปังอันโลกหากสมมติว่าดีว่างามนั้นและ
อี้ถึงรูปอันรูปอันนี้ปริชินนัง มีสภาวะอันรู้แก่เฒ่าชรา โรคาณิถัง อันแปนตี้ล้อยู่แห่งโรคทั้งหลาย ปะกัง
กุนัง มีสภาวะอันรู้แตกดับ ภิชชะติ หากว่าแตกดับที่ไต่หนึ่งต้งนั้น ปุตีสันทะเต มีน้ำหนองเน่าหาก
ไหลออกมาด้วยแท้

ชีวิตัง อันว่าชีวิต มะรันต อันมีความตายหากตายแล้ว ยานิ อิมานิ อะฐินิอันว่ากระดูก
ทั้งหลาย ทิสวานะ ด้วยการได้เห็น ตานิอะฐินิ ยังกระดูกทั้งหลายเหล่านั้น ชะราจะ อันว่าความแก่เฒ่ากั
ตี มะจุจะคะ อันมีความตายกัตี มาโน อันว่ามานะใจใหญ่ สะหาวะกัตี มักโขจะ อันชอบในรูปกัตี

ภาพที่ ๓.๕๘ คัมภีร์โบราณเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา เสียก็ดี อะฐิตโหหการบงำอยู่ยะถานะเรในเมืองดีใดคืออัตตะภาวะคือตนอัน
นี้และประการหนึ่ง ตุมเหออันว่าสุต่านตังหลาย อะภิยะระละ เปิงยินดียั้งนักกะละยาณในบุญนิวาละเย
ก็เปิงห้ามจิตตังยังใจ ปาปยังบาป นะกะยิรา ก็เปิงกระทำแถม ปาปยังบาปอันนั้น ปุนนะปุนนังใจๆ
นะกะยิรา ก็เปิงกระทำสันตัง ยังอันมักอันห่ม ตุมหิปาเป ในบาปอันนั้น อูจะโยอันว่าสะภาวะอัน
หอมเหียบปาปัสสะ ยังบาปทุกเขก็เตียนยอมหื้อเป้นทุกข์มากนั๊กแหละๆ ปุริโสอันว่าจายตังหลายเจ
กะยิรา ผี และได้กระทำยังบุญ เจโหติ ผีและมิดังอันกะยิรา ก็เปิงกระทำบุญยัง ยังบุญ อันนั้นแถม ปุน
นะปุนนัง ใจๆ กายิรา ก็เปิงกระทำสันทะยังอันมักอันห่ม ตุมหิบุญญะหิในบุญอันนั้น อูจะโยอันว่า สะ
ภาวะอันหอมเหี่ยม ปุญยัสสะ ยังบุญ อันนั้นสูกโขก็เตียนยอมหื้อเป้นสูกขะอันมากนั๊กแต่จริง
และปณติโต อันบุคคลผู้มีผญา นะหาปะเย

บ่เปิงหื้อถ้อยเสียยังเปียร อัตตะถะปัง ยังการอันเป้นประโยชน์ อัตตะโนแก้ตน ปรมัตถะ
นะด้วยอันกระทำหื้อเป้นประโยชน์แก้ตนผู้อื่น ปะหุณาปี แม้นมากนั๊กก็ดี อะรัมปี แม้นน้อยนึ่งก็ดี
ปณติโตอันว่านักปราชญ์ผู้มีผญาอะยะแหวดกฎหมาย รู้แล้ว อัตตะถัดตังยังประโยชน์แก้ตนเปิง
ขงขวยสะถัดตัง ยังประโยชน์แห่งตนลียาเปิงมีเตอะ อิโรอันว่าผู้มีนะเสวยยะบ่เปิงเสบ หินะธัมมัง
ยังปัญจะกามะกุดอันถ้อยนิวะเส บ่เปิงอยู่ปะมาณะด้วยกองอันประหมาทจากกุศลกรรม นะเสวยยะ
มักว่านะคะเหนียยะบ่ถ้อยเอามิฉาทิฐิอันเป้นบาป โลกะวุฒินา อันว่าการจักหื้อจำเริญอยู่ในโลกนี้
นะลียาบ่เปิงมีและ อิโรอันว่านักปราชญ์ผู้ทรงธรรมวิเศษ นะปะมาทัยยะบ่เปิงประหมาทหลงลืมอุทิฐู
ในอันกระทำเปียรบ่ค่าน จะเร เปิงกระทำหอมเหียบธรรม ยังสูกจะจิตธรรมอันดีธรรมจารีนามะจื่ออัน
ว่าคนผู้หอมเหียบธรรมอันชอบนั้นสูกขัง เสติ ก็ได้เสวยสุข อัสมิงโลกเในโลกันนี้ ปะรัมหิจะ ในโลก
พายหน้าและปาลาอันว่าคนไปตังหลาย นะปะสังสันติก็บ่ห่อนลักเสียนยกยอ ถานังยังต่านลักเตอะ
แหละ ๗

ปวิรรตไทยกลาง อะฐิตโหหการบงำอยู่ ยะถานะเร ในเมืองที่ใด คือ อัตตะภาวะ คือ
ตนนี้ และประการหนึ่ง ตุมเห อันว่าท่านทั้งหลาย อะภิยะระละ ควรยินดียั้งนัก กะละยาณ ในบุญ นิ
วาละเย ก็ควรห้าม จิตตัง ซึ่งใจ ปาป ยังบาป นะกะยิรา ก็ไม่ควรกระทำอีก ปาป ยังบาปอันนั้น ปุน
นะปุนนัง นะกะยิรา ก็ไม่ควรกระทำ สันทั้ง ในอันที่ชอบ ตุมหิปาเป ในบาปอันนั้น อูจะโยอันว่าสะ
ภาวะอันหอมเหียบปาปัสสะ ยังบาปทุกเขก็ยอมให้เป้นทุกข์มากนั๊ก ปุริโส อันว่าชายทั้งหลาย เจกะยิ
รา ได้กระทำยังบุญ เจโหติ มีตังนั้น กะยิรา ก็ควรกระทำบุญยัง ยังบุญ อันนั้นอีก กายิรา ก็ควรกระทำ

สันตะยัง ในสิ่งที่ชอบ ตุมหิปัญญะหิในบุญอันนั้น อุจจะโย อันว่า สภาวะอันหอมหวาน ปุณฺณัสสะ ยังบุญอันนั้น สุขโข ก็ย่อมให้เป็นสุขมากนักแท้จริง และบัณฑิตโต อันว่าบุคคลผู้มีปัญญา นะหาปะเย

ไม่ควรให้ถอยเสียซึ่งความเพียร อตตะถะปะยัง การอันเป็นประโยชน์ อตตะโน แก่ตน ประมัตถะนะด้วยอันกระทำให้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่น ปะหุนาปิ แม่นมากก็ดี อะรัมปิ แม่นน้อยก็ดี บัณฑิตโตอันว่าปราชญ์ผู้มีปัญญา อภิญญาเย ได้กำหนดหมายรู้แล้ว อตตะถัตตัง ยังประโยชน์แก่ตนพึง ขวานขวาย สะถัตตัง ยังประโยชน์แห่งตน สียา พึงมีด้วยดังนี้ ธีโร อันว่าผู้มี นะเสวียเย ไม่พึงเสพ หิ นะธัมมัง ยังปัญจะการมคุณอันถ้อย นิวะเส ไม่พึงอยู่ ประมาเถนะ ด้วยความประมาทจากกุศลธรรม นะเสวียเย มักว่า นะคะเหลนียะ ไม่ถือเอามิฉาหิฐิอันเป็นบาป โลกะวุตตินา อันว่าการจักให้เจริญอยู่ในโลกนี้ นะสียาไม่ควรมี ธีโรอันว่านักปราชญ์ผู้ทรงธรรมวิเศษ นะปะมาทียะ ไม่พึงหลงลืม อุทิสฺส ใน การกระทำเพียร จะเร พึงกระทำแก่กรรม ยังสุจจะริตธรรมอันดี ธรรมจารินามะ ชื่อว่าผู้เก็บธรรมอันชอบนั้น สุขขัง เสดิ ได้เสวยสุข อันสมิงโลก ในโลกอันนี้ ปะรัมมิหะ ในโลกภายใน และปาลาอันว่า คนบอดทั้งหลาย นะปะสังสันติ ก็ไม่ควรสรรเสริญ ถานัง ยังท่าน

ภาพที่ ๓.๕๙ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา หะเว ด้วยแต่ ธีโรอันว่านักปราชญ์ อนุโมทนาเตนย่อมอนุโมทนายินดี ทานังเช่งทานอันมากนักโสธีโรอันว่ารักปราชญ์เจ้าผู้มียศฐานนั้นสุขซีกได้เสวย ประะโลเกในโลกภายใน คะเตนะอะนุถะเนนะด้วยอันตั้งใจ อนุโมทนายินดีเช่งทานแห่งท่านผู้อื่นนั้นโทติก็มีแหละ ประการหนึ่ง บัณฑิตโตนามะ ชื่อว่าอันว่าผู้มีนะอิจฉากัเป็งมก ะนังยังข้าวของ อัมมเณด้วยอันได้บ่ชอบธรรม นะอิจฉากัเป็งประธานมก รัตฐังยังบ้านเมืองอัมมเณด้วยอันได้ด้วยบ่ชอบธรรม นะอิจฉียะก็บ่ เป็งผญาหมักสะมิทิมิตตะโนยังอันหือสมฤทธิเปนดีแก่ตนอะอัมมเณด้วยอันบ่ชอบธรรม สะมกัว่า โสบัณฑิตโต อันว่านักปราชญ์เจ้าตนนั้น สิละวาอันประกอบด้วยศีลปัญญาวาอัน ประกอบด้วยผญาธัมมิโกเปนอันชอบธรรม สียาเป็งมีจะแหละ เยะชะนาอันว่าคนดังหลายผุ้งใดอัมมานุวัตติอันปิติเลียงชีวิต ด้วยอันชอบตามคลองธรรมสุในธรรม สัมมะละขาโตอันพระพุทธเจ้าหากเตสนาตินักเตชะนาอันว่าคนดังหลายผุ้งนั้น เอลันตักจักได้เล็งประรังยังพึงสมุทรรักล้าหน้าคือนิพาน มะจุเทยยัง อันว่าพระยามัจจุราช ฤทลสังอันบ่จักได้หันนั้นแหละ ตุมเห

อันว่าสู่ต๋านต้งหลาย ปะหาเยจ่งละเสียแล้ว กัณห์ธัมมังยังธรรมอันดำ คืออกุศลกรรมกา
ยะทุจจะริตเป็นต้นกะเวอะเป้งจำเรียว สุกัง ธัมมัง ยังธรรมอันขาวคือกุศลมีกายะสุจริตเป็นต้นแต่ดีหลี
เตอะฯ

ประการหนึ่งบัณฑิตาอันว่าผู้มีปัญญา เจชัญญา ฆีและรู้อัตตานุยังตนปิยัง ว่าเป็นตักัง
อันสุรักขิตังก็ควรรักษาหื้อดีนัก รักเขยยานังยังกล่าวของรักษานั้นติณัง ยามานัง อันว่ายาม ๓ อัน คือ
ปะละยาม ฯ มัชฌิมะยาม ปัจฉิมะยาม ปฏิกะเคยกัเป้งภาวะนา พุทธคุณคืออิติปิโสและธรรมะคุณด้วย
บพว่าสวาชาโตและสังฆะคุณคือสุปะติปันโนตังนี้ อะณะตะรัง ยานังในยามอันใดอันหนึ่ง อะโหสิจ่งมี
เตอะฯ สัพเพ บัณฑิตาอันว่าผู้มีปัญญาดังหลายมวร ปะสะติและเล่งหันปัญญาด้วยปัญญา ยะเถาในกาล
เมื่อใด อิติวะจะเนนะ ด้วยคำวาดังนี้ สัพเพสังฆารานันว่าสังฆารธรรมตังมวร อะนิจจาบหมันบ่เตียง
สัพเพสังฆาราทุทุกาอันว่า สังฆารธรรมตังมวร ทุกากัเป็นทุกข้มากนัก สัพเพสังฆารานันว่าสังฆาร
ธรรมตังมวร อะนัตตาบไจ่ตน หาแก่นหาสารปได้อะละเมื่อตังอัน นิปีนทะติก็ควรหน่าย ยังอะนิจจะ
ทุกะ อะนัตตะแต่แหละฯ เอ สะ มักว่า

ปริวรรตไทยกลาง หะเว ด้วยแท้ ธิริอ อันว่านักปราชญ์ อนุโมทนาออมอนุโมนาอินตี
ทานัง ซึ่งทานอันมากนัก โสธิริอ อันว่านักปราชญ์ผู้มีปัญญานั้น สุขขีก็ได้เสวย ปะระโลเก ในโลกภาย
หน้า คะเตเนวะ อนุณะเนวะ อนุณะเนนะ ด้วยความตั้งใจ อนุโมนาอินตีซึ่งทานแห่งท่านผู้อื่นนั้น โหติ
กัมีตังนี้ ประการหนึ่ง บัณฑิตานะ ชื่อว่าผู้มี นะอิจฉา ก็พึงชอบ ะณัง ยังข้าวของ อะธัมเมนะ ด้วย
อันได้ไม่ชอบธรรม นะอิจฉา ก็ไม่ควรประมาทนัก รัตฐัง ยังบ้านเมือง อะธัมเมนะ ด้วยอันไม่ชอบธรรม
สะมัก ว่า โสบัณฑิตโต อันว่านักปราชญ์นั้น สิละวา อันประกอบด้วยศีล ปัญญา ประกอบด้วย
ปัญญาธัมมิโก เป็นสิ่งชอบธรรม สียา คารมีตังนี้ เยชะนา อันว่าคนทั้งหลายเหล่าใด ธัมมานุวัตติ อัน
เลี้ยงชีวิตด้วยความชอบ ตามคลองธรรม สัมมะกะชาโต ที่พระพุทเจ้าหากเทศนาดีนัก เตชะนา อัน
ว่าคนทั้งหลายเหล่านั้น เอสันติ ก็จักได้ถึง ปะรังยัง ผังสมุทระคืออินพพาน มะจุเทยยัง อันว่าพญามัจจุราช
อุทิสสัง ไม่สามารถเห็นได้นั้นแล

อันว่าท่านทั้งหลาย ปะหาเยจ่งละเสีย กัณห์ธัมมัง ยังธรรมอันดำ คือ อกุศลกรรม กายะ
ทุจจิต เป็นต้น กะเวอะ พึงเจริญ สุกัง ธัมมัง ยังธรรมอันขาวคือกุศล มีกายะสุจริต เป็นต้น

ประการหนึ่งบัณฑิตา อันว่าผู้มีปัญญา เจชัญญา รู้อัตตานุยังตน ปิยัง ว่าเป็นที่รัก สุรักขี
ตัง ก็ควรรักษาให้ดีนัก รักเขยยานัง ยังกล่าวของรักษานั้น ติณัง ยามานัง อันว่ายาม ๓ คือ ปฐมยาม
มัชฌิมยาม ปัจฉิมยาม ปฏิกะเคยะ ก็ควรภาวนา พุทธคุณ คือ อิติปิโส และธรรมคุณ ด้วยบพว่า สวา
ชาโต และสังฆะคุณคือสุปะติปันโน ตังนี้ อะณะตะรัง ยานังในยามอันใดอันหนึ่ง อะโหสิ จงมีด้วย สัพ
เพ บัณฑิตา อันว่าผู้มีปัญญาทั้งหลาย ปะสะติ เห็นปัญญาด้วยปัญญา ยะเถาในกาลเมื่อใด อิติวะจะเนนะ
ด้วยคำกล่าวนี้ สัพเพสังฆารานันว่าสังฆารธรรมทั้งหลาย อนิจจา ไม่เที่ยง สัพเพสังฆาราทุทุกา อันว่า
สังฆารธรรมทั้งมวล ทุกากัเป็นทุกข้มากนัก สัพเพสังฆารานันว่าสังฆารธรรมทั้งมวล อนัตตาไม่ใช่ตน
หาแก่นหาสารไม่ได้ อะละเมื่อนั้น นิปีนทะติ ก็ควรหน่าย ซึ่ง นิจจะทุกะ อะนัตตะ จริงแท้ เอ สะ มักว่า

ภาพที่ ๓.๖๐ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา เอโสณิพินทาโว อันว่าสัพพาวะอันหนายนันมัคโคเป็นหนทางวิสุทธิยาแห่งนิพพานเจ้าแต่แหละฯ โยปุคคะโล อันว่าบุคคลผู้ใด กะโตและเถิงพทุธัญจะยังพระพุทธเจ้ากัตี ธัมมัญจะยังพระธรรมกัตี สังขัญจะยังพระสังขะกัตี อิติด้วยคำว่า เอาแปดเป็ง อัดตานแถตตังอัน โสปุคคะโล อันว่าบุคคลผู้นั้นก็จักได้หัน จะตะริ อะริยะสัจจะนิ ยังอะริสัจจะธรรมตัง ๔ สะมะปัญญายะ ด้วยผญาอันเสมอตีดัก กะตะมัง อะริยะสัจจังอันว่าอะริยะสัจตัง ๔ นั้นจักได้อันใดจา ทุกขังอันหนึ่ง คือทุกขะสัจจะ สะมุทธะยัง อันหนึ่งคือสะมุทธะยะสะจะคือตัวตณหาหื้อบังเกิดยังทุกข์ อันหนึ่ง คือนิโลธะสะจะ อะตักัมมัง คือนิพพาน อันขาว หลว่งยังทุกข์ตังมวร อะริยัตถัง คิกัง มัคคัง อันหนึ่ง คือ อะธัมมิกะมัคคะ ๘ ทุกขุปะสะมัคคามินังอันปฏิบัติหื้อได้เถิงนิพพานอันดับเสียดยังทุกข์ในวัฏสงสารนั้นแหละฯ ทุกขะสะจะปรินิระโฐ สังขาระตะโฐมีสภาวะอันมีประจายหากแต่งแบ่งหื้อเกิดหื้อเปนไปแล้วหื้อเปนทุกข์ไปไจ้จันั้นแหละฯ สันตะปัตโตคือมีอัตตะอันหื้อสัดตังหลายเคือดร้อนด้วยทุกข์ และโทษมากนัก และ วิปะรินามัตโฐ มีอัตตะหื้อสัดตังหลายรู้นั้นแปรไปมาด้วยขรา

พยัธมรณะนั้นและสะมุทธะยะสัจจะนิทานัตโต อาเยตะนัตโต สังโยคัตโต ปรีโกทัตโต อันว่าสะมุทธายะสะจะก็มี อัตตะ ๔ คือนิทานัตโตมีสภาวะอันหื้อ เปนเหตุ หื้อทุกข์ เกิดมีไจ้จันั้นแหละฯ อาเยตานัตโตคือมีอัตตะหื้อสัดตังหลายหอมเหี้ยบยังกรรมอันจักหื้อเปนทุกข์อยู่ไจ้จันั้นแหละฯ

สังโยคะโฐ คือมีอัตตะสภาวะอันหื้อสัดตังหลายประกอบยังคลองอันจักหื้อเปนทุกข์ไจ้จันั้นแหละฯ ปรีโกทัตโตคือมีอัตตะหื้อสัดตังหลายติดข้องอยู่ในกองอันจักเป็นทุกข์ไจ้จันั้นแหละฯ

นิโลธะสะจะ นิสะระณะโฐ วิเวคัตโต อะสังขาระ ตัตโต อันว่านิโรธะสะจะ กัตี อะธัมม ๔ คือนิสะระณะโฐ มีมีอัตตะสภาวะ อันหื้อสัดตังหลายออกจากทุกข์โทษ ในวัฏสงสาร นั้นแหละฯ

วิเวกโฐมี อัตตะสภาวะ อันหื้อสัจจ จากทุกข์นั้น แหละน อะสังขาตะโฐ มีอัตตะอันหื้อหาปัจจัยแต่งแบ่งไปได้นั้นแหละฯ

อะมะตะโฐ มีอะธัมม อันหื้อสัดตังหลายได้เถิงนิพพานเจ้าอันปรุ้เฒ่ารู้ตายนั้นแหละฯ อันว่ามัคคะก็มี อัตตะ ๔ มัคคะสะจะนิยานิโฐ เหตุโฐ ทัสสะนะโฐ อะธิปะเตยยะโฐ นิยานิโฐ มีอะธัมม

ปวิรรตไทยกลาง เอโสณิพินทาโว อันว่าสภาวะที่หนายนัน มัคโค เป็นทางแห่งวิสุทธิยาแห่งพระนิพพาน โยปุคคะโล อันว่าบุคคลใด กะโต ถึงพทุธัญจะ ซึ่งพระพุทธเจ้ากัตี ธัมมัญจะ ซึ่งพระ

ธรรมกัฏฐี สังฆัญจะ ซึ่งพระสงฆ์ก็ดี อติ ด้วยคำกล่าวที่ว่า ขอเป็นที่พึ่ง อตฺตโนแกตนังนัณ โสปุคคะโล อันว่าบุคคลผู้นั้นก็จะได้เห็น จะตะริ อริยะสัจจะนิ ยัง อริสัจจะ ธรรมทั้ง ๔ สะมะปัญญายะ ด้วย ปัญญาอันเสมอติ กะตะมัง อริยะสัจจัง อันว่าอริยะสัจทั้ง ๔ นั้นจะได้อันใด ทุกขังประการหนึ่ง คือ ทุกขะสัจจะ สมุทเธยัง ประการหนึ่งคือสมุทเธยะสัจจะ คือตัวตัณหาให้บังเกิดซึ่งทุกข์ ประการหนึ่ง คือ นิโลธะสะจะ อะติ กัมมัง คือ นิพพาน อันข้าวทุกข์ทั้งมวล อริยัตถัง คิกัง มัคคัง ประการหนึ่ง คือ อะฐังคิกะมรรค ๘ ทุกขุปะสะมัคคามินัง อันปฏิบัติให้ได้ถึงนิพพานอันดับเสียซึ่งทุกข์ในวิภูสสาร ทุกขะสะจะ ปิรินะโฐ สังขาระตะโฐ มีสภาวะอันมีปัจจัย สร้างให้เกิดเป็นไปแล้วให้เป็นทุกข์ไปตลอด นั้น สันตะปะโต คือ มีอตตะ ที่ให้สัตว์ทั้งหลายเดือดร้อนด้วยทุกข์ และโทษมากนัก วิปะริณามัตโฐ มีอตตะ ให้สัตว์ทั้งหลายรู้ผันแปรไปมาด้วยขรา

พยาธิมรณะนั้น และสมุทเธยะสัจจะนิทานัตโต อายะตนะตโต ปรีโกหัตโต อันว่าสมุทเธยะสะจะ ก็มีอตตะ ๔ คือนิทานัตโตมีสภาวะให้เป็นเหตุ ให้ทุกข์ เกิดมีตลอดนั้น อายะตนะตโตคือมีอตตะ ให้สัตว์ทั้งหลายสะสม ซึ่งกรรมอันทำให้เป็นทุกข์อยู่ตลอดนั้น

สังโยคะโฐ คือมีอตตะสภาวะอันให้สัตว์ทั้งหลายประกอบซึ่งคลอง ที่ทำให้เป็นทุกข์อยู่ตลอดนั้น ปะริโกธัตโตมีอตตะให้สัตว์ทั้งหลายติดข้องอยู่ในคลอง อันให้เป็นทุกข์ตลอดนั้น

นิโลธะสะจะ นิสะระณะโฐ วิเวคัตโต อะสังขาระ ตตโต อันว่านิโรธะสะจะ ก็ดี อะธะระ ๔ คือนิสะระณะโฐ มีมีอตตะสภาวะ อันให้สัตว์ทั้งหลายออกจากทุกข์โทษ ในวิภูสสาร นั้น

วิเวกโฐมี อตตะสภาวะ อันให้สังต จากทุกข์นั้น อะสังขาตะโฐ มีอตตะอันให้หาปัจจัยสร้างทำไม่ได้นั้นแหละ

อะมะตะโฐ มีอะธะระ อันให้สัตว์ทั้งหลายได้ถึงนิพพานอันไม่รู้แก่รู้ตายนั้น อันว่ามัคคะก็มีอตตะ ๔ มัคคะสะจะนิยานิโฐ เหตุโฐ ทัสสะนะโฐ อะธิปะเตยยะโฐ นิยานิโฐ มีอะธะระ

ภาพที่ ๓.๖๑ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา อันนำสัดตั้งหลายออกจากทุกข์ในโอฆะสงสาร เหตุโฐ มีอตตะเป็นเหตุ หื้อได้ถึงนิพพานนั้นแหละ ทัสสะนะโฐ หื้อสัดตั้งหลาย ได้รู้ได้เห็นยังครองนิพพานนั้นแหละ

อะธิปะเตยยะโฐ มีอตตะหื้อสัดตั้งหลาย ได้เป็นใหญ่คือว่าหื้อได้ถึงนิพพานนั้นแหละ ปาละลักขณะ ทุกขะสันตะปันนะณะสัง ปะวะติ ปะจุคะฐานัง อันว่าทุกขะสะจะนั้น ปาละลักขณะอันหื้อสัดตั้งหลายลำบากเหตุหื้อทุกข์บังเกิดมาเบียดเบียนนั้นหากลักขณะแหละ

สันตাপันนะระสัง มีอันบังเกิดหื้อเดือดร้อนด้วยทุกข์ แหละฯ โทษนั้นหากเป็นกริยาและ
 ปะวะติปะจุปะฐานัง ปรากฏด้วยอันหื้อเกิดหื้อเป็นไปไ้ๆ หื้อได้เป็นทุกข์ไปในภวะนั้นหากเป็นกิจจะ
 แหละฯ ปะภาวะลักขะณัง สะมุททะยะสะจัง อะนุปัจเฉณะกะระณังระสัง ปะริโกธัง ปะจุฐานัง อันว่า
 สะมุททะยะสะจะนั้นปะภาวะลักขะณัง มีลักขะณะอันเป็นบ่อเป็นชุมแห่งทุกข์ นั้นหากเป็นลักขะณะ
 แหละฯ อะนุปัจเฉณะกะระสัง อันกระทำหื้อ ขาดเสียยังทุกข์ นั้นหากเป็นกริยาและปะริโกธะปะจุฐานัง
 ปรากฏด้วยอันติดข้องในทุกข์อยู่ไ้ๆนั้นหากเป็นกิจจะและสันตลักขะณัง นิโรธะสะจัง อะจุตฺระสัง อะ
 นิमितตะปะจุฐานัง อันว่านิโรธะสะจะนั้นสันตลักขะณัง มีอันรังับเสียยังทุกข์โทษตั้งมว

และภะยะตั้งมวานั้นเป็นลักขะณะและอะจุตฺระสัง มีกริยา อันบ่หื้อตายนั้นเป็นกริยาและก
 ิจะอะนิตตะปะจุฐานัง ปรากฏด้วยอันหื้อหานิมิตอันกฎหมายได้ คือหื้อสัตว์ตั้งหลาย หานิมิตคือราคะ
 โท สะโมหะบ่ได้นั้น เป็นกิจจะและ นิยานิกะ ลักขะณะ มัคคะสะจะ กิเลสปะหะนอะกะระสัง วุฐาณะ
 ปะจุฐานัง อันว่ามัคคะสะจะนั้นนิยานิกะลักขะณัง อันนำสัตว์ออกจากทุกข์ในสงสารนั้นเป็นลักขะณะและ
 กิเลสปะหะนอะ กะระณังระสังอันกระทำหื้อสัตว์ตั้งหลาย สะเสีย กิเลสธรรมนั้นเป็นกริยาและ กิจะวุ
 ฐาณะ ปะจุฐานัง ปรากฏด้วยอันหื้อสัตว์ตั้งหลายออกจากกิเลสชั้นระ ตั้งนั้นเป็นกิจจะและทุกขะ สะจะ
 กะรฎารูปะมัง ปะมุททะยะสะจะ คะระระระรูปะมัง นิโรธะจังคะรุ ภาโรหุปะมัง มัคคะสะจังวินิอุปะสา
 เย อันว่า ทุกขะสะจะนั้นอุปมาดังบุคคลผู้ถือหาบ อันหนักคือสัตว์ตั้งหลายอันตนเดียวไปมาใน
 วัฏสงสารไ้ๆได้บังเกิดยังโลกะ ตัณหาว่าจักประธานเอาสุขะแก่ตนบ่อยบ่ลำเบ็งหื้อหั้นยังกรรมอัน
 เป็นบุญและเป็นบาปแต่เอาตัณหาตัวถ้อยร้ายเป็น ก่อนหน้าแล้วกระทำบาปประการคือข้าสัตว์ลัก
 ของท่านเหล่านั้น สู้เมียท่านกล่าวคำมั่วสาทา และคำสนส่อและ ฆะรุสสะ ลัพพะลาวา กิ

ปริวรรตไทยกลาง อันนำสัตว์ทั้งหลายออกจากทุกข์ในโอฆะสงสาร เหตุไ้ มีอัตตะเป็น
 เหตุให้ไ้ถึงนิพพานนั้น ทัสสะนะโฐ ให้สัตว์ทั้งหลาย ไ้รู้ไ้เห็นซึ่งทางนิพพานนั้น

อะธิปะเตยยะโฐ มีอัตตะให้สัตว์ทั้งหลาย ได้เป็นใหญ่คือว่าไ้ไ้ถึงนิพพานนั้น ปาระ
 ลักขะณะ ทุกขะสันตะปันนะระสัง ปะวะติ ปะจุคฺฐานัง อันว่าทุกขะสะจะนั้น ปาระลักขะณังอันให้
 สัตว์ทั้งหลายลำบากเหตุให้ทุกข์บังเกิดมาเบียดเบียนนั้น

สันตাপันนะระสัง มีอันบังเกิดให้เดือดร้อนด้วยทุกข์ และ โทษนั้นหากเป็นกริยาและปะวะ
 ติปะจุปะฐานัง ปรากฏด้วยอันให้เกิดให้เป็นไปตลอด ให้ได้เป็นทุกข์ไปในภวะนั้นหากเป็นกิจนั้น ปะ
 ภาวะลักขะณัง สะมุททะยะสะจัง อะนุปัจเฉณะกะระณังระสัง ปะริโกธัง ปะจุฐานัง อันว่าสะมุททะยะ
 สะจะนั้นสภาวะลักขะณัง มีลักขะณะอันเป็นชุมแห่งทุกข์ นั้นหากเป็นลักขะณะและ อะนุปัจเฉณะกะ
 ระสัง อันกระทำหื้อ ขาดเสียซึ่งทุกข์ นั้นหากเป็นกริยาและปะริโกธะปะจุฐานัง ปรากฏด้วยอันติดข้อง
 ในทุกข์อยู่ตลอดนั้นหากเป็นกิจ และสันตลักขะณัง นิโรธะสะจัง อะจุตฺระสัง อะนิमितตะปะจุฐานัง อัน
 ว่านิโรธะสะจะนั้นสันตลักขะณัง มีอันระงับเสียซึ่งทุกข์ทุกขุโทษทั้งมวล

และภัยทั้งมวลนั้นเป็นลักขะณะและอะจุตฺระสัง มีกริยา อันไม่ให้ตายนั้นเป็นกริยาและกิจจะอะ
 นิตตะปะจุฐานัง ปรากฏด้วยอันให้หานิมิตอันกำหนดไ้ไม่ได้ คือให้สัตว์ทั้งหลาย หานิมิตคือ ราคะโท สะ
 โมหะ ไ้ได้นั้น เป็นกิจจะ และ นิยานิกะ ลักขะณะ มัคคะสะจะ กิเลสปะหะนอะกะระสัง วุฐาณะ ปะ
 จุฐานัง อันว่ามัคคะสะจะนั้นนิยานิกะลักขะณัง อันนำสัตว์ออกจากทุกข์ในสงสารนั้นเป็นลักขะณะและ
 กิเลสปะหะนอะ กะระณังระสังอันกระทำให้สัตว์ทั้งหลาย สะเสีย กิเลสธรรมนั้นเป็นกริยาและ กิจะวุ
 ฐาณะ ปะจุฐานัง ปรากฏด้วยอันให้สัตว์ทั้งหลายออกจากกิเลสชั้นระทั้ง ๕ นั้นเป็นกิจจะและทุกขะ สะ

จะ กระฎารูปะมัง ปะมุตถายะสะจะ กระฐะระรูปะมัง นิโรสะจิงคะรุ ภาโรหุปะมัง มัคคะสะจิงวินิอุ
ปะสาเย อันว่า ทุกะสะจะนั้นอุปมาดังบุคคลผู้ถือหาบ อันหนักคือ สัตว์โลกทั้งหลายที่เดินทางไปมา
ในวิฏสงสารอยู่ตลอด ได้บังเกิดซึ่ง โลกะ ตัณหาว่าจะประธานเอาสุขะแก้ตนหากไม่ใคร่ควรซึ่งกรรม
อันเป็นบุญและเป็นบาป มัวเอาตัณหาตัวร้ายเป็น ก่อนหน้าแล้วกระทำบาป ๕ ประการคือ ข้ำสัตว์ ลัก
ทรัพย์ เล่นซู้ กล่าวคำมูสาวาท และคำสนส่อและ ณะรุสสะ สัพพะลาวา กิน

ภาพที่ ๓.๖๒ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา น้ำเมาเหล้า และ กระทำบาปต่างๆ ด้วยตนด้วยปากด้วยใจแล้วเกิดมา
เมื่อปลายลุนก็ได้เสวยทุกขเวทนาเสวยเวรกรรมลำบากนักก็เพนดังหาบอันใหญ่อันหนักอันมาเต่งบา เตะ
ค่อบ่ออาจจักยกย้ายค่ายไปตีอื่นได้เต้าร้อนให้คางผานเลี้ยงกาลเมื่อนานในวิฏสงสารนั้นก็เพนด้วย
ทุกะสะจะครอบงำ ปิบเปียรลัตตังหลายนั้นและ สมุทะยะสะจะนั้นคือตัณหานั้นอุปมาดังบุคคลผู้
ใคร่ทรงหาบอันหนักคึดลัตตังหลายอันบังเกิดตัณหาหมักใคร่ได้ใคร่กินใคร่ห้อมียศใคร่หื้อเป็นดังหลาย
ล้านเส้นวันฉะนาทิตติฎา(ลือ) สะยาประภักกระทำตัณหาใจๆก็ได้กระทำบาปและเวรแถมหนักแถม
หนาอุปมาเพนดังฝีบ้าถือซ้ำไก่อเก็บฝักนั้นและกันหันแล้วยังสัพพะเวตถุอันใดๆก็เก็บเอาใส่เข้าอันนั้นและ
มีลันไดอันว่าสมุทะยะสะจะคือตัณหาเข้ามาข่มค่อลัตตังหลายหื้อมีดมัวกวระเกล้ากระทำบาปใจๆหนัก
แล้ว ข้ำหนักแถมเล่าหื้อลัตตังหลายแหม่นหนา ไปด้วยบาป กรรมเวรบ่ออาจจักรู้เลี้ยงรู้สุดสักเพื่อ กูป
มาดังคนผู้แบ่แต่งหาบอันหนักเพื่จะใส่บาตั่วหนักแล้วป่อยข้ำเก็บเอาเวตถุอันใหญ่อันน้อยใส่แถมใจๆ
รู้มีรู้คล้ายปู้หน่วยปู้ป้อลักันลักยามลักปีลักเดือน

เมื่อปลายลุนจักยกจักยอหาบอันหนักนั้นไปก็แบ่ได้ก็เต้าร้อนให้เฝ้าหาบอันหนักนั้นอยู่ใจๆจัก
สระละก็บได้นั้นและเหตุดั่งอันสมุทะยะสะจะนั้นคือตัณหาตัวร้ายนั้นก็อุปมาเพนดังคนผู้แบ่แต่งหาบ
อันหนักใส่บาตั่วคองแห่งตนปลายลุนก็ได้ทรงหาบอันหนักลำบากเพนทุกขเวทนาเหตุได้เสวย
บาปกรรมเวรในเมืองคนและเพนทุกขเวทนาใจๆ อบายดั่ง ๔ ร้องให้ คางตายนั้นแหละนะ นิโรสะสะจะ
คือนิพพานเหตุได้หื้อลัตตังหลายละบาปละเวรละทุกขและตัณหาสังขารทุกขเสีย แล้วก็มีใจมีตนอัน
เปล้าจากทุกข ในวิฏสงสารดั่งมวระบ่เสสสังสนแหละๆ เหตุดั่งอันนิโรสะจะคือนิพพาน เจ้านั้น
พระพุทเจ้ากล่าวว่อุปมาดังบุคคลผู้มีปัญญาได้ปวงวางเสียยังหาบอันหนักแล้วมีใจมีตนอันเปล้าจากทุกข
และประกอบด้วยสุกขะเฉยเมม มากหนักนั้นและมัคคะสะจะนั้นอุปมาดังคนผู้ฉลาดมีปัญญาปิจะระณาดรี
ครองปองอุปายอันจักปวงวางเสียยังหาบอันหนักนั้นคืออริยะสะปุริสะเจ้าตนมีพญาลำเป้งหันทุกขใน

วิญญูสงสารมากนักเหตุตมหากนำหื้อสัตว์ตั้งหลายได้เป็นทุกข์มากนักบ่มีใจใคร่ป็นจากทุกข์และ ตมหายิ่งนักยิ่งลำแป้งหันยังธรรมอันชอบ คืออันประกอบด้วยอันหื้อตานและจำ

ปริวรรตไทยกลาง น้ำเมา และกระทำบาปต่างๆ ด้วยตัวเอง ด้วยวาจา ด้วยใจ แล้วเกิด มาภายหลังก็ได้เสวยทุกข์เวทนา เสวยกรรมลำบากนัก เป็นดังหาบอันใหญ่อันหนักอึ้งมาวางบนบ่า ไม่ อาจจะยกย้ายค้ายไปที่อื่นให้ร้อน ให้ปวดตลอดกาลนานในวิญญูสงสารนั้นก็ไปด้วยทุกข์สัจจะ ครอบงำ เปียดเปียนสัตว์ทั้งหลายนั้น สมุทธะยะสัจจะ นั่นคือ ตมหา อุปมาดังบุคคลผู้ใคร่แบกสิ่งทีหนักไว้ คือ สัตว์ทั้งหลายอันบังเกิดตมหา อยากได้ อยากกิน อยากมียศ อยากให้คนทั้งหลายสรรเสริญ ชะยา ปรากฏกระทำตมหาตลอด ก็ได้กระทำบาปและเวรหนักหนาขึ้น อุปมาเป็นดังคนบ้านถ้อตะกร้าเก็บ ผักนั้น หากเห็นแล้วซึ่งสัพพะวัตถุอันใด ก็เก็บเอาใส่ตะกร้านั้น มีประการใด สมุทธะยะสัจจะ คือ ตมหาพาหุสัตว์ทั้งหลายให้มีตมัวให้กระทำบาปอยู่ตลอดหนักแล้วหนักไปอีก ให้สัตว์ทั้งหลายหนาไป ด้วยบาป กรรมเวรไม่อาจรู้ที่สิ้นสุด อุปมาเหมือนคนบอดใบ้แบกหาบของอันหนักเพื่อจะใส่บ่าของ ตัวเอง ด้วยเก็บเอาวัตถุอันเล็กอันใหญ่ใส่เข้าไปอีกไม่รู้จักคำว่าพอ

เมื่อภายหลังจะแบกหาบของหนักนั้นไปไม่ได้ก็มาร้องให้เฝ้าสมภาระอันหนักนั้นอยู่ จะ สละก็ไม่ได้นั้น เหตุตั้งนั้นสมุทธะยะสัจจะ นั่น คือ ตัวตมหาตัวร้ายนั้น ก็อุปมาเป็นดังคนผู้บอดใบ้ ทำหาบอันหนักใส่บนบ่าของตัวเอง ภายหลังก็ได้รับทุกข์เวทนาเหตุได้เสวยบาปกรรมเวรในเมืองมนุษย์ และเป็นทุกข์อยู่ตลอด อบายทั้ง ๔ ร้องให้ ว่าอยากตายนั้น นิโรธะสัจจะ คือ นิพพานเหตุให้สัตว์ ทั้งหลายสละบาปและเวร รวมถึงทุกข์และตมหา สังขารทุกข์ แล้วให้มีจิตใจอันว่างจากทุกข์ ใน วิญญูสงสารทั้งมวลไม่ให้เหลือ เหตุตั้งนั้นนิโรธะสัจจะ คือนิพพานนั้นพระพุทธเจ้ากล่าวอุปมาดังบุคคลผู้มี ปัญญาได้ปลงซึ่งหาบอันหนักนั้นแล้ว มีใจว่างจากทุกข์และประกอบด้วยสุขเกษม มากนัก และมรรค สัจจะนั้นอุปมาเหมือนคนผู้ฉลาด พิจารณาตรองอบายที่ทำให้ปลงเสียซึ่งหาบอันหนักนั้น คือ อริยสัจผู้ มีปัญญาพิจารณาเห็นทุกข์ในวิญญูสงสารมากนักเหตุตมหาหามาให้สัตว์ทั้งหลายได้เป็นทุกข์มากนัก ตมหายิ่งมากยิ่งพิจารณาเห็นซึ่งธรรมอันชอบ คือประกอบด้วยการให้ทาน และเจริญปฏิบัติ

ภาพที่ ๓.๖๓ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ภาวณะ สมถะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานไปจำๆ เปื้อป็นอุบายหื้อละ เลี้ยยังบาป และเวรทุกข์โทษ ในวิญญูสงสารนั้นมีคคะสะจะคืออระฐังคิกะมัคคะสะประการก็ขงขาวหา

ยังคลองอุบายอันหื้อได้ปึงวางเสียยังหาบอันหนักและ ทุกขณะณะวิภูมิกังคณหาสมุทโยภะยานิ โรโร นามะนิปานังมคโคโลกุตตะโรมัตโต เตภูมิกังวิภูมิจริโต ภูมิกถาอันว่าตังหลาย๓อัน คือ กามะภูมิ และรูปภูมิ อรูปภูมินี้และ กามะโลกคือเมืองและจันฟ้า๗ จัน พรหม๑๖จัน และอบายตัง๔มีนารก เปน ต้นเตียนย้อมขงขวยหาเสวยกามะกณตัง ๕ และรู้กระทำบาปตังหลายต่างๆกันตายก็ได้ไปเสวยในนารกและเสวยบาปกรรมเวรในเมืองคนใจๆ หากความ สุขหมั้นเตียงไปได้และแม่นยำสัดอันเกิดในจันฟ้าตัง ๖จัน พรหม๑๖จันก็ดีแม่นยำเกิดในอรูปพรหม ๔ จันก็ดีปายลุนได้จุติกลาดจากตั้นนั้ก็ยังคั่นได้ลงมาเสวยทุกขีในอบายเล่าแหละ เหตุตั้งอัน เตภูมิกะวิภูสามแห่งนี้ได้ชื่อว่าประกอบด้วยตนด้วยใจมากกว่าตังหลาย สามแห่ง คือโลกตังสามนั้นทุกขังได้จื้อทุกขะสะจะและตณหาอันว่าตณหาตัวเดียวนั้นแปรไปด้วยตณหา ๓ ประการคือกามะตณหา

ภะวะตฺรหา วิภาวะตณหานี้แหละ กามะตณหาคือตณหาอัน ปราธานมักในกามะกณตัง ๕ ภะวะตณหาคือตณหามักปราธานเสวยสุขปายหน้าในภะวะปายหน้าจาติ๑-๒ก็ดี วิภะวะตณหาคือตณหาปราธานสุขปายหน้าด้วยประการต่างๆคือ ๙ จาติ ๑๐ จาติ ๑๐๐ จาตินั้นและตณหา ๓ ประการนั้นบ้อยแปรเปนต์ณหา ๓ ประการเล่าคือรูปตณหา สะละตณหา คันธะตณหา สะตะตณหา โสฬัพพะตณหา อัมมะตณหานั้นและตณหานั้นแปรไปได้๑๐๘ประการเล่าและตณหาผุ้งนี้ย้อมพาหื้อ สัตตะโลกตังหลายฉิบหายหล่มจ่มไปในน้ำสมุทสาครคือภะวะสงสารเหตุตั้งอันตณหาผุ้งนั้น พระพุทธเจ้า จึงกล่าวว่สมุททะยะสะจะและนิปานังอันว่านิพานเจ้าอันดับเสียยังทุกขและตณหาแห่งสัดตังหลายนั้นพระพุทธเจ้าตนตรัสรู้ยังอริยะสะจะธรรมตัง๔วุตโตพระก็กล่าวว่ นิโรธนามะ ได้จื้อว่านิโรธสะจะและอันว่ามคคะสะจะมัตโต อันพระพุทธเจ้าตนมีผญาหาที่สุดบได้หากกล่าวว่โลกุตตะโลอันว่าโรกุตตะระธรรมนั้นและสะจะอัมมคัมภีโลสันเตปะนิโต ทุทฺสโส ทูรานะปาโธ อะตะวิจาโรนิปุณโณปนฺนิติโตมานิโยสะจะอัมโม

ปวิรรตไทยกลาง ภาวนาสมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานอยู่ตลอด เพื่อเป็นอุบายให้ละเสียซึ่งบาป และกรรมเวรทุกขโทษ ในวิภูสงสารนั้น มีมรรค๘จะ คือ อริยคิฆะมรรค ๘ ประการ พยายามแสวงหาอุบายให้ได้ปล่อยวางซึ่งหาบที่แบกไว้อันหนัก ทุกขณะณะวิภูมิกังคณหาสมุทโย ภะวะยานิโรโร นามะนิปานัง มคโคโลกุตตะโร มัตโต เตภูมิกังวิภูมิจริโต ภูมิกถาทั้ง ๓ คือ กามะภูมิ และรูปภูมิ อรูปภูมิ กามะโลก คือ โลกมนุษย์และสวรรค์ ๖ ชั้น พรหม ๑๖ ชั้น และอบายทั้ง ๔ มีนารกเป็นต้น ย่อมเสวยกามคุณทั้ง ๕ และรู้กระทำบาปทั้งหลายต่างๆ หากตายลงก็จักได้ไปเสวยในนารก และเสวยบาปกรรมในโลกมนุษย์อยู่ตลอด หากความสุข ความเที่ยงแท้ไม่ได้ หากว่าสัดเกิดในชั้นฟ้าทั้ง ๖ ชั้น พรหม ๑๖ ชั้น ก็ดีแม่นยำเกิดในอรูปพรหม ๔ ชั้นก็ดี ภายหลังได้จุติเกิดจากตั้นนั้ ก็ยังจะได้ลงมาเสวยทุกขีในอบายนั้นอีก เหตุตั้งนั้น เตภูมิกะวิภู สามแห่งนี้ได้ชื่อว่าประกอบด้วยกาย ด้วยใจ ด้วย ๓ แห่ง คือโลกทั้งสามนั้นทุกขังได้ชื่อ ทุกขะสะจะและตณหา อันว่าตณหาตัวเดียวนั้นแปรไปด้วยตณหา ๓ ประการคือ กามะตณหา

ภาวตณหา วิภาตณหา นี้แหละ กามะตณหาคือตณหา เป็นตัวประธานชอบในกามคุณทั้ง ๕ ภาวตณหา คือ ตณหาเป็นประธานชอบเสวยสุขในกายหน้า วิภาตณหาชอบในสุขกายภาคหน้า ด้วยประการต่างๆ ๙ ขาติ ๑๐ ขาติ ๑๐๐ ขาติ นั้น และตณหา ๓ ประการนี้ คือ รูปตณหา สะละตณหา คันธะตณหา สะตะตณหา โสฬัพพะตณหา อัมมะตณหานั้น ตณหานั้นแปรได้ ๑๐๘ ประการ ด้วยตณหาเหล่านี้ย้อมพาให้สัดโลกทั้งหลายเสื่อมสลายจ่มในห้วงสมุทสาคร คือ ภะวะสงสาร เหตุตั้งนั้นตณหาเหล่านี้ พระพุทธเจ้าได้กล่าวว่ สมุททะยะสะจะ และ นิพพานัง อันว่านิพพานอันดับเสียซึ่ง

ทุกข์ ๘ และค้นหาแห่งสัตว์ทั้งหลายนั้นพระพุทธเจ้าตรัสรู้ซึ่งอริยสัจ ทั้ง ๔ วุตโต กล่าวว่า นิโรธมานะ ได้ชื่อว่า นิโรธะสัจจะ และมรรคสัจจะ มัตโต พระพุทธเจ้าผู้มีปัญญาหาที่สุดไม่ได้ กล่าวว่าโลกุตระโล อันว่า โรคุตระระธรรมนั้น และ สัจจะธัมโม คัมภีโรสสันเตปะนิโต พุทฺธโส พุรานะปาโธ อะตะวิจาโร นิปฺปนฺโน ปณฺทิตฺโต มานีโย สัจจะธัมโม

ภาพที่ ๓.๖๔ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรณฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา อันว่าสละธรรมดั่ง ๔ นั้น คัมภีร์มีอะฐอันเล็กแลบนัก สันเตอันล่างบดินักปณฺทิตอนปรานิตติหนักพุทฺธโสผู้มีสมปานนบ่แก่กล้า จักรู้จักหนักียากนัก และพุรานะโกโธอันผู้หาผญาบได้ จักตรัสรู้ก็ยากนัก อตตะวิจาโร อันบ่อจรรู้ด้วยวิตักกวิจารณ์ วิปฺปนฺโน อันอ่อนละเอียคตินักนักปณฺทิตะมานีโย บุคคลผู้มีผญาอันมากนักหากกรรและเหตุดั่งอันนักบวชและ หญิง จาย ผงมีผญากรบิจจะระณาดูยังอริยะสละจะธรรมดั่ง ๔ หื้อแจ่งแล้วหื้อเอานิพพานเจ้าเปนอารมณฺเปนใจแล้วหื้อหน่วยยังภะวะสงสารใจแล้วยกขึ้นสู่อไตรลักขณะวิปัสสนากรรมฐาน ใจว่านามะรูปังอะนิจัง นามะรูปังทุกขัง นามะรูปังอนตตาดังนี้ไปใจก็เคียงว่าจะได้เถิงนิพานเจ้าแต่บ่อย่าจ๊ะแหละๆ ประการหนึ่งพระก็เตสนาว่าโยโยอนตตา ภิกฺขวา ภิกฺขณีวา อุปาสกา อุปาสิกา ธัมมาธัมมะปะฏิปันโนอนุธัมมะจาริโน ตถาคตังสัฏกะโรติ ครุกระโรติ กระโรติ มาเนติปูชาติ มาเนติ ประมาเยะ ปุเชยะ ตัสสมาติ มหานั้นทะ อนุธัมมะ ปฏิปันโน วิหาระติ สามิจิ ปฏิปันโน อนุธัมมะจาริโน เอวํทิว

อันทะลิกขาตะปันติดังนี้ดูราอาณนทะโยปุคคะโลอันว่าบุคคลผู้ได้คือภิกขุก็ดี ภิกขุณีก็ดีอุปาสะกะก็ดี อุปาสิกาก็ดี ธัมมานุธัมมะปะฏิปันโน อันปฏิบัติตามบาลีธรรม วิหะระติและอยู่สามิจิปฏิปันโน อันปฏิบัติด้วยคบย้าแยงยังตนกุตถาคะตะด้วยดีด้วยสามิจิกัม วันทะนะกัม ปะจุฏฐานะกัมแต่ดั่งอัน โสปุคคะโลอันว่าบุคคลผู้นั้นสัฏกะโรติเรียกว่าได้คบย้าแยงตนกู คะรุกระโรติเรียกว่าได้กระทำคบย้าแยงยังตนกุตถาคะตะและมาเนติเรียกว่าได้อ่อนน้อมให้ยังตนกุตถาคะตะปุเจติ ก็เรียกว่าได้บูชายังตนกุตถาคะตะปะระมาเยะบูชาด้วยเครื่องบูชาอันยิ่งโยคและ ตัสสมาเหตุดั่งอัน ดูราอะนันทะปุคคะโลอันว่าบุคคล ธัมมานุธัมมะ ปฏิปันโนอันปฏิบัติตามบาลีธรรมวิหาระติ และอยู่สามิจิปฏิปันโนอันปฏิบัติด้วยดีด้วยสามิจิกรรมและอยู่กรบกิจิตยั้ง ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และจะตฺปริสุทฺทศีลและปฏิบัติยังคณฐาพุระคือสูตเรียนและกระทำปฏิบัติ ปุจาและ ปฏิบัติคือภาวนา สมณะวิปัสสนา มีพุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ เปนต้นไปใจหื้อบังเกิดได้ยังปีติ ๕ ประการมีพุทฺธะกาปีติ เปนต้น ต่อแต่้าพะระนา

บวรรัตนไทยกลาง อันว่าสัจจะธรรมทั้ง ๔ นั้น คัมภีร์มีอะฐะอันลึกลับ สันเตอันระงับดี ปณทิโตอันปราณิตติ ทุทัสโสผู้มีสมพณไม่แก่กล้า จักรู้จักเห็นก็ยากนัก และทุรานะโกธอันผู้หาปัญญาไม่ได้จักตรัสรู้ก็ยากนัก อตตะวิจาโร อันไม่อาจรู้ด้วยวิตักกิการ วิปุลโณ อันอ่อนละเอียดดี ปณทิตะมานิโย บุคคลผู้มีปัญญาอันมาก หากควรรู้และเหตุตั้งอันนักบวช และ หลิง ชาย ผู้มีปัญญาควรพิจารณาซึ่ง อริยะสัจธรรมทั้ง ๔ ให้แจ้งแล้วให้อานิพพานเป็นอารมณ์เป็นใจแล้วให้หน่ายซึ่ง ภาวะสงสารอยู่ตลอด แล้วยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์วิปัสสนากรรมฐาน ว่านามะรูปปิงอะนิจัง นามะรูปทุกขัง นามะรูปอนัตตาดังนี้ไปตลอด ก็ย่อมจะได้ถึงนิพพาน ประการหนึ่งพระกัเทสสนาว่า โยโซ อนัตตา ภิกขุวา ภิกขุณีวา อุปาสกา อุปาสิกา ธัมมา ธัมมะปะฏิปันโนอนุธัมมะจาริโน ตถาคตังสักระโรติ คุรูกะโรติ กะโรติ มาเนติปูชาติ มาเนติ ประมาเยปูชเย ตัสสมมติ มหานั้นทะ อนุธัมมะ ปฏิปันโน วิหาระติ สามิจิ ปฏิปันโน อนุธัมมะจาริโน เอวัมहिโว

อันทะสีกาตะปันติ ดังนี้ ดูราอาณันทะ โยปุคคะโล อันว่าบุคคลผู้ได้คือภิกษุก็ดี ภิกษุณีก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ธัมมานุธัมมะปะฏิปันโน อันปฏิบัติตามบาสิธรรม วิหาระติและอยู่สามิจิปฏิปันโน อันปฏิบัติด้วยเคารพซึ่งพระตถาคตด้วยดีด้วยสามิจิกัม วันทะนะกัม ปะจฺญานะกัมจริงดั่งนั้น โสปุคคะโล อันว่าบุคคลผู้นั้นสักกะโรติเรียกว่าได้เคารพซึ่งพระตถาคต คุรูกะโรติเรียกว่าได้กระทำเคารพซึ่งพระตถาคตะและ มาเนติเรียกว่าได้อ่อนน้อมให้พระตถาคตะ ปูเจติ ก็เรียกว่าได้บูชาซึ่งตถาคตะตะประมาเยปูชายะ ด้วยเครื่องบูชาอันยังโยชน์และ ตัสสมมาเหตุดั่งนั้น ดูราอาณันทะปุคคะโลอันว่าบุคคล ธัมมานุธัมมะปฏิปันโนอันปฏิบัติตามบาสิธรรมวิหาระติ และอยู่สามิจิปฏิปันโนอันปฏิบัติด้วยดีด้วยสามิจิกรรมและอยู่ควรปฏิบัติซึ่ง ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และจะตูปริสฺฐตศีลและปฏิบัติซึ่งคันทฐาทุระ คือ เรียนและกระทำปฏิบัติบูชาและ ปฏิบัติคือภาวะนา สมณะวิปัสสนา มีพุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติเป็นต้นไปอยู่ตลอดให้บังเกิดได้ถึงปีติ ๕ ประการมีพุทฺธะกาปีติ เป็นต้น ตลอดถึง

ภาพที่ ๓.๖๕ คัมภีร์ใบลานเรื่อง กรรมฐาน ๔๐ ทัด
ที่มา : วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน

ไทยล้านนา ปิติแล้วและหือได้สมมาธิ ๒ ประการคืออุปะจาระสะมาธิ อะปันนาสมาธิ แล้วก็สมเร็จบรมวรตามคำมก คำปราธนาแห่งตนบ่อย่าจะแหละฯ กรียาอันสังวัณณะนา วิปัสสนากรรมฐานนะโอวาทनुสาสิณิวัททะกะถา นิตฐิตา ก็สมเร็จบรมวรเด้านี้ก่อนแต่แหละฯ ราชะศรีทรา มหาอุปาสิกา แม่เจ้าและสังฆะยอตมะโนราบ้านช้างค้ำบริจาครัทธิย์สร้างเมื่อ พุทธสักกะราช ๒๔๗๕ เดือนเมษาข้าพระเจ้าพระอิทธิวัง (เปง)เจ้าอธิการวัดศรีพันต้นเขียนแหละฯ

บวรรัตนไทยกลาง ปิติแล้วและให้ได้สมมาธิ ๒ ประการคืออุปะจาระสะมาธิ อะปันนาสมาธิแล้วก็สำเร็จตาม คำปรารธนาแห่งตัวเอง กรียาอันสังวัณณะนา วิปัสสนากรรมฐานนะโอวาทनुสาสิณิวัททะกะถา นิตฐิตา ก็เสร็จสิ้นเท่านั้น ราชะศรีทรา มหาอุปาสิกา แม่เจ้าและสังฆะยอตมะโนราบ้านช้างค้ำบริจาครัทธิย์สร้างเมื่อ พุทธสักกะราช ๒๔๗๕ เดือนเมษาข้าพระเจ้าพระอิทธิวัง (เป็ง) เจ้าอธิการวัดศรีพันต้นเขียนแหละฯ

บทที่ ๔

การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาเมืองน่าน

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องและได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเพื่อทำการอนุรักษ์เอกสารโบราณ คัมภีร์ใบลาน พบสาที่มีอยู่ในวัดจังหวัดน่าน อย่างยั่งยืนโดยการทำความสะอาด ลงทะเบียนเอกสารและเก็บรักษาอย่างถูกต้องโดยความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งจะได้นำเสนอผลอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ใน คัมภีร์ใบลานเมืองน่านเป็นประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

๔.๑ ผลการศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานน่าน

ใบลาน หรือ คัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ทำมาจากต้นลาน การบันทึกตัวอักษรลงในใบลานเรียกว่า จาร การทำใบลานเป็นเล่มนั้นต้องเจาะรูแล้วเอาเชือกร้อย เชือกที่ใช้ร้อยเรียกว่า สายสนอง ถ้าไม่ใช้เชือกก็อาจใช้เส้นผมมาถักร้อยก็ได้ สมัยก่อนถือเป็นสิริมงคล เมื่อร้อยผูกรวมกันแล้วเรียกว่าคัมภีร์ใบลานหนึ่งผูก ไม่เรียกเป็นเป็นเล่มเหมือนกระดาษ และอาจใช้ไม้ประทับเป็นปกหน้า ปกหลัง เพิ่มความแข็งแรงและความสวยงามของคัมภีร์ ไม้ประทับมักทำลวดลายและมีสีสันทสวยงามเพิ่มคุณค่าแก่คัมภีร์ใบลานด้วย ขอบใบลานก็อาจมีการตกแต่งให้สวยงาม แข็งแรงเรียกเป็นฉาบ ได้แก่ ฉาบล่องชาด ฉาบทองทิบ ถ้าไม่มีการตกแต่งเลยก็จะเรียกว่า ฉาบลานดิบ ขั้นตอนสุดท้ายในการเก็บรักษาอาจห่อด้วยผ้า อาจนำคัมภีร์หลายๆ ผูกมาห่อรวมกันก็ได้ แล้วเขียนบันทึกหรือทะเบียนติดไว้บนห่อเพื่อสะดวกต่อการสืบค้นและการค้นหาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน พบว่า คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณประเภทที่เป็นอินทรีวัตถุที่ได้มาจากพืช จึงไม่ค่อยคงทนต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการเปลี่ยนแปลง ชำรุด เสียหายได้ง่าย การชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุหลายกระบวนการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน จนบางครั้งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นการอนุรักษ์ด้วยการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเอกสารโบราณที่มีคุณค่า จะเป็นการยืดอายุของเอกสาร และช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยให้ยาวนานสืบไป^๑

๔.๑.๑ การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน

การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานเพื่อการดูแลจัดเก็บที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อช่วยยืดอายุของเอกสารในเบื้องต้นปฏิบัติได้ดังนี้^๒

๑. เก็บรักษาไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ อุณหภูมิระหว่าง ๒๒ - ๒๔ องศาเซลเซียส ควบคุมความชื้นระหว่าง ๕๐ - ๖๕ % อุณหภูมิและความชื้นควรคงที่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง แต่ ถ้าไม่ สามารถควบคุมความชื้นให้ต่ำกว่า ๗๐ % ได้ควรปรับอุณหภูมิให้สูงกว่า ๒๒ องศาเซลเซียส

^๑ อ่างแก้ว,วันทนา กิตติศรีวรพันธุ์, การบำรุงรักษาหนังสือใบลานและสมุดไทย,น ๖๗

^๒ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ความรู้พื้นฐานด้านการอนุรักษ์วัสดุจดหมายเหตุสำหรับนักอนุรักษ์

เพื่อป้องกัน การควบแน่นกลั่นตัวเป็นหยดน้ำของไอน้ำในอากาศ ห้องที่เก็บรักษาควรมีพัดลม เปิดไฟ เฉพาะเวลาที่ จำเป็น ติดผ้า màn หรือมู่ลี่เพื่อป้องกันแสงจากภายนอก ประตูหน้าต่างที่เป็นบานกระจกใส ควรติดฟิล์มที่มี คุณสมบัติสะท้อนแสงและกรองรังสีอัลตราไวโอเลต

๒. ถ้าไม่สามารถจัดเก็บไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศได้ควรเก็บรักษาไว้ในห้องที่มีอากาศ หมุนเวียนถ่ายเทได้ดี ห่างไกลจากความร้อน ความชื้นและแสงแดด ไม่ควรเก็บไว้ในห้องใต้ดิน หรือใต้ หลังคา เนื่องจากเป็นจุดที่อุณหภูมิและความชื้นที่ไม่เหมาะสม ประตู หน้าต่าง ควรกรุ้มงลวด ตาถี่ๆ เพื่อ ป้องกันแมลงและสัตว์อื่นๆ ดูและระวังป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยเป็นพิเศษ เพราะคัมภีร์ ไบลาเนเป็นวัสดุ ติดไฟง่าย

๓. ห้องที่จัดเก็บต้องปราศจากฝุ่นละออง แมลง จุลินทรีย์หมันดูแลรักษาความสะอาด อย่าง สม่าเสมอ เมื่อพบปัญหาจะสามารถแก้ไขได้ทันที ใช้ผ้าแห้ง แปรงขนอ่อน เครื่องดูดฝุ่นทำความสะอาด ระวังการใช้ผ้าเปียก เพราะจะทำให้ฝุ่นละออง สิ่งสกปรกเกาะติดมากยิ่งขึ้น นำเมล็ดพริกไทย ใส่ผ้าโปร่ง หรือสำลีชุบน้ำมันการบูรวางตามซอกมุมต่างๆ เพื่อช่วยป้องกันและไล่แมลง หมันเปลี่ยน เมล็ดพริกไทย และน้ำมันการบูรเมื่อหมดกลิ่น

๔. การเก็บรักษาไว้ในตู้ ลื่นชัก ชั้น กล่อง ถ้าที่จัดเก็บทำด้วยไม้ควรทาน้ำยาป้องกันแมลง ไม่ควร ใช้ตู้ที่ทำจากไม้อัด เพราะให้โอระเหยที่เป็นอันตรายต่อเอกสาร อดรอยร้ว รอยแตกร้าให้สนิท เพื่อ ป้องกันฝุ่น และแมลง ถ้าที่จัดเก็บเป็นโลหะควรเป็นโลหะปลอดสนิม กล่องกระดาษควรผลิตจาก กระดาษ ที่ไม่เป็นกรด ไม่ควรวางกับพื้นไม้หรือพื้นโลหะโดยตรง ควรรองด้วยแผ่นพลาสติกไร้กรด หรือผ้าดิบที่ซึก สะอาดปราศจากแป้งหรือกา

๕. การใช้วัสดุห่อหุ้ม ควรเป็นวัสดุที่สะอาดปราศจาก กรด ต่าง สารเคมีที่เป็นพิษ หรือทำ ให้เกิด คราบเปื้อน ไม่ควรใช้กระดาษที่มีคุณภาพต่ำ เช่น กระดาษสีน้ำตาล หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ เพราะมี ฤทธิ์เป็นกรดและหมักจะทำให้เกิดคราบเปื้อน ควรเลือกใช้กระดาษนุ่มเนื้อละเอียดไม่มีกรด เช่น กระดาษ ติชชูสีขาว กระดาษสาสีธรรมชาติ การใช้ผ้าเลือกผ้าที่สีไม่ตก หรือผ้าดิบชนิดไม่ฟอก นำมาซึกให้สะอาด ปราศจากแป้งและกา หรือสารเคมี ไม่ควรใช้ผ้าสักหลาดหรือผ้าที่มีเส้นใยขนสัตว์ ผสมอยู่ เพราะสามารถ ดึงดูดแมลงได้ง่าย

๖. เอกสารโบราณที่ได้รับคืน รับมอบหรือจัดหามาใหม่ควรตรวจสอบหาร่องรอยของ แมลง และ เชื้อราอย่างละเอียด หากตรวจพบต้องกำจัดออกไปก่อนนำเข้าเก็บรักษา สถานที่เก็บ รักษาต้องหมั่น ตรวจหาร่องรอยของแมลงและเชื้อราอย่างสม่ำเสมอ หากพบควรรีบแยกเอกสารออก ไว้ต่างหาก และ ดำเนินการกำจัดออกให้หมด

๗. ล้างมือและสวมถุงมือที่สะอาดทุกครั้ง ก่อนจับต้องสัมผัสเอกสารโบราณ เพราะไขมันและ ความ สกปรกจากมือ จะทำให้เอกสารโบราณเกิดความเปื้อน สกปรก เป็นแหล่งรวมเชื้อโรค การจับต้อง หยิบยก เคลื่อนย้าย ทำเท่าที่จำเป็นโดยระมัดระวังการฉีกขาด และการชำรุดที่อาจเกิดขึ้นได้

๘. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารด้วยเทปกาวใดๆ เนื่องจากเทปกาวเหล่านี้เมื่อนานไปจะหดตัว และแยก ออกจากกระดาษเหลือแต่คราบสกปรก สีน้ำตาล เหลือง ติดฝังแน่นอยู่บนกระดาษ ไม่ควร ใช้เข็มหมุด เข็มกลัด ลวดเสียบกระดาษหรือลวดเย็บที่เป็นโลหะ เพราะนานไปจะเกิดสนิมทำลายเนื้อ กระดาษ ถ้าจำเป็นต้องใช้เทปกาวติดซ่อมรอยฉีกขาด ควรเป็นเทปกาวที่ลอกออกได้ง่าย ไม่ทำลาย เอกสาร เช่น เทปกาวที่ทำจากกระดาษสาเคลือบด้วยกาเมทิล เซลลูโลส เป็นต้น

๙. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารใดๆ โดยพลการ ถ้าไม่แน่ใจในวิธีการซ่อม ควรจัดเก็บเอกสารในสภาพที่ปลอดภัย ปรึกษาผู้รู้เพื่อไม่ให้เกิดการซ่อมแซมเป็นการทำลายเอกสารให้ชำรุดเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม

๑๐. สารเคมีที่นำมาให้ต้องผ่านการวิเคราะห์และทดสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ใช้สารเคมีเมื่อมีความจำเป็น และใช้ด้วยความระมัดระวัง ถ้าไม่มีความชำนาญมากพอควรปรึกษาผู้รู้ เพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นได้

๑๑. เอกสารโบราณควรให้บริการจากสำเนาในรูปแบบสื่อโสตทัศนวัสดุ เช่น ไมโครฟิล์ม (Microfilm), ดิจิตอล (Digital), ภาพนิ่ง (Slide) เป็นต้น แล้วจัดเก็บต้นฉบับในสภาพที่ปลอดภัยให้มีความเสี่ยงต่อความชำรุดเสียหายน้อยที่สุด

๔.๑.๒ หลักการอนุรักษ์ การอนุรักษ์ (Conservation) มีความหมายรวม ๒ ประการ คือ

๑. การป้องกัน (Prevention) การกระทำที่มุ่งเน้นการหยุดยั้งหรือชะลอการชำรุดเสื่อมสภาพ ที่จะเกิดขึ้น ต้องทำความเข้าใจถึงชนิดและคุณสมบัติของวัสดุ ศึกษาถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา ลักษณะ ของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อหาทางป้องกันหรือหลีกเลี่ยงจากปัจจัยต่างๆ ที่จะทำให้เกิดการชำรุด เสื่อมสภาพและคงไว้ให้อยู่ในสภาพเดิมให้นานมากที่สุด

๒. การปฏิบัติการอนุรักษ์ (Conservation treatment) วิธีการแก้ไขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป แล้วจึงทำการซ่อมแซมเสริมสร้างความมั่นคงแข็งแรงให้กลับคืนสู่สภาพเดิมโดยไม่ขึ้นตอนและวิธีการปฏิบัติงานซ่อมคัมภีร์โบราณ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใดๆ ต่อรูปแบบ และเนื้อวัสดุ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องดำเนินการโดยบุคลากรที่ ผ่านการศึกษา หรือฝึกอบรมทางด้านการอนุรักษ์ เป็นอย่างดี การอนุรักษ์มีขั้นตอนที่ต้องดำเนินการดังนี้

๒.๑ ตรวจสอบชนิดของวัสดุตรวจสอบดูลักษณะของวัสดุ คุณสมบัติทางเคมี และความไวต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์

๒.๒ ตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้น ตรวจสอบดูลักษณะการชำรุดที่เกิดขึ้นให้แน่ชัดว่ามาจากสาเหตุใด มี ปัญหาเล็กน้อยแค่ไหน สามารถแก้ไขได้อย่างไร

๒.๓ หยุดยั้งปัญหาและทำการแก้ไข เป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นสาเหตุของการชำรุดเสื่อมสภาพ ให้หมดไป ตามลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นโดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

๒.๔ ซ่อมแซมและเสริมสร้างความแข็งแรง เมื่อทำการแก้ไขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดแล้วจึง ดำเนินการซ่อมแซมและเสริมสร้างความแข็งแรงให้กลับคืนมามีสภาพเดิมหรือใกล้เคียงกับสภาพเดิม

๒.๕ เก็บรักษาไว้ในสภาพที่เหมาะสม ภายหลังการดำเนินการซ่อมอนุรักษ์แล้ว ต้องทำการดูแลเก็บ รักษาเพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีกหากพบจะได้ทำการแก้ไขได้ทันที

การอนุรักษ์คัมภีร์โบราณให้อยู่ในสภาพที่ดีมีอายุยืนยาวต่อไปด้วยวิธีการต่างๆ นั้น การซ่อม เป็นขั้นตอนหนึ่งของการอนุรักษ์ วิธีการซ่อมคัมภีร์โบราณมีหลายรูปแบบแตกต่างกันตามสภาพของ ปัญหาที่เกิดขึ้น และไม่ได้กำหนดเป็นกฎตายตัวว่าต้องปฏิบัติด้วยวิธีการอย่างเดียวกันทุกประการ กรรมวิธีต่างๆ ยังต้องมีการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และนำวิทยาการใหม่ๆ มาปรับใช้ ทั้งนี้

ต้องเป็นไปด้วยความถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้เอกสารมีความคงทนแข็งแรงและสามารถนำมาให้ประโยชน์ให้ยาวนานที่สุด^๓

๔.๒ ผลการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคัมภีร์ไบเบิล

ภูมิปัญญาไทย คือองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประมวล และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาที่มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านศิลปกรรม ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านปรัชญา ศาสนา ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านภาษาและวรรณกรรมและประเพณี และ ด้านโภชนาการ เป็นต้น^๔

๔.๒.๑ การถ่ายทอดภูมิปัญญา

๑.การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจาเป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟังและจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

๒. การสาธิตเป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

๓. การปฏิบัติจริงเป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

๔. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเองเป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

๕. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่ง

^๓ สีนานู สมบูรณ์เอก, การอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล,(เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), น. ๑๗๘.

^๔ <https://wisdomb.wikispaces.com/ความหมายภูมิปัญญาไทย>

สำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึงการใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

๖. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อเป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบ เป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้

๗. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่าง ๆ และในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น วิทยุทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย

๘. การถ่ายทอดด้วยวิธีการผ่านทางกิจกรรมอย่างง่าย ๆ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทายปริศนาซึ่งมักเป็นวิธีที่ใช้เด็ก มักมุ่งเน้นในเรื่องของจริยธรรม

๙. การถ่ายทอดในรูปแบบของการบันเทิง เป็นการสอดแทรกในเนื้อหา คำร้องของการแสดงต่าง ๆ เช่น ลิเก โนรา หนังตะลุง หมอรำ ซึ่งมักกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมเนียม ประเพณี คติคำสอน อาชีพจารีตประเพณี เป็นต้น

๑๐. การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีการจารโลงบนใบลาน และเขียนลงในสมุดข่อย ส่วนในยุคปัจจุบันจะถ่ายทอดผ่านทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคัมภีร์ใบลาน พบว่า ภูมิปัญญาอันเป็นองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดมาสู่อนุชนรุ่นผ่านการจารคัมภีร์ใบลาน

๔.๒.๓ ผลการสืบค้นและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานหรือพัสจาจังหวัดน่าน

จากการสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่านได้ค้นพบคัมภีร์ใบลาน หรือพัสจาจำนวนทั้งสิ้น ๒๓๒ คัมภีร์ และได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนรายการและจัดหมวดหมู่ในการจัดเก็บคัมภีร์ใบลาน ปรากฏดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานหรือพัสจาจำแนกตามรายชื่อและหมวดหมู่คัมภีร์จังหวัดน่าน

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชัน (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๑	กถาวัตถุ	๑	มปก		๒๐	๓๖	๗	+
๒	กรรมฐาน ๔๐ ทัด	๑	๑๒๙๔	๒๔๗๕	๘	๒๕	๐	+
๓	กรรมฐาน ๔๐ ทัด	๑	๑๒๙๕	๒๔๗๕	๘	๕	๐	+
๔	กรรมวาจา	๓	๑๒๗๓		๔	๕๔	๐	+
๕	กัฏฐาเวตรณี	๓	มปก.		๔	๕๓	๐	+
๖	กัฏฐาเวทพระณี	๖	๑๑๖๖		๒๐	๗๑	๔	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชั่น (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๗	กุสสุราช	๒	๑๓๒๑	๒๕๐๒	๗	๘	๐	+
๘	กุสสลาด (กุสสุราช)	๑	๑๒๙๐		๗	๖๕	๒	+
๙	ข้าวลั่นเคราะห์และนาย เหย	๑	มปก		๙	๖๕	๐	+
๑๐	ชีริมานนท์สูตร	๑	๑๓๑๘		๒๐	๑๒	๔	+
๑๑	คาถาพัน	๒	๑๒๘๒	๒๔๖๓	๑๑	๑๗	๐	+
๑๒	คาถาณีนันท์	๕	๑๒๘๑		๗	๑	๐	+
๑๓	คำส่อขวัญควายและขวัญ ข้าว	๑	มปก		๙	๑	๐	+
๑๔	คุรุธรรมคำสอน	๑	๑๓๐๐	๒๔๘๑	๒๐	๓๔	๑	+
๑๕	ฆณทกชาดก	๑	มปก.		๖	๕๗	๙	+
๑๖	จันทะปะโชติกุมमार	๒	มปก		๗	๑๓	๐	+
๑๗	จุนทะสุกกะรีสูตร	๑	๑๒๘๗	๒๔๗๘	๒๐	๘๐	๖	+
๑๘	จุนทะสุกกะลี	๑	มปก.		๒๐	๕๐	๑	+
๑๙	จุลวรรค	๑๗	มปก		๔	๔๕	๐	+
๒๐	ใจยสังกะหะ	๑	๑๒๗๑		๒๐	๕๖	๑	+
๒๑	ชมพุราชแดงเขียว	๔	๑๒๖๓		๗	๒๓	๐	+
๒๒	ฎีกาธรรมจักร	๒	มปก		๒๐	๔๙	๒	+
๒๓	ตำนานตะโก้ง (พระธาตุ ตะโก้ง)	๑	๑๒๗๗		๒๐	๕๗	๑	+
๒๔	ตำนานพญาธรรม	๑	๑๓๐๑		๒๐	๑๑	๒	+
๒๕	ตำนานพญาอินทร์	๑	๑๓๐๑		๒๐	๑๑	๓	+
๒๖	ตำนานพระศรีอริยะ	๑	๑๒๗๔		๒๐	๓๔	๓	+
๒๗	ตำนานห้องว้าง	๑	๑๒๙๕		๒๐	๑๑	๑	+
๒๘	ตูกะขัตติยะกุมमार	๑	มปก		๑๑	๑๑	๐	+
๒๙	เตปทุมมา	๔	๑๒๖๙		๗	๒๑	๐	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชั่น (digitization)
					หมวด	เลขที่หมัด	เรื่อง/ชุด	
๓๐	เตมียะ	๑	มปก		๒๐	๔๐	๑	+
๓๑	เถรหะกถา	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๐	๗	+
๓๒	ทศชาติ	๑	๑๒๗๔		๗	๓๗	๐	+
๓๓	ทันตธาตุ	๑	มปก		๒๐	๔๐	๘	+
๓๔	ทันตะคณิชาดก	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๐	๔	+
๓๕	ทันตะโสม	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๐	๖	+
๓๖	ทันตธาตุ	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๐	๕	+
๓๗	ทัพหะกถา	๑	๑๒๘๔		๒๐	๓๖	๑	+
๓๘	ท้าวคำสอน	๒	๒๔๖๙		๒๐	๑๘	๒	+
๓๙	ทุกขะขัตติยะกุมमार	๓	๑๒๖๙		๗	๔	๐	+
๔๐	เทวทูต	๔	๑๒๓๙.๐๐		๔	๓๒	๐	+
๔๑	เทวทูต สุต	๕	๑๒๗๕		๒๐	๖๑	๑	+
๔๒	ธรรมจางณะตันท์ฉาดก	๑	๒๔๘๕		๑๑	๖๑	๐	+
๔๓	ธรรมปาพะ	๗	๑๑๖๙		๓	๒๘	๐	+
๔๔	ฉัมมะสุกกะรีสุตรชาดก	๑	๑๒๗๖		๒๐	๕๗	๒	+
๔๕	ธาตุคาถา	๒	๑๒๘๔		๙	๓๑	๐	+
๔๖	นมะสิกาโลบาย	๑	๑๒๘๐	๒๔๖๑	๒๐	๓๖	๓	+
๔๗	นันทเสน	๑	๑๒๓๖		๒๐	๗๑	๑	+
๔๘	นารัททะ	๑	มปก		๒๐	๓๖	๒	+
๔๙	นารัททะ (นารัตตะ)	๑	๑๒๘๕	๒๔๖๖	๒๐	๖๖	๐	+
๕๐	นิพพานสูตร	๑	๑๒๗๑		๒๐	๘๘	๑	+
๕๑	นิสสัยปาฏิโมก	๔	มปก		๘	๔๒	๐	+
๕๒	เนมิราช	๑	๑๓๒๑	๒๕๐๒	๒๐	๓๔	๕	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชัน (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๕๓	บัวละพันระ	๓	๑๒๘๗		๘	๒	๐	+
๕๔	บารมี	๑	มปก		๒๐	๔๐	๔	+
๕๕	บาลี พุทธาภิเษก	๑	มปก		๒๐	๕๙	๑	+
๕๖	บาลีมหาวรรค	๙	๑๑๘๖		๒๐	๒๗	๐	+
๕๗	บาลีวิภังค์สูตร	๙	มปก		๔	๔๔	๐	+
๕๘	บาลีศีลขันธวรรคที่ฆ นิกาย	๑๗	มปก		๔	๔๓	๐	+
๕๙	ปฐมสมโพธิ	๙	๑๒๓๙		๔	๓๓	๐	+
๖๐	ปฐมสมโพธิ	๑	มปก.		๒๐	๕๖	๔	+
๖๑	ปฐมสมโพธิ	๑	มปก.		๒๐	๕๖	๗	+
๖๒	ปฐมสมโพธิ	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๓	๒	+
๖๓	ปฐมสมโพธิ	๑	มปก		๒๐	๔๐	๖	+
๖๔	ปฐมสมาธิบวช	๕	๑๒๖๙		๗	๒๒	๐	+
๖๕	ปัญหาสูตร	๑	๑๒๖๘		๑๐	๕๘	๐	+
๖๖	ปารมี๓๐ทัศ	๑	มปก.		๒๐	๕๖	๒	+
๖๗	ปิฎกทั้งสาม	๔	๑๒๐๙	๒๓๙๐	๒๐	๓๒	๐	+
๖๘	ปิฎกมัลล	๑	๑๒๒๗		๒๐	๓๖	๑	+
๖๙	ปิฎกทั้ง ๓	๓	๑๑๖๙		๒๐	๗๕	๑	+
๗๐	ปุคคัลบัญญัติ	๔	๑๒๓๗		๔	๖๑	๐	+
๗๑	โปราปาน้อย	๑	มปก		๒๐	๔๐	๓	+
๗๒	ผลสังขยา	๙	๑๒๕๖	๒๔๓๗	๑๑	๗๔	๐	+
๗๓	ผลสังขยา	๙	มปก.	๒๗๓๗	๑๑	๑๕	๐	+
๗๔	พรหมทัต	๑	มปก		๒๐	๔๐	๗	+
๗๕	พระกถาวัตถุ	๑	มปก.	๒๔๕๗	๒๐	๕๙	๓	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชัน (digitization)
					หมวด	เลขที่หมัด	เรื่อง/ชุด	
๗๖	พหูพจน์	๑	มปก		๒๐	๓๙	๓	+
๗๗	พุทธชนก	๓	๑๑๗๓		๗	๓๕	๐	+
๗๘	พุทธบาททรงรัง	๑	๑๒๘๙		๒๐	๓๘	๑	+
๗๙	พุทธประเวณี ชาดก (พุทธประเพณี)	๑	๑๒๓๘		๒๐	๖๔	๓	+
๘๐	ภุริทัต	๑	มปก		๒๐	๔๖	๑	+
๘๑	ไถยราช	๘	๑๒๙๒	๒๔๗๓	๗	๙	๐	+
๘๒	มงคลทีปนี	๑๒	๑๒๘๔		๔	๔๙	๐	+
๘๓	มณฑก ชาดก	๑	มปก		๔	๖๐	๐	+
๘๔	มรรคธรรม ๗ ประการ	๑	๑๒๙๗	๒๔๗๘	๒๐	๓๙	๕	+
๘๕	มหาวงศ์แต่งอ่อน	๓	มปก		๗	๔๘	๐	+
๘๖	มหาชาติเวสสันดรชาดก (ฉบับล้านช้าง)	๙	๑๒๓๕		๔	๗๐	๐	+
๘๗	มหานิพพานสูตร	๑	มปก.	๒๔๘๐	๒๐	๖๐	๓	+
๘๘	มหาปัญญา	๑	มปก.	๒๔๕๗	๒๐	๕๙	๕	+
๘๙	มหาปัญญาสูตร	๑	มปก.		๒๐	๓๕	๖	+
๙๐	มามุณิพพานสูตร	๑	๑๒๗๕		๑๑	๘๔	๐	+
๙๑	มามุณิพพานสูตร	๑	๑๒๘๑	๒๔๖๒	๒๐	๗๓	๑	+
๙๒	มหาวิบาก	๑	มปก		๒๐	๔๖	๒	+
๙๓	มหาเวสสันดร ชาดก	๘	มปก		๒๐	๗๑	๓	+
๙๔	มหาเวสสันดร ชาดก	๑๖	๑๒๗๑		๗	๘๗	๐	+
๙๕	มหาเวสสันดรชาดก ฉบับหิงแก้วมโนร	๑๐	๑๒๘๑		๗	๕๑	๐	+
๙๖	มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ จริยา	๑๕	๑๒๗๓		๗	๒๖	๐	+
๙๗	มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ท่าแป้นรอม	๑๑	๑๒๓๘.๐๐		๗	๒๘	๐	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชัน (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๙๘	มหาเวสสันดรชาดก ฉบับป่าพิทลวง	๑๖	๑๒๖๘		๗	๓๐	๐	+
๙๙	มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ป่าปันลำ	๑๓	๑๒๓๖		๗	๒๙	๐	+
๑๐๐	มหาเวสสันดรชาดก ฉบับอินทร์หลงเหล่า	๙	๑๒๗๗		๗	๒๕	๐	+
๑๐๑	มหาเวสสันดรชาดก ต่างชุด	๑๓	มปก.		๗	๖๒	๐	+
๑๐๒	มโหสถ	๑	๑๓๑๒	๒๔๙๓	๗	๗	๐	+
๑๐๓	มโหสถ ชาดก	๔	๑๒๗๕		๗	๗๘	๔	+
๑๐๔	มะฆะมานะวะ ชาดก	๑	๑๒๓๘		๒๐	๖๔	๑	+
๑๐๕	มังคละส้อย ชาดก (มังคละสร้อย)	๑	๑๒๓๘		๒๐	๖๔	๒	+
๑๐๖	มังละสูตร	๕	๑๒๔๒		๒๐	๗๑	๑	+
๑๐๗	มิกสูตร	๑	มปก		๒๐	๔๖	๕	+
๑๐๘	มูลนิพพาน	๑	มปก		๒๐	๔๐	๕	+
๑๐๙	มูลกิตติ	๒	มปก		๒๐	๓๘	๒	+
๑๑๐	มูลตีนกา	๑	มปก		๒๐	๑๒	๕	+
๑๑๑	มูลธรรมจักร	๒	มปก		๒๐	๔๙	๑	+
๑๑๒	มูลนิพพานสูตร	๕	๑๒๗๕		๒๐	๓๘	๑	+
๑๑๓	มูลปิฎกสูตร	๔	มปก.		๔	๓๔	๐	+
๑๑๔	เมตตริยสูตร ชาดก	๑	๑๒๖๕		๒๐	๗๗	๓	+
๑๑๕	เมตไตรยะวงศ์	๑	มปก		๒๐	๑๘	๓	+
๑๑๖	เมตไตรยะสูตร	๓	๑๒๖๙		๒๐	๓๗	๐	+
๑๑๗	โมคคัลลานหลงโลก	๑	๑๒๗๓		๒๐	๓๔	๒	+
๑๑๘	ยมก	๑	มปก.		๒๐	๓๕	๔	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชซัน (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๑๑๙	เล่มหลวง	๑	๑๓๐๑		๒๐	๑๒	๒	+
๑๒๐	โลหะนะชีวหา	๑๔	๑๒๒๐ - ๑๒๓๐		๗	๔๑	๐	+
๑๒๑	วารกุมมาร	๑	มปก		๒๐	๔๐	๒	+
๑๒๒	วิชานะสูตร	๑	มปก.		๒๐	๕๖	๖	+
๑๒๓	วิฑูล	๑	มปก		๒๐	๔๖	๓	+
๑๒๔	วิฑูลบัณฑิต	๔	๑๒๔๑		๒๐	๕๐	๒	+
๑๒๕	วินัยปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๘๖	๒	+
๑๒๖	วินัยปิฎก	๑	๑๒๘๗	๒๔๗๘	๒๐	๘๒	๒	+
๑๒๗	วิภังค์	๑	มปก.		๒๐	๓๕	๒	+
๑๒๘	วิภังค์สุตโสม	๑	มปก		๒๐	๔๖	๖	+
๑๒๙	วิมารวัดฤชาดก	๖	๑๒๓๑		๑๑	๓๙	๐	+
๑๓๐	วิริยบัณฑิต	๑	๑๒๘๒	๒๔๖๓	๒๐	๑๘	๑	+
๑๓๑	วิริยะบัณฑิต	๑	๑๒๘๗	๒๔๗๘	๒๐	๘๑	๗	+
๑๓๒	วิริยะมังสั	๗	๑๒๘๒		๗	๑๔	๐	+
๑๓๓	วิริยะมังสั	๗	๑๒๘๒		๗	๒๖	๐	+
๑๓๔	วิสุทธีมรรค	๑๗	มปก		๘	๔๑	๐	+
๑๓๕	วิสุทธีมรรค	๑๒	๑๒๗๑		๒๐	๔๓	๑	+
๑๓๖	วิสุทธียา	๑	๑๓๑๗		๒๐	๓๘	๓	+
๑๓๗	เวสสันดรชาดก	๑๖	๑๑๙๔		๗	๒๐	๐	+
๑๓๘	โวหารปฎิโมก	๓	๑๒๓๓		๒๐	๕๘	๑	+
๑๓๙	โวหารพุทธานุสติ	๑	มปก		๒๐	๑๘	๔	+
๑๔๐	ศัพทปฎิโมก	๔	๑๒๔๐		๒๐	๕๘	๒	+
๑๔๑	ศัพทปฐวาร	๙	มปก		๑๑	๖๙	๐	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชั่น (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๑๔๒	ศัพทปรัว	๙	มปก.		๑๑	๑๐	๐	+
๑๔๓	ศัพทปรัว	๗	มปก.		๔	๔๗	๐	+
๑๔๔	ศัพทสูตรกฐิน	๑	๑๒๓๙		๒๐	๔๕	๒	+
๑๔๕	ศัพทอภิธรรมมาสังคหะ	๘	๑๒๓๑		๓	๘๓	๐	+
๑๔๖	ศัพทอภิธรรมมาสังคหะ	๘	๑๒๓๑		๓	๑๙	๐	+
๑๔๗	ศัพทอุณณาส	๓	มปก		๔	๕๖	๐	+
๑๔๘	สมณะจักกวัตติ	๑	๑๒๗๑		๒	๔๐	๒	+
๑๔๙	สมณะเศรษฐี	๑	๑๒๘๑		๒๐	๗๓	๓	+
๑๕๐	สมณะเศรษฐีรวม	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๐	๑	+
๑๕๑	สมณะสัพพะ	๒	๑๒๘๔	๒๔๖๕	๗	๑๕	๐	+
๑๕๒	สมุนไพรน่าน	๑	มปก		๑๙	๑๕	๐	+
๑๕๓	สลากริกวิขานสูตร	๑	มปก		๒๐	๔๖	๘	+
๑๕๔	สักการวัตสูตร	๕	๑๒๙๐		๑๐	๓๓	๐	+
๑๕๕	สังขยา	๙	มปก		๔	๕๔	๐	+
๑๕๖	สังขสิงหนุสย	๗	มปก		๗	๕๕	๐	+
๑๕๗	สังคณิภิธรรม	๑	มปก.		๒๐	๓๕	๑	+
๑๕๘	สังฆวัณณะ	๑	มปก		๒๐	๔๙	๓	+
๑๕๙	สังฆมธาทุ	๔	๑๒๖๔		๘	๔๘	๐	+
๑๖๐	สังฆะธรรม	๑	๑๒๖๗		๒๐	๖๐	๔	+
๑๖๑	สัทธัมมปะยยะนะ	๘	๑๒๗๗		๘	๖๕	๑	+
๑๖๒	สัมภมิต	๒	๑๒๘๗		๗	๑๖	๒	+
๑๖๓	สัมภมิต	๑	๑๒๗๑		๒๐	๔๐	๓	+
๑๖๔	สัมภะมิต ชาตก	๑	มปก		๒๐	๗๓	๒	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชั่น (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๑๖๕	สิงคาละจอง	๑	๑๒๘๕	๒๔๖๖	๒๐	๓๙	๑	+
๑๖๖	สิงห์คะลาสูตร	๙	๑๒๖๘		๗	๖๒	๐	+
๑๖๗	สิงห์คะลาสูตร	๒	๑๒๓๘		๗	๖๓	๐	+
๑๖๘	สิทธาตุส้อย	๒	มปก		๒๐	๑๒	๓	+
๑๖๙	สิริมหามายา	๑	มปก		๒๐	๓๔	๔	+
๑๗๐	สูตรตะสม ชาดก (สูตรตะโสม)	๑	๑๒๘๓	๒๔๖๔	๒๐	๗๒	๑	+
๑๗๑	สูตรตะสม ชาดก (สูตรตะโสม)	๑	๑๒๘๓	๒๔๖๔	๒๐	๗๒	๒	+
๑๗๒	สูตรตะโสม	๑	๑๒๘๕		๗	๑๖	๑	+
๑๗๓	สูตรตันตะปิฎก	๑	๑๒๙๗	๒๔๗๘	๒๐	๘๒	๓	+
๑๗๔	สูตรตันตะปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๘๖	๓	+
๑๗๕	สูตรตันตะปิฎก	๑	มปก.	๒๔๗๘	๒๐	๑๘	๖	+
๑๗๖	สูตรตันตะปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๒๒	๓	+
๑๗๗	สุทฐิ	๒	๑๓๑๒	๒๔๙๓	๗	๑๐	๐	+
๑๗๘	สุริยวงค์หงส์อามาต	๕	มปก		๑๔	๕๒	๐	+
๑๗๙	สุวรรณพรหมสุริยวงค์	๕	มปก		๑๔	๕๑	๐	+
๑๘๐	สุวรรณเมกฆะมหาชน คำ	๕	มปก		๗	๕๓	๐	+
๑๘๑	สุวรรณสาม	๓	มปก		๗	๕๐	๐	+
๑๘๒	สุวรรณหอยสังข์	๖	๑๒๙๑	๒๔๗๒	๗	๘๕	๐	+
๑๘๓	สุวัต	๔	๑๓๑๘	๒๔๙๙	๒๐	๒๙	๐	+
๑๘๔	สูตรมนต์	๑	มปก		๕	๔๗	๐	+
๑๘๕	โสทนันตะคณิชาดก	๑	มปก.		๒๐	๖๐	๑	+
๑๘๖	โสทนันตะชาดก	๑	มปก.		๒๐	๖๐	๕	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชั่น (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๑๘๗	หงส์หิน	๓	๑๒๙๑	๒๔๗๒	๗	๒๔	๐	+
๑๘๘	หนังสือบาไล	๑	๑๒๐๑		๗	๖๘	๐	+
๑๘๙	องค์ทาน	๑	มปก.	๒๔๕๙	๒๐	๕๖	๕	+
๑๙๐	องค์ศีลและหื้อตาน	๑	๑๒๔๔		๒๐	๖	๑	+
๑๙๑	อนิสงส์ปิฎก	๑	๑๒๕๘		๒๐	๕๕	๑	+
๑๙๒	อนิสงส์สร้างวิท	๑	มปก.		๒๐	๔๖	๒	+
๑๙๓	อภิธรรม๗คัมภีร์	๕	๑๒๘๓		๓	๓๐	๑	+
๑๙๔	อภิธรรมปิฎก	๑	๑๒๘๗	๒๔๗๘	๒๐	๘๒	๔	+
๑๙๕	อภิธรรมปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๘๖	๔	+
๑๙๖	อภิธรรมปิฎก	๑	มปก.	๒๔๗๘	๒๐	๑๘	๗	+
๑๙๗	อภิธรรมปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๒๒	๔	+
๑๙๘	อภิธรรมปิฎก	๑	๑๒๖๖		๒๐	๕๕	๓	+
๑๙๙	อภิธรรมปิฎก	๑	๑๒๔๖		๒๐	๕๕	๔	+
๒๐๐	อภิธรรมสังคินี	๑	มปก.	๒๔๕๗	๒๐	๕๙	๒	+
๒๐๑	อมัตตะสูตร	๑	๑๒๙๑		๒๐	๑๒	๑	+
๒๐๒	อรินทุมชาดก	๑	๑๒๘๘		๒๐	๓๙	๒	+
๒๐๓	อักขระ	๓	๑๒๒๗		๒๐	๓๖	๒	+
๒๐๔	อักขระจักแต่แปลงสัน ลายหนังสือ	๑	มปก		๔	๖๗	๐	+
๒๐๕	อักขระนโม	๒	๑๒๖๕		๒๐	๗๖	๒	+
๒๐๖	อักขระนโมชาดก	๑	๑๒๗๕		๒	๓๘	๒	+
๒๐๗	อักขระนะโม	๑	๑๓๐๔		๒๐	๑๑	๔	+
๒๐๘	อานิสงส์ อาวาสทาน	๑	มปก		๒๐	๕๙	๓	+
๒๐๙	อานิสงส์จมขม		มปก		๒๐	๕๙	๐	+

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน ผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก		รหัส			ดิจิทัลเชชั่น (digitization)
					หมวด	เลขที่หมวด	เรื่อง/ชุด	
๒๑๐	อานิสงส์เจตีย์	๑	มปก.	๒๔๖๗	๖	๕๗	๑	+
๒๑๑	อานิสงส์เจตีย์ทราย	๑	มปก.		๖	๕๗	๔	+
๒๑๒	อานิสงส์บวช	๑	มปก.		๖	๕๙	๐	+
๒๑๓	อานิสงส์ปราสาท	๑	มปก.		๖	๕๗	๖	+
๒๑๔	อานิสงส์ปราสาทผึ้ง	๑	มปก.		๖	๕๗	๗	+
๒๑๕	อานิสงส์ปิฎก	๑	๑๒๙๗	๒๔๗๘	๒๐	๘๒	๑	+
๒๑๖	อานิสงส์ปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๘๖	๑	+
๒๑๗	อานิสงส์ปิฎก	๑	มปก.	๒๔๗๘	๒๐	๑๘	๔	+
๒๑๘	อานิสงส์ปิฎก	๑	๑๒๗๐		๒๐	๒๑	๑	+
๒๑๙	อานิสงส์พุทธรูป		มปก.		๒๐	๘๖	๐	+
๒๒๐	อานิสงส์ผังธรรม	๑	๑๒๔๘		๖	๕๗	๘	+
๒๒๑	อานิสงส์รักษาศีล	๑	๑๒๔๑		๒๐	๖	๒	+
๒๒๒	อานิสงส์เลี้ยงพ่อแม่	๑	มปก.		๖	๖	๐	+
๒๒๓	อานิสงส์สร้างวัด(ห่องน้ำ)	๑	๑๒๗๕		๒๐	๖๑	๒	+
๒๒๔	อานิสงส์สร้างวัด(ห่องน้ำ)	๑	๑๒๗๕		๒๐	๕	๒	+
๒๒๕	อานิสงส์สร้างเวจกุฎี	๓	มปก.		๒๐	๕๙	๒	+
๒๒๖	อานิสงส์สัตว์โลก	๒๔	มปก.		๖	๓	๐	+
๒๒๗	อานิสงส์เสาชิงช้า	๑	มปก.		๖	๕๗	๕	+
๒๒๘	อานิสงส์อาวาสทาน	๑	มปก.		๖	๕๗	๒	+
๒๒๙	อานิสงส์อาสนา	๑	มปก.		๖	๕๗	๓	+
๒๓๐	อากาณนากรรม	๑	มปก.		๒๐	๔๖	๗	+
๒๓๑	อาสีวิสูตร	๑	มปก.		๒๐	๔๖	๔	+
๒๓๒	อุษาปารส	๑๕	๑๒๒๔		๗	๔๒	๐	+

ตัวอย่างการจัดทำป้ายธรรมหรือป้ายคัมภีร์ใบลานล้านน่าน

ด้านหน้า ชื่อธรรม จำนวนผูกปี จ.ศ หรือ พ.ศ

ตำนานตะโกง(พระธาตุตะโก้ง) ๑ ผูก จ.ศ ๑๒๗๗

ด้านหลัง รหัสจังหวัด เลขวัด เลขหมวด เลขหมัดและเลขเรื่อง/ชุด

นน-๐๑-๒๐-๐๐๒-๐๑

๔.๓ ผลการศึกษาองค์ความรู้คัมภีร์ใบลานเมืองน่าน

การสำรวจคัมภีร์ใบลานล้านนาหรือ “การคัดธัมม์” เป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บไว้ตามวัดต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวน ชื่อเรื่อง ตลอดจนสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบันบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานก็ถูกทำลายจากสัตว์ต่างๆ ตลอดจนความร้อนและความชื้นเมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน การเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานานทำให้ใบลานหมดยาวเร็วขึ้นเพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานานๆ มีส่วนทำให้ใบลานงอ หรือเสียหายได้

การสำรวจและการอนุรักษ์ซ่อมแซมก็เป็นการยืดอายุของใบลานอีกทางหนึ่งด้วยที่ผ่านมามีนักวิชาการ หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ได้สำรวจทำทะเบียนและถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานตามวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนแล้วจำนวนหนึ่ง หลังเสร็จสิ้นโครงการสำรวจดังกล่าวแล้ว ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายชื่อคัมภีร์ใบลานที่สำรวจเสร็จแล้ว ซึ่งนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป และยังเป็นการกระตุ้นให้พระภิกษุ สามเณร ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานมากขึ้น จากหลักฐานเท่าที่มีปรากฏในสังคมท้องถิ่นล้านนาพบว่า “คัมภีร์ใบลาน” น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้แล้ว กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเป็นต้นมาจนถึงสมัยของพระเมืองแก้ว พระสงฆ์ชาวล้านนาได้รับอิทธิพลศาสนาแบบ (พุทธ) ลัทธิ และได้นำเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกจากประเทศนั้นมาด้วยเป็นจำนวนมาก ความเป็นไปทางด้านศาสนาในระยะนั้นจะมีการศึกษาภาษาบาลีกันอย่างจริงจัง พระภิกษุมีความรู้ในภาษาบาลีอย่างแตกฉานจนสามารถแต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีได้หลายสิบเรื่อง

จังหวัดน่าน” จังหวัดเล็ก ๆ ทางภาคเหนือของไทย ทรงคุณค่าเนื่องด้วยเป็นเมืองแหล่งคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมจำนวนมากกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในเขตจังหวัดน่าน สืบเนื่องจากในอดีตน่านเป็นนครรัฐที่มีความสำคัญในแง่เศรษฐกิจแห่งหนึ่งของภูมิภาค ด้วยการที่เป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์แห่งเดียวในเขตอาณาจักรล้านนา ทำให้มีเส้นทางการการค้าเกลือที่นำพาความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาสู่เมืองน่าน ในขณะเดียวกันยังได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมกับเมืองต่าง ๆ นำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นจนก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งรวมไปถึงการจารคัมภีร์ใบลานด้วยอักษรธรรมและการศึกษาภาษาบาลี จึงมีความเชื่อว่า การจารคัมภีร์ใบลานด้วยตนเองหรือแม้แต่จ้างวานให้ผู้อื่นจารแล้วนำไปถวายไว้กับวัดเป็นการสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่เหมือนกับสร้าง

พระพุทธรูป และในการถวายแต่ละครั้ง ผู้จารหรือผู้ถวายจะจารึกชื่อของตน พร้อมคำอธิษฐานให้ตนเองได้เข้าสู่นิพพานในภายภาคหน้าไว้ด้วย

การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน

คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณประเภทที่เป็นอินทรีวัตถุที่ได้มาจากพืช จึงไม่ค่อยคงทนต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการเปลี่ยนแปลงชำรุด เสียหายได้ง่าย การชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุหลายกระบวนการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน จนบางครั้งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น การอนุรักษ์ด้วยการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเอกสารโบราณที่มีคุณค่าจะเป็นการยืดอายุของเอกสารและช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยให้ยาวนานสืบไปดังต่อไปนี้

๑. เก็บรักษาไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ อุณหภูมิระหว่าง ๒๒ - ๒๔ องศาเซลเซียส ควบคุมความชื้นระหว่าง ๕๐ - ๖๕ % อุณหภูมิและความชื้นควรคงที่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง แต่ถ้าไม่สามารถควบคุมความชื้นให้ต่ำกว่า ๗๐ % ได้ควรปรับอุณหภูมิให้สูงกว่า ๒๒ องศาเซลเซียสเพื่อป้องกัน การควบแน่นกลั่นตัวเป็นหยดน้ำของไอน้ำในอากาศ ห้องที่เก็บรักษาควรมีดสนิท เปิดไฟเฉพาะเวลาที่ จำเป็น ติดผ้า màn หรือมู่ลี่เพื่อป้องกันแสงจากภายนอก ประตูหน้าต่างที่เป็นบานกระจกใส ควรติดฟิล์มที่มี คุณสมบัติสะท้อนแสงและกรองรังสีอัลตราไวโอเลต

๒. ถ้าไม่สามารถจัดเก็บไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศได้ควรเก็บรักษาไว้ในห้องที่มีอากาศ หมุนเวียนถ่ายเทได้ดี ห่างไกลจากความร้อน ความชื้นและแสงแดด ไม่ควรเก็บไว้ในห้องใต้ดินหรือใต้ หลังคา เนื่องจากเป็นจุดที่อุณหภูมิและความชื้นที่ไม่เหมาะสม ประตู หน้าต่าง ควรกรุ้มงลวดตาถี่ๆ เพื่อ ป้องกันแมลงและสัตว์อื่นๆ ดูแลและวังป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยเป็นพิเศษ เพราะคัมภีร์ใบลานเป็นวัสดุ ติดไฟง่าย

๓. ห้องที่จัดเก็บต้องปราศจากฝุ่นละออง แมลง จุลินทรีย์หมันดูแลรักษาความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ เมื่อพบปัญหาจะสามารถแก้ไขได้ทันที ใช้ผ้าแห้ง แปรขนอ่อน เครื่องดูดฝุ่นทำความสะอาด ระวังการใช้ผ้าเปียก เพราะจะทำให้ฝุ่นละออง สิ่งสกปรกเกาะติดมากยิ่งขึ้น นำเมล็ดพริกไทย ใส่ผ้าโปร่ง หรือสำลีชุบน้ำมันการบูรวางตามซอกมุมต่างๆ เพื่อช่วยป้องกันและไล่แมลง หมั่นเปลี่ยนเมล็ดพริกไทย และน้ำมันการบูรเมื่อหมดกลิ่น

๔. การเก็บรักษาไว้ในตู้ ลื่นชัก ชั้น กล่อง ถ้าที่จัดเก็บทำด้วยไม้ควรทาน้ำยาป้องกันแมลง ไม่ควร ใช้ตู้ที่ทำจากไม้อัด เพราะให้โอระเหยที่เป็นอันตรายต่อเอกสาร อุดรอยร้าว รอยแตกร้าวให้สนิท เพื่อ ป้องกันฝุ่น และแมลง ถ้าที่จัดเก็บเป็นโลหะควรเป็นโลหะปลอดสนิม กล่องกระดาษควรผลิตจากกระดาษ ที่ไม่เป็นกรด ไม่ควรวางกับพื้นไม้หรือพื้นโลหะโดยตรง ควรรองด้วยแผ่นพลาสติกไร้กรดหรือผ้าดิบที่ซัก สะอาดปราศจากแป้งหรือกา

๕. การใช้วัสดุห่อหุ้ม ควรเป็นวัสดุที่สะอาดปราศจาก กรด ต่าง สารเคมีที่เป็นพิษ หรือทำให้เกิด คราบเปื้อน ไม่ควรใช้กระดาษที่มีคุณภาพต่ำ เช่น กระดาษสีน้ำตาล หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ เพราะมี ฤทธิ์เป็นกรดและหมักจะทำให้เกิดคราบเปื้อน ควรเลือกใช้กระดาษนุ่มเนื้อละเอียดไม่มีกรด เช่น กระดาษ ติชชูสีขาว กระดาษสาสี่ธรรมชาติ การใช้ผ้าเลือกผ้าที่สีไม่ตก หรือผ้าดิบชนิดไม่ฟอก นำมาซักให้สะอาด ปราศจากแป้งและกา หรือสารเคมี ไม่ควรใช้ผ้าสักหลาดหรือผ้าที่มีเส้นใยขนสัตว์ ผสมอยู่ เพราะสามารถ ดึงดูดแมลงได้ง่าย

๖. เอกสารโบราณที่ได้รับคืน รับมอบหรือจัดหามาใหม่ควรตรวจสอบหาร่องรอยของแมลง และ เชื้อราอย่างละเอียด หากตรวจพบต้องกำจัดออกไปก่อนนำเข้าเก็บรักษา สถานที่เก็บรักษาต้องหมั่น ตรวจหาร่องรอยของแมลงและเชื้อราอย่างสม่ำเสมอ หากพบควรรีบแยกเอกสารออกไว้ต่างหาก และ ดำเนินการกำจัดออกให้หมด

๗. ล้างมือและสวมถุงมือที่สะอาดทุกครั้ง ก่อนจับต้องสัมผัสเอกสารโบราณ เพราะไขมันและความสกปรกจากมือ จะทำให้เอกสารโบราณเกิดความเปื้อน สกปรก เป็นแหล่งรวมเชื้อโรค การจับต้อง หยิบยก เคลื่อนย้าย ทำเท่าที่จำเป็นโดยระมัดระวังการฉีกขาด และการชำรุดที่อาจเกิดขึ้นได้

๘. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารด้วยเทปกาวใดๆ เนื่องจากเทปกาวเหล่านี้เมื่อนานไปจะหดตัวและแยก ออกจากกระดาษเหลือแต่คราบสกปรก สีน้ำตาล เหลือง ติดฝังแน่นอยู่บนกระดาษ ไม่ควรใช้เข็มหมุด เข็มกลัด ลวดเสียบกระดาษหรือลวดเย็บที่เป็นโลหะ เพราะนานไปจะเกิดสนิมทำลายเนื้อกระดาษ ถ้าจำเป็นต้องใช้เทปกาวติดซ่อมรอยฉีกขาด ควรเป็นเทปกาวที่ลอกออกได้ง่าย ไม่ทำลายเอกสาร เช่น เทปกาวที่ทำจากกระดาษสาเคลือบด้วยกาวเมทิล เซลลูโลส เป็นต้น

๙. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารใดๆ โดยพลการ ถ้าไม่แน่ใจในวิธีการซ่อม ควรจัดเก็บเอกสารในสภาพที่ปลอดภัย ปรึกษาผู้รู้เพื่อไม่ให้เกิดการซ่อมแซมเป็นการทำลายเอกสารให้ชำรุดเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม

๑๐. สารเคมีที่นำมาให้ต้องผ่านการวิเคราะห์และทดสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ใช้สารเคมีเมื่อมีความจำเป็น และใช้ด้วยความระมัดระวัง ถ้าไม่มีความชำนาญมากพอควรปรึกษาผู้รู้ เพื่อป้องกันอันตรายที่ เกิดขึ้นได้

๑๑. เอกสารโบราณควรให้บริการจากสำเนาในรูปแบบสื่อทัศนวัสดุ เช่น ไมโครฟิล์ม (Microfilm), ดิจิตอล (Digital), ภาพนิ่ง (Slide) เป็นต้น แล้วจัดเก็บต้นฉบับในสภาพที่ปลอดภัยให้มีความเสี่ยงต่อความชำรุดเสียหายน้อยที่สุด

จึงเห็นได้ว่าการสำรวจคัมภีร์ใบลานล้านนาหรือ “การคัดธัมม์” เป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บไว้ตามวัดต่างๆ เพื่อให้ทราบจำนวน ชื่อเรื่อง ตลอดจนสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบันบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานก็ถูกทำลายจากสัตว์ต่างๆ ตลอดจนความร้อนและความชื้นเมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน การเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานานทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้นเพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานานๆ มีส่วนทำให้ใบลานงอ หรือเสียหายได้

การสำรวจและการอนุรักษ์ซ่อมแซมก็เป็นการยืดอายุของใบลานอีกทางหนึ่งด้วยที่ผ่านมา มีนักวิชาการ หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ได้สำรวจทำทะเบียนและถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานตามวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนแล้วจำนวนหนึ่ง หลังเสร็จสิ้นโครงการสำรวจดังกล่าวแล้ว ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายชื่อคัมภีร์ใบลานที่สำรวจเสร็จแล้ว ซึ่งนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป และยังเป็นการกระตุ้นให้พระภิกษุ สามเณร ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานมากขึ้น

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษณ์คัมภีร์ใบลาน จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน ๒. เพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อเผยแพร่และถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ระหว่างกลุ่มประเทศในอาเซียน ๓. เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ในคัมภีร์ใบลานเมืองน่านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป เป็นวิธีการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) มีสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษณ์คัมภีร์ใบลาน จังหวัดน่าน ที่ได้จากการสำรวจจากวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่านที่ได้นำเสนอไปในบทที่ ๔ นั้น สามารถนำไปสู่การการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานที่พบในจังหวัดน่าน โดยจะเห็นว่าคัมภีร์ใบลานล้านนาเหล่านี้มีคุณูปการต่อสังคมและอนุชนรุ่นหลังเพื่อที่จะนำมาศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ หากจะจัดแบ่งเรื่องราวในคัมภีร์ใบลานล้านนาที่ได้จากการสำรวจเพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้น สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ๑) การศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานจังหวัดน่าน ๒) การสืบค้นและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานล้านนา ๓) การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนา และ ๔) การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนา สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานจังหวัดน่าน

ประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานจังหวัดน่าน จากการศึกษาภาษาบาลีรวมทั้งกระแสนการจารคัมภีร์ใบลานเข้ามายังนครรัฐน่านแห่งนี้ใน ๒ ยุคที่สำคัญ คือ

ยุคแรก เมื่อครั้งพญาการเมืองแห่งนครรัฐน่านรับพระพุทธรูปศาสนาธิลิ่งกาวังค์และภาษาบาลีจากกรุงสุโขทัยในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาธิไท) ซึ่งถือว่าเป็นกษัตริย์ที่ใช้หลักการศาสนาและการทหารในการปกครองพุทธจักรและอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น โดยอาศัยพระปรีชาสามารถในด้านพุทธศาสนา ทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงเพื่อสอนเรื่องนรกสวรรค์ให้ประชาชนเกรงกลัวต่อบาปและหมั่นสั่งสมบุญกุศล อันมีนัยด้านการปกครองบ้านเมืองให้พสกนิกรได้ร่มพระบารมีอยู่เย็นเป็นสุข ถือเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเล่มแรก และเป็นกุศโลบายที่พระองค์ทรงใช้เพื่อสร้างความสงบร่มเย็นทางสังคมอย่างแยบคาย นอกจากนี้พระองค์ยังมีสายพระเนตรที่กว้างไกลในการขยายแสนยานุภาพทางทหารและศาสนาผ่านศูนย์กลางการค้าเกลืออย่างน่านไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อให้อาณาจักรรอบข้างยอมรับพระองค์ในฐานะกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งมหาเถรธรรมบาลิกุหนึ่งในพระอาจารย์ของพระองค์ ผู้เป็นที่เคารพของพญา

การเมืองไปอยู่ที่นั่น เมื่อพระมหากษัตริย์ราชโอรสใช้หลักการทางทหารและการพระศาสนาสำเร็จ การจารใบลานด้วยภาษาบาลีจึงขยายไปอย่างกว้างขวางในเมืองน่านนับแต่นั้นมา

ยุคที่สอง ร้อยกว่าปีต่อมาเป็นที่ภาษาบาลีและการจารคัมภีร์ใบลานเข้ามาสู่น่านนครเมื่อพระเจ้าติโลกราชกษัตริย์แห่งนครพิงค์เชียงใหม่ มีพระราชประสงค์จะครอบครองแหล่งเกลือ จึงทรงยกทัพมาตีจนสามารถผนวกน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ รัชสมัยของพระองค์ถือเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านนา ที่รุ่งเรืองทั้งการขยายอาณาเขตไปครอบครองหัวเมืองน้อยใหญ่จำนวนมาก อีกทั้งพระพุทธศาสนาและการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกก็เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุด ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ส่งคายนาทะไตรปิฎกบาลีแล้วจารลงใบลานด้วยอักษรธรรมแจกจ่ายไปทั่วอาณาเขตที่ทรงปกครอง จึงส่งผลให้น่านในฐานะที่เป็นหนึ่งในเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา รับความรุ่งเรืองด้านพระพุทธศาสนาและการศึกษาภาษาบาลีเข้ามาด้วย

จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า อิทธิพลจากอาณาจักรสุโขทัยในยุคแรกและอาณาจักรล้านนาในยุคต่อมา ทำให้การจารคัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎกภาษาบาลีอภิสงกมในดินแดนน่าน จนกลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาภาษาบาลีแห่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งในภาคเหนือดังจะเห็นได้ว่า ครั้งหนึ่งพระสิริมิ่งคลาจารย์จอมปราชญ์แห่งล้านนาผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีแตกฉานในอักขรวิธีวิจิตรวาทศิลป์ สัมพันธ์และฉันทลักษณ์ ได้เดินทางไปศึกษาภาษาบาลีที่นครน่านนานถึง ๒ ปี เมื่อกลับไปเชียงใหม่ ท่านได้รจนาผลงานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ เวสสันดรที่ปณี มังคลัตถที่ปณี และจกกวาฬที่ปณี การที่ท่านเดินทางจากเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการส่งคายนาทะไตรปิฎกพร้อมไปด้วยนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยเพื่อไปเรียนรู้ภาษาบาลีที่นั่น แสดงว่า นครแห่งนี้ต้องมีความสำคัญในด้านการศึกษาพระไตรปิฎกและภาษาบาลีไม่น้อยทีเดียว กระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เจ้านครน่านชั้นหลังทุกองค์ต่างทรงให้ท่านบำรุงอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ เรื่อง ราชวงศ์ปราชญ์ พงศาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช บันทึกลไว้ว่า เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้านครน่านองค์ที่ ๖๒ จากจำนวน ๖๔ พระองค์ ทรงสละทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ บูรณปฏิสังขรณ์วัดและปูชนียวัตถุเป็นอันมากและทรงเป็นองค์ประธานในการจัดสร้างคัมภีร์ใบลานจารึกพระธรรมคำสั่งสอนถึง ๗ ครั้งระหว่างปีจุลศักราช ๑๒๑๗-๑๒๔๘ รวมแล้วจำนวนหลายพันผูก เมื่อจารคัมภีร์ใบลานแล้วเสร็จในแต่ละครั้ง ก็จัดให้มีงานสมโภชเฉลิมฉลอง ทั้งเจ้านาย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และประชาชนต่างเข้าร่วมบูชากันทั้งเทศน์และถวายภัตตาหาร แต่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ด้วยศรัทธา ดังปรากฏเรื่องราวเมื่อสร้าง

คัมภีร์ในครั้งที่สามแล้วเสร็จว่า

“..ท่านสร้างตั้งแต่จุลศักราช ๑๒๒๕ ตัวเถิงจุลศักราช ๑๒๓๒ ตัวนานได้ ๘ ปีแล รวมท่านได้สร้างธรรมครั้งถ้วน ๓ นั้นนับเป็นคัมภีร์มี ๑๘๙ คัมภีร์ นับเป็นผูกมี ๑๒๕๑ ผูก..ท่านก็ได้ตั้งกระทำพุทธาภิเษกเบิกบายฉลองพิธีกรรม กระทำบุญหื้อทาน ตั้งแต่วันเดือนยี่ขึ้น ๓ ค่ำ ไปจนตลอดถึงวันเดือนยี่ลงค่ำ ๑ จึงเป็นที่เลิกแล้วบริวารนั้น เปนมหาพอยอันใหญ่หั้นแล นับเป็นกัณฑ์คั่นพระองค์ได้บูชากัณฑ์ครั้งนี้มี ๓๑๖ กัณฑ์ วัตถุห้อยแขวนกัณฑ์ละ ๒ แถบรูปैया เจ้ามหาอุปราชบูชาเป็นคันท่าน ๕๐ กัณฑ์ เจ้าราชวงศ์บูชาเป็นกัณฑ์คั่น ๑๐ กัณฑ์ เจ้าสุริยบูชา ๕ กัณฑ์ เจ้าราชบุตรบูชา ๕ กัณฑ์ นอกนั้นศรัทธาเจ้านายท้าวพระยาเสนาอำมาตย์ก็บูชาคนละกัณฑ์ฤ ๒ กัณฑ์ไปแลพระสงฆ์เจ้าทั้งหลายซึ่งท่านได้นิมนต์มารับทานในสมัยนี้มี ๓๘๓ องค์ ท่านได้เบิกเข้าไปบาตรกินทานในครั้งนี้สิ้น

เข้าสารแปดแสนเจ็ดหมื่นได้เบิกเงินเข้าพันก่อน เลี้ยงสองหมื่นเจ็ดพันห้าร้อยแปดเข้านมเลี้ยงแสนหนึ่ง รวมทั้งเลี้ยงพระสงฆ์เมืองแพร่เลี้ยงเข้าสารล้านสามหมื่นเจ็ดพัน นี่เป็นครั้งถ้วน ๓ แล..”

นับตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรล้านนาในศตวรรษที่ ๑๘ จวบจนเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นครน่านได้ผ่านการศึกสงคราม และตกอยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นต่าง ๆ ที่ผลัดกันขึ้นมาเรืองอำนาจหลายครั้งหลายคราแต่ท่ามกลางความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การศึกษาภาษาบาลีและการจารึกคัมภีร์ใบลานก็ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายด้วยแรงศรัทธาทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชาวเมืองตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

๕.๑.๒ การสืบค้นและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานล้านนา

การสืบค้นคัมภีร์ใบลานล้านนาจังหวัดน่านที่ได้จากการสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ใบลาน หรือพบสาตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัด จำนวนทั้งสิ้น ๒๓๒ คัมภีร์ ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนรายการและจัดหมวดหมู่ในการจัดเก็บคัมภีร์ใบลาน เพื่อเป็นระบบการอนุรักษ์ที่เป็นเรื่องราวที่ถูกต้องตรงตามแบบของทางราชการในการลงพื้นที่การสำรวจสืบค้นข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจและบันทึกข้อมูลไว้ดังนี้

๑. คัดแยกคัมภีร์ใบลานเป็นหมวดหมู่ รวม ๒๑ หมวด

๒. สำรวจผูก/เล่ม รายชื่อธรรมตามบัญชีและป้ายธรรม

ตารางที่ ๕.๑ การสำรวจหมวดคัมภีร์ใบลานล้านนา ของวัดในจังหวัดน่าน

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
สมณะจักกะวัตติ	๐๒ พระสูตรตันตปิฎก	๑
อักขระนโมชาดก	๐๒ พระสูตรตันตปิฎก	๑
ธรรมปาฐะ	๐๓ พระอภิธรรม	๗
ศัพทอภิธรรมมาสังคหะ	๐๓ พระอภิธรรม	๘
ศัพทอภิธรรมมาสังคหะ	๐๓ พระอภิธรรม	๘
อภิธรรม๗คัมภีร์	๐๓ พระอภิธรรม	๕
กรรมวาจา	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๓
กังขาเวตรณี	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๓
จุลวรรค	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๑๗
เทวทูต	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๔
บาลีวิภังค์สูตร	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๙

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
บาลีศีลขันธวรรคที่หมื่นกายน	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๑๗
ปฐมสมโพธิ	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๙
ปุคคัลบัญญัติ	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๔
มงคลทีปนี	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๑๒
มณฑก ชาตก	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๑
มหาชาติเวสสันดรชาตก (ฉบับล้านช้าง)	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๙
มูลปิฎกสูตร	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๔
ศัพท์ปวิวาร	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๗
ศัพท์อุณณาศ	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๓
สังขยา	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๙
อักขระจกแต่งแปลงส่นลายหนังสือ	๐๔ คัมภีร์ภาษาบาลี	๑
สูตรมนต์	๐๕ บทสวดมนต์	๑
ฆณฑกชาตก	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์เจติย	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์เจติยทราย	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์บวช	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์ปราสาท	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์ปราสาทเฝ้า	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์พึงธรรม	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์เลี้ยงพ่อแม่	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์สัตว์โลก	๐๖ อานิสงส์	๒๔
อานิสงส์เสาชงผ้าธง	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์อาวาสทาน	๐๖ อานิสงส์	๑
อานิสงส์อาสนา	๐๖ อานิสงส์	๑

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
กุสสุราช	๐๗ ชาตก	๒
กุสสุลาด (กุสสุราช)	๐๗ ชาตก	๑
คาถาณีนันท์	๐๗ ชาตก	๕
จันทะปะโชติกุมमार	๐๗ ชาตก	๒
ชมพุราชแดงเขียว	๐๗ ชาตก	๔
เตปทุมมา	๐๗ ชาตก	๔
ทศชาติ	๐๗ ชาตก	๑
ทุกษะชัตติยะกุมमार	๐๗ ชาตก	๓
ปทุมมาบัวหอม	๐๗ ชาตก	๕
พุทธชนก	๐๗ ชาตก	๓
ไถยราช	๐๗ ชาตก	๘
มหาวงศ์แดงอ่อน	๐๗ ชาตก	๓
มหาเวสสันดร ชาตก	๐๗ ชาตก	๑๖
มหาเวสสันดรชาตก ฉบับหิงแก้ว มโนร	๐๗ ชาตก	๑๐
มหาเวสสันดรชาตก ฉบับ จริยา	๐๗ ชาตก	๑๕
มหาเวสสันดรชาตก ฉบับทำแป้น รวม	๐๗ ชาตก	๑๑
มหาเวสสันดรชาตก ฉบับป่าพิหลวง	๐๗ ชาตก	๑๖
มหาเวสสันดรชาตก ฉบับป่าปันลำ	๐๗ ชาตก	๑๓
มหาเวสสันดรชาตก ฉบับอินทร์หลงเหล่า	๐๗ ชาตก	๙
มหาเวสสันดรชาตก ต่างชุด	๐๗ ชาตก	๑๓
มโหสถ	๐๗ ชาตก	๑
มโหสถ ชาตก	๐๗ ชาตก	๔
โลหะนะชีวหา	๐๗ ชาตก	๑๔

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
วิริยะมังสั	๐๗ ขาดก	๗
วิริยะมังสั	๐๗ ขาดก	๗
เวสสันดรขาดก	๐๗ ขาดก	๑๖
สมณะสัพพะ	๐๗ ขาดก	๒
สังข์สิงห์ธนูไสย	๐๗ ขาดก	๗
สัมภมิต	๐๗ ขาดก	๒
สิงห์คะลาสูตร	๐๗ ขาดก	๙
สิงห์คาละสูตร	๐๗ ขาดก	๒
สุดตะโส	๐๗ ขาดก	๑
สุทธรู	๐๗ ขาดก	๒
สุวรรณเมกษะมหาชนคำ	๐๗ ขาดก	๕
สุวรรณสาม	๐๗ ขาดก	๓
สุวรรณหอยสังข์	๐๗ ขาดก	๖
หงส์หิน	๐๗ ขาดก	๓
หนังสือบาลี	๐๗ ขาดก	๑
อุษาปารส	๐๗ ขาดก	๑๕
กรรมฐาน ๔๐ ทัด	๐๘ โอวาทสำสอน	๑
กรรมฐาน ๔๐ ทัด	๐๘ โอวาทสำสอน	๑
นิตยปาฏิโมก	๐๘ โอวาทสำสอน	๔
บัวละพันระ	๐๘ โอวาทสำสอน	๓
วิสุทธีมรรค	๐๘ โอวาทสำสอน	๑๗
สังลอมธาตุ	๐๘ โอวาทสำสอน	๔
สัทธัมโมปะยณะ	๐๘ โอวาทสำสอน	๘
ข้าวล้นเคราะห์และนายเหย	๐๙ ประเพณี	๑

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
คำสัพวัญควายและขวัญข้าว	๐๙ ประเพณี	๑
ธาตุคาถา	๐๙ ประเพณี	๒
ปัญหาสูตร	๑๐ ธรรมทั่วไป	๑
สักการวัตสูตร	๑๐ ธรรมทั่วไป	๕
คาถาพัน	๑๑ นิยายธรรม	๒
ตฤกษะขัตติยะกุมมาร	๑๑ นิยายธรรม	๑
ธรรมจางณะตันท์ฉาดก	๑๑ นิยายธรรม	๑
ผลสังขยา	๑๑ นิยายธรรม	๙
ผลสังขยา	๑๑ นิยายธรรม	๙
มหามูลนิพพานสูตร	๑๑ นิยายธรรม	๑
วิมารวัตถุชาดก	๑๑ นิยายธรรม	๖
คัพพัฏฐวาร	๑๑ นิยายธรรม	๙
คัพพัฏฐวาร	๑๑ นิยายธรรม	๙
สุริยวงค์หงส์อามาต	๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์	๕
สุวรรณพราหมสุริยวงค์	๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์	๕
สมุนไพรมาน	๑๙ ตำรายา	๑
กลาวัตถุ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
กังขาเวททะระณี	๒๐ รวมหลายหมวด	๖
ขิริมานนัทสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
คุรุธรรมคำสอน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
จุนทะสุกกะรีสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
จุนทะสุกกะลี	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ไฉยสังกะหะ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ฎีกาธรรมจักร	๒๐ รวมหลายหมวด	๒

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
ตำนานตะโก่ง (พระธาตุตะโก่ง)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ตำนานพญาธรรม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ตำนานพญาอินทร์	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ตำนานพระศรีอริยะ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ตำนานห้องว้าง	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
เตมิยะ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
เถรหะถา	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ทันธธาตุ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ทันตะคิณิชาดก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ทันตะโสม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ทันตะธาตุ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ทัพหะถา	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ท้าวคำสอน	๒๐ รวมหลายหมวด	๒
เทวทูต สูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๕
ธัมมะสุกกะรีสูตรชาดก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
นมะสิกาโลบาย	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
นันทเสน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
นารัทธะ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
นารัทธะ (นารัตถะ)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
นิพพานสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
เนมิราช	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
บารมี	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
บาลี พุทธาภิเษก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
บาลีมหาวรรค	๒๐ รวมหลายหมวด	๙

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
ปฐมสมโพธิ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ปฐมสมโพธิ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ปฐมสมโพธิ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ปฐมสมโพธิ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ปารมี๓๐ทัศ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ปิฎกทั้งสาม	๒๐ รวมหลายหมวด	๔
ปิฎกมัลล	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ปิฎกทั้ง ๓	๒๐ รวมหลายหมวด	๓
โปราปาวน้อย	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
พรหมทัต	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
พระกถาวัตถุ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
พหูพันธ์	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
พุทธบาทรังรุ้ง	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
พุทธประเวณี ชาดก (พุทธประเพณี)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ภุริทัต	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มรรคธรรม ๗ ประการ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มหานิพพานสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มหาปฏฐาน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มหาปฏฐานสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มามูลนิพพานสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มหาวิบาก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มหาเวสสันดร ชาดก	๒๐ รวมหลายหมวด	๘
มะฆะมานะวะ ชาดก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มังคละส้อย ชาดก (มังคละสร้อย)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
มังละสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๕
มิกสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มูลนิพพาน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มูลกิตติ	๒๐ รวมหลายหมวด	๒
มูลตีนกา	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
มูลธรรมจักร	๒๐ รวมหลายหมวด	๒
มูลนิพพานสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๕
เมตตรัยสูตร ชาตก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
เมตไตรยวงค์	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
เมตไตรยสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๓
โมคคัลลานหลงโลก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ยมก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
เล่มหลวง	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วารกุมมาร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิชานะสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิฑูล	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิฑูลบัณฑิต	๒๐ รวมหลายหมวด	๔
วินัยปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วินัยปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิภังค์	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิภังค์สูตรโสสม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิริยบัณฑิต	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิริยะบัณฑิต	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
วิสุทธีมรรค	๒๐ รวมหลายหมวด	๑๒

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
วิสุทธิยา	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
โวหารปฎิโมก	๒๐ รวมหลายหมวด	๓
โวหารพุทธนุสติ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
ศัพท์ปฎิโมก	๒๐ รวมหลายหมวด	๔
ศัพท์สูตรกฐิน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สมณะเศรษฐี	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สมณะเศรษฐีรวม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สลากริกวิขานสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สังคิณोधิธรรม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สังฆวัณณะ	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สังจาจรธรรม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สัมภมิต	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สัมภะมิต ชาตก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สิงคาละจง	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สิทธาตุส้อย	๒๐ รวมหลายหมวด	๒
สิริมหายา	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตะสม ชาตก (สุตตะโสเม)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตะสม ชาตก(สุตตะโสเม)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตันตะปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตันตะปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตันตะปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตันตะปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุตตันตะปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
สุวัต	๒๐ รวมหลายหมวด	๔
โสทันตะคิณิชาตก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
โสนันทะชาดก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
องค์ทาน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
องค์ศีลและหื้อตาน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อนิสงส์ปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อนิสงส์สร้างวิต	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อภิธรรมสังคินี	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อัมตตะสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อรินทุมชาดก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อักขระ	๒๐ รวมหลายหมวด	๓
อักขระนโม	๒๐ รวมหลายหมวด	๒
อักขระนะโม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์ อาวาสทาน	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์จัมขม	๒๐ รวมหลายหมวด	
อานิสงส์ปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์ปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์ปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์ปิฎก	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์พุทธรูป	๒๐ รวมหลายหมวด	

ชื่อเรื่อง	ชื่อหมวด	จำนวนผูก/เล่ม
อานิสงส์รักษาศีล	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์สร้างวิต (ห้องน้ำ)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์สร้างวิต (ห้องน้ำ)	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อานิสงส์สร้างเวจกุฎี	๒๐ รวมหลายหมวด	๓
อาภาวนากรรม	๒๐ รวมหลายหมวด	๑
อาสีวิสูตร	๒๐ รวมหลายหมวด	๑

๕.๑.๓ การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนา

คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณประเภทที่เป็นอินทรีวัตถุที่ได้มาจากพืช จึงไม่ค่อยคงทนต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการเปลี่ยนแปลงชำรุด เสียหายได้ง่าย การชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุหลายกระบวนการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน จนบางครั้งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น การอนุรักษ์ด้วยการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเอกสารโบราณที่มีคุณค่า จะเป็นการยืดอายุของเอกสารและช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยให้ยาวนานสืบไป การดูแลจัดเก็บที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อช่วยยืดอายุของเอกสารในเบื้องต้นปฏิบัติได้ดังนี้

๑. เก็บรักษาไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ อุณหภูมิระหว่าง ๒๒ - ๒๔ องศาเซลเซียส ควบคุมความชื้นระหว่าง ๕๐ - ๖๕ % อุณหภูมิและความชื้นควรคงที่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง แต่ถ้าไม่สามารถควบคุมความชื้นให้ต่ำกว่า ๗๐ % ได้ควรปรับอุณหภูมิให้สูงกว่า ๒๒ องศาเซลเซียสเพื่อป้องกัน การควบแน่นกลั่นตัวเป็นหยดน้ำของไอน้ำในอากาศ ห้องที่เก็บรักษาควรมีพัดลมเปิดเฉพาะเวลาที่ จำเป็น ติดผ้า màn หรือมู่ลี่เพื่อป้องกันแสงจากภายนอก ประตูหน้าต่างที่เป็นบานกระจกใส ควรติดฟิล์มที่มี คุณสมบัติสะท้อนแสงและกรองรังสีอัลตราไวโอเลต

๒. ถ้าไม่สามารถจัดเก็บไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศได้ควรเก็บรักษาไว้ในห้องที่มีอากาศ หมุนเวียนถ่ายเทได้ดี ห่างไกลจากความร้อน ความชื้นและแสงแดด ไม่ควรเก็บไว้ในห้องใต้ดินหรือใต้ หลังคา เนื่องจากเป็นจุดที่อุณหภูมิและความชื้นที่ไม่เหมาะสม ประตู หน้าต่าง ควรกรุ้มงลวดตาถี่ๆ เพื่อ ป้องกันแมลงและสัตว์อื่นๆ ดูแลระวังป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยเป็นพิเศษ เพราะคัมภีร์ใบลานเป็นวัสดุ ติดไฟง่าย

๓. ห้องที่จัดเก็บต้องปราศจากฝุ่นละออง แมลง จุลินทรีย์หมันดูแลรักษาความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ เมื่อพบปัญหาจะสามารถแก้ไขได้ทันที ใช้ผ้าแห้ง แปรงขนอ่อน เครื่องดูดฝุ่นทำความสะอาด ระวังการใช้ผ้าเปียก เพราะจะทำให้ฝุ่นละออง สิ่งสกปรกเกาะติดมากยิ่งขึ้น นำเมล็ดพริกไทย ใส่ผ้าโปรง หรือสำลีชุบน้ำมันการบูรวางตามซอกมุมต่างๆ เพื่อช่วยป้องกันและไล่แมลง หมันเปลี่ยนเมล็ดพริกไทย และน้ำมันการบูรเมื่อหมดกลิ่น

๔. การเก็บรักษาไว้ในตู้ ลั่นชัก ชั้น กล่อง ถ้าที่จัดเก็บทำด้วยไม้ควรทาน้ำยาป้องกันแมลง ไม่ควร ใช้ตู้ที่ทำจากไม้อัด เพราะให้โอระเหยที่เป็นอันตรายต่อเอกสาร อุดรอยร้าว รอยแตกกร้าวให้สนิท

เพื่อ ป้องกันฝุ่น และแมลง ถ้าที่จัดเก็บเป็นโลหะควรเป็นโลหะปลอดสนิม กล่องกระดาษควรผลิตจากกระดาษ ที่ไม่เป็นกรด ไม่ควรวางกับพื้นไม้หรือพื้นโลหะโดยตรง ควรรองด้วยแผ่นพลาสติกใ้กรด หรือผ้าดิบที่ซึก สะอาดปราศจากแป้งหรือกา

๕. การใช้วัสดุห่อหุ้ม ควรเป็นวัสดุที่สะอาดปราศจาก กรด ต่าง สารเคมีที่เป็นพิษ หรือทำให้เกิด คราบเปื้อน ไม่ควรใช้กระดาษที่มีคุณภาพต่ำ เช่น กระดาษสีน้ำตาล หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ เพราะมี ฤทธิ์เป็นกรดและหมักจะทำให้เกิดคราบเปื้อน ควรเลือกใช้กระดาษนุ่มเนื้อละเอียดไม่มีกรด เช่น กระดาษ ทิชชูสีขาว กระดาษสาสีธรรมชาติ การใช้ผ้าเลือกผ้าที่สีไม่ตก หรือผ้าดิบชนิดไม่พอก นำมาซักให้สะอาด ปราศจากแป้งและกา หรือสารเคมี ไม่ควรใช้ผ้าสักหลาดหรือผ้าที่มีเส้นใยขนสัตว์ ผสมอยู่ เพราะสามารถ ดึงดูดแมลงได้ง่าย

๖. เอกสารโบราณที่ได้รับคืน รับมอบหรือจัดหามาใหม่ควรตรวจสอบหาร่องรอยของ แมลง และ เชื้อราอย่างละเอียด หากตรวจพบต้องกำจัดออกไปก่อนนำเข้าเก็บรักษา สถานที่เก็บรักษาต้องหมั่น ตรวจสอบหาร่องรอยของแมลงและเชื้อราอย่างสม่ำเสมอ หากพบควรรีบแยกเอกสารออกไว้ต่างหาก และ ดำเนินการกำจัดออกให้หมด

๗. ล้างมือและสวมถุงมือที่สะอาดทุกครั้ง ก่อนจับต้องสัมผัสเอกสารโบราณ เพราะไขมันและความ สกปรกจากมือ จะทำให้เอกสารโบราณเกิดความเปื้อน สกปรก เป็นแหล่งรวมเชื้อโรค การจับต้อง หยิบยก เคลื่อนย้าย ทำเท่าที่จำเป็นโดยระมัดระวังการฉีกขาด และการชำรุดที่อาจเกิดขึ้นได้

๘. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารด้วยเทปกาวใดๆ เนื่องจากเทปกาวเหล่านี้เมื่อนานไปจะหดตัว และแยก ออกจากกระดาษเหลือแต่คราบสกปรก สีน้ำตาล เหลือง ติดฝังแน่นอยู่บนกระดาษ ไม่ควร ใช้เข็มหมุด เข็มกลัด ลวดเสียบกระดาษหรือลวดเย็บที่เป็นโลหะ เพราะนานไปจะเกิดสนิมทำลายเนื้อกระดาษ ถ้าจำเป็นต้องใช้เทปกาวติดซ่อมรอยฉีกขาด ควรเป็นเทปกาวที่ลอกออกได้ง่าย ไม่ทำลายเอกสาร เช่น เทปกาวที่ทำจากกระดาษสาเคลือบด้วยกาเมทิล เซลลูโลส เป็นต้น

๙. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารใดๆ โดยพลการ ถ้าไม่แน่ใจในวิธีการซ่อม ควรจัดเก็บเอกสารในสภาพที่ปลอดภัย ปกป้องผู้รู้เพื่อไม่ให้เกิดการซ่อมแซมเป็นการทำลายเอกสารให้ชำรุดเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม

๑๐. สารเคมีที่นำมาให้ต้องผ่านการวิเคราะห์และทดสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ใช้สารเคมีเมื่อมีความ จำเป็น และใช้ด้วยความระมัดระวัง ถ้าไม่มีความชำนาญมากพอควรปรึกษาผู้รู้ เพื่อป้องกันอันตรายที่ เกิดขึ้นได้

๑๑. เอกสารโบราณควรให้บริการจากสำเนาในรูปแบบสื่อทัศนวัสดุ เช่น ไมโครฟิล์ม (Microfilm), ดิจิตอล (Digital), ภาพนิ่ง (Slide) เป็นต้น แล้วจัดเก็บต้นฉบับในสภาพที่ปลอดภัยให้มีความ เสี่ยงต่อความชำรุดเสียหายน้อยที่สุด

๕.๑.๔ การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านน่าน

การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ใบลานที่ถูกค้นพบและรวบรวมมาจากวัด ในจังหวัดน่าน ดำเนินการคัดเลือกคัมภีร์ใบลาน ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญา พื้นบ้านในจังหวัดน่าน รวมถึงศาสตร์และความเชื่อในบริบทของผู้คนในจังหวัดน่านที่มีการจารึกไว้ใน คัมภีร์ใบลาน หรือพัสสาที่ค้นพบในวัดของจังหวัดน่าน จำนวน ๓ เรื่อง สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลั่นเคราะห์และนายเหย

ลักษณะของการเขียนลงใบลาน(ปี่บสา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๘ หน้า ขนาดของคัมภีร์ ๑๐ เซนติเมตร สีขาว-ดำ ในหนึ่งหน้ามีจำนวน ๖ บรรทัด จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๑๐๐ ปี ไม่ระบุชื่อผู้จารคัมภีร์ รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ คือ วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์คือพระครูวิสุทธินันทสาร เจ้าคณะตำบลตาลชุม เจ้าอาวาสวัดตาลชุม อำเภอท่าวังผาจังหวัดน่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจินโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่น,ผศ.ดร.

ในคัมภีร์ได้บรรยายถึงพิธีกรรมของชาวล้านนา เพื่อเป็นสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนที่เจ็บป่วย, ชาวล้านนาจะนำเอาใบตองมาทำเป็นกรวยแล้วนำเอา ข้าว กล้วย อ้อย หมาก พลุ ยาเส้นและของคราวหวาน มาจัดแบ่งแต่ละอย่างให้ได้ ๑๒ คำ ที่ชาวล้านนาเรียกว่าเครื่อง ๑๒ และนำเสื้อผ้าคนที่ป่วยคนที่ไม่สบาย หรือ บุคคลที่ถูกละทิ้งร้ายต่างๆพร้อมดอกไม้ธูปเทียนแล้วไปนิมนต์พระคุณเจ้าทำพิธีให้ เพื่อให้ปัดเคราะห์ ลดเคราะห์ ให้เคราะห์หายไป ให้ผู้ป่วยหายจากภัยอันตรายหายจากความเจ็บป่วยหรือให้พ้นจากเคราะห์ทั้งหลายเหมือนกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาเจ้ากรรมนายเวร

๒) คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควายและขวัญข้าว

ค้นพบเมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๑ ลักษณะของการเขียนลงใบลาน(ปี่บสา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๒๐ หน้า ขนาด ๑๐ เซนติเมตร จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๕๘ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อ สามเณรศรีขึ้นแต้ม ณ บ้านถ่อน ตำบลยม อำเภอปัว จังหวัดน่าน รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระธรรมธรรพณส์ ทิพพะเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจินโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่น,ผศ.ดร.

คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย เป็นคัมภีร์ใบลานที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญควาย ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่ถูกใช้งานเพื่อการดำรงชีวิตของเกษตรกรมาเป็นเวลานาน การทำพิธีสู่ขวัญควายจึงเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อเตือนใจผู้คนให้เห็นคุณค่าของควาย เป็นอีกหนึ่งโบราณวัตถุที่ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญควาย

๓) คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว

ค้นพบเมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๑ ลักษณะของการเขียนลงใบลาน(ปี่บสา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๒๐ หน้า ขนาด ๑๐ เซนติเมตร จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๕๘ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อ สามเณรศรีขึ้นแต้ม ณ บ้านถ่อน ตำบลยม อำเภอปัว จังหวัดน่าน รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ วัดน้ำลัด ตำบลนาบึง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระธรรมธรรพณส์ ทิพพะเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจินโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่น,ผศ.ดร.

คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสวดวิญชา หรือข้าว เป็นคัมภีร์ใบลานที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสวดวิญชา ซึ่งเป็นอาหารหลักของผู้คนมาเป็นเวลานาน ก็เป็นอีกหนึ่งโบราณวัตถุที่ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสวดวิญชา

๔) คัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด”

คัมภีร์ใบลานเรื่องกรรมฐาน ๔๐ ทัด ค้นพบเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ มีจำนวน ๑ ผูก ในหนึ่งหน้าคัมภีร์มีจำนวน ๔ บรรทัด จำนวนทั้งหมด ๘๐ หน้า ขนาด ๖ เซนติเมตร จารด้วยอักษรล้านนา - บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๘๔ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อพระอธิการพระอิทธิวง(เปง) โดยมีแหล่งที่มาคือ วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระพระสมุห์กิตตินันท์ ผาสุก เจ้าอาวาสวัดดอนมูล อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผู้ปริวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจันท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์ ฝศ.ดร.

รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดบทสวดมนต์ ในคัมภีร์ได้บรรยายถึงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการให้ทาน รักษาศีลและการชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์กรรมฐาน ภาวนาที่พระพุทธรเจ้าตรัสสั่งสอนทั้ง ๔ ประการคือ กะสิณะ(กสิณ) ๑๐, อสุภกรรมฐาน ๑๐, อนุสสติกรรมฐาน ๑๐, ธาตุเวฐานะ ๔ (จตุธาตุววัฏฐาน), อาหาเรปฏิกูลสะปัญญา(อาหาเรปฏิกูลสัญญา)๑,อรุณญาณ ๔ ตามหลัก พุทธานุสสติ, อัมมานุสสติ, สังขานุสสติ, สីลานุสสติ, จาคานุสสติ เทวตานุสสติ และให้เกิดปัญญอันเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นจากวิภังขาร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานและการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานสามารถให้ข้อเสนอแนะสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาโดยแบ่งเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ บทบาทของวัดและชุมชน บทบาทของคนในแวดวงวิชาการ และบทบาทของภาครัฐ กล่าวคือ

บทบาทของวัดและชุมชน นับว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน ในฐานะที่คัมภีร์ใบลานถูกค้นพบและถูกเก็บรักษาในวัดและชุมชน อีกทั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ถูกจารหรือบันทึกในคัมภีร์ใบลาน ล้วนบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของบรรพบุรุษของคนในชุมชนเอง ด้วยเหตุนี้วัดและชุมชนจึงเปรียบเสมือนผู้ที่เป็นเจ้าของคัมภีร์ใบลานร่วมกัน ที่จะทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพหลักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชน สิ่งที่วัดและชุมชนพึงสังวรณ คือ การส่งต่อความรู้สึกของการเป็นเจ้าของและความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษเพื่อสืบทอดรุ่นสู่รุ่นต่อไป เช่น การถ่ายทอดความสามารถในการอ่าน คัมภีร์ใบลาน การถ่ายทอดกรรมวิธีการใบลาน เป็นต้นเพื่อให้วัดและคนในชุมชนร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชน

ในขณะเดียวกันบทบาทของคนในแวดวงวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษาในชุมชน ปราชญชาบ้าน และนักวิชาการท้องถิ่น ควรมีบทบาทในการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวัดและคนในชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน โดยการให้ความช่วยเหลือด้านองค์ความรู้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานที่ถูกต้องและเหมาะสม รวมไปถึงการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่ค้นพบในชุมชนอย่างเป็นระบบ เช่น การทำสำเนา คัมภีร์ใบลาน การทำรายงานวิจัย

การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ไบเบิล การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสืบค้น และนำไปใช้ประโยชน์ในศึกษาเรื่องราวของสังคมในอดีต เป็นต้นยิ่งไปกว่านั้นคนในแวดวงวิชาการยังมีบทบาทในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวที่จะหวงแหนคัมภีร์ไบเบิลของชุมชนได้อีกด้วย

นอกจากนี้ บทบาทของภาครัฐสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลในชุมชนคือ บทบาทในการหนุนเสริมและเอื้ออำนวยการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลของชุมชนต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนทุนการวิจัยให้แก่คนในแวดวงวิชาการสำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสืบค้น การรวบรวม และการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลในชุมชน การส่งเสริมและผลักดันให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกระตุ้นคนในชุมชนให้ร่วมกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลของชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม บทบาทของทั้งสามส่วนนั้น ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของวัดและชุมชน บทบาทของคนในแวดวงวิชาการ และบทบาทของภาครัฐ ไม่ควรดำเนินการตามลำพังเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทั้งสามส่วนควรร่วมมือกันที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึงการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลของชุมชนจึงจะเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ .กระบวนการเรียนรู้และยุทธศาสตร์การเรียนรู้. กรุงเทพฯ:เดอะ
มาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์ จำกัด,๒๕๔๒.

กฤษณา วงษาสันต์ และคณะ .วิถีไทย.กรุงเทพฯ:บริษัทเวิร์ดเวฟเอ็ดดูเคชั่น จำกัด,๒๕๔๒.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และวิรัตน์ อนุนาทรวรากร.คัมภีร์โอบอุ้มฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์ ,
กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนีย์ ศิลตระกูล. “ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่ง
วิทยาการชุมชน” .การพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนหน่วยที่ ๑-๘.

นันทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,๒๕๓๓.

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ. การอนุรักษ์ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ. ใน สุภาพร นาคบัลลังก์ และสินีนาง
สมบูรณ์เอนก บรรณาธิการ. พุทธศิลป์ล้านนา: คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์. เชียงใหม่:
ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,๒๕๕๕.

วันทนา กิตติศรีวรพันธุ์.การบำรุงรักษาหนังสือโบราณและสมุดไทย. ชลบุรี: สำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยบูรพา,๒๕๔๗.

วิจิต นันทสุวรรณ . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.กรุงเทพฯ:มูลนิธิหมู่บ้าน,๒๕๔๔.

ศิริพงษ์ นวลแก้ว .การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของ
โรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ:
ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย,๒๕๔๐.

สามารถ จันทรสूरย์ .ภูมิปัญญากับการพัฒนาชนบท.กรุงเทพฯ:มูลนิธิภูมิปัญญา,๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.
กรุงเทพฯ:พิมพ์ดี,๒๕๔๑.

สินีนาง สมบูรณ์เอนก.การอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ. ใน สุภาพร นาคบัลลังก์ และสินีนาง สมบูรณ์เอนก
บรรณาธิการ. พุทธศิลป์ล้านนา: คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและ
บริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

สุรเชษฐ์ จิตวิกุล .หลักสูตรการสอนและการจัดการมัธยมศึกษา.กรุงเทพฯ:ภาควิชาการหลักสูตรและ
การสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม,๒๕๔๒.

สุรพันธ์ ดันศรีวงษ์ .วิธีสอน.กรุงเทพฯ: สกายบุ๊คส์,๒๕๓๘.

เสรี พงศ์พิศ . **คืนสู่รากเหง้า**. กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๙.

อังกูล สมคะเนย์ . **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการ สารนิเทศเพื่อการศึกษาขั้นคว่ำ** .

นครราชสีมา:สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๒ .

เอกวิทย์ ณ ถลาง . **ภูมิปัญญาชาวบ้าน ๔ ภูมิภาค:วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน**
ไทย .นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ประเวศ วะสี. **การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา.ในสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญา**
พื้นบ้าน.กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

ปริญญ์ อนุสุเรนทร์. **การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ที่ใช้ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา กรณีศึกษา**
จาก ๔ วัน ในจังหวัดเชียงใหม่. มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. “ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการจัดการองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน:
กรณีศึกษาเขตภาคเหนือตอนล่าง”.**รายงานการวิจัย**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
นเรศวร, ๒๕๕๑.

พัทยา สายหู . “การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน” .
สัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. “ภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ” .**โครงการภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ**
ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๑ กลุ่มจังหวัดที่ ๑๕ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน
แม่ฮ่องสอน

รัตนะ บัวสนธิ์ .**การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น:กรณีศึกษา**
ชุมชนแห่งหนึ่งในภาคกลางตอนบน.ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิจัย
และการพัฒนาหลักสูตร. ภัฏชาติวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

ลักขณา รอดสน .**การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่อง “เรือคายน้ำ และชีวิต**
ชาวปทุมธานี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดปทุมธานี. **วิทยานิพนธ์**
ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต .สาขาบัณฑิตวิทยาลัย , ๒๕๔๐.

สมหมาย เปรมจิตต์.**โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา**.
รายงานการวิจัย, ๒๕๔๗.

สามารถ จันท์สุรีย์ . “ภูมิปัญญาท้องถิ่นคืออะไร อย่างไร” .**ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิ**
ปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๔.

สายันต์ ไพรชาญจิตร.กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อ
 เสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัด
 น่าน.รายงานการวิจัย. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๘
 สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ . ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ .วารสารทักษิณคดี,๒๕๔๐.
 เอี่ยม ทองดี . ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม .ตรชนีวารสาร.๑๕:๕-๖,๒๕๔๒.

การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมื่อน่าน The Study on Wisdom and Conserve the Manuscripts of Nan Province

พระชยานันท์มณี, ผศ.ดร.และคณะ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมื่อน่าน ๒) เพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน และ ๓) เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ใน คัมภีร์ใบลานเมื่อน่านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และ การวิจัยภาคสนาม (Field Study) กล่าวคือ การเก็บข้อมูลจากคัมภีร์ใบลานที่รวบรวมจากวัดในเมื่อน่าน และ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร จากหนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ นำเสนอผลการศึกษารายงานตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า

๑) คัมภีร์ใบลานเป็นเอกสารโบราณที่สำคัญของจังหวัดน่าน มีคุณค่าต่อสังคม ละเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทางวิชาการ ที่มีการรวบรวมเรื่องราวประวัติ พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โบราณสถาน โบราณวัตถุ กฎหมาย ตำราโหราศาสตร์ ตำราไสยศาสตร์ ของจังหวัดน่าน ๒) การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเมื่อน่านเป็นภาษาไทยปัจจุบัน คัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมถึงศาสตร์และความเชื่อของผู้คนในจังหวัดน่านที่มีการจารึกไว้ในคัมภีร์ใบลาน หรือพบสาที่จำนวน ๓ เรื่อง คือ คัมภีร์ใบลานเรื่องชาวลันเคราะหฺและนายเหย คัมภีร์ใบลานเรื่องคำส่ขวญควายและขวญข้าว คัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด” ๓) การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานเมื่อน่าน ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาเมื่อน่าน ด้วยวิธีการซ่อมแซมและบำรุงรักษาและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานหรือพบสาจำแนกตามหมวดหมู่คัมภีร์ใบลาน จำนวนทั้งสิ้น ๒๓๒ คัมภีร์ ของวัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ,วัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาเมื่อน่าน, คัมภีร์ใบลาน ,การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ,การปริวรรต

ABSTRACT

There were three objectives in this research 1) to study the history of the scripture collection, 2) to translate their contents that were Lanna Language on the palm leaves from the old language into the new Thai language and 3) to conserve and renovate them in the communities to stay and save more. The scriptures were the palm leaves in the Nan City by using the modern technology for collecting the information in the technology any longer. This was the documentary study and field study because the data on the scriptures collected and read from temples in area of Nan City and the books, magazines, articles, research report, online and electronic media to present the results of their research in the objectives.

Findings: 1) The scriptures as palm leaves were the ancient and important data of Nan province and very valuable to the society and the historical evidence which became the academic legacy. They were collected on the history, Buddha's teaching, archeological history, law and texts, astrology and superstition of the Nan province. 2) The translation of their contents into the modern Thai language by selecting the scriptures with the knowledge of Buddhism, villager wisdom, including the written sciences in the palm leaves and faith of people in the Nan province or the three stories from rolls of the mulberry paper. There were the story of and Mr. Hey and welcome ceremony about the buffalo and rice. The special scriptures on the palm leaves was with the forty models of meditation. 3) the conservation and renovation of the palm leaves in the Nan City were performed to protect and remake them by repairing and rebuilding, including registration of the palm leaves or the rolls of plants' fiber-made paper that were provided into the groups from the 232 scriptures withing the temple named Wat Prathachairheang where was the royal temple in Bhupiang District and Wat Bhumini in Mueang District, Nan province.

Keywords: Wisdom Resource of Nan City, Scriptures of Palm Leaves, Conservation of Palm Leaves, Translation

บทนำ

ประเทศไทยนั้น ดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือตอนบนของประเทศ พบว่า มีวรรณกรรมและโบราณคดีทางพุทธศาสนาอย่างมากมาย ซึ่งปรากฏมากกว่าในภาคอื่น ๆ ของประเทศ โดยกระจายอยู่ตามวัดและสถานที่ต่าง ๆ ใน ๘ - ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนบน จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยและวรรณกรรมล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๒๖ ใน ๕๒๕ วัด ครอบคลุม ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่า มีคัมภีร์วรรณกรรมล้านนาถึง ๔๑๐,๗๗๕ ผูก/ฉบับ และจากการประมาณการของนักวิชาการด้านวรรณกรรมล้านนากล่าวว่า ในดินแดนล้านนามีวรรณกรรมด้านต่าง ๆ รวมกันไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านผูก/ฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นวรรณกรรมในด้านอื่น ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน กฎหมาย โบราณ ยาสมุนไพร โหราศาสตร์ จริยศาสตร์ ลัทธิพิธีกรรม เป็นต้น

วรรณกรรมและโบราณคดีทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ปรากฏเป็นจำนวนมากในดินแดนล้านนา คือ “คัมภีร์ใบลาน” ตามหลักฐานเท่าที่มีปรากฏในสังคมท้องถิ่นล้านนาพบว่า คัมภีร์ใบลานน่าจะจะมีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้แล้ว กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเป็นต้นมา จนถึงสมัยของพระเมืองแก้ว พระสงฆ์ชาวล้านนาได้รับอิทธิพลศาสนาแบบ (พุทธ) ลัทธิ และได้นำเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้ามาด้วยเป็นจำนวนมาก ความเป็นไปทางด้านศาสนาในระยนั้นจึงมีการศึกษาภาษาบาลีกันอย่างจริงจัง พระภิกษุมีความรู้ในภาษาบาลีอย่างแตกฉานจนสามารถแต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีได้หลายสิบเรื่อง (ปริยานุช อนุสุเรนทร์, ๒๕๔๐: ๒๒-๒๓)

การสำรวจคัมภีร์ใบลานหรือ “การคัดธัมม์” เป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บไว้ตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้ทราบจำนวน ชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบันบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานก็ถูกทำลายจากสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนความร้อนและความชื้นเมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน การเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานานทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้ใบลานงอหรือเสียหายได้ การสำรวจและการอนุรักษ์ซ่อมแซมก็เป็นการยืดอายุของใบลานอีกทางหนึ่งด้วย ที่ผ่านมามีนักวิชาการ หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ ได้สำรวจทำทะเบียนและถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนแล้วจำนวนหนึ่ง หลังเสร็จสิ้นโครงการสำรวจดังกล่าวแล้วได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายชื่อคัมภีร์ใบลานที่สำรวจเสร็จแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป และยังเป็นการกระตุ้นให้พระภิกษุ สามเณร ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคัมภีร์ใบลานอีกจำนวนมากที่ยังมหาศาลในวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือที่ยังไม่ได้สำรวจมาก่อนถ้าปล่อยทิ้งไว้ก็อาจถูกทำลายเสียหายได้ การศึกษาการปฎิวัติธรรมเมืองน่านเป็นการศึกษาเพื่อปฎิวัติเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อให้ให้นักวิชาการ ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก เหมาะสมกับยุคสมัย และนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ ได้รับการศึกษาเรียนรู้ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ งานวิจัยดังกล่าวได้ต่อยอดมาจากการจัดโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และปฎิวัติคัมภีร์ใบลานล้านนา ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาตลอดจนได้

ร่วมกับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญา ดังนั้น การรื้อฟื้นคัมภีร์ใบลานล้านนาถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนและสังคม

ด้วยเหตุนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์พระคัมภีร์ใบลาน เมืองน่าน สถาบันวิจัยนานาชาติธรรมชัยฯ (DIRI) จะได้ช่วยดำเนินการบันทึกภาพคัมภีร์อักษรธรรมล้านนาด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง (Digitization) ซึ่งเป็นการอนุรักษ์พระคัมภีร์ที่ก้าวหน้าที่สุดในปัจจุบันให้แก่ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติฯ และทางวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติฯ จะประสานงานเพื่อนำคัมภีร์อักษรธรรมล้านนาต่าง ๆ มาดำเนินการดิจิทัลไทเซชั่น ซึ่งข้อมูลดิจิทัลที่ได้สามารถอนุรักษ์เนื้อหาในคัมภีร์ได้ตลอดไป แม้วัสดุที่จารพระสัทธรรมไว้จะสูญสลายไปตามกาลเวลาก็ตาม ทั้งนี้ให้ความสำคัญแก่กลุ่มคัมภีร์ฉบับพระนครเมืองน่าน เป็นการส่งเสริมการปริวรรตพระสัทธรรมคัมภีร์อักษรธรรมแบบภาษาล้านนาในสมัยของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ ซึ่งในจารึกพงศาวดารพระนครเมืองน่านฉบับวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน กล่าวไว้ว่า มีการจัดการการปริวรรต การเขียนจารึกพระสัทธรรมคัมภีร์ลงในใบลานใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น ๗ ครั้ง ภายใน ๓๑ ปี จำนวนกว่า ๕๐๐ เรื่อง และกว่า ๕,๐๐๐ ผูก ถือว่าเป็นการจัดทำพระไตรปิฎกครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของพระนครเมืองน่าน

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานเมืองน่าน เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้และจัดทำฐานข้อมูลจากวัดต่าง ๆ ในเมืองน่าน ตลอดจนการเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างหน่วยงานสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสังคม ให้เป็นระบบ โดยพัฒนาบ่มเพาะและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและมรดกภูมิปัญญาแห่งประเทศไทย ผสมผสานกับเทคโนโลยีให้เป็นนวัตกรรม ตลอดจนปกป้องคุ้มครองสิทธิและทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตสังคมนครเมืองน่านให้เป็นสมบัติของอนุชนรุ่นหลังและประเทศชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานเมืองน่าน
- เพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน
- เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ในคัมภีร์ใบลานเมืองน่านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาวิจัยนี้มีพื้นที่ศึกษาคือ วัดในจังหวัดน่านที่มีคัมภีร์ใบลานและคัดเลือกวัดที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานเอาไว้ แต่ยังไม่มีการสำรวจและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ คัมภีร์ใบลานล้านนาที่ค้นพบในวัดในจังหวัดน่านที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานเอาไว้ แต่ยังไม่มีการสำรวจและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นดำเนินการอนุรักษ์เอกสารโบราณ คัมภีร์ใบลาน พับสาที่มีอยู่ในวัด ในจังหวัดน่าน อย่างยั่งยืนโดยการทำความสะดวก ลงทะเบียนเอกสารและเก็บรักษาอย่างถูกต้องโดยความร่วมมือของคนในชุมชน โดยการศึกษาในครั้งนี้มีแนวทางดำเนินการศึกษาวิจัย ขั้นตอนและเครื่องมือการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และ การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการดังนี้

๑. แต่งตั้งคณะทำงานระดมความคิดเห็นปรึกษาหารือ การวางกรอบในการคัดเลือกวัดและชุมชนให้ชัดเจน ในจังหวัดน่าน ได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน และวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน

๒. การวิจัยภาคสนาม (Field Study) ลงพื้นที่ เพื่อทำการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณทุกชนิดที่เก็บรักษาไว้ที่วัดนั้น ๆ ทำการอนุรักษ์ จัดหมวดหมู่ ลงทะเบียนเพื่อการสืบค้นอย่างเป็นระบบ ถ่ายสำเนา และเก็บรักษาตามเดิม

๓. เก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ของแต่ละวัดที่ได้จากการศึกษาสำรวจรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจากคัมภีร์โบราณ ปับสา และคำบอกเล่าของปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อรวบรวมจัดทำประวัติและความเป็นมาเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในฐานที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน อำเภอและจังหวัดต่อไป

๔. การคัดเลือกเอกสารโบราณบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ศึกษารายละเอียด ปกรวรรตเรียบเรียงด้วยภาษาปัจจุบัน

๕. จัดกิจกรรมการถ่ายทอดสาระภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นด้วยการฝึกอบรม การเขียน การอ่าน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนและนักวิชาการ เพื่อการสืบทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาให้แก่สังคม

๖. นำเสนอข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอในรูปแบบของการวิจัยและสรุปเป็นองค์ความรู้และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. มหาวิทยาลัยมีบทบาทในการอนุรักษ์ รวบรวม และปกรวรรตเอกสารโบราณล้านนา
๒. ได้ปกรวรรตเนื้อหาจากคัมภีร์โบราณล้านนา เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ให้แก่สาธารณชน
๓. ได้องค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์โบราณล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ ได้รับการศึกษาเรียนรู้ ตลอดจนการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ผลการวิจัย

๑. ประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์โบราณจังหวัดน่าน

ประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์โบราณจังหวัดน่าน จากการศึกษาภาษาบาลีรวมทั้งกระแสการจารคัมภีร์โบราณเข้ามายังนครรัฐน่านแห่งนี้ใน ๒ ยุคที่สำคัญ คือ

ยุคแรก เมื่อครั้งพญาการเมืองแห่งนครรัฐน่านรับพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทและภาษาบาลีจากกรุงสุโขทัยในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาสิทธิ) ซึ่งถือว่าเป็นกษัตริย์ที่ใช้หลักการศาสนาและการทหารในการปกครองพุทธจักรและอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น โดยอาศัยพระปรีชาสามารถในด้านพุทธศาสนา ทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงเพื่อสอนเรื่องนรกสวรรค์ให้ประชาชนเกรงกลัวต่อบาปและหมั่นสั่งสมบุญกุศล อันมีนัยด้านการปกครองบ้านเมืองให้พสกนิกรได้ร่มพระบารมีอยู่เย็นเป็นสุข ถือเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเล่มแรก และเป็นกุศโลบายที่พระองค์ทรงใช้เพื่อสร้างความสงบร่มเย็นทางสังคมอย่างแยบคาย นอกจากนี้พระองค์ยังมีสายพระ

เนตรที่กว้างไกลในการขยายแสนยานุภาพทางการเมืองการทหารและศาสนาผ่านศูนย์กลางการค้าเกลืออย่าง นานไปยั้งดินแดนต่าง ๆ เพื่อให้อาณาจักรรอบข้างยอมรับพระองค์ในฐานะกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย จึง โปรดเกล้าฯ ให้ส่งมหาเถรธรรมบาลิกุหนึ่งในพระอาจารย์ของพระองค์ ผู้เป็นที่เคารพของพญา การเมืองไปอยู่ที่นั่น เมื่อพระมหาธรรมราชาลิไททรงใช้หลักการทางการเมืองและการพระศาสนาสำเร็จ การจารใบลานด้วยภาษาบาลีจึงขยายไปอย่างกว้างขวางในเมืองน่านนับแต่นั้นมา

ยุคที่สอง ร้อยกว่าปีต่อมาเป็นที่ภาษาบาลีและการจารคัมภีร์ใบลานเข้ามาสู่น่านนครเมื่อ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์แห่งนครพิงค์เชียงใหม่ มีพระราชประสงค์จะครอบครองแหล่งเกลือ จึงทรง ยกทัพมาตีจนสามารถผนวกน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ รัชสมัยของพระองค์ ถือเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านนา ที่รุ่งเรืองทั้งการขยายอาณาเขตไปครอบครองหัวเมืองน้อยใหญ่ จำนวนมาก อีกทั้งพระพุทธศาสนาและการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกก็เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุด ดังจะ เห็นได้จากการที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ส่งคายนาพระไตรปิฎกบาลีแล้วจารลงใบลานด้วยอักษรธรรม แจกจ่ายไปทั่วอาณาเขตที่ทรงปกครอง จึงส่งผลให้น่านในฐานะที่เป็นหนึ่งในเมืองขึ้นของอาณาจักร ล้านนารับความรุ่งเรืองด้านพระพุทธศาสนาและการศึกษาภาษาบาลีเข้ามาด้วย

จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า อิทธิพลจากอาณาจักรสุโขทัยในยุคแรกและอาณาจักร ล้านนาในยุคต่อมา ทำให้การจารคัมภีร์ใบลานพระไตรปิฎกภาษาบาลีอภังการในดินแดนน่าน จน กลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาภาษาบาลีแห่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งในภาคเหนือดังจะเห็นได้ว่า ครึ่งหนึ่งพระ สิริมังคลาจารย์จอมปราชญ์แห่งล้านนาผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีแตกฉานในอักขรวิธีวิจิตรพิสดาร กาย สัมพันธ์และฉันทลักษณ์ ได้เดินทางไปศึกษาภาษาบาลีที่นครน่านนานถึง ๒ ปี เมื่อกลับไปเชียงใหม่ท่าน ได้รจนาผลงานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ เวสสันดรทีปนี มังคลัตถทีปนี และจกกวาททีปนี การที่ ท่านเดินทางจากเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการส่งคายนาที่พรั่งพร้อมไปด้วยนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญใน พระธรรมวินัยเพื่อไปเรียนรู้ภาษาบาลีที่นั่น แสดงว่า นครแห่งนี้ต้องมีความสำคัญในด้านการศึกษา พระไตรปิฎกและภาษาบาลีไม่น้อยทีเดียว กระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เจ้านครน่านชั้นหลังทุกองค์ต่าง ทรงให้การทำนุบำรุงอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๐ เรื่อง ราชพงษปกรณ์ พงศาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช บันทึกรไว้ว่า เจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้านครน่านองค์ที่ ๖๒ จากจำนวน ๖๔ พระองค์ ทรงสละทุนทรัพย์ส่วนพระองค์บูรณปฏิสังขรณ์วัดและ ปูชนียวัตถุเป็นอันมากและทรงเป็นองค์ประธานในการจัดสร้างคัมภีร์ใบลาน จารึกพระธรรมคำสอนถึง ๗ ครั้งระหว่างปีจุลศักราช ๑๒๑๗-๑๒๔๘ รวมแล้วจำนวนหลายพันผูก เมื่อจารคัมภีร์ใบลานแล้วเสร็จใน แต่ละครั้ง ก็จัดให้มีงานสมโภชเฉลิมฉลอง ทั้งเจ้านาย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และประชาชนต่างเข้าร่วมบูชา ถวายเทียนและถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ด้วยศรัทธา

นับตั้งแต่การสถาปนานครรัฐน่านในศตวรรษที่ ๑๘ จวบจนเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายใน ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นครน่านได้ผ่านการศึกสงคราม และตกอยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นต่าง ๆ ที่ผลัดกัน ขึ้นมาเรืองอำนาจหลายครั้งหลายคราแต่ท่ามกลางความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การศึกษาภาษา บาลีและการจารคัมภีร์ใบลานก็ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายด้วยแรงศรัทธาทั้งฝ่ายอาณาจักรและ พุทธจักรก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์แห่งวิถีชีวิตของชาวเมืองตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

๒. การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์โบราณล้านนา

คัมภีร์โบราณเป็นเอกสารโบราณประเภทที่เป็นอินทรีวัตถุที่ได้มาจากพืช จึงไม่ค่อยคงทนต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการเปลี่ยนแปลงชำรุด เสียหายได้ง่าย การชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุหลายกระบวนการ ซึ่งอาจเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน จนบางครั้งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น การอนุรักษ์ด้วยการซ่อมแซมและบำรุงรักษาเอกสารโบราณที่มีคุณค่า จะเป็นการยืดอายุของเอกสารและช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยให้ยาวนานสืบไป การดูแลจัดเก็บที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อช่วยยืดอายุของเอกสารในเบื้องต้นปฏิบัติได้ดังนี้

๑. เก็บรักษาไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ อุณหภูมิระหว่าง ๒๒ - ๒๔ องศาเซลเซียส ควบคุมความชื้นระหว่าง ๕๐ - ๖๕ % อุณหภูมิและความชื้นควรคงที่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง แต่ถ้าไม่สามารถควบคุมความชื้นให้ต่ำกว่า ๗๐ % ได้ควรปรับอุณหภูมิให้สูงกว่า ๒๒ องศาเซลเซียสเพื่อป้องกัน การควบแน่นกลั่นตัวเป็นหยดน้ำของไอน้ำในอากาศ ห้องที่เก็บรักษาควรมีदनไฟ เฉพาะเวลาที่ จำเป็น ติดผ้าม่านหรือมู่ลี่เพื่อป้องกันแสงจากภายนอก ประตูหน้าต่างที่เป็นบานกระจกใส ควรติดฟิล์มที่มี คุณสมบัติสะท้อนแสงและกรองรังสีอัลตราไวโอเล็ต

๒. ถ้าไม่สามารถจัดเก็บไว้ในห้องที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศได้ควรเก็บรักษาไว้ในห้องที่มีอากาศ หมุนเวียนถ่ายเทได้ดี ห่างไกลจากความร้อน ความชื้นและแสงแดด ไม่ควรเก็บไว้ในห้องใต้ดินหรือใต้ หลังคา เนื่องจากเป็นจุดที่อุณหภูมิและความชื้นที่ไม่เหมาะสม ประตู หน้าต่าง ควรกรุ้มงลวดตาถี่ๆ เพื่อ ป้องกันแมลงและสัตว์อื่นๆ ดูและระวังป้องกันอันตรายจากอัคคีภัยเป็นพิเศษ เพราะคัมภีร์โบราณเป็นวัสดุ ติดไฟง่าย

๓. ห้องที่จัดเก็บต้องปราศจากฝุ่นละออง แมลง จุลินทรีย์หมันดูแลรักษาความสะอาดอย่าง สม่าเสมอ เมื่อพบปัญหาจะสามารถแก้ไขได้ทันที ใช้ผ้าแห้ง แปรขนอ่อน เครื่องดูดฝุ่นทำความสะอาด ระวังการใช้ผ้าเปียก เพราะจะทำให้ฝุ่นละออง สิ่งสกปรกเกาะติดมากยิ่งขึ้น นำเมล็ดพริกไทย ใส่ผ้าโปร่ง หรือสาลิซูปน้ำมันการบูรวางตามซอกมุมต่างๆ เพื่อช่วยป้องกันและไล่แมลง หมั่นเปลี่ยนเมล็ดพริกไทย และน้ำมันการบูรเมื่อหมดกลิ่น

๔. การเก็บรักษาไว้ในตู้ ลื่นชัก ชั้น กล่อง ถ้าที่จัดเก็บทำด้วยไม้ควรทาน้ำยาป้องกันแมลง ไม่ควร ใช้ตู้ที่ทำจากไม้อัด เพราะให้ไอรระเหยที่เป็นอันตรายต่อเอกสาร อุดรอยร้าว รอยแตกร้าวให้สนิท เพื่อ ป้องกันฝุ่น และแมลง ถ้าที่จัดเก็บเป็นโลหะควรเป็นโลหะปลอดสนิม กล่องกระดาษควรผลิตจากกระดาษ ที่ไม่เป็นกรด ไม่ควรวางกับพื้นไม้หรือพื้นโลหะโดยตรง ควรรองด้วยแผ่นพลาสติกไร้กรดหรือผ้าดิบที่ซัก สะอาดปราศจากแป้งหรือกา

๕. การใช้วัสดุห่อหุ้ม ควรเป็นวัสดุที่สะอาดปราศจาก กรด ต่าง สารเคมีที่เป็นพิษ หรือทำให้เกิด คราบเปื้อน ไม่ควรใช้กระดาษที่มีคุณภาพต่ำ เช่น กระดาษสีน้ำตาล หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ เพราะมี ฤทธิ์เป็นกรดและหมักจะทำให้เกิดคราบเปื้อน ควรเลือกใช้กระดาษนุ่มเนื้อละเอียดไม่มีกรด เช่น กระดาษ ทิชชูสีขาว กระดาษสาสีธรรมชาติ การใช้ผ้าเลือกผ้าที่สีไม่ตก หรือผ้าดิบชนิดไม่ฟอก นำมาซักให้สะอาด ปราศจากแป้งและกา หรือสารเคมี ไม่ควรใช้ผ้าสักหลาดหรือผ้าที่มีเส้นใยขนสัตว์ ผสมอยู่ เพราะสามารถ ดึงดูดแมลงได้ง่าย

๖. เอกสารโบราณที่ได้รับคืน รับมอบหรือจัดหาใหม่ควรตรวจสอบหาร่องรอยของแมลง และ เชื้อราอย่างละเอียด หากตรวจพบต้องกำจัดออกไปก่อนนำเข้าเก็บรักษา สถานที่เก็บ

รักษาต้องหมั่น ตรวจหาร่องรอยของแมลงและเชื้อราอย่างสม่ำเสมอ หากพบควรรีบแยกเอกสารออกไว้ต่างหาก และ ดำเนินการกำจัดออกให้หมด

๗. ล้างมือและสวมถุงมือที่สะอาดทุกครั้ง ก่อนจับต้องสัมผัสเอกสารโบราณ เพราะไขมันและความสกปรกจากมือ จะทำให้เอกสารโบราณเกิดความเปื้อน สกปรก เป็นแหล่งรวมเชื้อโรค การจับต้องหยิบยก เคลื่อนย้าย ทำเท่าที่จำเป็นโดยระมัดระวังการฉีกขาด และการชำรุดที่อาจเกิดขึ้นได้

๘. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารด้วยเทปกาวใดๆ เนื่องจากเทปกาวเหล่านี้เมื่อนานไปจะหดตัวและแยก ออกจากกระดาษเหลือแต่คราบสกปรก สีน้ำตาล เหลือง ติดฝังแน่นอยู่บนกระดาษ ไม่ควรใช้เข็มหมุด เข็มกลัด ลวดเสียบกระดาษหรือลวดเย็บที่เป็นโลหะ เพราะนานไปจะเกิดสนิมทำลายเนื้อกระดาษ ถ้าจำเป็นต้องใช้เทปกาวติดซ่อมรอยฉีกขาด ควรเป็นเทปกาวที่ลอกออกได้ง่าย ไม่ทำลายเอกสาร เช่น เทปกาวที่ทำจากกระดาษสาเคลือบด้วยกาวเมทิล เซลลูโลส เป็นต้น

๙. ไม่ควรซ่อมแซมเอกสารใดๆ โดยพลการ ถ้าไม่แน่ใจในวิธีการซ่อม ควรจัดเก็บเอกสารในสภาพที่ปลอดภัย ปกป้องผู้รู้เพื่อไม่ให้เกิดการซ่อมแซมเป็นการทำลายเอกสารให้ชำรุดเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม

๑๐. สารเคมีที่นำมาให้ต้องผ่านการวิเคราะห์และทดสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ใช้สารเคมีเมื่อมีความจำเป็น และใช้ด้วยความระมัดระวัง ถ้าไม่มีความชำนาญมากพอควรปรึกษาผู้รู้ เพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นได้

๑๑. เอกสารโบราณควรให้บริการจากสำเนาในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ไมโครฟิล์ม (Microfilm), ดิจิตอล (Digital), ภาพนิ่ง (Slide) เป็นต้น แล้วจัดเก็บต้นฉบับในสภาพที่ปลอดภัยให้มีความเสี่ยงต่อความชำรุดเสียหายน้อยที่สุด

๓. การสืบค้นและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานล้านนา

การสืบค้นคัมภีร์ใบลานล้านนาจังหวัดน่านที่ได้จากการสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ใบลาน หรือพบสาตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัด จำนวนทั้งสิ้น ๒๓๒ คัมภีร์ ได้ดำเนินการจัดทำทะเบียนรายการและจัดหมวดหมู่ในการจัดเก็บคัมภีร์ใบลาน เพื่อเป็นระบบการอนุรักษ์ที่เป็นเรื่องราวที่ถูกต้องตรงตามแบบของทางราชการ ในการลงพื้นที่การสำรวจสืบค้นข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสำรวจและบันทึกข้อมูลไว้ดังนี้

๑. คัดแยกคัมภีร์ใบลานเป็นหมวดหมู่ รวม ๒๑ หมวด ๒. สำรวจผูก/เล่ม รายชื่อธรรมตามบัญชีและป้ายธรรม

๔. การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานล้านน่านาน

การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ใบลานที่ถูกค้นพบและรวบรวมมาจากวัดในจังหวัดน่าน ดำเนินการคัดเลือกคัมภีร์ใบลาน ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดน่าน รวมถึงศาสตร์และความเชื่อในบริบทในผู้คนในจังหวัดน่านที่มีการจารึกไว้ในคัมภีร์ใบลาน หรือพบสาที่ค้นพบในวัดของจังหวัดน่าน จำนวน ๓ เรื่อง สามารถสรุปได้ดังนี้ดังนี้

๑) คัมภีร์ใบลานเรื่องข้าวลั่นเคราะห์และนายเหย

ลักษณะของการเขียนลงใบลาน(ปี่สา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๘ หน้า ขนาดของคัมภีร์ ๑๐ เซนติเมตร สีขาว-ดำ ในหนึ่งหน้ามีจำนวน ๖ บรรทัด จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๑๐๐ ปี ไม่ระบุชื่อผู้จารคัมภีร์ รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ คือ วัดตาลชุม ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์คือพระครูวิสุทธินันทสาร เจ้าคณะตำบลตาลชุม เจ้าอาวาสวัดตาลชุม อำเภอท่าวังผาจังหวัดน่าน ผู้

ปรีวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจนโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่น,ดร.

ในคัมภีร์ได้บรรยายถึงพิธีกรรมของชาวล้านนา เพื่อเป็นสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนที่เจ็บป่วย, ชาวบ้านจะนำเอาใบตองมาทำเป็นกรวยแล้วนำเอา ข้าว กล้วย อ้อย หมาก พลุ ยาเส้นและของคราวหวาน มาจัดแบ่งแต่ละอย่างให้ได้ ๑๒ คำ ที่ชาวล้านนาเรียกว่าเครื่อง ๑๒ และนำเสื้อผ้าคนที่ป่วยคนที่ไม่สบาย หรือ บุคคลที่ถึกเคราะห์ร้ายต่างๆพร้อมดอกไม้ธูปเทียนแล้วไปนิมนต์พระคุณเจ้าทำพิธีให้ เพื่อให้ปัดเคราะห์ ไล่เคราะห์ ให้เคราะห์หายไป ให้ผู้ป่วยหายจากภัยอันตรายหายจากความเจ็บป่วยหรือให้พ้นจากเคราะห์ทั้งหลายเหมือนกับการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาเจ้ากรรมนายเวร

๒) คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควายและขวัญข้าว

ค้นพบเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๑ ลักษณะของการเขียนลงใบลาน(ปัสสา) มีจำนวน ๑ ผูก จำนวน ๒๐ หน้า ขนาด ๑๐ เซนติเมตร จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๕๘ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อสามเณรศรีขึ้นแต้ม ณ บ้านถ่อน ตำบลยม อำเภอบัว จังหวัดน่าน รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดประเพณีพิธีกรรม โดยมีแหล่งที่มาคือ วัดน้ำลัด ตำบลนาปิง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระธรรมธพนัส ทิพพะเมธี เจ้าอาวาสวัดน้ำลัด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ผู้ปรีวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจนโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่น,

คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญควาย เป็นคัมภีร์ใบลานที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญควาย ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่ถูกใช้งานเพื่อการดำรงชีวิตของเกษตรกรมาเป็นเวลานาน การทำพิธีสู่ขวัญควายจึงเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อเตือนใจผู้คนให้เห็นคุณค่าของควาย เป็นอีกหนึ่งโบราณวัตถุที่ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญควาย

คัมภีร์ใบลานเรื่องคำสู่ขวัญข้าว หรือข้าว เป็นคัมภีร์ใบลานที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักของผู้คนมาเป็นเวลานาน ก็เป็นอีกหนึ่งโบราณวัตถุที่ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำพิธีสู่ขวัญข้าว

๓) คัมภีร์ใบลานเรื่อง “กรรมฐาน ๔๐ ทัด”

คัมภีร์ใบลานเรื่องกรรมฐาน ๔๐ ทัด ค้นพบเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ มีจำนวน ๑ ผูก ในหนึ่งหน้าคัมภีร์มีจำนวน ๔ บรรทัด จำนวนทั้งหมด ๘๐ หน้า ขนาด ๖ เซนติเมตร จารด้วยอักษร ล้านนา -บาลี มีการเก็บรักษาอายุ ๘๔ ปี ผู้จารคัมภีร์ชื่อพระอธิการพระอิทธิวัง(เปง) โดยมีแหล่งที่มาคือ วัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผู้อุปถัมภ์คัมภีร์ คือพระพระสมุห์กิตตินันท์ ผาสุกุ เจ้าอาวาสวัดดอนมูล อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน ผู้ปรีวรรตคัมภีร์คือพระบุญทิศ สิริจนโท (จันทะวอน) เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘ ผู้แปลภาษาไทยกลาง พระชยานันท์หมื่น,ดร.

รายละเอียดในคัมภีร์ใบลานดังกล่าวอยู่ในหมวดบทสวดมนต์ ในคัมภีร์ได้บรรยายถึงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการ ให้ทาน รักษาศีลและการชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์กรรมฐาน ภาวนาที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนทั้ง ๔๐ ประการคือ กะสิณะ(กสิณ) ๑๐, อสุภกรรมฐาน ๑๐, อนุสสติกรรมฐาน ๑๐, ธาตุวะฐานะ ๔ (จตุธาตุวักขณ) , อาหาเลปฏิกุลสะปัญญา(อาหาเรปฏิกุลสัญญา)๑,อรุปฌาน ๔ ตามหลัก พุทธานุสส

ติ, ธัมมานุสสติ, สังขานุสสติ, สีตานุสสติ, จาคานุสสติ เทวตานุสสติ และให้เกิดปัญญาอันเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นจากวิภังขาร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานและการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานสามารถให้ข้อเสนอแนะสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาโดยแบ่งเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ บทบาทของวัดและชุมชน บทบาทของคนในแวดวงวิชาการ และบทบาทของภาครัฐ กล่าวคือ

บทบาทของวัดและชุมชน นับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน ในฐานะที่คัมภีร์ใบลานถูกค้นพบและถูกเก็บรักษาในวัดและชุมชน อีกทั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ถูกจารหรือบันทึกในคัมภีร์ใบลาน ล้วนบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของบรรพบุรุษของคนในชุมชนเอง ด้วยเหตุนี้วัดและชุมชนจึงเปรียบเสมือนผู้ที่เป็นเจ้าของคัมภีร์ใบลานร่วมกัน ที่จะทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพหลักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชน สิ่งที่วัดและชุมชนพึงสังวรณ คือ การส่งต่อความรู้สึกของการเป็นเจ้าของและความห่วงใยในมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษเพื่อสืบทอดรุ่นสู่รุ่นต่อไป เช่น การถ่ายทอดความสามารถในการอ่านคัมภีร์ใบลาน การถ่ายทอดกรรมวิธีจารใบลาน เป็นต้นเพื่อให้วัดและคนในชุมชนร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชน

ในขณะที่แวดวงวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษาในชุมชน ราษฎรชาวบ้าน และนักวิชาการท้องถิ่น ควรมีบทบาทในการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวัดและคนในชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน โดยการให้ความช่วยเหลือด้านองค์ความรู้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานที่ถูกต้องและเหมาะสม รวมไปถึงการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่ค้นพบในชุมชนอย่างเป็นระบบ เช่น การทำสำเนาคัมภีร์ใบลาน การทำรายงานวิจัย การปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลาน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสืบค้นและนำไปใช้ประโยชน์ในศึกษาเรื่องราวของสังคมในอดีต เป็นต้นยิ่งไปกว่านั้นคนในแวดวงวิชาการยังมีบทบาทในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวที่จะห่วงใยคัมภีร์ใบลานของชุมชนได้อีกด้วย

นอกจากนี้ บทบาทของภาครัฐสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานในชุมชนคือ บทบาทในการหนุนเสริมและเอื้ออำนวยการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชนต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนทุนการวิจัยให้แก่คนในแวดวงวิชาการสำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสืบค้น การรวบรวม และการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานในชุมชน การส่งเสริมและผลักดันให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกระตุ้นคนในชุมชนให้ร่วมกันการอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม บทบาทของทั้งสามส่วนนั้น ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของวัดและชุมชน บทบาทของคนในแวดวงวิชาการ และบทบาทของภาครัฐ ไม่ควรดำเนินการตามลำพังเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทั้งสามส่วนควรร่วมมือกันที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึงการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานของชุมชนจึงจะเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

ภาคผนวก ข
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม รวมไปถึงปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลาน การอนุรักษ์ และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลาน ตลอดจนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคัมภีร์ใบลาน

2. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

- สามารถพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน สามารถมุ่งเน้นให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ โดยเชื่อมโยงกับการเนื้อหาที่ได้จากการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานที่เก็บรวบรวมได้ในวัดและชุมชน เพื่อเผยแพร่ให้แก่คนในชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

3. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานที่เก็บรวบรวมได้ในวัดและชุมชน เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เนื้อหาเหล่านั้นซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อความศรัทธา วิถีชีวิต ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑)สำรวจ เก็บข้อมูล คัมภีร์ใบลานของวัดใน จังหวัดน่าน	-ได้ข้อมูลคัมภีร์ใบลานที่ยังขาด การดูแลรักษาจากวัดต่างๆ จังหวัดน่าน	ข้อที่ ๑-๒	-ทำให้ได้ข้อมูลคัมภีร์ใบ ลานตามวัดต่างๆใน จังหวัดน่าน
๒)รวบรวมข้อมูลและ จัดหมวดหมู่คัมภีร์ใบ ลานจากวัดใน กลุ่มเป้าหมายและเก็บ ข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ใบ ลาน	-ทราบถึงข้อมูลจำแนก หมวดหมู่คัมภีร์ใบลานจำนวน ๒๑ หมวด	ข้อที่ ๑-๔	-ได้ทราบจำนวนคัมภีร์ใบ ลานและวัดที่มีแหล่ง โบราณและคัมภีร์ใบลาน เพื่อทำการสำรวจและ อนุรักษ์สืบต่อไป
๔)ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ คัมภีร์ใบลานล้านนา	ได้องค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา และการอนุรักษ์ พื้นฟูคัมภีร์ใบ ลานเมืองน่านที่มีอยู่ในชุมชน ให้คงอยู่ ได้รับการศึกษาเรียนรู้ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์	ข้อที่ ๑-๔	-พระภิกษุ สามเณร ผู้ที่ สนใจ มีแหล่งศึกษา ค้นคว้า และเรียนรู้พุทธ ศาสนา อันเป็นมรดกของ เมืองน่าน ที่ได้ถ่ายทอด และสืบทอดกว่า ๗๐๐ ปี

๕.ข้อเสนอแนะอื่น	การศึกษาวิจัยครั้งนี้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาโดยแบ่งเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) บทบาทของวัดและชุมชน ๒) บทบาทของคนในแวดวงวิชาการ ๓) บทบาทของภาครัฐ ไม่ว่าจะ เป็นบทบาทของวัดและชุมชน บทบาทของคนในแวดวงวิชาการ และบทบาทของภาครัฐ ไม่ควร ดำเนินการตามลำพังเพียงฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง ทั้งสามส่วนควรร่วมมือ กันที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึงการหนุนเสริมซึ่งกัน และกัน การอนุรักษ์และฟื้นฟู คัมภีร์ใบลานของชุมชนจึงจะเกิด ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม	ข้อที่ ๑-๔	ทำให้ทราบว่า ทุก หน่วยงานทุกภาคส่วนใน ภาคเหนือให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือ สนับสนุนส่งเสริมให้มี การอนุรักษ์และฟื้นฟู คัมภีร์ใบลานเพื่อเป็น สมบัติของประเทศชาติ สืบต่อไป
------------------	--	------------	--

๖.รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่ตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้ ๓ ข้อ ๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเก็บรวบรวมคัมภีร์ไบเบิลเมืองน่าน ๒. เพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ไบเบิลล้านนาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ๓. เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่บันทึกองค์ความรู้ในคัมภีร์ไบเบิลเมืองน่านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อไป	ข้อที่ ๑-๔	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่า ของคัมภีร์ไบเบิลที่เป็นเอกสารโบราณที่สำคัญ ซึ่งได้บันทึกหรือจารเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญในอดีตของบ้านเมืองส่งต่อมาถึงคนรุ่นหลังมีคุณค่าต่อสังคมของในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คุณค่าของคัมภีร์ไบเบิลในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา อีกทั้งคุณค่าของคัมภีร์ไบเบิลในทางวิชาการ สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาต่าง ๆ ของชาวล้านนา เช่น กฎหมาย ตำรายาสมุนไพร ตำราโหราศาสตร์ ตำราไสยศาสตร์ การแพทย์แผนไทยแบบเรียนภาษาไทย ดังนั้น นอกจากนี้ คัมภีร์ไบเบิลยังมีคุณค่าที่สำคัญที่ได้รวบรวมพระธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา
--------------------------	--	------------	--

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑.๑ ชื่อ-สกุล พระชยานันท์มุนี, ผศ.ดร.
(Dr. Phrachayanantamunee)

๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน -

๑.๓ ตำแหน่ง ปัจจุบัน -

ผู้อำนวยการวิทยาลัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร

๑.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อยุติได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓

โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๙๔๓๒-๗๘๐๑

E-mail: Siranan_๑@hotmail.com

๑.๕ ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก, เปรียญธรรม ๔ ประโยค
- ปริญญาตรี (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- ปริญญาโท (ศษ.ม.) สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปริญญาเอก (พธ.ด.) สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๖ สาขาวิชาที่มีความชำนาญ

- สาขาวิชาสังคมศาสตร์
- สาขาวิชาประวัติศาสตร์

๒. ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๑

๑.๑ ชื่อ-สกุล ดร. วรปรัชญ์ คำพงษ์ (Dr. Worapat Kamphong)

๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

๑.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อยุติได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๘๕๖๓๗๒๓๓

E-mail: Thian๒๕๒๐@hotmail.com

๑.๕ ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก
- ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต มจร วิทยาเขตพะเยา
- ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปริญญาโท รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- ปริญญาเอก (พธ.ด.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มจร.

๑.๖ สาขาวิชาที่มีความชำนาญ คอมพิวเตอร์

๓. ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๒

๑.๑ ชื่อ-สกุล พระปลัดณฤตล กิตติภโท (Phranaroedon Chaiprasit)

๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานทั่วไปวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

๑.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อดีสะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓

โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๓๒๐๗-๕๑๒๔

E-mail: Chaiprasit๒๙@hotmail.com

๑.๕ ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก

- ปริญญาตรีสาขาการบัญชี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลน่าน

- ปริญญาโท ศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๑.๖ สาขาวิชาที่มีความชำนาญ คอมพิวเตอร์

๓. ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๓

๑.๑ ชื่อ-สกุล นางสาวฐิติพร สะสม (Thitiporn Sasom)

๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

๑.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อดีสะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓

โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๓๒๐๗-๕๑๒๔

E-mail: Chaiprasit๒๙@hotmail.com

๑.๕ ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นตรี (น.ธ.ตรี) สำนักเรียนวัดพระธาตุแช่แห้ง จ.น่าน (พ.ศ. ๒๕๔๕)

- วท.บ.วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์ (พ.ศ. ๒๕๔๗)

- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) (พระพุทธศาสนา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๕๕๔)

๑.๖ สาขาวิชาที่มีความชำนาญ คอมพิวเตอร์

๔. ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๔

ชื่อ - นามสกุล : นางอรพินท์ อินวงศ์

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : -

วัน/เดือน/ปีเกิด : ๓ มีนาคม ๒๕๒๖

สถานที่เกิด : จังหวัดน่าน

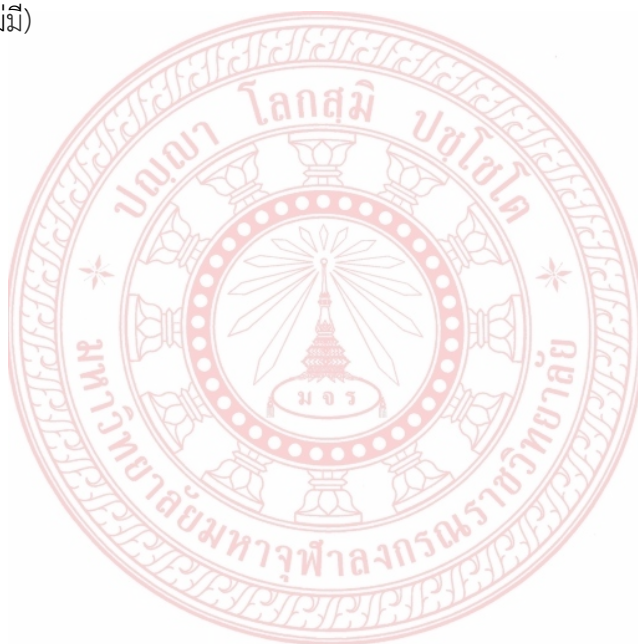
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๔๑ หมู่ ๖ บ้านหนองแดง ตำบลท่านาว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

: เบอร์โทร ๐๙๕-๔๔๕๗๓๐๘

การศึกษา : ๒๕๔๙ ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขา สาธารณสุขชุมชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ผลงานวิชาการ/งานวิจัย

(ไม่มี)

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ๒๐๗/๒๕๕๙

ชื่อโครงการ การศึกษาภูมิปัญญาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน : เมืองน่าน

หัวหน้าโครงการ พระชยานันท์หมื่น, ผศ.ดร. และคณะ

ภาควิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

โทรศัพท์ ๐๕๕-๖๐๑๐๖๓ e-mail: Siranant_๑@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

วรรณกรรมและโบราณคดีทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ปรากฏเป็นจำนวนมากในดินแดนล้านนา คือ “คัมภีร์ใบลาน” ตามหลักฐานเก่าที่มีปรากฏในสังคมท้องถิ่นล้านนาพบว่า คัมภีร์ใบลานน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้แล้ว กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีเป็นต้นมา จนถึงสมัยของพระเมืองแก้ว พระสงฆ์ชาวล้านนาได้รับอิทธิพลศาสนาแบบ (พุทธ) ลัทธิ และได้นำเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้ามาด้วยเป็นจำนวนมาก ความเป็นไปทางด้านศาสนาในระยะนั้นจึงมีการศึกษาภาษาบาลีกันอย่างจริงจัง พระภิกษุมีความรู้ในภาษาบาลีอย่างแตกฉานจนสามารถแต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีได้หลายสิบเรื่อง

การสำรวจคัมภีร์ใบลานหรือ “การคัดธัมม์” เป็นงานด้านการสำรวจและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่เก็บไว้ตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้ทราบจำนวน ชื่อเรื่อง ตลอดจนถึงสภาพคัมภีร์ใบลานเพื่อซ่อมแซมและเก็บรักษาให้เหมาะสม คัมภีร์ใบลานจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบันบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ซึ่งเมื่อปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานก็ถูกทำลายจากสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนความร้อนและความชื้นเมื่อเก็บไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการผุพังของคัมภีร์ใบลาน การเก็บคัมภีร์ใบลานในหีบธรรมเป็นเวลานานทำให้ใบลานหมดอายุเร็วขึ้น เพราะไม่ได้สัมผัสกับอากาศภายนอกและถูกกดทับเป็นเวลานาน ๆ มีส่วนทำให้ใบลานงอหรือเสียหายได้ การสำรวจและการอนุรักษ์ซ่อมแซมก็เป็นการยืดอายุของใบลานอีกทางหนึ่งด้วย ที่ผ่านมามีนักวิชาการ หน่วยงาน และสถาบันต่าง ๆ ได้สำรวจทำทะเบียนและถ่ายไมโครฟิล์มคัมภีร์ใบลานตามวัดต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนแล้วจำนวนหนึ่ง หลังเสร็จสิ้นโครงการสำรวจดังกล่าวแล้วได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายชื่อคัมภีร์ใบลานที่สำรวจเสร็จแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนักวิชาการและผู้สนใจทั่วไป และยังเป็นการกระตุ้นให้พระภิกษุ สามเณร ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคัมภีร์ใบลานอีกจำนวนมากที่ยังมหาศาลในวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือที่ยังไม่ได้สำรวจมาก่อนถ้าปล่อยทิ้งไว้ก็อาจถูกทำลายเสียหายได้ การศึกษาการปริวรรตธรรมเมืองน่านเป็นการศึกษาเพื่อปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อให้ให้นักวิชาการ ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก เหมาะสมกับยุคสมัย และนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานล้านนาที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ ได้รับการศึกษาเรียนรู้ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ งานวิจัยดังกล่าวได้ต่อยอดมาจากการจัดโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และปริวรรตคัมภีร์ใบลานล้านนา ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาตลอดจนได้ร่วมกับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบสานภูมิปัญญา ดังนั้น การรื้อฟื้นคัมภีร์ใบลานล้านนาถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนและสังคม

ล้านนาเมืองน่าน ด้วยวิธีการซ่อมแซมและบำรุงรักษาและจัดทำทะเบียนรายการคัมภีร์ใบลานหรือพับสา
จำแนกตามหมวดหมู่คัมภีร์ใบลาน จำนวนทั้งสิ้น ๒๓๒ คัมภีร์ ของวัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง
อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ,วัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไป
ประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับ ปริญญาตรีและปริญญาโทของ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีกทั้งสามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่
ได้จากการปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานที่เก็บรวบรวมได้ในวัดและชุมชน เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้
เนื้อหาเหล่านั้นซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อความศรัทธา วิถีชีวิต ตลอดจนประวัติศาสตร์
ท้องถิ่น

๒) นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม รวมไปถึงปราชญ์ชาวบ้าน สามารถ
ร่วมกันคิดวิเคราะห์เพื่อต่อยอดแนวทางในการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลาน การอนุรักษ์และฟื้นฟูคัมภีร์
ใบลาน ตลอดจนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคัมภีร์ใบลาน

๓) วัดและชุมชนสามารถพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน สามารถ
มุ่งเน้นให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ โดยเชื่อมโยงกับการเนื้อหาที่ได้จากการ
ปริวรรตเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานที่เก็บรวบรวมได้ในวัดและชุมชน เพื่อเผยแพร่ให้แก่คนในชุมชน
รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มการท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน ภาคเอกชน และ
ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของวัดต่าง ๆ ในระยะยาว

การประชาสัมพันธ์

๑) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

๒) การตีพิมพ์ผลงานวิจัยในเอกสารและวารสารวิชาการ